

UNIVERSITATEA TEHNICĂ A MOLDOVEI
Facultatea Construcții Geodezie și Cadastru
Departamentul Inginerie, Drept și Evaluarea Imobilului

Seminarul Științific Național

**PATRIMONIUL ARHITECTURAL: ASPECTE TEHNICE,
ECONOMICE ȘI JURIDICE**

22 iunie
Chișinău, 2023

UNIVERSITATEA TEHNICĂ A MOLDOVEI
Facultatea Construcții Geodezie și Cadastru
Departamentul Inginerie, Drept și Evaluarea Imobilului

PATRIMONIUL ARHITECTURAL: ASPECTE TEHNICE, ECONOMICE ȘI JURIDICE

**Materialele Seminarul Științific Național organizat în cadrul
Proiectului de Stat „SPORIREA VALORII PATRIMONIULUI
CULTURAL DIN REPUBLICA MOLDOVA”**

22 iunie, 2023

Chișinău, 2023

Materialele Seminarului Științific Național organizat în cadrul proiectului de Stat „SPORIREA VALORII PATRIMONIULUI CULTURAL DIN REPUBLICA MOLDOVA”, 22 iunie, 2023, Chișinău

CZU: P44

Coordonatori:

Svetlana ALBU, prof. univ. dr. hab.

Ion ALBU, conf. univ. dr.

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor revine în exclusivitate autorilor.

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

"Patrimoniul arhitectural: aspecte tehnice, economice și juridice", seminar științific național (2023 ; Chișinău). Patrimoniul arhitectural: aspecte tehnice, economice și juridice : Materialele Seminarului Științific Național organizat în cadrul Proiectului de Stat "Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova", Ediția a 3-a, 22 iunie 2023, Chișinău / autori: Albu Svetlana, Albu Ion, Bârdan Veaceslav [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2023 (ED-COLOR). – 281 p. : fig., tab.

Antetit.: Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea Construcții Geodezie și Cadastru, Departamentul Inginerie, Drept și Evaluarea Imobilului. – Cuprins paral.: lb. rom., engl. – Rez.: lb. engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – [50] ex.

ISBN 978-9975-3573-9-5.

72+338.48(082)

P 44

Tipografia
ED-COLOR SRL
Chișinău

Această culegere cuprinde lucrările prezentate în cadrul Seminarului Științific Național „Patrimoniul arhitectural: aspecte tehnice, economice și juridice”, ediția a III-a, organizat în cadrul proiectului de Stat „Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova” la 22 iunie 2023, în incinta Universității Tehnice a Moldovei, Departamentul, Inginerie, Drept și Evaluarea Imobilului, de către următorul grup de autori:

Albu Svetlana, prof. univ., dr. hab., șef Departament Inginerie, Drept și Evaluarea Imobilului (DIDEI), FCGC, UTM

Albu Ion, conf. univ., dr., prodecan FCGC, UTM

Bârdan Veaceslav, conf. univ., dr. șef Departament Teorie Economică și Marketing (DTEM), FIEB, UTM

Croitoru Gheorghe, conf. univ., dr. ing., Institutul de Cercetări în Construcții INCERCOM

Moraru Angela, dr. în ec., șef secție Compilarea balanței de plăți, Banca Națională a Moldovei

Ursu Viorica, conf. univ., dr., DIDEI, FCGC, UTM

Chiriac Lilia, conf. univ., dr., DTEM, FIEB, UTM

Vascan Grigore, conf. univ. dr., DIDEI, FCGC, UTM

Cazac Oleg, conf. univ. dr., DICG, FCGC, UTM

Platon Liliana, lect. univ. dr., șefă Urbanism și Design Urban, FUA, UTM

Harea Olga, dr. șt. ing., lect. univ., decană interimară FUA, UTM

Jitari Liliana, asist. univ., șef program Evaluarea și Dezvoltarea Imobilului (EDI), DIDEI, FCGC, UTM

Albu Doina-Cezara, asist. univ., drd., DIDEI, FCGC, UTM

Leșan Anna, lect. univ., dr., DIDEI, FCGC, UTM

Bejenaru Mariana, lect. univ., DIDEI, FCGC, UTM

Munteanu Rita, conf. univ., dr., DIDEI, FCGC, UTM

Butmalai Victoria, doctor în management administrativ Cercetător științific industrial, ITTID Group Limited, Hangzhou, China

Rudic Otilia, lect. univ., prodecană FUA

Albu Dan, inginer licențiat, absolventul programului IMC, UTM

Bogdan Irina, inginer licențiat, absolventa programului EDI, UTM

Golub Otilia, inginer licențiat, absolventa programului EDI, UTM

Popa Nicoleta, inginer licențiat, absolventa programului EDI, UTM

CUPRINS

1	Conservarea patrimoniului arhitectural în condițiile de dezvoltare urbană a localităților (Gheorghe CROITORU)	6
2	Aplicarea metodei evaluării nedistructive pentru zidăria clădirilor istorice din or. Chișinău: metoda indicelui de calitate a zidăriei (Doina-Cezara ALBU, Ion ALBU)	18
3	Monumentele de arhitectură istorică: o reală reutilizare a acestora în prezent (Viorica URSU)	28
4	Chișinău: obiective arhitecturale de vizitat într-o zi (Veaceslav BÂRDAN, Lilia CHIRIAC, Mariana BEJENARU, Angela MORARU)	41
5	Valoarea bunurilor imobile istorice din municipiul Chișinău vis-a-vis de bunurile imobile fără valoare istorică (Svetlana ALBU, Anna LEȘAN, Liliana JITARI, Irina BULAT)	63
6	Oferta turismului urban din Chișinău prin prisma amalgamului de stiluri arhitecturale (Veaceslav BÂRDAN, Mariana BEJENARU, Lilia CHIRIAC, Angela MORARU)	71
7	Patrimoniul național promovat prin designul interior (Liliana PLATON)	94
8	Evaluarea itinerariilor turistice din Europa (Liliana JITARI)	113
9	Crearea și înregistrarea itinerariilor turistice bazate pe obiectivele patrimoniului arhitectural cultural. principii, criterii și cerințe (Mariana BEJENARU)	131
10	Administrarea și gestiunea blocurilor cu apartamente în Republica Moldova (Dan ALBU, Doina - Cezara ALBU)	140
11	Evaluarea tehnică a clădirilor din centru istoric al municipiului Chișinău (Irina BOGDAN, Ion ALBU)	157
12	Evaluarea bunului imobil cu valoare culturală amplasat în municipiul Chișinău (studiu de caz), (Otilia-Alexandra GOLUB, Svetlana ALBU)	174
13	Influența factorului amplasării asupra valorii de piață a proprietăților comerciale din centrul istoric al mun. Chișinău (Nicoleta POPA, Tatiana SANDUȚA)	188
14	Patrimoniul arhitectural în perioada medievală: istorie, stiluri de arhitectură, structură, statut și protecție juridică (Viorica URSU)	202
15	Privind protecția juridică a patrimoniului cultural, natural și imaterial în China (Victoria BUTMALAI, Rita MUNTEANU)	242
16	Calitatea lucrărilor de restaurare prin prisma analizei și ingineriei valorii (Grigore VASCAN)	253
17	Politica de stat în domeniul protecției obiectelor de patrimoniu cultural (Rita MUNTEANU)	259
18	Utilizarea expresiei matematice a arcului catenar în ingineria arhitecturală a bolților (Oleg CAZAC, Olga HAREA, Otilia RUDIC)	270

CONTENTS

1	Preservation of architectural heritage in conditions of urban development of localities (Gheorghe CROITORU)	6
2	Application of the non-destructive evaluation method for the masonry of historical buildings in Chisinau: Masonry quality index method (Doina-Cezara ALBU, Ion ALBU)	18
3	Historic architectural monuments: a real reuse of them today (Viorica URSU)	28
4	Chisinau: architectural sights to visit in a day (Veaceslav BÂRDAN, Lilia CHIRIAC, Mariana BEJENARU, Angela MORARU)	41
5	Value of historical real estate in the municipality of Chisinau compared to real estate without historical value (Svetlana ALBU, Anna LEŞAN, Liliana JITARI, Irina BULAT)	63
6	The offer of urban tourism in Chisinau through the amalgam of architectural styles (Veaceslav BÂRDAN, Mariana BEJENARU, Lilia CHIRIAC, Angela MORARU)	71
7	National heritage promoted through interior design (Liliana PLATON)	94
8	Evaluation of tourist itineraries in Europe (Liliana JITARI)	113
9	Creation and registration of tourist itineraries based on the objectives of cultural architectural heritage: principles, criteria and requirements (Mariana BEJENARU)	131
10	Administration and management of apartment blocks in the Republic of Moldova (Dan ALBU, Doina - Cezara ALBU)	140
11	Technical evaluation of buildings in the historical centre of Chisinau municipality (Irina BOGDAN, Ion ALBU)	157
12	Valuation of real estate with cultural value located in Chisinau municipality (case study), (Otilia-Alexandra GOLUB, Svetlana ALBU)	174
13	The influence of location factors on the market value of commercial properties in the historical centre of the municipality. Chisinau (Nicoleta POPA, Tatiana SANDUŢA)	188
14	Architectural heritage in the medieval period: history, architectural styles, structure, status and legal protection (Viorica URSU)	202
15	On the legal protection of cultural, natural and intangible heritage in China (Victoria BUTMALAI, Rita MUNTEANU)	242
16	The quality of restoration works through the prism of analysis and value engineering (Grigore VASCAN)	253
17	State policy in the field of protection of cultural heritage objects (Rita MUNTEANU)	259
18	The use of the mathematical expression of the catenary arc in the architectural engineering of vaults (Oleg CAZAC, Olga HAREA, Otilia RUDIC)	270

CONSERVAREA PATRIMONIULUI ARHITECTURAL ÎN CONDIȚIILE DE DEZVOLTARE URBANĂ A LOCALITĂȚILOR

Gheorghe CROITORU, ORCID ID: 0000-0001-6289-8897

gheorghe.croitoru@dmmdc.utm.md

Abstract: *In the last thirty years, the architectural heritage of the Republic of Moldova has been subjected to unprecedented aggression and is in continuous degradation. This situation was generated, in particular, by the level of economic development and the unstable socio-political situation in the country in the last 30 years. A real danger for the architectural and natural heritage of the Republic of Moldova is the pressure of real estate investments and unauthorized constructions that have arrived together with economic growth and urban development.*

Thus, in the municipality of Chisinau, out of the total number of 977 monuments, due to non-compliance with the legislation in force, approximately 258 immovable heritage monuments of national and local category suffered.

Urbanization is a process often associated with the industrialization, modernization and development of localities. In the conditions of urbanization, the problem of protecting architectural monuments and preserving historical buildings is very acute. As a rule, this is associated with the constantly growing investment activity of private economic operators, who want to invest in residential and commercial real estate (rarely in historical ones).

The use of architectural monuments is closely related to the issue of ownership, since these objects can be not only state property, but also private property. At the same time, the restoration of these structures becomes a kind of public duty of private owners, who do not always have sufficient resources to initiate and complete the works, the state not offering investors economic incentives to restore the reconstructed monument and preserve its authenticity.

Keywords: *architectural heritage, non-compliance with the law, urbanization, industrialization, protecting the monuments, private owners, economic incentives.*

Introducere. În ultimii treizeci de ani patrimoniul arhitectural al Republicii Moldova este supus unei agresiuni fără precedent și se află în continuă degradare.

Această situație a fost generată, în special, de nivelul de dezvoltare economică și de situația social-politică instabilă din țară în ultimii 30 de ani. Un pericol real pentru patrimoniul arhitectural și natural din

Republica Moldova îl constituie presiunea investițiilor imobiliare și a construcțiilor neautorizate ce au parvenit odată cu creșterea economică și dezvoltarea urbană.

Din păcate, astăzi multe monumente ale istoriei și culturii naționale sunt sub amenințarea distrugerii, multe dintre ele și-au redus valoarea ca urmare a impactului activității economice, impactului distructiv direct sau indirect al proceselor climatice.

Astfel, în mun. Chișinău din numărul total de 977 de monumente, din cauza nerespectării legislației în vigoare [1] au avut de suferit aproximativ 258 de monumente de patrimoniu imobil de categorie națională și locală.

În Republica Moldova starea patrimoniului, în baza evaluării a 788 de monumente de categorie națională din 366 de localități (29 de raioane), se află în următoarea situație:

- 15% din imobile și situri istorice – sunt demolate;
- 40% din imobile și situri istorice – stare de degradare avansată;
- 111 biserici au fost mutilate;
- 31 biserici – se află în stare nesatisfăcătoare și nu întrunesc normele de conservare;
- 4 biserici de lemn – au un grad de degradare avansată;
- 18 biserici de lemn au fost demolate;
- 8 mănăstiri – se află în stare nesatisfăcătoare;
- 20 mănăstiri – în stare deplorabilă;
- 20 de edificii de arhitectură civilă – au un nivel diferit de degradate;
- 50 de monumente de for public – se află în stare nesatisfăcătoare;
- 80% din conacele boierești – se află în stare de ruină.

Astfel, unul din obiectivele specifice ale programului de dezvoltare a polilor de creștere, din cadrul Strategiei Naționale de Dezvoltare Regională a Republicii Moldova din a.2016-2020 [2], a fost sporirea atractivității centrelor urbane de dezvoltare și a potențialului lor de a genera creșterea calității vieții cetățenilor prin dezvoltarea infrastructurii turistice, au fost restaurate, protejate și conservate doar 7 obiective de patrimoniu (monumente), ceea ce este nesemnificativ în comparație cu numărul de monumente deteriorate.

Urbanizarea localităților - este un proces deseori asociat cu industrializarea, modernizarea și dezvoltarea localităților. În condițiile urbanizării, problema protejării monumentelor de arhitectură și conservării clădirilor istorice este foarte acută. De regulă, aceasta este

asociată cu activitatea de investiții, în continuă creștere, a operatorilor economici privați, care doresc să investească în imobile rezidențiale și comerciale (rareori în cele istorice).

Utilizarea monumentelor de arhitectură este strâns legată de problema proprietății, deoarece aceste obiecte pot fi nu numai în proprietatea statului, ci și în proprietate privată, conform prevederilor [1].

În același timp, restaurarea acestor structuri devine un fel de îndatorire publică a proprietarilor privați, care nu întotdeauna au resurse suficiente pentru a iniția și finaliza lucrările, statul neoferind investitorilor stimulente economice pentru restaurarea monumentului reconstruit și păstrarea autenticității acestuia. Ca urmare, eforturile investitorului, de regulă, vizează căutarea modalităților de a ocoli restricțiile severe, impuse de legislația națională, privind protecția monumentelor și nu respectarea acestora, iar supravegherea respectării legislației de protecție se îndreaptă adesea, în sursă de obținere a impozitului pe bunul imobil.

Figura 1. Construcții multietajate în centrul istoric al Chișinăului

Dorința investitorilor de a construi în zona istorică a orașului, în apropierea monumentelor istorice, indică asupra prestigiului activității vitale în aceste zone și beneficiile comerciale mari, care depind direct de acest mediu. Deși în zona istorică a orașului Chișinău nu se permite construcția clădirilor mai înalte de 15 m (până la vârful acoperișului), obiectele fiind proiectate în baza unui PUZ dezvoltat cel puțin pentru un cartier, sunt multe cazuri, când investitorii sau persoane cu bani, cumpără spații în zona centrală în vederea edificării unor clădiri cu 8-10 etaje, lucru care nu este posibil în centrul istoric în orașului (figura 1). Cea mai profitabilă modalitate de valorificare a monumentelor arhitecturale este reconstrucția complexă a unor astfel de clădiri pentru locuințe de elită.

De regulă, pentru aceasta este necesară înlocuirea tuturor planșelor și comunicațiilor [3]. Cu toate acestea, despre o astfel de metodă de utilizare putem vorbi doar în cazurile în care vorbim despre un obiect ale cărui obligații de protecție se aplică doar aspectului său. La parterul unor astfel de clădiri pot fi deschise unități comerciale, însă, dacă clădirea nu a fost construită cu scopul de a deschide un magazin în ea, atunci cel mai probabil această idee nu se va potrivi formatului de restaurare și renovare, deoarece clădirea nu întotdeauna are încăperi necesare acestei activități.

Concepții de conservare a patrimoniului arhitectural

În cazul existenței diferitor tipuri de proprietate în domeniul imobiliar, excluderea imobilelor istorice din cifra de afaceri este lipsită de raționament.

În acest sens ar trebui dezvoltate mecanisme mai eficiente pentru mobilizarea investitorilor, menite să încurajeze profiturile din reinvestiții, în noi operațiuni de conservare a patrimoniului cultural, permițând astfel lansarea programelor de restaurare. Politicile de stimulare trebuie menținute până când investițiile devin insuficiente și neproductive. Preferințele ar trebui să depindă de natura obiectului restaurat:

- monumente folosite în scopuri culturale cu potențial redus de profit;
- monumente folosite în scop cultural, dar cu potențial sporit de profit;
- monumente a căror utilizare este preponderent economică, iar restaurarea poate fi o operațiune profitabilă.

În țările europene, aflarea monumentelor de arhitectură în proprietate privată nu este considerată ceva împovăraător: mai mult, privatizarea monumentelor de arhitectură este una dintre cele mai comune modalități de valorificare a obiectelor de patrimoniu și de a atrage investiții private pentru restaurarea și întreținerea acestora.

De exemplu, în Franța, la începutul anului 2008, mai mult de jumătate din clădirile declarate ca monumente de arhitectură, istorie și cultură, aflate sub protecția statului, erau în proprietate privată [4]. Dacă conservarea unui imobil, clasat ca monument istoric, este compromisă în mod grav de nerealizarea lucrărilor de reparație sau întreținere, autoritatea administrativă poate, după obținerea avizului de la organul competent, să notifice proprietarul să efectueze lucrările menționate, indicând timpul în care acestea trebuie realizate și partea din cheltuieli suportată de stat, care nu poate fi mai mică de 50 %.

Conform legii bavareze din Germania pentru protecția și conservarea monumentelor, proprietarii au obligația de a întreține, repara

și proteja clădirile monument care le aparțin. Dacă proprietarii nu pot lua măsurile necesare pentru conservarea monumentelor, ei sunt obligați să permită efectuarea de lucrări de conservare de către Autoritatea de Protecție a Monumentelor competentă. Deși proprietarii sunt cei care suportă costurile privind finanțarea măsurilor de conservare, autoritățile pot contribui la acoperirea acestor costuri, luând în considerare importanța și urgența fiecărui caz, precum și situația financiară a proprietarului.

În Italia pentru realizarea renovărilor, modificărilor sau a altor forme de intervenție asupra proprietăților culturale protejate, inclusiv evaluări ale impactului asupra mediului, statul și entitățile administrației publice locale și regionale sunt obligate să adopte măsuri pentru protecția și conservarea bunurilor culturale, proprietarilor privați de bunuri culturale, protejate, legal revenind obligația efectuării lucrărilor de conservare a acestor bunuri.

Dacă un proprietar privat de bunuri istorice din Marea Britanie nu întreține corespunzător aceste imobile, organul de stat împuternicit poate să emită sau să aprobe un „ordin obligatoriu de cumpărare” a clădirii, luând măsuri privind administrarea, custodia sau utilizarea acesteia, iar autoritatea locală poate contribui la cheltuielile necesare pentru repararea și întreținerea acestor clădiri, prin acordarea de subvenții sau împrumuturi fără dobândă.

Proprietățile patrimoniului arhitectural din Spania sunt conservate, întreținute și păstrate de proprietarii lor sau de persoanele care dețin drepturi reale asupra lor. Autoritățile publice pot, de asemenea, să efectueze lucrările necesare în mod direct, în cazul în care este justificată urgentarea conservării proprietății, iar dacă e cazul, să acorde un ajutor recuperabil al cărui quantum va fi înscris în registrul de proprietate.

În România persoanele fizice pot beneficia de ajutor din partea Ministerului Culturii și din partea administrațiilor publice locale, conform normelor metodologice, care reglementează cadrul organizatoric și metodologia unitară în vederea asigurării accesului egal la finanțare al oricărei persoane fizice sau juridice de drept privat, proprietară a unui monument istoric [5].

În țările în care funcționează astfel de sisteme, proprietarul își asumă obligațiile de conservare, utilizare și popularizare a obiectelor din patrimoniul cultural. Trebuie menționat, că sarcina principală a privatizării monumentelor în țările UE este de a elibera statul de obligația

de a restaura și întreține monumente și de a transfera obligațiile corespunzătoare proprietarilor privați. Lucrările de restaurare a monumentelor de arhitectură, în întreaga lume, sunt mult mai costisitoare decât o construcție nouă. Prin urmare, statul nu numai că stabilește restricții privind utilizarea obiectelor de patrimoniu privatizate, dar aplică și o serie de instrumente de stimulente economice pentru proprietarii de monumente-subvenții și beneficii. Tocmai din acest motiv, monumentele sunt obiecte atractive pentru investițiile private în Europa, iar aceste investiții în sine nu numai că nu le dăunează, dar permit și păstrarea lor în bune condiții.

Conceptul de conservare a patrimoniului cultural prin tradiționala expresie „protecția de +”, bazată pe măsuri prohibitive, este valabilă și în condițiile actuale. În prezența unui număr mare de entități economice, cerințele de protecție a monumentelor dau naștere unor situații conflictuale în cursul dezvoltării sociale, culturale și economice a zonelor urbane. În acest caz, protecția patrimoniului cultural este înstrăinată de comunitatea locală, cetățenii fiind lipsiți de motivația de a participa la această activitate.

Un alt concept este „protecția pentru +”. O astfel de politică de management, este în beneficiul populației. Unele dintre inconvenientele de a locui într-un teritoriu special protejat, asociate cu restricțiile de protejare a patrimoniului, sunt compensate de anumite beneficii.

Integritatea mediului arhitectural și natural devine o calitate, care poate asigura dezvoltarea comunității urbane (prin venituri din turism, lucrări de restaurare și renovare, ridicarea statutului social etc., cum este cazul cu renovarea cetății din Tighina (Bender) cu sprijinul Uniunii Europene, conform standardelor internaționale, prezentat în figura 2).

Figura 2. Reabilitarea cetății din Tighina (Bender)

Noua strategie trebuie construită pe baza unei relații echilibrate și armonioase între cerințele publicului, activitatea economică și protecția mediului istoric. Acest lucru ar trebui să conducă la recunoașterea unei responsabilizări comune pentru conservarea patrimoniului.

Componenta și obiectele de protecție a patrimoniului cultural

Amenințările privind pierderea fizică (distrugerea) a obiectelor de patrimoniu sunt asociate cu procese naturale de îmbătrânire [6], care sunt accelerate de:

- condițiile climatice nefavorabile (umiditate excesivă, apariția chiciurii și a gheții, variații de temperatură etc);
- dezastrele naturale (inundații, alunecări de teren, vânturi puternice, furtuni);
- caracteristicile geologice și hidrologice ale colurilor (soluri instabile structural);
- poluarea atmosferică;
- urbanizarea necontrolată și trafic auto intens;
- construcțiile noi neadecvate în zona istorică a orașului din cauza lipsei unui plan urbanistic zonal;
- modul incorect de exploatare a clădirilor istorice;
- incendii;
- acte de vandalism și alte acțiuni agresive.

Pentru conservarea obiectelor de patrimoniu cultural, turismul intensiv reprezintă de asemenea un pericol, ducând la o încărcare excesivă a acestora. Deși turismul generează venituri din vizitarea locurilor remarcabile al patrimoniul cultural, ar trebui evitată supraexploatarea traseelor spre obiectele turistice. Vizitarea monumentelor istorice nu trebuie să depășească normele admisibile stabilite, în funcție de caracteristicile și gradul de protecție a acestora.

Procesele de îmbătrânire naturală sunt determinate de ciclurile de viață ale clădirilor și ale materialelor de construcție, limitele de siguranță ale exploatării structurilor. Pentru orașele aglomerate este caracteristic un microclimat specific: edificiile cu multe etaje micșorează viteza vântului, ceea ce încetinește schimbul de aer și conduce la concentrarea poluanților nocivi în atmosferă.

Lipsa protecției corespunzătoare a clădirilor și structurilor de condițiile meteorologice, încărcarea tehnologică a solurilor și structurilor, poluarea cu gaze și ploile acide creează un efect cumulativ. În aceste cazuri se activează procesele de coroziune a metalelor și

carbonizarea straturilor de ipsos, patina timpurie corodează suprafețele de bronz și cupru, acțiunea abrazivă distruge poleiala de aur, granitul și marmura sunt vitrificate, apele subterane distrug fundațiile, atacurile biologice se răspândesc la structurile din lemn [7]. Nu există metode de conservare perpetuă, sarcina principală fiind oprirea proceselor de îmbătrânire și uzură naturală, pentru a minimiza factorii de accelerare a acestora.

Accelerarea distrugerii fizice a obiectelor de patrimoniu cultural de către factorii antropici și naturali reprezintă o amenințare la adresa „supraviețuirii” acestora și a posibilității de a fi transmise generațiilor viitoare. Disproporția dintre pericolele de prevenit și mijloacele folosite în aceste scopuri este în continuă creștere. Ca măsuri generale pentru oprirea proceselor de distrugere pot fi:

- reducerea surselor de poluare și vibrații (devierea transportului auto, limitarea locurilor de parcare, interzicerea circulației vehiculelor în apropierea monumentelor deosebit de valoroase; retragerea întreprinderilor industriale din zonele istorice, îmbunătățirea și renovarea terenurilor industriale);

- reducerea vulnerabilității clădirilor istorice prin exploatarea și întreținerea corectă a structurilor; protejarea clădirii de condițiile meteorologice extreme;

- eliminarea defectelor care slăbesc structura, permițând pătrunderea și mișcarea capilară a apei, împiedicând scurgerea;

- utilizarea eficientă a clădirilor-monumente, demne de valoarea lor și care nu contrazic scopul de conservare a acestora;

- controlul și interzicerea utilizării unor materiale necorespunzătoare și dăunătoare în restaurare, conservare și reparare;

- protecția fizică (consolidarea ușilor, supravegherea video, centru de comandă și control etc.);

- măsuri sistematice de prevenire a incendiilor.

Insuficiența măsurilor de protecție necesită efectuarea unor cercetări interdisciplinare a proceselor de uzură a clădirilor istorice, a impacturilor și interacțiunilor distrugerii fizice, chimice și biologice pe baza unei monitorizări continue și prognozării de dezvoltare.

Pentru fiecare tip de pericol și tipuri de structuri istorice, trebuie elaborate măsuri preventive, cu un set de măsuri organizatorice, administrative și tehnice pentru prevenirea amenințărilor, reducerea pierderilor și daunelor [8]. Acestea, împreună cu planurile speciale de

urgență, ar trebui să fie formate pe bază interdepartamentală, cu implicarea Inspectoratului General pentru Situații de Urgență, salvatorilor și pompierilor, Agenției de Mediu, poliției.

Este necesar să fie dezvoltat un model de turism cultural diferit de tipurile obișnuite de turism de masă pentru a evita presiunea nejustificată asupra obiectelor de patrimoniu cultural. Acest model, bazat pe utilizarea beneficiilor patrimoniului cultural pentru dezvoltarea turismului, ar trebui să vizeze resuscitarea tradițiilor și artelor uitate, crearea de noi centre de interes turistic și organizarea unor tipuri speciale de trasee.

Unul dintre factorii fundamentali în dezvoltarea bunăstării economice a societății este sinergia culturii și economiei, precum și interacțiunea dintre stat și sectorul privat al economiei. În acest caz, un rol important în conservarea monumentelor arhitecturale îl poate avea parteneriatul public-privat, pentru promovarea patrimoniului cultural. În următoarele decenii, este posibil ca statul să nu aibă suficiente resurse materiale și organizatorice pentru a restaura monumente istorice și culturale. Este necesar să se atragă în mod activ resursele capitalului privat, al municipalităților și donatorilor externi.

Astfel, au început lucrările de restaurare a Sinagogii Rabbi Țirilson din nucleul istoric al Chișinăului, construită în deceniul al doilea al secolului XX, pentru care a fost deja pregătită și aprobată toată documentația de proiect (figura 3). Acesta va fi un proiect exemplu, conceput de arhitectul Eugeniu Smolin cu echipa lui, coordonat în cadrul Consiliului Național al Monumentelor având nota istorică, schițele de proiect, proiectele de execuție în detaliu.

Finanțarea proiectului este asigurată de comunitatea evreiască, care a lansat un apel pentru a susține financiar restabilirea sinagogii.

Problema determinării valorii bunurilor imobile din patrimoniul cultural

Determinarea valorii bunurilor imobile din patrimoniul cultural este una dintre etapele esențiale ale tranzacțiilor economice cu acestea. Problema în determinarea prețului bunurilor imobile din patrimoniul cultural este incapacitatea de a calcula în mod cuprinzător și obiectiv valoarea obiectului aflat în centrul istoric al orașului.

Figura 3. Pregătiri pentru lucrările de restaurare a Sinagogii Rabbi Tîrilson

Evaluarea obiectelor imobiliare unice, care includ monumente de arhitectură, acționează în mod tradițional ca una dintre cele mai complexe, discutate și, prin urmare, interesante probleme de evaluare. În același timp, una dintre cele mai importante etape este procesul de determinare a utilizării cât mai eficiente a clădirii, care permite evaluatorului să traducă conceptul de dezvoltare a unei clădiri istorice într-o formă monetară și să justifice oportunitatea acordării obiectului a unei funcții noi, păstrându-și în același timp valoarea istorică.

La evaluarea unui obiect de patrimoniu cultural imobil, trebuie să se țină seama, în primul rând, de factorii imateriali, precum valoarea istorică, artistică, memorială, paternitatea, valoarea monumentului evaluat în ansamblul arhitectural, prezența obiectelor decorative de artă în interiorul obiectului, prestigiu etc. În același timp, acestea ar trebui corelate cu factorii materiali, care sunt foarte importanți pentru cumpărător, de exemplu, gradul de uzură și prezența sarcinilor de întreținere. Factorii imateriali enumerați măresc proprietățile de consum ale unui bun imobil din patrimoniul cultural în comparație cu obiectele imobiliare obișnuite.

De asemenea, este necesară asigurarea obligatorie împotriva riscurilor de pierdere (distrugere), deteriorare, furt de obiecte din patrimoniul cultural. Ar trebui elaborate norme și reguli pentru întreținerea și exploatarea obiectelor de patrimoniu cultural, ținând cont de caracteristicile acestui tip de imobil.

Concluzii:

Monumentele de arhitectură, ca unul dintre tipurile de moștenire culturală, poartă codurile culturale și civilizaționale ale țării și ale

oamenilor. Ele servesc drept bază pentru identitatea atât a societăților urbane individuale, cât și a națiunii în ansamblu.

Pierderea monumentelor de arhitectură duce inevitabil la faptul că societatea își pierde rădăcinile istorice, fără de care dezvoltarea este imposibilă. Obiectele de patrimoniu cultural și istoric reprezintă un bun important, care poate genera venituri și poate afecta semnificativ dezvoltarea economică a orașului.

Îngrijirea calitativă și exploatarea corectă a obiectelor este cea mai eficientă și ușoară metodă de conservare a patrimoniului. Lucrările de prevenire și conservare, efectuate la timp, măresc timpul dintre perioadele de restaurare. Într-un anumit sens, conservarea (diverse moduri de a proteja structurile vulnerabile, părți ale unei clădiri și decorului) poate fi o alternativă la restaurarea costisitoare.

Restaurarea este o măsură forțată, de urgență, care prevede o intervenție profundă în materialul autentic al monumentului, presupune elemente de reproducere și ia o părțică de autenticitate. Carta de la Veneția, care a aprobat principiile internaționale de restaurare, dă preferință conservării, iar restaurarea se efectuează în cazuri excepționale când alte metode de conservare sunt inefficiente.

Trebuie dezvoltat un model de turism cultural diferit de tipurile obișnuite de turism de masă, pentru a evita presiunea nejustificată asupra obiectelor de patrimoniu cultural, bazându-se pe utilizarea beneficiilor patrimoniului cultural pentru dezvoltarea turismului, resuscitarea tradițiilor și artelor naționale, crearea de noi centre de interes turistic și organizarea unor tipuri speciale de trasee.

Referințe:

1. Legea Nr. 1530 din 22.06.1993 privind ocrotirea monumentelor* (Publicat: 21.10.2022 în Monitorul Oficial Nr. 326-333 art. 624).
2. Legea Nr. 239 din 13.10.2016 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare regională pentru anii 2016-2020 (Publicat: 03.02.2017 în Monitorul Oficial Nr. 30-39 art. 65).
3. Gheorghe Croitoru. Approaches Regarding the Functional and Structural Rehabilitation of Historical Monumental Buildings - Open Access Library Journal. Jun. 10, 2021, Volume 8, e7497. ISSN Online: 2333-9721. ISSN Print: 2333-9705.

4. Синицын В. Европейский опыт витализации объектов культурного наследия // Мир искусств: Вестник Международного института антиквариата. 2013. № 4. С. 40-47.
5. Norme metodologice din 4 decembrie 2003 privind situațiile în care Ministerul Culturii și Cultelor, respectiv autoritățile administrației publice locale, contribuie la acoperirea costurilor lucrărilor de protejare și de intervenție asupra monumentelor istorice, proporția contribuției, procedurile, precum și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească proprietarul, altul decât statul, municipiul, orașul sau comuna (Emitent Guvernul României. Publicat în Monitorul Oficial nr. 905 din 18 decembrie 2003).
6. Gheorghe Croitoru. A case study about degradation of the buildings and their building elements as a result of climate change. Journal of Engineering Science, Fascicle Architecture, Civil and Environmental Engineering. Vol. XXVIII, no. 4 (2021), pp. 144-155. ISSN 2587-3474. eISSN 2587-3482.
7. Gheorghe Croitoru. Influența unor factori de mediu asupra monumentelor istorice ale Republicii Moldova - BULETINUL „INCERCOM”. - Chișinău. 23 mai - 2014. - nr. 5-CN, pag. 88-96. ISSN 1857-3762.
8. Gheorghe Croitoru. Studiul stării materialelor de zidărie din calcar, ale construcțiilor de patrimoniu, sub influența factorilor mediului ambiant și metode de protecție a acestora. - Seminarul Științific Național „Problematica patrimoniului arhitectural în Republica Moldova. Evaluarea imobilului conform standardelor internaționale de evaluare”. 11-13 noiembrie 2020, pag. 97 – 105. Chișinău UTM. ISBN 978-9975-3481-3-3.

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

APLICAREA METODEI EVALUĂRII NEDISTRUCTIVE PENTRU ZIDĂRIA CLĂDIRILOR ISTORICE DIN OR. CHIȘINĂU: METODA INDICELUI DE CALITATE A ZIDĂRIEI

Doina-Cezara ALBU, ORCID ID: 0000-0001-8099-8584

doinacezara.albu@emi.utm.md

Ion ALBU, ORCID ID: 0000-0003-2134-7065

ion.albu@fcgc.utm.md

Abstract: *Preserving and protecting historic buildings presents many challenges for those who aim to preserve the architectural heritage of Chisinau. In this field, knowledge of the condition of masonry is fundamental. However, destructive testing is not always a solution that can be applied to historic masonry structures. In order to overcome this type of problem the authors of this paper, propose a non-destructive - visual evaluation method for estimating some critical parameters of masonry material. Starting from the fact that the behaviour of masonry material depends on several factors, such as the strength of components like mortar and masonry elements, the unit shape, and the volumetric ratio between elements and their weaving, which is the result of applying a series of constructive solutions that form the "rule of art". Given the complexity of the problem due to a large number of variables, a visual estimate of the mechanical parameters of the walls can be made on the basis of an evaluation of the qualitative criteria. In this paper, it is proposed to apply this visual method to the urban mansion of S.L. Starov, at 42 Tricolor Street, town. Chisinau.*

Keywords: *masonry quality index, non-destructive method, historic building, evaluation, deterioration*

Introducere

De-a lungul secolelor, clădirile din zidărie au reprezentat tipul de bază al clădirilor edificate în Moldova. Pentru construcția acestora au fost folosite diverse materiale și tehnologii. Structurile de zidărie au fost edificate în conformitate cu tehnologiile tradiționale dezvoltate de generații succesive de constructori. Ca urmare a durabilității și rezistenței lor considerabile, multe clădiri arhitectural-istorice din zidărie au supraviețuit până în zilele noastre în centrul istoric din Chișinău. Unele dintre acestea se află în stare tehnică bună și continuă să își îndeplinească cu succes funcțiile. În cazul în care condițiile tehnice ale acestor clădiri sunt adecvate și nu ridică nicio obiecție, de obicei nu sunt necesare

analize detaliate ale structurilor lor și examinarea condițiilor de fiabilitate ale acestora. O situație diferită există în cazul clădirilor planificate pentru renovare și reconstrucție. În astfel de cazuri, este necesar să se efectueze teste și calcule care să demonstreze că, după finalizarea construcției, structura de zidărie existentă poate fi utilizată în siguranță.

Pereții și stâlpii de zidărie supuși la compresiune sunt cele mai importante elemente ale clădirilor istorice din zidărie. Este necesar să se ia în considerare metode de fiabilitate pentru a obține materialele cu rezistență corectă la compresiune pe care au fost ridicate structurile. Din cauza caracterului istoric al multor structuri de zidărie, posibilitățile de prelevare a unui număr corespunzător de probe sunt limitate. Din acest motiv, capacitatea de a evalua distribuția rezistenței zidăriei este, de asemenea, limitată.

În 2003, cercetătorii din Umbria, Italia au realizat un șir de încercări asupra zidăriilor clădirilor istorice și au realizat o metodă nedistructivă de apreciere a zidăriei. Metoda Indicelui de Calitate a Zidăriei (ICZ) constă în evaluarea prezenței, prezenței parțiale sau absenței anumitor parametri care definesc "regula artei", respectiv un ansamblu de dispozitive constructive care, dacă sunt executate în timpul construcției unui perete, asigură o bună comportare și asigură compactitatea și monolitismul. Acest indice numeric a fost inclus, deși într-o versiune simplificată, într-o lege regională, Legea regională Umbria nr. 18 din 2002 privind "Prevenirea seismică". Ulterior, ICZ a fost perfecționat în cadrul proiectului ReLUIS 2008, cu contribuția unităților de cercetare ReLUIS ale Politehnicii din Milano și ale IUAV din Veneția. [1]

Indicele de Calitate a Zidăriei a fost ulterior aplicat în Portugalia [2, 3], Iran [4], Albania [5], Croația [6], Spania [7], Maroc [8].

Lucrarea rezumă o metodologie de analiză a zidăriei și a calității acesteia bazată pe determinarea unui Indice de Calitate a Zidăriei pentru o clădire istorică din or. Chișinău, Republica Moldova.

Indicele de Calitate a Zidăriei

Indicele de Calitate a Zidăriei (ICZ) pentru evaluarea calității mecanice a zidăriei a luat naștere în 2002, la Universitatea din Perugia, și a fost perfecționată în anii următori datorită cercetărilor efectuate în cadrul programului ReLUIS. [9]

Aceasta constă în determinarea unui indice numeric care depinde de îndeplinirea sau nu a anumitor condiții referitoare la instalarea corectă și eficientă a zidăriei: așa numiții parametri "regula artei" (Figura 1). [9]

CM	calitatea mortarului / contactul efectiv între elemente / panouri
ȚZ	tipul de țesere a zidăriei
FER	forma elementelor rezistente
DER	dimensiunea elementelor rezistente
RV	decalajul rosturilor verticale / angajarea în planul peretelui
RO	caracteristica rosturilor orizontale
RE	rezistența elementelor

Figura 1. Parametrii „regulii artei” luați în considerație față de zidărie

Metoda ICZ se bazează pe examinarea vizuală a zidăriei a cărei calitate mecanică urmează să fie evaluată. Este simplă și ușor de aplicat și permite obținerea, fără a efectua teste experimentale, a unor indicații privind caracteristicile mecanice care pot fi așteptate de la zidăria analizată. [9]

Calitatea mecanică a unei zidării este diferită pentru fiecare dintre cele trei direcții posibile ale acțiunii care solicită panoul de zidărie; prin urmare, există, în general, trei indici de calitate a zidăriei diferiți: ICZ pentru acțiuni verticale, ICZ pentru acțiuni orizontale în afara planului și ICZ pentru acțiuni orizontale în plan.

Pe baza observării paramentului și a secțiunii peretelui, se evaluează conformitatea sau neconformitatea cu regulile de artă: aprecierile posibile pentru fiecare parametru sunt:

R - respectat;

PR - parțial respectat;

NR - nerespectat.

Calificativele acordate pentru fiecare parametru corespund unor scoruri care, atunci când sunt combinate, conduc la cele trei valori urmărite: ICZ pentru acțiuni verticale, ICZ pentru acțiuni orizontale în afara planului și ICZ pentru acțiuni orizontale în plan. Prin intermediul

acestor valori, este posibilă clasificarea zidăriei în cauză într-una dintre cele trei categorii de calitate posibile: A, B sau C, având astfel o indicație sintetică: de la o zidărie din categoria A, se poate aștepta o bună comportare structurală; de la o zidărie din categoria B, o comportare de calitate medie; de la o zidărie din categoria C, se poate aștepta, în mod logic, un răspuns nesatisfăcător la solicitări. [9]

În plus, datorită corelațiilor bune care au fost observate între valorile ICZ și principalii parametri mecanici ai zidăriei, se pot obține estimări ale valorilor de rezistență și deformabilitate.

ICZ poate avea valori între 0 și 10. Acest lucru reflectă comportamentul diferit pe care îl poate avea același panou de zidărie în funcție de direcția de solicitare: un panou de zidărie poate fi optim pentru a rezista la sarcini verticale și total nepotrivit pentru a rezista la acțiuni orizontale în plan sau în afara planului. [9]

$$ICZ = m \cdot g \cdot r \cdot RE \cdot (CM + T_Z + FER + DER + RV + RO) \quad (1)$$

Formula 1 se referă la blocuri de calcar, piatră brută și cărămidă plină. Coeficientul de corecție r depinde de parametrul zidăriei și ia valorile prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1. Coeficientul de corecție r

Parametru	r pe încărcare verticală	r pe încărcare orizontală în plan	r pe încărcare orizontală în afara planului
NR	0.2	0.1	1
PR	0.6	0.85	1
R	1	1	1

Se aplică coeficientul de corecție " m ":

$m = 0,7$ în cazul unui mortar slab ($f_m < 0,7 \text{ N/mm}^2$);

$m = 1,0$ în toate celelalte cazuri.

Se aplică coeficientul de corecție " g ":

$g = 0,7$ în cazul zidăriei masive cu rosturi mari de mortar (grosime $> 13 \text{ mm}$);

$g = 1,0$ în toate celelalte cazuri.

Tabelul 2 prezintă punctajele care trebuie atribuite fiecărui parametru al „regulii de artă” în funcție de R, PR sau NR și în funcție de direcția acțiunii forței luată în considerare. Scorurile obținute din tabelul 2 se introduc apoi în formula 1, obținându-se un scor global, denumit ICZ pentru fiecare tip de forță de solicitare.

Tabelul 2. Punctajele care se acordă parametrilor „regulii de artă” în funcție de gradul de conformitate și de direcția forței de solicitare

Încărcare verticală				Încărcare orizontală în plan			Încărcare orizontală în afara planului		
	NR	PR	R	NR	PR	R	NR	PR	R
RO	0	1	2	0	0.5	1	0	1	2
ȚZ	0	1	1	0	1	2	0	1.5	3
FER	0	1.5	3	0	1	2	0	1	2
RV	0	0.5	1	0	1	2	0	0.5	1
DER	0	0.5	1	0	0.5	1	0	0.5	1
CM	0	0.5	2	2	0	1	0	0.5	1
RE	0.3	0.7	1	1	0.3	0.7	0.5	0.7	1

Metoda IQM este, de asemenea, adecvată pentru clasificarea zidăriei în funcție de răspunsul său la solicitări verticale, orizontale în afara planului și orizontale în plan.

De altfel, se remarcă faptul că determinarea comportamentului mecanic al unui panou de zidărie supus la acțiuni orizontale (atât în plan, cât și în afara planului) reprezintă baza pentru aplicarea metodei de analiză la limită.

În tabelul 3, se introduc cele trei valori ICZ determinat din formula 1 de mai sus și se citește direct categoria de zidărie cu referire la cele trei acțiuni de solicitare.

Tabelul 3. Metoda de punctare: alocarea categoriilor de pereți

Direcția de acțiune	Categorie de zidărie		
	A	B	C
Acțiuni verticale	$5 \leq ICZ \leq 10$	$2,5 \leq ICZ < 5$	$0 \leq ICZ < 2,5$
Acțiuni ortogonale	$7 \leq ICZ \leq 10$	$4 < ICZ < 7$	$0 \leq ICZ \leq 4$
Acțiuni coplanare	$5 < ICZ \leq 10$	$3 < ICZ \leq 5$	$0 \leq ICZ \leq 3$

Cea mai bună categorie este A, iar cea mai proastă este C. Categoria B include zidăria de calitate intermediară.

Rezultate

Evaluarea prin metoda nedistructivă – ICZ, a fost efectuată față de Conacul urban al lui S.L. Starov, de pe strada Tricolorului 42, or.

Chişinău. Monument de arhitectură de valoare locală datează din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

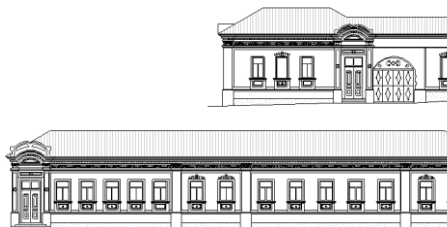
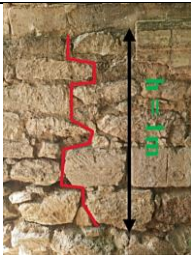
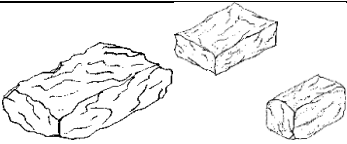
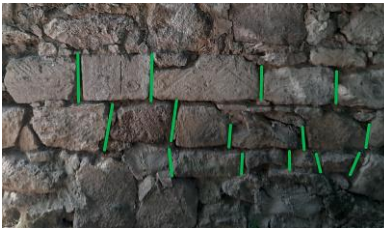
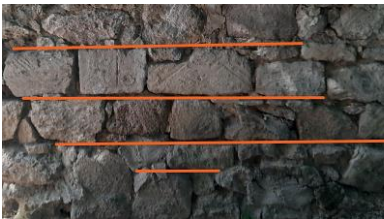

Figura 1. Conacul urban al lui S.L. Starov, de pe strada Tricolorului 42, or. Chişinău [9]

Pentru a face o apreciere asupra calităţii zidăriei este indispensabil să se evalueze măsura în care sunt respectaţi parametrii care caracterizează „regula artei”, prezentaţi în tab. 3.

Tabelul 3. Evaluarea vizuală a zidăriei Conacul urban al lui S.L. Starov, de pe strada Tricolorului 42, or. Chişinău

Parametri	Aprecierea	Demonstraţie
Calitatea mortarului - CM	<u>PR</u> Mortar de calitate intermediară, cu rosturi nu excesiv de erodate. Zidărie cu elemente neregulate şi mortar degradat, dar cu denivelări introduse eficient în spaţiile dintre elemente.	
Tipul de ţesere a zidăriei - ȚZ	<u>R</u> Linia minimă în interiorul (LMI) secţiunii de perete este de 1.60 m Țeserea zidăriei este neregulată	

Forma elementelor rezistente - FER	<u>R</u> Prezența elementelor pătrate sau cioplite	 Blocuri de calcar
Dimensiunea elementelor de rezistență - DER	<u>PR</u> Prevalența elementelor cu cea mai mare dimensiune între 20 și 40 cm. Prezența elementelor de dimensiuni variabile.	
Decalajul rosturilor verticale - RV	<u>PR</u> Apariția îmbinărilor verticale într-o poziție intermediară între zona centrală a elementului inferior și marginea acestuia. Prezența îmbinărilor verticale eșalonate în mod corespunzător și a îmbinărilor verticale aliniate. Linia minimă în interiorul (LMI) secțiunii de perete este de 1.60 m	
Caracteristica rosturilor orizontale - RO	<u>R</u> Rânduri orizontale pe o mare parte a peretelui, fără întreruperi de continuitate pentru secțiuni de aproximativ 100 cm lungime și pe ambele fețe ale peretelui.	

Rezistența elementelor - RE	PR Unele elemente de zidărie sunt degradate (aproximativ între 10% și 50%) Elemente – blocuri de calcar oolitic și cochilifer	
--------------------------------	--	--

În baza tabelului 2 s-au atribuit puncte fiecărui criteriu descris în tabelul 3, utilizând formula 1 s-au primit următoarele rezultate prezentate în tabelul 4.

Tabelul 4. Determinarea ICZ în funcție de gradul de conformitate și de direcția forței de solicitare a zidăriei Conacul urban al lui S.L. Starov, de pe strada Tricolorului 42, or. Chișinău

Încărcare verticală				Încărcare orizontală în plan			Încărcare orizontală în afara planului		
	NR	PR	R	NR	PR	R	NR	PR	R
RO	0	1	2	0	0.5	1	0	1	2
ȚZ	0	1	1	0	1	2	0	1.5	3
FER	0	1.5	3	0	1	2	0	1	2
RV	0	0.5	1	0	1	2	0	0.5	1
DER	0	0.5	1	0	0.5	1	0	0.5	1
CM	0	0.5	2	2	0	1	0	0.5	1
RE	0.3	0.7	1	1	0.3	0.7	0.5	0.7	1
r	0.6			0.85			1		
m	0.7								
g	0.7								
ICZ	1.54			0.81			2.92		

În baza tabelului 3 și rezultatelor ICZ, se poate de constatat că zidăria Conacul urban al lui S.L. Starov, de pe strada Tricolorului 42, or. Chișinău este de categoria C.

Acest tip de zidărie din punct de vedere a acțiunii verticale are o probabilitate mare de a se deteriora sau de a se deplasa din cauza fenomenului de instabilitate, mai ales dacă are o grosime limitată și este puternic încărcată și mai ales la sarcini concentrate. În condiții extreme,

este posibilă prăbușirea. Această categorie de zidărie trebuie să fie considerată de calitate slabă.

Zidăria din punct de vedere a acțiuni orizontale în afara planului are o probabilitate ridicată de destabiliza în caz de cutremur; prăbușirea este foarte probabilă, chiar și în prezența unor conexiuni eficiente. O astfel de zidărie este considerată a fi de calitate slabă.

Zidăria din punct de vedere a acțiuni orizontale din plan este foarte probabil să fie deteriorată în planul pereților, iar deteriorările pe care le-a suferit vor fi extinse.

Concluzie:

În acest articol este ilustrată metoda de evaluare nedistructivă a calității zidăriei ICZ aplicată față de zidăria conacul urban al lui S.L. Starov, de pe strada Tricolorului 42, or. Chișinău. Rezultând un ICZ scăzut a zidăriei din punct de vedere a celor 3 acțiuni ce sunt exercitate față de planul zidăriei analizate. Zidăria slabă a conacului se datorează mai multor factori precum: cutremurele de pe parcursul anilor, acțiunile climatice, degradarea materialelor constructive datorită ne întreținerii corespunzătoare a construcției.

Conservarea monumentelor istorice ale patrimoniului cultural din centrul istoric al Chișinăului trebuie să fie o prioritate a statului. Din motiv că conacul urban al lui S.L. Starov este proprietate privată în ultimii ani nu a fost întreținut ce duce spre o degradare continuă.

Referințe:

- [1] A. Borri și A. De Maria, INDICE DI QUALITÀ' MURARIA. Applicazioni nell'ambito delle NTC 2008. Su L'Edolizia, De Lettera, 2009.
- [2] A. F. PINTO, B. S. DA FONSECA and D. V. SILVA, "Mechanical characterization of historical rubble stone masonry and its correlation with the masonry quality assessment," *Construction and Building Materials*, vol. 281, p. 122168, 2021.
- [3] H. Van Eldere, L. F. Ramos, E. Verstrynge, N. Shetty, K. Van Balen, C. E. Barroso and D. V. Oliveira, "The application of sonic testing on double-leaf historical Portuguese masonry to obtain morphology and mechanical properties," in *Structural Analysis of*

Historical Constructions: An Interdisciplinary Approach, Springer International Publishing, 2019, pp. 661-668.

- [4] E. Aminifar, F. Akhoundi and P. B. Lourenço, "Verification of Mechanical Properties of Historical Brick Masonry Walls with Masonry Quality Index Method in Iran," *International Journal of Architectural Heritage*, pp. 1-11, 2022.
- [5] E. Mustafaraj, E. Luga, M. Corradi, A. Borri, Y. Muceku and A. Zharkalli, "Physical-Mechanical Properties of Stone Masonry of Gjirokastër, Albania," *Materials*, vol. 14, no. 5, p. 1127, 2021.
- [6] I. Hafner, T. Kišiček, T. Renić and K. Ožić, "An insight into The Masonry Quality Index (MQI) method for the visual assessment of existing masonry structures," in *1st Croatian Conference on Earthquake Engineering*, Zagreb, 2021.
- [7] M. TENA, L. TODISCO and J. LEÓN, "Calibration of the ageing process of masonry bridges based on field inspections and construction quality," *Structural Engineering International*, vol. 28, no. 3, pp. 325-337, 2018.
- [8] L. ROVERO and F. FRATINI, "The Medina of Chefchaouen (Morocco): A survey on morphological and mechanical features of the masonries," *Construction and Building Materials*, vol. 47, pp. 465-479, 2013.
- [9] A. Borri and A. D. Maria, "IQMIndex implementa il metodo dell'Indice di Qualità Muraria," 2021. [Online]. Available: <https://www.iqmindex.com/>. [Accessed 2023].
- [10] Centrul SITE, "Centrul Istoric al Chişinăului. Patrimoniul arhitectural al capitalei," Centrul SITE, 2006-2008. [Online]. Available: <http://www.monument.sit.md/tricolorului/42/>. [Accessed 2023].

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

MONUMENTELE DE ARHITECTURĂ ISTORICĂ: O REALĂ REUTILIZARE A ACESTORA ÎN PREZENT

Viorica URSU, ORCID ID: 0000-0003-4194-47992

viorica.ursu@dp.utm.md

Annotation: *The historic architectural monuments represented and represent, even today, the historical imprint of older or newer times, which in fact, are some cultural gems, which are passed down from generation to generation, in order to preserve and capitalize on them. And all of them, in turn, were built with one purpose - according to their intended use. But time can change some aspects related to the original destination of the architectural monuments: either they are no longer so attractive for visitors, or they are no longer visited by parishioners (if we are talking about church ones), or there is another valid reason.*

This will be the research of this article - let's show another destination of the architectural monuments, what they were transformed into, who was the initiator of the change, but also other important aspects.

Keywords: *monument, architectural monument, church, residential house, architectural heritage, ecclesiastical building, monastery.*

Introducere. Toată istoria omenirii sau a unui stat aparte poate fi definită prin multitudinea valorilor culturale, de diferite categorii, dar și a civilizației acestora, care de-a lungul timpului au îmbogățit popoarele cu diferite tradiții, scrieri, creații artistice, opere, construcții etc, care astăzi ne dau posibilitatea să cunoaștem trecutul prin intermediul acestora [1, p.293].

Una din valorile culturale ale omenirii - patrimoniul arhitectural, este patrimoniul format din totalitatea bunurilor care au o importanță majoră în societate, în educație, în economie etc. Aceste bunuri, numite și monumente de arhitectură sunt valori culturale care se transmit din generație în generație.

Monumentele arhitecturale se impun atenției publice prin calitățile lor artistice: proporții, modalitatea de a prelucra și pune în operă materialul de construcție, valoarea decorației plastice, cât și prin particularitatea lor de a reprezenta epoca istorică în care au fost construite. Monumentul poate fi atât o clădire păstrată și utilizată în continuare, precum și vestigiile arhitectonice puse în valoare prin săpături arheologice, ruinele unor așezări sau construcții, păstrate în stare

fragmentară ori în stare de ruină, care evocă realitățile din trecut [2, pag. 56].

Rezultate:

1. Monumente de arhitectură: noțiune și clasificare. Dacă să revenim la categoria de bază și anume a celor de “monumente”, acestea pot fi clasificate în mai multe categorii, în dependență de anumite criterii. Și în una din categorii, după criteriul structural, monumentele se clasifică în [1]:

- *Monumentele istorice și culturale;*
- *Monumente de arheologie;*
- ***Monumente de arhitectură;***
- *Monumente de for public;*

Iar monumentele de arhitectură reprezintă bunuri imobile, clădiri aparte sau ansambluri de obiecte care fac parte din patrimoniul cultural, care, datorită arhitecturii, unicității și integrității lor în peisaj, au valoare din punct de vedere istoric, artistic sau științific; situri: lucrări ale omului sau opere rezultate din conjugarea acțiunilor omului cu natura. Monumentele nu sunt discriminate după criteriul cronologic, etnic, confesional sau de altă natură. Valoarea estetică, funcțională sau materială a monumentului este subsidiară față de calitatea de mărturie istorică [3, pag.122; 3, p. 295]. Inițial, noțiunea „monument de arhitectură” se referea, în mod tradițional, după cum menționează cercetătoarea Tamara Nesterov, la opere arhitecturale cu caracter de unicat, apoi ea s-a extins și asupra ambianței monumentelor, în scopul creării spațiului liber necesar pentru perceperea individuală a operelor de arhitectură și păstrarea cadrului natural sau construit în care au fost concepute acestea. Odată cu adoptarea unor noi definiții, mai extinse, referitoare la această categorie de monumente, începând cu a doua jumătate a anilor '60, monumente de arhitectură erau considerate și zone întregi de interes istoric, centre urbane și chiar orașe mari, cu moșteniri istorice și artistice valoroase [4, p.16].

Ținem să menționăm că monumentele de arhitectură la rândul său mai pot fi clasificate în mici grupuri [5]:

– *arhitectura clădirilor civile*, poate fi formată în dependență de exigențele funcționale specifice utilizării lor. Aici putem analiza adăposturile create individual de către om, care mai tâziu au devenit adevărate opere de artă.

– *edificiile publice*, au apărut concomitent cu democratizarea societății, creșterea nivelului de trai, cultură și instruire. Tipurile de clădiri publice sunt diverse: administrative și a diverselor organizații și instituții sociale și politice, săli de spectacole și concerte, centre comerciale și de alimentație publică, complexe sportive, garile auto, feroviare, aeroporturi; stabilimentele curative și de instruire, ș.a.

– *arhitectură religioasă*, este intruchiparea credinței și toleranța religioasă a întregului popor. Din această clasă fac parte bisericile creștine, bisericile romano-catolice, bisericile evanghelice sau chiar și casele de rugăciuni.

– *complexele monastice*, sunt totalitatea mănăstirilor împreună cu curțile sale.

– *arhitectura rupestră*, este compusă din lăcașuri de cult, majoritatea lor nedeterminate după origine și vechime, utilizate cu intermitențe până în perioada modernă.

– *arhitectura industrială*, este alcătuită din arhitectura instalațiilor populare și profesioniste.

2. Situația actuală a unor monumente arhitecturale. Multe din categoria monumentelor arhitecturale sunt cele religioase. De-a lungul istoriei au fost construite multe lăcașe sfinte, indiferent de religia propăvăduită. Acestea au avut doar scop religios, unde enoriașii de diferite confesiuni și religii își găseau adăpostul spiritual. Clădiri vechi de secole, clădiri mari, uneori impunător de mari, bisericile istorice continuă și astăzi să uimească prin arhitectura lor.

La un moment dat, Europa și SUA s-au confruntat cu problema bisericilor goale. Enoriașii au încetat să meargă la slujbe, din cauza că nu mai sunt religioși.

Unele biserici din Europa de Vest chiar pot fi vândute: în funcție de suprafața și vechimea lăcașului de cult, o biserică poate ajunge la câteva milioane bune de euro. Statisticile arată că, anual, aproximativ 20 de biserici se vând. Specialiștii în imobiliare susțin că, pe zi ce trece, această piață devine tot mai mare. Bisericile sunt scoase la licitație cu tot mobilier din cauză că numărul de credincioși este în scădere zi de zi. Acesta este un fenomen în creștere în Franța, Germania, Țările de Jos, Danemarca, Turcia și așa mai departe. Din motive de oportunitate economică, lăcașurile de cult, sunt vândute cu tot cu patrimoniul lor artistic. Nu doar în Europa Occidentală a scăzut numărul de enoriași, ci

și în zonele de conflict. Exemple de această natură găsim și în Cipru, unde consecința firească a fost scăderea numărului de biserici cu 38%, acestea fiind de fapt vândute și refolosite. În total, 120 de biserici creștine au fost transformate în depozite, muzee sau chiar în moschei [6].

3. Reutilizarea sau schimbarea destinației unor monumente de arhitectura. Astfel, suntem în prezența unei schimbări a destinației sau reutilizată a monumentelor arhitectural istorice. În arhitectură, reutilizarea adaptivă (numită și reutilizarea clădirii) se referă la reutilizarea unei structuri existente pentru un nou mod de folosință. Arhitectura adaptivă de reutilizare dă o nouă viață structurilor istorice, transformându-le în ceva util pentru mediul înconjurător, cum ar fi de exemplu centre comunitare sau locuri creative cu utilizare mixtă, restaurant, biblioteci, chiar și case de locuit. Proiectele de reutilizare adaptivă păstrează ceea ce este mai bun la construcțiile istorice în special acele caracteristici unice și autentice care nu pot fi prezente și adaptate în construcții noi, dar le dezvoltă într-un mod care este mai modern și mai utilizabil. Acest concept de dezvoltare și reutilizarea, în general are scopul de a păstra exteriorul unei clădiri și adaptarea pentru a reutiliza interiorul construcției. În general putem spune că acest concept este un mijloc de a dăruia o nouă viață clădirilor istorice, care pot crea o nouă lumină în societate [7, p.117].

Astăzi multe lăcașe sfinte, monumente arhitecturale, sunt transformate în:

➤ **Case de locuit.** Pentru ca biserica să nu dispară fără muncă, acestea se vând, iar noii proprietari o refac într-o clădire de locuit. Unii proprietari caută să păstreze aspectul original și detaliile interioare ale bisericii. Se lasă turnuri, clopotnițe și uși caracteristice cu ferestre. Coruri (balcoane pentru muzicieni) pe care le folosesc ca mansardă, iar în locul altarului este amplasată o masă. **Ex:** Așa este și în cazul unei biserici din Chicago, SUA, ce a fost transformată într-un duplex de noii proprietari, fiind de vânzare pentru prețul de 524.900 de dolari [fig.1] [8].

Sau a unei biserici, transformată într-o casă frumoasă cu patru camere, situată în inima orașului Kenmont Gardens, North Kensington, Londra, Anglia [fig.2]. Reședința de aproape 600 de metri pătrați se distinge prin interiorul în plan deschis, cu tavane înalte. Cuprinde o bucătărie, zona de luat masa și patru dormitoare. Ferestrele arcuite inundă casa cu lumină, iar pereții albi ajută să reflecte lumina, dând un caracter aparte casei. Bucătăria fabuloasă este în stil american cu scaune stil bar

și suprafețe din beton. Toate cele patru dormitoare somptuoase includ baie proprie, trei dintre ele având și câte un minunat dulap walk-in. Și aceasta încă se vinde contra sumei de 10 milioane £[9].

Figura 1. Casă de locuit din Chicago SUA [8]

Figura 2. Casă de locuit din orașului Kenmont Gardens, North Kensington, Londra, Anglia [9]

➤ **Restaurante:** A doua cea mai populară transformare este transformarea unei biserici într-un restaurant. **Ex:** exemplu restaurantul Old Library din suburbia Sydney. Biserica în care se află a fost construită în anul 1908, iar din anii 70 până de curând în ea a existat o bibliotecă (de unde și numele restaurantului). Dar această ultimă încarnare este cea care a făcut-o cu adevărat drag localnicilor. Spațiul minunat, contemporan, plin de lumină este parțial restaurant, parțial bar, cu o mulțime de semne ale trecutului livrese al clădirii [fig.3] [10].

Figura 3. Restaurantul “Old Library”, din suburbia Sydney, Australia [10]

Figura 4. Teatrul Quarry de la St Luke's [11]

➤ **Teatre:** Datorită acusticii și spațiului larg, unele biserici se transformă în teatre. **Ca ex:** Vechea biserică din Bedford, care s-a închis în 2008, a avut norocul să devină teatru. Teatrul Quarry de la St Luke's a

fost creat dintr-o biserică redundantă din Moravia din secolul al XIX-lea și Casa ministrului din secolul al XVIII-lea pentru a crea un nou centru de arte spectacolului pentru școala Bedford și comunitatea locală [fig.4]. Locația, cu fața spre oraș în față și cu terenul școlii în spate, subliniază legătura dintre școală și comunitate, dar a reprezentat provocarea interesantă a unei clădiri cu două „uși din față”. Cercetările istorice privind așezarea Moravian din Bedford au fost urmate de discuții detaliate cu ofițerii de conservare și planificare pentru a obține acordul pentru remodelarea clădirii protejate de gradul II [11]. Arhitecții au decis să o extindă: în spatele clădirii au adăugat un foaier semicircular spațios, cu ferestre mari cu vedere la grădină. În partea principală a bisericii se află auditoriu cu 300 de locuri. Scena situată chiar pe podea, este înconjurată de rânduri vizuale pe mai multe niveluri. Arhitecții au păstrat și îmbunătățit balcoanele bisericii. Materialele originale au fost păstrate ori de câte ori a fost posibil și reparate pe o bază similară. Tencuiala de var a fost folosită în toate clădirile originale, în timp ce zidăria exterioară originală a corului este expusă în noul foaier și asortată cu cărămidă cu fața dreaptă în noua lucrare. Pardoseala și tâmplăria de stejar noi sunt folosite pentru a unifica noul și vechiul în întregime [12].

➤ **Sala de concert:** Mica biserică Sf. Elisabeta din centrul orașului Pittsburgh, SUA a fost transformată într-un loc pentru trupe rock „**Altar Bar**”. Biserica are o acustică uimitoare și suficientă pentru a invita 650 persoane și este repartizată pe 3 etaje [fig.5]. Inițial transformarea bisericii începe înainte de 2002, când Clint Pohl a cumpărat biserica de la Dioceza Catolică pentru 350.000 de dolari, o parte din târg fiind că noul proprietar nu își va bate joc de biserică cu decor elaborat. Așa apare Sanctuary, care era unul dintre numeroasele cluburi din localitate. Deși, clădirea avea încă exteriorul său original și vitraliile ornamentale, arăta clar că acest spațiu distinctiv fusese cândva o casă de cult. Cu o suprafață de 10.000 de metri pătrați, Sanctuary a folosit spațiul pentru două baruri, saloane, un ring de dans de 1.750 de metri pătrați și o sală de biliard pentru ca vizitatorii clubului. Muzica de la Sanctuary a constat dintr-un DJ live care a susținut hituri din anii 80, 90 și top 40, precum și spectacole live ocazionale. În 2006, zona a fost transformată în The Altar Bar, specialitatea sa fiind spectacolele live. În timpul celor zece ani de serviciu în Districtul Strip din Pittsburgh, locația a găzduit nenumărate turnee atât cu trupe de cover, cât și cu trupe naționale, a găzduit diverse seri tematice cu karaoke live. Prezentând peste 20 de

evenimente pe lună, The Altar Bar s-a încheiat în cele din urmă cu o notă ridicată în popularitate pentru pasionații de concerte locali [13].

Acum, clădirea este pe cale să devină biserică din nou. Orchard Hill Church, o mare congregație non-confesională cu sediul în suburbia Franklin Park, a achiziționat fostul Altar Bar la sfârșitul anului 2016 pentru 800.000 de dolari, iar acum lucrează cu arhitecți și antreprenori pentru a planifica o restaurare [13].

Figura 5. „Altar Bar” din Pittsburgh, SUA [14]

Figura 6. Hotel “Priory” din Pittsburgh, SUA [15]

➤ **În hotele:** O întreagă mănăstire benedictină cu biserica Sf. Maria din Pittsburgh, construită în 1888 pentru călugării benedictini. **Hotelul de tip boutique”Priory”** deținut de o familie găzduiește barul Monks' de dimensiunea unei halbe, cunoscut drept cel mai mic pub din Pennsylvania, și Grand Hall, un spațiu de evenimente somptuos, cu vitralii austriece restaurate. În 2011, un director de agenție de publicitate și soția sa, Edward și Mary Ann Graf, de asemenea pasionați de conservarea istorică, au cheltuit 2,7 milioane de dolari pentru modernizarea proprietății, adăugând 17 camere de oaspeți, astfel s-a mărit numărul camerelor de la 25 la 42. Toate sunt proiectate în stilul secolului al XIX-lea și mobilate cu mobilier de epocă. Hotelul se mândrește, de asemenea, cu cea mai mare sală de banchete din oraș. Se afla în clădirea fostei biserici de la mănăstire [15].

Un alt exemplu este hotel din orașul belgian **Melechen Hotelul Martin’s Patershof [fig.7]**, situat într-o biserică neogotică din secolul al XVIII-lea. Istoria acestuia a început în jurul anului 1231 cu Frații Minori,

un ordin franciscan. La sfârșitul secolului al XVIII-lea, frații minori au fost alungați din oraș de revoluționarii francezi. Mai târziu, ordinelor religioase – inclusiv Frații Minori – li s-a permis din nou să se întoarcă la Mechelen. Au decis să construiască o nouă mănăstire, în stil neogotic. Abia în 1863 s-a ridicat această frumoasă mănăstire. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, germanii au rechiziționat temporar biserica. Ulterior, frații minori au efectuat diverse renovări și reconstrucții, până când, la sfârșitul anilor 1990, au decis să vândă imobilele. În 1999, complexul a fost desconsacrat și transformat într-o zonă rezidențială cu grădini. În cele din urmă, în 2006, Martin's Hotels Group a solicitat o autorizație de construire pentru a transforma fosta biserică într-un hotel de 4 stele și și-a deschis porțile în iunie 2009 [16].

Sau **Kruisherhotel Maastricht**. Datând din secolul al XV-lea, fosta mănăstire Kruisher și biserica gotică alăturată au fost transformate într-un hotel de design spectaculos de cinci stele, situat în inima centrului istoric al orașului Maastricht. Membru al Design Hotels și distins cu Dutch Hotel Award 2017, Kruisherhotel Maastricht combină arhitectura care provoacă gândirea cu caracteristici originale în cele 60 de camere ultramoderne, fiecare cu propriile particularități și detalii individuale[17].

Figura 7. Hotel“ Martin Patershof din Mechelen, Belgia”[16]

Figura 8. Hotel Kruisherhotel Maastricht (Olanda) [17]

➤ **În berării:** Pub-ul **Church Brew Works** din Pittsburgh [fig.9] se află în fosta biserică Sf. Ioan Botezătorul, care a început să fie construită în anul 1902. Parohia ei a fost reorganizată în 1993, iar în 1996

clădirea a fost transformată într-o fabrică de bere. Întregul proiect de reamenajare a fost finanțat privat de investitori regionali și proprietari locali din Pittsburgh. Mai mult de 95% dintre aceste fonduri au fost direcționate către dezvoltare, în timp ce restul au fost folosite pentru reducerea vopselei cu azbest și plumb și îmbunătățirea utilităților publice. La moment au putut fi folosite 10.000 de metri pătrați din biserica însăși, 4.500 de metri pătrați din rectorii, și 2.000 de metri pătrați din școala adiacentă [18].

Figura 9. „The Church Brew Works” din Pittsburgh, SUA[18]

Figura 10. Librăria Boekhandel Dominicanen [20]

➤ **În librării: Librăria Boekhandel Dominicanen (Polare Maastricht) Olanda [fig.10].** În 2008, librăria Boekhandel Dominicanen (Polare Maastricht) a fost aleasă drept cea mai frumoasă librărie din lume de ziarul britanic *The Guardian*, iar de atunci apare an de an în fruntea listelor celor mai apreciate librării de cititori. Și-a deschis ușile în 2007 la Maastricht. Spațiul ales este cu adevărat unic, deoarece este o veche biserică gotică dominicană construită în 1294. Din fericire, și în ciuda faptului că a fost abandonată de mai bine de două sute de ani, biserica nu a devenit o ruină, deși abia în 2006, după ce a servit diferitor utilizări, inclusiv depozitul de biciclete, clădirea a fost restaurată și a devenit, în cele din urmă, o librărie originală. Firma olandeză de arhitectură și design interior MERKX + GIROD s-a ocupat de renovarea vechii biserici, transformare care i-a adus în 2007 Premiul Lenvelt pentru arhitectură interioară. Interiorul este realizat într-un stil minimalist, dar cu păstrarea detaliilor originale. Tavanele boltite

actualizate si designerii au adăugat fresce decorative cu mese și rafturi din oțel negru. O clădire separată a fost adăugată clădirii bisericii. De asemenea, o clădire cu două etaje pentru depozitarea unei colecții mari de cărți. Magazinul avea o cafenea drăguță cu o masă uriașă în formă de cruce. Acum nu mai este nimic din asta în biserică, pentru că în 2014, din păcate, lanțul de librării Polare a dat faliment și și-a închis toate magazinele [19].

➤ **Centre de supercomputere: Barcelona Supercomputing Center** (BSC-CNS) [fig.11] este cel mai important centru de supercomputing din Spania. Gestionează MareNostrum, unul dintre cele mai puternice supercalculatoare din Europa și cel mai puternic din Spania. În 2004 Universitatea Politehnică din Catalonia a lansat inițiativa de a crea un Centru Național de Supercomputing la Barcelona. De la crearea sa în 2005, BSC-CNS a jucat un rol activ în dezvoltarea HPC (*calcul de înaltă performanță*) în Spania și în restul Europei. Centrul oferă oamenilor de știință internaționali infrastructuri și servicii de supercomputing și, de asemenea, difuzează cunoștințe și tehnologie în societate. Centrul de Supercomputing din Barcelona are o echipă multidisciplinară formată din experți în cercetare și dezvoltare și profesioniști care acoperă patru domenii majore de cercetare: știința informatică, științele vieții, științele pământului, știința computațională aplicată și inginerie [21].

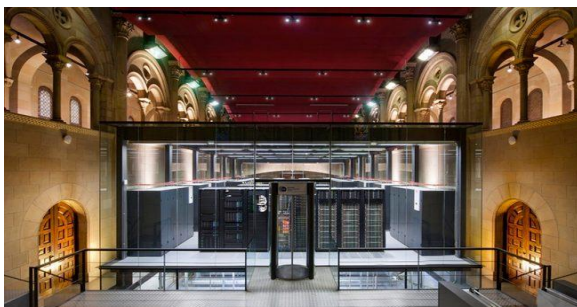

Figura 11. Centrului de Supercomputing din Barcelona [22]

Concluzii:

În urma celor cercetate putem face următoarele concluzii:

1. O clădire care nu este folosită se distruge și dispare între timp. De ce să se piardă o biserică veche, o clădire-monument arhitectural istoric, care anterior avea enoriași, care avea o altă viață, iar în prezent este un spațiu părăsit?
2. Pentru a le păstra în circuitul cultural turistic, este posibilă și chiar recomandată metoda reutilizării acestor monumente. Putem să o reutilizăm într-un spațiu, care va fi atractiv pentru turiști sau chiar pentru locatarii zonei. În așa mod se vor aduce bani și în bugetul localităților. Această reutilizare, bineînțeles că implică multe investiții.
3. În arhitectură, reutilizarea unei clădiri deja existente, pentru un nouă destinație se numește reutilizarea adaptivă sau reutilizarea clădirii.
4. Această metodă de reutilizarea a clădirii dă o nouă viață bunurilor istorice, transformându-le în ceva util, modern și necesar fie unor persoane fizice, fie juridice, cum ar fi: case de locuit, hotel, restaurante, librării, săli de concerte, teatre etc.
5. Scopul acestor reutilizări este să fie păstrate caracteristicile originare, care dau șarm noii destinații a clădirii, adică se păstrază interiorul imobilului, astfel îmbinându-se trecutul cu modernul.
6. Reutilizarea este și un principiu de bază al conservării istorice.
7. Reutilizarea are avantaje, cum ar fi: există deja clădirea și nu trebuie să se cumpere pământ pentru construcția nouă; o construcție nouă durează mult mai mult decât reconstrucția; se utilizează mai puține materiale de construcție, prin asta se păstrează mediul înconjurător; materialele costă mai mult, decât forța de muncă; ar fi costuri enorme la demolarea clădirii și curățarea acestei suprafețe de pământ; ajutoare financiare din partea statului; păstrarea imaginii istorice al localității.
8. Unele clădiri au fost reutilizate chiar de 2, 3 ori.
9. Cele mai multe biserici transformate au fost cumpărate de persoane fizice, asociații private, sau rețele de hotel.
10. La moment sunt multe edificii care necesită complexe lucrări de renovare. Dar în vânzare găsim și biserici deja restaurate, care așteaptă noi proprietari și o nouă destinație.
11. Chiar dacă ele nu mai sunt biserici, după destinație, rămân să fie parte a patrimoniului localității, regiunii și a țării.
12. Este o practică care a luat amploare de peste 20 de ani în multe state din Europa și America. O practică care poate oare fi împrumutată și de Republica Moldova.

Referințe:

1. URSU, V. STAMATI, M. Aspecte de cercetare al clasificării monumentelor arhitecturale, În: materialele Conferinței științifico - practică Internațională „Abordări Moderne privind drepturile patrimoniale” ed.I, 12-13 mai 2022, UTM, DIDEI, FCGC, Chișinău, R. Moldova ISBN 978-9975-3541-0-3, pp.293-302.
2. BOIU, Ing. Iuliana, Contribuții specifice la activitățile de renovare urbană din Republica Moldova. Chișinău, 2020, 56p.
3. NICA, A.M. Valorificarea turistică a patrimoniului cultural – modalitate de creștere a competitivității în contextul dezvoltării economice regionale. București: Editura ASE, 2015, citat din articolul Ursu V., Stamati M., Aspecte de cercetare al clasificării monumentelor arhitecturale, În: materialele Conferinței științifico- practică Internațională „Abordări Moderne privind drepturile patrimoniale” ed.I, 12-13 mai 2022, UTM, DIDEI, FCGC, Chișinău, R.Moldova ISBN 978-9975-3541-0-3, pp.293-302.
4. NESTEROV T. Situl Orheiul Vechi. Monumente de arhitectură. Chișinău, 2003. 236 p.
5. Perlele arhitecturii naționale. Accesat [20.06.2023]. Disponibil: <https://cvartalimobil.md/blog/58-perlele-arhitecturii-nationale>
6. Un „fenomen ciudat” apărut în Europa de Vest îi sperie pe preoți și pe credincioși [online]. Accesat [20.06.2023]. Disponibil: <https://www.gandul.ro/magazin/un-fenomen-ciudat-aparut-in-europa-de-vest-ii-sperie-pe-preoti-si-pe-credinciosi-13746339>
7. LEȘAN, A. Specificul integrării clădirilor patrimonial cultural în circuitul de utilizare modern, În Materialele Conferinței Științifico-Practice Internaționale „Abordări moderne privind drepturile patrimoniale”, 12-13 mai, 2022, UTM, DIDEI, FCGC, Chișinău, R. Moldova, ISBN 978-9975-3541-0-3, pp.116-125.
8. Biserici vandute ca locuințe de lux [online]. Accesat [20.06.2023]. Disponibil: <https://ziare.com/casa/locuinte/biserici-vandute-ca-locuinte-de-lux-galerie-foto-125164>
9. Cum arată o fostă biserică care a fost transformată într-o locuință modernă [online]. Accesat [20.06.2023]. Disponibil: <https://diez.md/2015/09/21/foto-cum-arata-o-fosta-biserica-care-a-fost-transformata-intr-o-locuinta-moderna/>
10. The old library. Accesat [20.06.2023]. Disponibil: <https://www.smh.com.au/goodfood/sydney-eating-out/the-old-library-20120908-2ab47.html>

11. The quarry theatre at st lukes. Accesat [20.06.2023]. Disponibil: <https://fosterwilsonsize.com/projects/the-quarry-theatre-at-st-lukes/>
12. Quarry Theatre de la St Luke's / Foster Wilson Architects . Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.archdaily.com/775889/quarry-theatre-at-st-lukes-foster-wilson-architects>
13. The Altar Bar to Be Resurrected Into a Church [online]. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://local-pittsburgh.com/music/the-altar-bar-to-be-resurrected-into-a-church/>
14. The Strip Altar Bar. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.flickr.com/photos/49438472@N00/7923859792>
15. Priory [online]. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.thepriory.com/about-the-priory-hotel.php>
16. Martin's Patershof [online]. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.martinshotels.com/nl/page/martins-patershof/martins-patershof.11057.html>
17. Kruisherhotel Maastricht. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.oostwegelcollection.nl/en/kruisherhotel-maastricht/>
18. The Church Brew Works Pittsburgh, Pennsylvania. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.atlasobscura.com/places/the-church-brew-works-pittsburgh-pennsylvania>
19. Polare Maastricht: One Of The Most Beautiful Bookstores In The World. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.azureazure.com/es/cultura/libreria-polare-maastrich-una-de-las-mas-bellas-del-mundo/>
20. Boekhandel-dominicanen. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.bezoekmaastricht.nl/locaties/30386516/boekhandel-dominicanen>
21. Barcelona supercomputing center [online]. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.barcelonaturisme.com/wv3/en/page/4277/barcelona-supercomputing-center-.html>
22. Barcelona supercomputing center. Accesat [21.06.2023]. Disponibil: <https://www.atlasobscura.com/places/barcelona-supercomputing-center>

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

CHIȘINĂU: OBIECTIVE ARHITECTURALE DE VIZITAT ÎNTR-O ZI

Veaceslav BÂRDAN,
veaceslav.bardan@tem.utm.md

Lilia CHIRIAC,
lilia.chiriac@tem.utm.md

Mariana BEJENARU,
mariana.bejenaru@emi.utm.md

Angela MORARU,
angela.moraru@emi.utm.md

Abstract: *Economiile mici, în special cele din Europa de Est, după prăbușirea lagărului socialist și destrămarea URSS, sunt într-o continuă căutare a nișei proprii în cadrul economiei de piață. Dificultățile cu care se confruntă aceste state le impun să caute soluții în cele mai noi domenii de activitate pentru ele. Un exemplu tipic ar fi cazul Republicii Moldova, care încearcă să valorifice modestul potențial turistic moștenit.*

În lucrarea prezentă este propusă spre oferta turistică un itinerar turistic din centrul capitalei, care este recomandat atât turiștilor străini, cât și excursioniștilor locali. Pentru turiștii străini este o oportunitate de a scoate din anonimatul turistic capitala unui stat european, iar pentru excursioniștii și turiștii locali o oportunitate de ași cunoaște mai bine istoria și cultura ținutului natal.

Itinerarul dat cuprinde edificii arhitecturale, culturale, istorice, religioase, precum și amenajări naturale. Toate elementele caracteristice unei urbe moderne sunt într-o continuă îmbunătățire, amenajare și reabilitare conform celor mai moderne abordări de amenajări urbanistice.

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova”.

Cuvinte cheie: *patrimoniu cultural- arhitectural, obiective turistice, turism urban.*

Patrimoniul cultural-arhitectural național reprezintă o resursă care merită valorificată. Este important ca moștenirea cultural-arhitecturală să fie studiată și promovată. Prin explorarea și cunoașterea patrimoniului cultural-arhitectural acesta poate fi conservat și transmis viitoarelor generații, poate fi utilizat eficient și promovat atât cetățenilor țării noastre cât și oaspeților. În articol este prezentat unul din traseele turistice urbane

pietonale elaborate cadrul proiectului. Traseul turistic constituie un tur pietonal care începe din Piața Marii Adunări Naționale de pe str. Pușkin și revine în Piața Marii Adunări Naționale având o forma circulară cu grad redus de complexitate.

Obiective turistice incluse în traseu: Piața Marii Adunări Naționale – Primăria municipiului Chișinău – Clădirea Sala cu Orgă - Scurul „Mihai Eminescu” - Clădirea teatrului Național „Mihai Eminescu” - Clădirea Casei de Comerț „Gemeni” S.A. - Arcul de Triumf - Scurul Catedralei - Monumentul celor trei martiri - Catedrala Mitropolitană din Chișinău „Nașterea Domnului” - Teatrul Național Satiricus „Ion Luca Caragiale” - Teatrul Dramatic Rus de Stat „A. P. Cehov” - Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici” - Aleea artelor - Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică - Strada pietonală - Hotelul Elvețian/Clădirea Bibliotecii Municipale B. P. Hasdeu - Teatrul Național de Operă și Balet „Maria Bieșu” - Clădirea Președinției Republicii Moldova - Judecătoria Chișinău și Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare - Biserica Schimbarea la Față a Mântuitorului - Clădirea Serviciului de Informații și Securitate - Blocul de studii nr. 1 al Universității Tehnice a Moldovei - Ambasada Ungariei - Vila urbană a lui Vladimir Herța - Clădirea Parlamentului Republicii Moldova - Cinematograful Emil Loteanu - Scurul Europei - Monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt - Clădirea Guvernului.

Piața Marii Adunări Naționale. Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău (PMAN) este situată în centrul orașului Chișinău, capitala Republicii Moldova. Piața Marii Adunări Naționale este cel mai vizitat loc din Chișinău, unde turiștii admiră Catedrala mitropolitană Nașterea Domnului (1836 – arhitectul Avraam Melnikov) și Porțile Sfinte (Arcul de Triumf) construit în anul 1840-1841 de către arhitectul Luca Zauschevici. Construcția de arhitectură are forma pătrată în plan, înălțimea de 13 metri, divizată în două niveluri. Nivelul de jos conține goluri străbătute în două direcții și 4 piloane cu coloane pe pedestale, friză decorată și cornișă. Acest monument uimește străinii prin arhitectura neobișnuită. Pe locul secund este Grădina Publică „Ștefan cel Mare”. Aici turiștii adoră să se plimbe pe Aleea Clasicilor și să facă cunoștință cu istoria și lucrările scrise de cunoscuții noștri scriitori. În topul celor mai vizitate locuri din zona Pieții Marii Adunări Naționale sunt bisericile Sfântul Pantelimon și Sfânta Teodora de la Sihla construite după proiectul arhitectului italian Bernardazzi, Muzeul de Istorie, Muzeul

de Etnografie și Istorie Naturală. În același timp, turiștii manifestă interes și pentru Sala cu Orgă și Teatrul de Operă și Balet [1].

Clădirea care găzduiește în prezent Guvernul Republicii Moldova a fost construită în anul 1964, după proiectul arhitectului S. Fridlin, fiind amplasată pe locul fostului sediu al Mitropoliei Basarabiei și al Casei Eparhiale din Chișinău. Conceput drept clădire administrativă, executat în stil arhitectural sovietic, acest edificiu este o construcție din beton armat cu cinci etaje, placată cu piatră albă, având planul în forma literei U și numeroși pilaștri ce încadrează spațiile mari ale ferestrelor [29].

Primăria municipiului Chișinău. Monument de arhitectură și istorie de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a mun. Chișinău la inițiativa Academiei de Științe a Moldovei (A.Ș.M.). Arhitectura clădirii este în spirit eclectic în baza arhitecturii renașterii italiene, cu planul în formă de careu, ocupă colțul cartierului, mărginit lateral de strada Vlaicu Pârcălab, construită cu fațadele principale pe liniile roșii ale străzilor. Fațadele sunt înviorate de rezalite, încununate cu frontoane triunghiulare, în care se află intrări în unitățile comerciale de la parter și intrarea în curtea interioară [2].

La sfârșitul secolului al XIX-lea primarul orașului, Carol Schmidt, a înaintat inițiativa construcției unui sediu nou pentru Duma orașenească, pe locul ocupat de depoul de pompieri. Proiectarea a fost încredințată lui Mitrofan Elladi, arhitectul de atunci al orașului. În ajutorul său a fost invitat Alexandru Bernardazzi. Arhitectura clădirii este în spirit eclectic în baza arhitecturii renașterii italiene. După război clădirea necesita o restaurare serioasă, iar de acest lucru s-a ocupat arhitectorul Robert Kurtz, în perioada 1946–1948. Acesta s-a inspirat din fotografiile păstrate, pentru a restabili fațada cât mai aproape posibil de varianta originală. În 1951, administrația a revenit în clădire, fiind astfel dată în exploatare [3]. În clădirea primăriei municipiului Chișinău este amplasat *magazinul de Produse Artizanale „Fantezie”* Este un magazin de costume folclorice și de teatru, costume în stil național, diferite suveniruri din sticlă, plastic, piele, lemn, ceramica cu specific național.

Centrul de Informare pentru Turiști este situat la aceeași adresă. Aici, turiștii beneficiază gratuit de consultare cât și de pliante, broșuri și cărți poștale. Centrul organizează expoziții de fotografii și picturi, evenimente de degustare a vinului ș. a. [4].

Clădirea Sala cu Orgă. Edificiul Sălii cu Orgă, monument de arhitectură luat sub ocrotirea statului, este de o frumusețe aparte.

Construit la sfârșitul secolului XIX - începutul secolului XX, sub conducerea inginerului Mihail CECHERU-CUȘ, edificiul se impune prin forme monumentale, executate preponderent în stil clasic, îmbinate cu unele elemente de artă romantică. Cupola și grupurile sculpturale imprimă clădirii o expresivitate artistică aparte. Până în anul 1974, clădirea a găzduit Banca de Stat [5].

Clădirea actuală a Sălii cu Orgă, la început a fost Banca Clerului Bisericii Ortodoxe a Basarabiei, a cărei construcție a fost inițiată prin decizia Dumei orașului Chișinău. În anul 1902 a fost declarat concursul proiectelor arhitecturale, câștigătorul este distins cu premiul de 1500 ruble, ceea ce este o sumă mare pentru secolul XX. Mihael Cecheruli-Cușa, un inginer în vârstă de 38 de ani. Proiectul a fost aprobat de către arhitectul emerit A. Bernardazzi. Unele surse spun, că el a dat informații tânărului inginer. Grandioasa clădire, conform idee trebuie să fie executată în stil clasic cu elemente romantic [6].

În anul 1903, a început construcția clădirii pe strada Alexandrovscăia, clădirea băncii de stat. Datorită faptului că autoritățile orașului au avut de întâmpinat dificultăți din anul 1904 până în anul 1908, construcția a fost oprită și a fost finalizată abia în anul 1911. Clădirea construită combină luminozitate și monumentalitate. Designul este încadrată din partea principală și fațadele laterale cu 4 coloane. De asemenea, clădirea este bogat decorat cu Figura de Mercur, zeul roman al comerțului, stătea deasupra intrării principale a băncii [6].

Scuarul „Mihai Eminescu”. Scuarul este amplasat în centrul Chișinăului, o zonă ce reprezintă cartea de vizită a capitalei multiculturale, și se învecinează cu două edificii istorice, Teatrul Național „Mihai Eminescu” și Sala cu Orgă, cu deschidere spre sediul central Mobiasbanca – OTP Group. Această zonă este de mare interes pentru sute de pietoni și este deschisă tuturor doritorilor de a se bucura de o atmosferă similară capitalelor europene [7]. În iunie 2021 a fost inaugurată sculptura urbană Veronica Micle care a fost realizată de Sculptorul Veaceslav Jigličchi, cetățean de onoare al municipiului Chișinău, a lucrat trei luni în atelierul său pentru ca această creație din bronz să poată bucura privirile trecătorilor.

Clădirea teatrului Național „Mihai Eminescu”. Teatrul Național „Mihai Eminescu” din Chișinău își începe istoria pe 10 octombrie 1920, atunci când primul teatru stabil de expresie română în Basarabia a fost înființat din inițiativa unui grup de fruntași ai vieții publice locale de

epocă în frunte cu Sergiu T. Niță, ministru al Basarabiei în guvernul României, Ștefan Ciobanu, membru al academiei Române, scriitorii: Nicolae N. Beldiceanu, Nicolae Beldiman, Leon Donici și regizorul Gheorghe Mitu Dumitriu. Denumirea legată de numele lui Mihai Eminescu îi este oferită din anul 1988, iar din iulie 1994, în urma unui concurs de creație, este oficializat ca Teatru Național [8].

Clădirea teatrului, ridicată în trei niveluri, dintre care ultimul este un atic, construită pe un subsol, ocupă colțul unui cartier, care fusese cândva rezervat pentru piața polițienească, mărginit lateral de strada Mihai Eminescu. A fost amplasat cu o retragere de la linia bulevardului, cu intrarea principală ridicată pe un podium din trepte, ce-i conferă edificiului o monumentalitate sporită. Planul teatrului este rectangular, cu fațada îngustă perpendiculară bulevardului Ștefan cel Mare. În compoziția spațială a teatrului domină volumul cilindric al sălii de teatru, înconjurată din trei părți de balcoane, spațiile foaielor și culoarelor, încununată cu o cupolă sferică. Fațada principală este soluționată monumental, cu un portic central situat în axa de simetrie, alcătuit din patru coloane ale ordinului corintic, flancate de doi piloni pătrați în secțiune, soluționați în aceeași cheie stilistică, pe care se sprijină un fronton triunghiular. Relieful sculptat al timpanului, executat de sculptorul L. Dubinovsky, la ultima reconstrucție a dispărut. Fațadele laterale au o compoziție simetrică, cu porticuri centrale din șase coloane la mijlocul fațadelor, cu rezalite, încununate cu frontoane triunghiulare, prin care au loc intrările laterale în clădite. Sala teatrului, aflată la mijlocul clădirii, are o configurație circulară, acoperită cu o cupolă, suprafața căreia a fost pictată cu imaginea dansatorilor unei hore, după schițele pictorului L. P. Grigorașenco. Lojele și balcoanele repetă configurația sălii, fiind dispuse perimetral, în care se ajunge printr-o scară monumentală cu trei rampe și scări aflate la colțurile pătratului circumscris sălii de patru. Două intrări laterale secundare, amplasate la sud și nord conduc direct din stradă și din scuarul aferent în foaierea teatrului. Alte două intrări, amplasate simetric celor scrise mai sus, conduc în partea scenei, în administrație și camerele pentru actori, depozite de rechizite [8].

Clădirea Casei de Comerț „Gemeni” SA. După al Doilea Război Mondial strada Pușkin strada a început să fie refăcută. Strada a început să fie construită conform planului urbanistic aprobat din 1947. Astfel, apar primele clădiri moderne, printre care și clădirea Glavunivermag de

atunci, localizată la colțul străzilor Pușkin și Lenin (acum bd. Ștefan cel Mare și Sfânt), fiind o clădire cu două etaje. Arhitectul clădirii este Valentin Voițehovskii. Glavunivermag a fost cel mai mare magazin din oraș și din republica, unde odată cu deschiderea acestuia au fost create noi departamente cu săli decorate, fiind extinsă și gama de produse și servicii suplimentare pentru clienți. Este interesant faptul că, înainte de construirea clădirii din colț, vis-a-vis de Glavunivermag era o alee cu bănci și flori. Glavunivermag a funcționat până în 1959, când a fost redenumit în Univermag Central, atunci a fost construită și aripa din partea stângă cu 5 etaje care a fost alipită Univermagului Central, astfel s-a făcut extinderea spațiului deținut de Univermagul Central. În această clădire Univermagul Central (ulterior redenumit în „Magazinul Universal Central UNIC”) a funcționat până la 30 aprilie 1983, când Magazinul Universal Central UNIC „s-a mutat” într-o clădire nouă situată la intersecția bd. Ștefan cel Mare și Sfânt și str. Ismail, iar în vechea clădire a fost deschis „Lumea copiilor”, care a funcționat până în anul 1991 [9].

Arcul de Triumf (numit un timp *Porțile Sfinte*, iar sub regimul sovietic — *Arcul Victoriei și Arcul Biruinței*) este un monument de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău, parte a Ansamblului Catedrala Nașterii Domnului. A fost construit în anii 1840–1841, pentru comemorarea victoriei armatei ruse în războiul ruso-turc din 1828–1829. În interiorul arcului se află un clopot gigant cu greutatea de 6,4 tone, care a fost turnat din metalul tunurilor turcești capturate în război [10].

Este o construcție în spiritul stilului empire, particularitatea arcului din Chișinău rezidă în soluționarea trecerii în patru direcții, obținând patru fațade identice, cu patru piloni. În plan este pătrată, cu pilonii de la colțuri împodobiți pe două fațade exterioare cu câte o pereche de coloane corintice. Partea superioară este un atic, care se sprijină pe acești patru piloni, care corespunde camerei clopotelor, unde atârnă clopotul greu de 400 puduri [13].

Arcul are în plan formă de pătrat și dispune de două niveluri. Înălțimea monumentului este de 13 m. Capitелurile celor patru piloni ai construcției au fost sculptate în stil corintic. Nivelul superior este decorat în stil clasic. Pe partea frontală este montat un orologiu mecanic, luminat în timpul nopții, care însă nu anunță prin sunet ora exactă. Ornamentele și capitелurile sunt executate în ceramică. Primele ceasuri pe arcadă au apărut în anul 1842. Ceasul real a lucrat fără reparații până la începutul

războiului, când a fost lovit de bombardamentele din anul 1941. Arcul de triumf din Chișinău se află pe axa de simetrie a ansamblului arhitectural ce mai cuprinde și Catedrala Nașterii Domnului, Clopotnița acesteia, Piața Marii Adunări Naționale și Casa Guvernului din Chișinău [10].

Scuarul Catedralei (denumit și Parcul Catedralei) este parc din centrul Chișinăului, unul dintre cele mai vechi din oraș. A fost fondat în 1836, odată cu Catedrala Mitropolitană. În prezent, este unul dintre cele mai populare locuri din Chișinău pentru plimbări și relaxare, în plus, în parc se organizează adesea diverse târguri și evenimente.

Construcția parcului aproape a coincis cu construcția Catedralei, pe care arhitectul Avraam Melnikov a început să o construiască în 1830. Construcția a fost finalizată în 1836 și, din acel moment, au început lucrările în jurul catedralei, fiind construite cărări care duceau la Catedrală, au fost plantați copaci și tufe. În 1840, în apropierea parcului a fost construit Arcul de Triumf, de arhitectul Luca Zaushevici, în onoarea victoriei trupelor ruse în războiul ruso-turc din 1828-29. După al doilea război mondial, scuarul a fost numit *Parcul Victoriei*. Catedrala a fost, de asemenea, restaurată, redeschisă în 1956 și inclusă pe lista monumentelor culturale și arhitecturale. În anul 2016, pe teritoriul scuarului, în apropierea Catedralei, a fost inaugurat Monumentul celor trei martiri: Alexei Mateevici, Simeon Murafa și Andrei Hodorogea, edificat după modelul monumentului construit în anul 1923 și distrus de sovietici în 1940 [11].

Monumentul celor trei martiri. Apariția monumentului în anul 1923 a fost legată de o mare tragedie – pierderea într-o singură lună, în august 1917, a celor trei militanți ai mișcării naționale din Basarabia. „A fost o plată foarte scumpă pentru mișcarea națională, de aceea, în 1921 Pan Halippa pune accentul pentru a înălța la Chișinău un monument în memoria acestor mari personalități”, a spus istoricul Iurie Colesnic. Alexei Mateevici este unul din cei mai reprezentativi scriitori români născuți în Basarabia, Simeon Murafa a fost publicist și redactor al ziarului „Cuvântul Moldovenesc”, iar Andrei Hodorogea – inginer. Toți trei au fost figuri importante ale vieții politice și culturale din Basarabia [12].

Decizia de a restabili monumentul a fost adoptată de Guvern pe 12 mai 2016. Monumentul celor trei personalități are o înălțime de peste trei metri și este ridicat din piatră de Cosăuți. Pe placa verticală sunt așezate chipurile celor trei moldoveni, în basoreliefuri din bronz, iar pe pedestalul din fața lor stă figura unui vultur, tot din bronz [12].

Catedrala Mitropolitană din Chișinău „Nașterea Domnului”

este o catedrală ortodoxă din Chișinău ce se află în apropierea pieței *Marii Adunări Naționale* și aparține Bisericii Ortodoxe din Moldova. Clădirea catedralei este un monument de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău la inițiativa Academiei de Științe [13].

Inițiativa înălțării Catedralei îi aparține mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni (1812–1821), locul amplasării sale fiind indicat în primul plan urbanistic al Chișinăului din 1817. Ansamblul catedralei este alcătuit din: biserică sau catedrala propriu-zisă, o clopotniță cu patru niveluri și de Porțile Sfinte. Lucrările edilitare scot în evidență preocuparea pentru crearea centrului urban, iar un rol deosebit în compoziția sa arhitectural-spațială trebuia să-l joace catedrala orașului. În planul din 1817, în centrul orașului era deja indicată amplasarea catedralei, cu un plan cruciform. Arhitectura catedralei este în stil neoclasic târziu, numit și empir, cu folosirea pentru coloane a formelor elene antice. A fost construită în stil eclectic, o combinare a planului bizantin cruce greacă înscrisă cu principiile renașcentiste de tip central. Are o compoziție simetrică, în plan reprezentând un pătrat cu latura de 27 m, prin alipirea la corpul cubic a patru porticuri a câte șase coloane dorece, fiind obținut un plan cruciform, cu fațade identice [13].

Clopotnița. A fost construită concomitent cu catedrala, amplasată la 40 m distanță de ea, simetric cu catedrala și față de centrul geometric al cartierului catedralei. Are patru nivele, trei prismatice, cu latura în retragere succesivă, iar al patrulea sub forma unui foișor circular în plan, pentru camera clopotelor, acoperit cu o cupolă. La primul nivel se afla o capelă, intrarea în care avea loc printr-un portic cu două coloane, amplasat în latura sudică. Porticuri identice împodobeau fiecare fațadă a clopotniței, realizându-se o repetare, la o scară micșorată a compoziției catedralei, armonizând cu aceasta și prin forma cupolelor. A fost demolată în anii '60 ai secolului al XX-lea și reconstruită în 1998 după imaginile de epocă.

Porțile Sfinte. Pentru cel mai mare clopot, ferestrele camerei clopotelor s-au dovedit a fi prea mici. Pentru a găzdui clopotul mare s-a luat decizia de a fi construită o clopotniță specială, autorul acesteia fiind arhitectul Luca Zaushevici, în care a fost comasată funcția de clopotniță cu cea a porții de intrare. Clopotnița-poartă a obținut forma Arcului de

triumf, amplasat la intrarea pe teritoriul scuarului catedralei din direcția Mitropoliei (distrusă în anii războiului) [13].

Teatrul Național Satiricus „Ion Luca Caragiale”. Teatrul este o instituție publică, de interes național, subordonată Consiliului Municipal Chișinău; unul dintre cele patru teatre dramatice naționale din Republica Moldova. Clădirea Teatrului Național Satiricus „Ion Luca Caragiale” a fost construită în prima jumătate a secolului XX. În anul 2020, SATIRICUS a aniversat 30 de ani de la fondare. În cele trei decenii de activitate, Teatrul Național „Satiricus Ion Luca Caragiale” s-a impus ca unul dintre principalii promotori ai artei teatrale și culturii române din Republica Moldova [14].

Teatrul Dramatic Rus de Stat „A. P. Cehov”. Teatrul a fost fondat în Tiraspol la 5 noiembrie 1934. Organizatorul teatrului și primul director a fost M.P. Zubov. În 1940, teatrul s-a mutat la Chișinău în incinta fostului teatru orășenesc, „Express”. La începutul celui de-al doilea război mondial (1941), teatrul s-a mutat la Odesa, și de acolo a fost evacuat în orașul Cerkessk, RSFS Rusă. În august 1942, după ocuparea Cerkesskului, teatrul se mută, de această dată în Marî, RSS Turkmenă. Ca urmare a operațiunii Iași-Chișinău (1944), teatrul se reîntoarce în RSS Moldovenească. Din anul 1945 (și până în prezent), teatrul este amplasat în incinta fostei sinagogi corale a Chișinăului, pe atunci, principalul lăcaș evreiesc de cult [15].

Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici” este o instituție teatral-concertistică și sală de concerte din Chișinău (Republica Moldova), fondată în 1940. Repertoriul filarmonicii cuprinde lucrări ale muzicii clasice, populare, ușoare, ale stilului jazz și ale muzicii sacre [17]. Clădirea Filarmonicii Naționale a fost construită în 1912 și a fost dată în exploatare în 1913, în calitate de circ. După mai mult de două decade, în 1940 a fost creată instituția Filarmonicii, iar sediul fostului circ a devenit, până în prezent, casa Filarmonicii Naționale. În 1960, s-au efectuat lucrări de reconstrucție a edificiului sub ghidarea arhitectului V. Voițehovski. Ca urmare a procesului de reconstrucției, a fost schimbat nu doar interiorul, ci și exteriorul clădirii - intrarea principală a fost decorată cu o arcadă cu șase coloane, care conferă clădirii grandoare și solemnitate. În anul 2003, Filarmonicii i-a fost atribuit numele lui Serghei Lunchevici. La 24 septembrie 2020 a izbucnit un incendiu care a lăsat o clădire devastată în proporții de 80% și un gol în sufletul artiștilor [18].

Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică (str. A. Pușkin 52/A). ANRE-are ca obiect de activitate elaborarea, aprobarea și monitorizarea aplicării ansamblului de reglementări obligatorii la nivel național necesar pentru ca infrastructura energetică să funcționeze. ANRE este amplasată la parterul unui bloc rezidențial de 5 etaje, dezvoltat de Camelon-Cons [19].

Aleea artelor (mai este numită și galeria pictorilor ambulanți). Aleea artelor este principala locație în care pictorii ambulanți vând tablouri, ea este amplasată pe strada Columna, în perimetrul str. A. Pușkin și str. Mitropolit G. Bănulescu - Bodoni, lângă Parcul Catedralei și strada pietonală Eugen Doga. De-a lungul sunt amenajate 20 de suporturi de beton, cu lățimea de trei metri fiecare, ce servesc drept vitrine pentru comercianți. Atât pe suporturile instalate, cât și pe standurile verticale se regăsesc elemente stilistice ale brandului de țară „Pomul Vieții” [20]. Autorul proiectului de amenajare a Aleii Creatorilor de pe str. Columna este arhitectul Alexandru Sava, iar conceptul spațiului destinat comercializării obiectelor meșteșugărești de artizanat și suvenir a fost propus de designerii Mihai Stamatii și Andrei Gramatschii [21].

Strada pietonală este o stradă cu restaurante și cafenele, pe care o pot traversa doar pietonii. În partea de sus este amplasat un monument al îndrăgostiților. Lucrarea aparține sculptorului Pavel Obreja și înfățișează doi îndrăgostiți: el își așteaptă iubita sub un felinar cu un buchet de flori; ea, grăbită să ajungă la el, desculț, cu pantofii în mână [22].

Banca Națională a Moldovei este banca centrală a Republicii Moldova, cu obiectivul de a asigura și menține stabilitatea prețurilor. Banca Națională a Moldovei (BNM) a fost înființată prin Decretul Președintelui Republicii Moldova la 4 iunie 1991, cu desemnarea guvernatorului - Leonid Talmaci [23].

Hotelul Elvețian/ Clădirea Bibliotecii Municipale B. P. Hașdeu. Clădirea Bibliotecii Municipale B. P. Hașdeu este monument istoric de importanță locală introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău la inițiativa A.Ș.M.

Istoria clădirii începe cu anul 1835, când pe terenul viran din partea marginală superioară de atunci a Chișinăului, la intersecția actualelor artere rutiere Ștefan cel Mare și Sfânt și Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, municipalitatea a repartizat un lot de pământ pentru construcții individuale familiei consilierului de colegiu Ivan Monastîrski, funcționar la Consistoriul Duhovnicesc al Basarabiei. Casa a fost proiectată în două

caturi, iar construcția ca atare s-a efectuat, în două faze, în perioada 1835–1844. Cu începere din 1846 clădirea a fost închiriată Gimnaziului Regional din Chișinău care, deși înființat în 1832, nu dispunea încă de local propriu. În 1863 gimnaziul s-a mutat în alt edificiu, iar clădirea a fost cumpărată de Seminarul Teologic din Chișinău, care timp de un an de zile a utilizat-o în scopul cazării studenților. În 1864 casa a fost luată în arendă de cetățeanul elvețian Charles Thomas Selonidenis, care a transformat căminul studențesc în hotel.

În 1897 clădirea a fost arendată negustorului N. Muraciov pe un termen de 15 ani. Noul stăpân a efectuat reparații capitale, făcând intervenții în structura arhitectonică a edificiului. Au fost renovate ancadramentele ferestrelor, iar în interior a fost montată o scară cu trepte de marmură și balustradă din fontă. La parter, în spațiile comerciale, de rând cu restaurantul hotelului, s-au aliniat o serie de ateliere și magazine (salonul fotografic al lui Stain, magazinul de textile al lui Wilkenberg, frizeria lui Serens, cofetăria lui Bakinski, Societatea de Asigurări „Ancora”). Hotelul „Suisse” a funcționat până în anii celui de-al doilea război mondial [24].

Teatrul Național de Operă și Balet „Maria Bieșu”. În 1919, din inițiativa Bojenei Belousov, o animatoare a vieții culturale, la Chișinău, își începe activitatea teatrul de operă care, de rând cu înființarea în 1920 a teatrului muzical-dramatic, înviorează viața muzicală din stânga Prutului din România interbelică [25].

Clădirea monumentală a fost construită în 1980 după proiectul arhitecților din Moscova, în stilul tipic al modernismului sovietic din acele vremuri. Intrarea principală din partea bulevardului este evidențiată de scările largi. Pe ambele părți ale intrării pe pereții de marmură poți observa basoreliefuri care înfățișează figurile muzelor. Teatrul este înconjurat de stâlpi dreptunghiulari care formează terase deschise de vară. Pe piața din fața teatrului au fost instalate două fântâni artistice, care sunt amplasate simetric față de intrarea în clădire. Teatrul are o capacitate de 1 200 de locuri, iar aici sunt organizate concerte și festivaluri populare în rândul localnicilor. În 2012, teatrul a fost redenumit în onoarea uneia dintre cele mai renumite cântărețe de operă din Moldova, Maria Bieșu. Laureată a competițiilor internaționale și câștigătoare a titlului „Cea mai bună Cio-Cio-san a lumii”, Maria Bieșu a cântat pe cele mai faimoase scene de operă din lume, iar repertoriul său

a inclus roluri de soprană în clasicele operei mondiale. Cu talentul ei, Maria Bieșu a gloriificat Moldova [26].

Președinția Republicii Moldova (Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 154). Clădirea Președinției Republicii Moldova a fost construită între anii 1984–1987, autorii proiectului fiind arhitecții Iuri Tumanian, A. Zaltman și V. Iavorski. Proiectată de la început ca edificiu cu profil administrativ, cu scopul de a găzdui Sovietul Suprem al RSS Moldovenești, această clădire a fost pregătită la începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea, fără modificări esențiale, pentru amplasarea aparatului Președinției Republicii Moldova. În timpul protestelor de la 7 aprilie 2009, clădirea Președinției Republicii Moldova a fost devastată de protestatari. Lucrările de reparație au început în 2009 și, cu întreruperi, au durat până în toamna 2018. Este o construcție turnată în beton armat, fețuită cu plăci de piatră albă și având importante porțiuni acoperite cu sticlă tonată. Nivelul soclului și scările de acces sunt din marmură roșie și neagră. Deasupra portalului central este amplasată stema Republicii Moldova și textul cu denumirea instituției „Președinția Republicii Moldova”, ambele executate din bronz. Clădirea Președinției Republicii Moldova este considerată a fi un monument de importanță națională. În prezent, aici se află sediul Aparatului Prezidențial al Republicii Moldova [27].

Judecătoria Chișinău și Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare (Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 162). Clădirea reprezintă o construcție administrativă monumentală amplasată în centrul administrativ al mun. Chișinău. Construcția a fost executată în anii 80 ai sec. XX, arhitect S. Șoihet, beneficiar al construcției fiind Sovietul Colhozurilor din RSSM. Lucrările de construcție au fost finalizate în anul 1987. Edificiul este alcătuit din patru blocuri grupate pe diferite niveluri cu deplasare axială. În clădire activează Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, Ministerul Mediului, Judecătoria Centru Chișinău, alte instituții publice, de stat și agenți economici [28].

Biserica Schimbarea la Față a Mântuitorului. Monument de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău la inițiativa A.Ș.M. Este fosta capelă „Sf. Împărați Constantin și Elena” a gimnaziului nr. 2 pentru băieți, (în perioada interbelică – Liceul militar „Mihai Viteazul”), care se afla lângă biserică. A fost construită între anii 1898–1902, arhitectul eparhial M. Seroținschi [30].

A fost zidită pe banii donați de guvernatorul general C. Aleksandrovici. Autorul proiectului-arhitectul eparhial Mihail Seraținski, antreprenor - A. Stepanov, asistența tehnică fiind asigurată de arhitectul O. Gasket. Arhitectura Catedralei poartă amprentele stilului neobizantin. În interior pereții bisericii, coloanele, păstrează pictura realizată de Pavel Piskariov în anul 1906. În perioada ocupației sovietice locașul sfânt e devastat. Din 1962 aici se găsea Planetariul. Catedrala a fost redeschisă pentru credincioși la începutul anilor '90, secolul trecut. În 2004-2005 aici s-au petrecut importante lucrări de consolidare și o reparație capitală. În prezent Catedrala „Schimbarea la Față” se mândrește cu un interior pictat, printre cele mai frumoase din Chișinău [31].

Are planul de tip cruce greacă înscrisă, cu patru piloni pe care se sprijină tamburul circular al cupolei. Aspectul exterior este decorat în spiritul stilului ruso-bizantin. În fața intrării este construit un pridvor cu coloane robuste [32].

Clădirea Serviciului de Informații și Securitate (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 166).

Prin Decretul Președintelui Republicii Moldova, nr.196 din 9 septembrie, 1991 Comitetul Securității de Stat al Republicii Moldova este desființat și în baza acestuia este creat Ministerul Securității Naționale al Republicii Moldova. La 16 septembrie 1991 Guvernul Republicii Moldova aprobă atribuțiile de bază și structura MSN, iar la 6 aprilie, 1992 – Regulamentul MSN al Republicii Moldova. La 23 decembrie 1999, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la Serviciul de Informații și Securitate, acest moment istoric constituind actul de finalizare a procesului de reorganizare a fostului MSN al R. Moldova, fondat în septembrie 1991 după proclamarea independenței țării [33].

În perioada când Basarabia era parte componentă a Imperiului Rus, aici s-a aflat Gimnaziul de băieți nr.2 din Chișinău, unde și-a făcut studiile renumitul arhitect Alexei Șciusev (1873-1949). Tot el pe când era student în anul II la studii la Academia de Arte Imperiale din Sanct Petersburg, la rugămintea Rectorului instituției, participă la lucrările de reconstrucție venind cu idei de proiectare a clădirii [34].

Blocul de studii nr. 1 al Universității Tehnice a Moldovei. Corpul de studii nr. 1 al UTM, mun. Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, 168, este o clădire – monument de arhitectură, cu o suprafață de 3 889 m², construită inițial cu două nivele până în anii 1900 și reconstruită după cel de-al Doilea Război Mondial. La 25 februarie 1953, prin Hotărârea

Comitetului Executiv Chișinău nr. 158, au fost aprobate actele Comisiei de stat de dare în exploatare a etajului trei și a sălii festive. În clădirea respectivă actualmente sunt amplasate Facultatea Electronică și Telecomunicații și Administrația Universității [35].

Monument de arhitectură și istorie de valoare națională, inclus în Registrul de monumente de istorie și cultură a municipiului Chișinău, alcătuit de Academia de Științe. A fost construită între anii 1895–1903, în stil eclectic cu elemente renascentiste. În anii interbelici a rămas sediul Administrației Financiare. A suferit în timpul celui de al doilea război mondial, fiind reconstruită, între anii 1946–1948, sub conducerea arhitectei Etti Roza Spirer. Din 1964 este blocul central al Universității Tehnice. Pe fațada principală se află bustul primului rector al UTM, academicianul Sergiu Rădăuțan.

Este un imobil cu destinație publică, amplasat la colțul cartierului, mărginit de bulevardul Ștefan cel Mare și strada Mitropolit Petru Movilă, aliniat liniilor roșii ale acestor străzi. Inițial avea un plan alungit, construit cu două niveluri și un demisol, ridicat în partea căderii reliefului. Structura interioară era cu un coridor, de o parte a căruia se înșirau cabinetele, cu deschidere într-un hol larg. S-a păstrat scara festivă cu trepte și grilajul din fontă. În perioada interbelică a obținut un plan unghiular, fiindu-i alipit un corp lateral, orientat în adâncul cartierului. Refacerea imobilului în anii postbelici a avut loc cu păstrarea soluției planimetrice și a compoziției fațadelor, dar cu adăugarea etajului trei. Odată cu adaptarea pentru o instituție de învățământ în anii postbelici, la clădire a fost adăugată o sală de festivități, aliniată străzii Mitropolit Petru Movilă.

Fațada principală, la început a avut o compoziție simetrică, cu trei rezalite plate, între care se aflau șase axe de goluri de ferestre rectangulare. Paramentul clădirii era tencuit neted la etaj și în bosaje orizontale la parter și pe suprafața rezalitelor laterale. Ancadramentele ferestrelor sunt soluționate diferit: la parter nu sunt, decât rame subțiri, și bolțarii incluși în desenul asizelor paramentului, iar la etaj, cornișe susținute de console, suprapuse ancadramentelor, sprijinite pe tumbe cu panouri sub pervazuri.

Rezalitele laterale, compuse dintr-o axă de coluri, aveau la parter firide semicirculare pentru amplasarea sculpturilor alegorice, la etaj – golurile ferestrelor erau evidențiate de semicoloane, care sprijineau cornișe în segment de cerc, flancate de pilaștri. Rezalitele aveau

frontoane în segment de cerc, pe fundalul unui atic rectangular, soluție repetată pe fațadele lor laterale.

În rezalitul central, la parter, se afla porticul intrării de onoare, alcătuit din doi piloni pătrați în secțiune (construit sub forma unui tambur), care susțin balconul de la etaj. Partea centrală a rezalitului prezintă un portic, alcătuit din patru semicoloane angajate ale ordinului ionic, cu trei goluri mari de ferestre în plinurile dintre ele, în arc în plin cintru. Porticul era cândva finisat printr-un antablament masiv, inclus în compoziția parapetului clădirii, dominat de un atic cu un medalion în semicerc cu herbul și denumirea instituției [36].

Ambasada Ungariei (Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 131). Monument de arhitectură de însemnătate locală, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău la inițiativa Primăriei. Casa a fost construită la mijlocul secolului al XIX-lea, după un proiect model, numit „șapte stânjeni”. Aparținea fraților Talmazkim, care au reconstruit-o la sfârșitul secolului al XIX-lea. S-a păstrat descrierea casei din 1903: „Casă în două etaje, cu pereții din piatră pe mortar de var, acoperișul din olane, podeaua din lemn, tavanele tencuite, ferestrele din pin, scara din lemn, WC, sobe din cahle, lungimea de 15,5 stânjeni, lățimea 7,5, înălțimea – 3 stânjeni”. Este construită în două niveluri, aliniată cu fațada la linia roșie a străzii. Compoziția fațadei este simetrică, cu intrarea printr-un rezalit plat, flancat de două lesele, dominată de un balcon. Ferestrele au forme rectangulare, cu ancadrame simple, dominate de cornișe triunghiulare la etaj [37].

Vila urbană a lui Vladimir Herța (bulevardul Ștefan cel Mare, 115). Monument de arhitectură și istorie de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău la inițiativa A.Ș.M. În anii 30 ai secolului al XIX-lea arhitectul orașului O. Gasket a construit o casă într-un parter pe strada Alexandrovskia, astăzi Ștefan cel Mare, aflat între străzile sfatul Țării și Serghei Lazo. În 1845 această casă este cumpărată de către moșierul Iorgu Balș, pe care a dăruit-o orfelinatului, care i-a purtat numele. În anul 1903 această casă este cumpărată de către nobilul Vladimir Herța, consilier titular, care demolează construcțiile și în locul lor, în 1905 a fost construită o vilă într-un parter. În subsolul clădirii se află sistemul de încălzire a casei. Arhitectul clădirii, se presupune că este Henrik Lonsky. Arhitectura casei este soluționată în stil eclectic, în formele barocului vienez [38]. Este construită într-un etaj, aliniată cu fațadele la linia roșie

a străzii. Compoziția fațadei este cu o simetrie a volumelor, ritmate în trei rezalite, dar cu o disimetrie a organizării spațiale a interioarelor. Intrarea este amplasată lateral spre dreapta, într-un rezalit, alături de poarta de acces în curte, volum căruia îi corespunde un rezalit lateral la stânga, în interiorul căruia se afla un cabinet sau o capelă, ambele rezalite dominate de cupole de forme complexe, baroce. Rezalitul central este încununat de o cupolă cuplată din patru fâșii cilindrice, care susține un parapet din metal forjat. Fațada principală este decorată abundant prin reliefuri sculptate – bareliefuri, herb, ornamente vegetale, grile. Decorația interioarelor abundă în ciubuce aurite, fresce și zugrăveli ale tavanelor și pereților [38].

Clădirea Parlamentului Republicii Moldova. Clădirea care găzduiește în prezent Parlamentul Republicii Moldova a fost construită între anii 1973-1976, avându-i ca autori pe arhitecții Alexandr Cerdanțev și Grigori Bosenco. Proiectată de la început ca edificiu cu profil administrativ cu scopul de a găzdui Comitetul Central al Partidului Comunist al RSSM, această clădire a fost pregătită la începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea, fără modificări esențiale, pentru amplasarea aparatului Președinției Republicii Moldova. Clădirea are forma unei „cărți deschise”, cele două „aripi” ale ei fiind unite de partea centrală a clădirii, unde predomină ritmurile verticale a 4 piloni-pilaștri înălțați la altitudinea totală a edificiului. [39].

Este o construcție monolită turnată în beton armat, având fațada fățuită cu plite de cotileț și de granit roz și soclul fățuit cu plite din marmură și granit roșu. Deasupra intrării centrale este amplasat textul cu denumirea instituției: „Parlamentul Republicii Moldova”, cu litere turnate în metal. În interior, cabinetele de lucru sunt repartizate doar în partea clădirii de pe partea bulevardului Ștefan cel Mare, iar sala de ședințe a Parlamentului este situată în partea opusă. Clădirea Parlamentului Republicii Moldova este considerată a fi un monument de importanță națională. A fost reconstruită după protestele din 7 aprilie 2009. În prezent, Parlamentul reprezintă un ansamblu de edificii cu o suprafață totală de circa 10 mii de metri pătrați [40].

În timpul protestelor de la 7 aprilie 2009, clădirea Parlamentului Republicii Moldova a fost devastată de protestatari. Reparația ei a început în 2009, dar a fost oprită un an mai târziu din lipsă de bani. Lucrările au fost reluate în 2012, fiind finalizate la sfârșitul anului 2016 Complexul clădirilor Parlamentului Republicii Moldova a fost extins până la 4

blocuri, dintre care unul nou, cu 5 nivele, construit în spatele edificiului de bază. De asemenea, a fost extinsă sala de ședințe plenare; au fost proiectate birourile consilierilor deputaților, birourile fracțiunilor, o cantină, lifturi noi și o sală de conferințe [39].

Cinematograful Emil Loteanu (Ștefan cel Mare și Sfânt 103).

Cinematograful central al municipiului Chișinău este numit în cinstea marelui regizor moldovean Emil Loteanu. Capacitatea cinematografului – 436 locuri. Cele trei săli ale cinematografului sunt dotate cu echipament performant. Difuzarea filmelor se efectuează în formate digitale 2D și 3D [41].

Aspectul său este rezultat al refacerii de către arhitectul Henrik von Lonsky. În 1935 Teatrul și-a stopat activitatea pentru reconstrucția capitală a clădirii, proiectul modernizării fiind realizat de arhitectul Ernest Dodeaud din București. Sursele scrise confirmă că clădirea a intrat în perioada sovietică în stare ruinată, pe locul căreia a fost construit cinematograful „Patria”, conform proiectului arhitectului sovietic Valentin Voițehovschi (1909–1977). În fișa biografică de la Arhiva UTM, printre lucrările sale profesorul V. Voițehovschi a menționat și „cinematograful „Patria”, anul 1951”. În memoriile sale profesorul Aurel Marinciuc afirmă că clădirea, care a devenit mai târziu cinematograful „Patria”, era deja construită la sfârșitul războiului. În reprezentarea grafică „Desfășurata străzii centrale a Chișinăului, 1947” se observă că cinematograful „Patria” avea arhitectura actuală. Proiectul de modernizare a teatrului, propus de E. Dodeaud în 1935, demonstrează fără echivoc că cinematografului „Patria” a fost realizat după proiectul său înainte de perioada sovietică. Prezenta relatare a istoriei construcției cinematografului „Patria” nu știrbește și nu micșorează valoarea harului inedit al arhitectului V. Voițehovshi, vinovat fiind mediul social românofob, personalitățile marcante ale culturii devenind involuntar marionete în jocul statului totalitar [42].

Scuarul Europei. La 9 mai 2008, de Ziua Europei, a fost inaugurat Scuarul Europei, situat la intrarea în Grădina Publică Ștefan cel Mare și Sfânt din partea bulevardului cu același nume. În centrul scuarului este amplasat drapelul Uniunii Europene, iar pe pe ambele părți ale scuarului sunt înălțate drapelele Chișinăului, cel al Republicii Moldova și al Uniunii Europene. Pietricele albastre și galbene de jos redau cu exactitate fonul albastru și cele douăsprezece stele ale drapelului [43].

Monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Una dintre cele mai importante capodopere ale parcului Grădina Publică Ștefan cel Mare și Sfânt este monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt, realizat după proiectul sculptorului basarabean Alexandru Plămădeală în 1923. În căutarea imaginii domnitorului, sculptorul a vizitat mai multe mănăstiri, până când, în una dintre ele, Humor, a găsit miniatura datată din anul 1475, o lucrare extrem de valoroasă, deoarece artistul l-a pictat pe Voievod pe viu [44].

În perioada 1942 – 1944 monumentul lui Ștefan cel Mare a fost instalat în fața Arcului de Triumf, însă apoi a fost demontat și ascuns în România. Numai după război, monumentul a fost găsit de către membrii Comisiei Aliate de Control și întors înapoi la Chișinău, însă crucea pe care o ținea Ștefan era deteriorată. O echipă de constructori militari, în pofida lipsei materialelor necesare, au reușit aproape din nimic să construiască un pedestal (ulterior, după fotografii a fost creată o copie a structurii vechi din piatră Cosăuți) și să-i „înmâneze” domnitorul moldovean o cruce nouă. După cum s-a dovedit peste treizeci de ani, crucea a fost făcută din lemn, precum și reliefată cu bile de la abac de contabilitate. În 1972, la decizia Moscovei, monumentul a fost deplasat mai în fund în parc cu 18 m și 20 cm, iar pe 31 august 1989, pe un val de entuziasm patriotic, monumentul a revenit la locația originală. Pe monumentul lui Ștefan cel Mare era inscripția: „Curajos în pericol, ferm în dificultate, modest în fericire, el a fost o surprindere pentru regi și popoare, efectuând cu mijloace mici, lucruri mari” (N. Karamzin). Aceasta a fost scoasă în 1989 [44].

Clădirea Guvernului. Clădirea care găzduiește în prezent Guvernul Republicii Moldova a fost construită în perioada 1960-1965, după proiectul realizat al arhitectului S. Fridlin. Este situată în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău, pe locul unde înainte erau amplasate sediul fostei Mitropolii și Casa Eparhială Basarabeană (distrușe în timpul celui de-al II Război Mondial). Semyon Fridlin a proiectat și Palatul „Octombrie” (acum Palatul Național), pentru care a primit titlul de arhitect emerit al RSSM. Casa Guvernului, concepută inițial ca un edificiu administrativ, este o construcție din beton armat cu 6 etaje, fețuită cu plăci din cotileț alb, în plan având forma literei „П” din alfabetul chirilic, cu aluzie spre cuvântul „Партия/Partid”. Fațadele clădirii sunt executate în formă de piloane verticale albe, unite la nivelul etajului de sus cu un element de cornișă, în centrul căreia (deasupra

intrării principale) este situată stema Republicii Moldova. Soclul și pervazurile de la intrările în clădire sunt acoperite cu granit negru șlefuit, fiind în contrast cu pilonii deschiși la culoare, acoperiți cu blocuri din piatră albă și pun în valoare exactitatea construcției. La intrarea în clădire figurează inscripția „Guvernul Republicii Moldova”. Clădirea Guvernului Republicii Moldova n-a fost restaurată niciodată, efectuându-se doar reparații curente. La moment aici se află sediul la câteva ministere. Edificiul este de o importanță națională [45].

Promovarea traseelor turistice urbane va contribui la educarea oamenilor privind păstrarea patrimoniului cultural-arhitectural și transmiterea acestuia prin moștenire viitoarelor generații. Este important să se conștientizeze că patrimoniul cultural-arhitectural este un generator de valoare adăugată activităților economice, reprezintă un instrument al comunicării interculturale, este o posibilitate de îmbunătățire a calității vieții. Valorificarea și gestionarea viabilă a patrimoniului cultural-arhitectural reprezintă o opțiune strategică în contextul dezvoltării durabile a societății.

Referințe:

1. Piața Marii Adunări Naționale. Asociația Națională de Turism Rural, Ecologic și Cultural din Moldova. Disponibil: <http://www.moldova-tourism.md/index.php/ro/descopera-moldova/291-piata-marii-adunari-nationale>
2. Primăria mun. Chișinău. Disponibil: <http://www.moldova-tourism.md/index.php/ro/descopera-moldova/290-primaria-mun-chisinau>
3. Clădirea primăriei municipiului Chișinău. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/C1%C4%83direa_prim%C4%83riei_municipiului_Chi%C8%99in%C4%83u
4. Centru de informare turistică. Disponibil: <https://moldova.travel/centru-de-informare-turistica/>
5. Sala cu Orgă, Istorie. Disponibil: <http://organhall.md/index.php?pag=page&id=1178&l=ro>
6. Istoria Sălii cu Orgă. Disponibil: <https://www.prospect.md/ro/history/cladiri-istorice/istoria-salii-cu-orga.html>
7. O față nouă, europeană, a scuarului „Mihai Eminescu”. Disponibil: https://www.ipn.md/ro/o-fata-noua-europeana-a-scuarului-mihai-eminescu-7542_1078034.html

8. Teatrul Național „Mihai Eminescu” din Chișinău. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Teatrul_Na%C8%9Bional_%E2%80%9E_Mihai_Eminescu%E2%80%9D_din_Chi%C8%99in%C4%83u
9. Casa de Comerț „GEMENI” SA. Disponibil: <https://igorrosca.md/casa-de-comert-gemeni-sa/>
10. Arcul de Triumf din Chișinău. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Arcul_de_Triumf_din_Chi%C8%99in%C4%83u
11. Scuarul Catedralei din Chișinău. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Scuarul_Catedralei_din_Chi%C8%99in%C4%83u
12. Monument inaugurat în scuarul Catedralei „Nașterea Domnului”. Disponibil: <https://timpul.md/articol/monument-inaugurat-in-scuarul-catedralei-nasterea-domnului-98431.html>
13. Catedrala Mitropolitană din Chișinău. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Catedrala_Mitropolitan%C4%83_din_Chi%C8%99in%C4%83u
14. Teatrul Național Satiricus „Ion Luca Caragiale”. Disponibil: <https://www.satiricus.md/about>
15. Teatrul Dramatic Rus de Stat „A. P. Cehov” din Chișinău. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Teatrul_Dramatic_Rus_de_Stat_%E2%80%9EA._P._Cehov%E2%80%9D_din_Chi%C8%99in%C4%83u
16. Государственный Русский Драматический Театр Имени А.П. Чехова. Disponibil: <https://cehov.md/about-us/>
17. Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici”. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Filarmonica_Na%C8%9Bional%C4%83_%E2%80%9ESerghei_Lunchevici%E2%80%9D
18. Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici”. Disponibil: <https://www.filarmonica.md/index.php/ro/about-us>
19. Statutul și rolul ANRE. Disponibil: <https://arhiva.anre.ro/ro/despre-anre/statutul-si-rolul-an>
20. Comunicat de presă al Primăriei municipiului Chișinău. Disponibil: <https://www.moldpres.md/news/2020/11/03/20008717>
21. Cum va arăta NOUA piață de TABLOURI din Chișinău? Disponibil: <https://www.ziarulnational.md/foto-cum-va-arata-noua-piata-de-tablouri-din-chisinau-stramutata-din-scuarul-mihai-eminescu-au-inceput-lucrarile-de-amenajare-a-acesteia/>
22. Două monumente au apărut peste noapte pe strada pietonală. Disponibil: <https://libertv.md/social/foto-surpriza-doua-monumente-au-aparut-pest-noapte-pe-strada-pietonala/>

23. Istoria BNM. Disponibil: <https://www.bnm.md/ro/content/istoria-bnm>
24. Clădirea Bibliotecii Municipale B.P. Hașdeu din Chișinău. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cl%C4%83direa_Bibliotecii_Municipale_B.P._Hașdeu_din_Chi%C8%99in%C4%83u
25. Teatrul Național de Operă și Balet „Maria Bieșu”. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Teatrul_Na%C8%9Bional_de_Oper%C4%83_%C8%99i_Balet_%E2%80%9EMaria_Bie%C8%99u%E2%80%9D
26. Teatrul Național de Operă și Balet. Disponibil: <https://visit.chisinau.md/audio/teatrul-de-opera-si-balet-despre-maria-biesu-la-fel/>
27. Clădirea Președinției Republicii Moldova. Disponibil: https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/cladirea-presedintiei-republicii-moldova-bd-stefan-cel-mare-si-sfant-154/
28. Judecătoria Chișinău și Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare. Disponibil: <https://dgacg.md/ro/patrimoniu/bd-%C8%99tefan-cel-mare-nr-162>
29. Chișinău, Str. Piața Marii Adunări Naționale nr. 1, Disponibil: <https://dgacg.md/ro/patrimoniu/str-pia%C8%9Ba-marii-adunari-na%C8%9Bionale-nr-1>
30. Biserica Schimbarea la Față din Chișinău. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_Schimbarea_la_Fa%C8%9B%C4%83_din_Chi%C8%99in%C4%83u
31. Catedrala „Schimbarea la Față” – Chișinău. Disponibil: <https://doxologia.ro/catedrala-schimbarea-la-fata-chisinau>
32. Biserica Schimbarea la Față a Mântuitorului. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/biserici/stefan-cel-mare-164/>
33. Etapele constituirii serviciilor speciale ale Republicii Moldova. Disponibil: <https://sis.md/ro/content/istoric>
34. Facultatea de Istorie și Filosofie - Universitatea de Stat din Moldova. Disponibil: <https://www.facebook.com/istorie.usm/photos/a>
35. Corpul de studii nr. 1 al #UTM. Disponibil: <https://www.facebook.com/UTMoldova/photos/a>.
36. Clădirea fostei Administrații Financiare. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/stefan-cel-mare/168/>
37. Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 131. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/stefan-cel-mare/131/>
38. Vila urbană a lui Vladimir Herța. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/stefan-cel-mare/115/>

39. Clădirea Parlamentului Republicii Moldova. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cî%C4%83direa_Parlamentului_Republicii_Moldova
40. Parlamentului Republicii Moldova. Disponibil: https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/cladirea-parlamentului-republicii-moldova-bd-stefan-cel-mare-si-sfant-105/
41. Cinematograful Patria Chișinău „EMIL LOTEANU”. Disponibil: <https://modernplaces.pro/cinema/30-patria-emil-loteanu.html>
42. NESTEROVA T. Cinematograful „Patria” din Chișinău, istoria edificării clădirii. *Conferința „Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare”*, Chișinău, Moldova, 29-31 octombrie 2019. pp. 115-116
43. Chișinău, orașul meu. Blog cu informații despre Chișinău și chișinăuieni. Disponibil: <https://chisinaucapitala.wordpress.com/2018/05/07/gradina-publica-stefan-cel-mare-si-sfant-din-chisinau-200-ani/>
44. Descoperă trecutul parcurilor din Chișinău: Grădina Publică Ștefan cel Mare. Disponibil: <https://diez.md/2014/07/30/foto-descopera-trecutul-parcurilor-din-chisinau-gradina-publica-stefan-cel-mare/>
45. Casa Guvernului din Chișinău. Disponibil: https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/casa-guvernului-din-chisinau-piata-marii-adunari-nationale-1/
46. Chișinău: bulevarde, străzi, piețe, parcuri. Ghid enciclopedic. Primăria Mun. Chișinău Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”. Chișinău 2017. 383p. Disponibil: <https://hapes.hasdeu.md/bitstream/handle>
47. Casa Herța. Disponibil: https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/casa-herta/
48. Chișinău, un oraș superb de la înălțimea zborului de pasăre. Disponibil: https://www.publika.md/chisinau-un-oras-superb-de-la-inaltimea-zborului-de-pasare_3010611_foto_5072835.html#gallery

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

VALOAREA BUNURILOR IMOBILE ISTORICE DIN MUNICIPIUL CHIȘINĂU VIS-A-VIS DE BUNURILE IMOBILE FĂRĂ VALOARE ISTORICĂ

Svetlana ALBU, ORCID ID: 0000-0002-8648-950X

svetlana.albu@emi.utm.md

Anna LEȘAN, ORCID: ID: 0000-0003-3284-0525

anna.lesan@emi.utm.md

Liliana JITARI, ORCID ID: 0000-0002-5236-6587

liliana.jitari@emi.utm.md

Irina BULAT, ORCID ID: 0000-0001-9967-3819

irina.bulat@emi.utm.md

Abstract: *This paper presents the results of the research on the influence of the inclusion of a building in the category of heritage buildings on its economic value. For this purpose the authors have developed and analysed a database of real estate exposed for sale in the period 2019-2022. A classification of built monuments according to their physical condition was proposed and the difference in value between the economic value of monuments and real estate that is not considered a cultural/historical monument was calculated.*

Keywords: *real estate market, market value, value of built heritage.*

Introducere

Una dintre multiplele posibilități de valorificare a patrimoniului cultural/arhitectural este aceea de a-l transforma pentru utilizare în folosul comunității sau a proprietarului.

În Republica Moldova cele mai rentabile bunuri imobilele sunt cele cu destinație comercială amplasate în mediul urban, în special, în municipiul Chișinău. Acest fapt se datorează concentrației mari a populației și a agenților economici, fapt demonstrat de cererea sporită de bunuri imobile cu destinație comercială. În centrul municipiului Chișinău se regăsește centrul istoric al orașului, acesta cuprinzând cea mai mare parte a monumentelor arhitecturale/istorice din țară.

Conform anexei nr. 1 la decizia Consiliul municipal Chișinău nr.10/9 din 04.12.2014 [1], în municipiu sunt înregistrate puțin peste 450

de monumente istorice care fac parte din diferite segmente ale pieței imobiliare. Împreună cu bunurile imobile cuprinse în Registrul monumentelor de stat [2] în mun. Chișinău constatăm un număr de 821 monumente construite. Din totalitatea acestora 152 imobile (aproximativ 35% din totalul monumentelor istorice), aparțin segmentului de piață comercial. Din cadrul monumentelor istorice cu destinație comercială ale municipiului Chișinău fac parte: 18 case de raport cu unități comerciale; 102 case de raport; 2 complexe din două unități comerciale; 22 conace urbane sau unități industrial comerciale; 4 clădiri ale fostelor bănci sau imobile cu destinație comercial-hotelieră; 4 spații comerciale, ateliere sau depozite.

Aceste imobile sunt amplasate preponderent în sectorul administrativ Centru a or. Chișinău, unde prețurile depășesc valoarea de 3000 euro pentru un metru pătrat de spațiu comercial (fig.1) și 1400 euro pentru un metru pătrat de spațiu pentru birouri (fig.2).

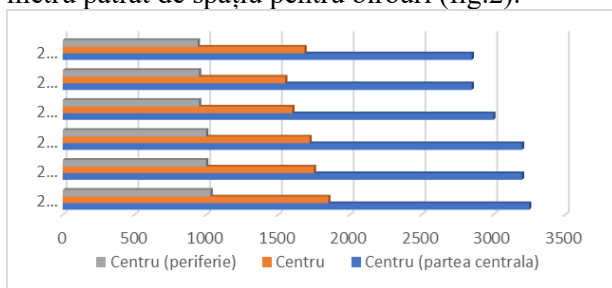

Figura 1. Prețurile în medie pentru un metru pătrat spațiu comercial în sectorul administrativ Centru, or. Chișinău, în perioada 2016-2020, euro. Sursa: elaborat de autor conform datelor [3]

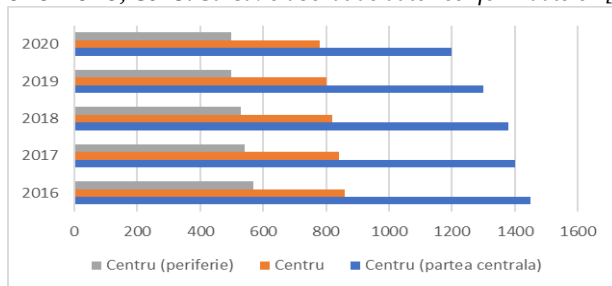

Figura 2. Prețurile în medie pentru un metru pătrat spațiu pentru birouri în sectorul administrativ Centru, or. Chișinău, în perioada 2016-2020, euro. Sursa: elaborat de autor conform datelor [3]

Valoarea acestei categorii de bunuri imobile diferă de imobilele care nu sunt considerate monumente. Autorii și-au propus a identifica influența includerii bunului imobil în categoria monumentelor construite asupra valorii economice a acestuia.

1. Metodologia

În scopul identificării influenței catalogării bunului imobil în calitate de monument construit (de categorie locală fie națională) a fost creată și completată baza de date a ofertelor bunurilor imobile amplasate în or. Chișinău expuse spre vânzare în perioada 2019-2022.

Baza de date a fost completată cu 470 poziții. Au fost selectate bunurile imobile cu destinație comercială amplasate în sectorul Centru în număr de 165 poziții.

Au fost identificate pozițiile din baza de date (bunurile imobile) incluse în Registrul Monumentelor Republicii Moldova Ocrotite de Stat categorie națională și locală (Chișinău) în număr de 36 poziții.

După analiza informației existente (excluderea ofertelor repetate cu modificarea prețului, oferte la care nu a putut fi identificat prețul, ofertele care cuprindeau și teren) au fost selectate 30 poziții de bunuri imobile incluse în Registrul Monumentelor (tab.1) și 115 poziții de bunuri imobile fără valoare culturală (tab.2).

Tabelul 1. Prețurile de ofertă în medie pe categorii

Starea fizică	Preț ofertă, euro/m.p		
	min	max	medie
Bună	1667	3370	2264
Satisfăcătoare	820	1477	1063
Nesatisfăcătoare	367	622	493
Varianta albă / reconstruit	1361	2966	2320

În urma examinării informației cuprinse în baza de date au fost identificate 4 grupuri în funcție de tipul și starea fizică a bunului imobil:

- **bună** – clădiri (sau încăperi în clădiri) după reparație capitală (sau construite în ultimele 2 decenii). În încăperi reparație de calitate înaltă, cu materiale moderne, existența tuturor dotărilor necesare pentru satisfacerea necesităților utilizatorului.

- **satisfăcătoare** - clădiri cu vârsta efectivă mai mare de 20 ani, încăperi amplasate la demisolul clădirilor. În încăperi reparație de calitate satisfăcătoare, existența dotărilor suficiente pentru exercitarea unor activități specifice (în special amenajarea birourilor).
- **Nesatisfăcătoare** - clădiri (sau încăperi în clădiri) care necesită reparație capitală. În încăperi este necesară reparație, lipsa dotărilor suficiente pentru exercitarea unor activități specifice.
- **„varianta albă”** – clădiri / încăperi în clădiri noi sau reconstruite. Lipsesc lucrările de finisări, rețelele ingineresti sunt parțiale.

Tabelul 2. Prețurile de ofertă în medie pe categorii 2019-2022

Starea fizică	Nr. oferte	Preț ofertă, euro/m.p		
		min	max	medie
Variantă albă	25	815	4500	1473
Bună	41	1000	3000	1544
Satisfăcătoare	25	713	1300	929
Nesatisfăcătoare	24	373	700	543

S-a constatat o diferențiere considerabilă în funcție de amplasare și la imobilele monumente construite analogic situației prezentate în figurile 1 și 2. Cele mai mari prețuri sunt în Nucleul Istoric pe bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, precum și în zonele adiacente acestuia. Spre periferia zonei administrative Centru prețurile se reduc.

În urma analizei informației cuprinse în baza de date au fost identificate limitele prețurilor în funcție categorie cu scoaterea în evidență a situației privind bunurile imobile incluse în Registrul Monumentelor (tab.1).

Autorii consideră că obiecte incluse în Registrul monumentelor expuse spre vânzare sunt insuficiente pentru a identifica influența factorului „monument istoric” asupra valorii de piață a bunului imobil.

Însă, acceptând unele supoziții (precum: presupusa uniformitate a parametrilor bunurilor imobile incluse în grupurile selectate) a putut fi identificată diferența în medie a prețurilor de ofertă pentru bunurile imobile amplasate în sectorul administrativ Centru. Astfel pentru perioada 2019-2022 (tab.3):

- Pentru bunurile imobile incluse în categoria „stare bună” diferența constituie +47%.
- Pentru bunurile imobile incluse în categoria „stare satisfăcătoare” diferența constituie +14%.
- Pentru bunurile imobile incluse în categoria „stare nesatisfăcătoare” diferența constituie -9%.
- Pentru bunurile imobile incluse în categoria „varianta albă” diferența constituie +58%.

Tabelul 3. Rata prețurilor de ofertă a bunurilor imobile cu valoare culturală față de bunurile imobile analogice fără valoare culturală în medie pe categorii

Starea fizică	Preț ofertă, euro/m.p		
	min	max	medie
Varianta albă	1,67	0,66	1,58
Bună	1,67	1,12	1,47
Satisfăcătoare	1,15	1,14	1,14
Nesatisfăcătoare	0,98	0,89	0,91

2. Studiu de caz

Pentru verificarea concluziilor a fost efectuată analiza individuală a unui bun imobil inclus în Registrul monumentelor, inclus în categoria „*stare bună*” prin metoda „analiza comparativă a vânzărilor”.

Obiectul evaluării reprezintă un bun imobil nelocativ amplasat în mun. Chișinău, sect. Buiucani, str. Alexei Șciusev, 82 care face parte din categoria „Monument de arhitectură de însemnătate *națională*”.

Clădirea a fost construită în 1888 și aparținea negustorului Hristofor Ivanovici Serbov-Sarbu. În ea a locuit academicul N.P. Frolov (1908–1987), specialist în domeniul economiei.

La parter se afla vestibulul și șase odăi. În demisol – două odăi și două magazine pentru lemne tăiate. În anexă se aflau antreul, bucătăria și o odaie mică cu spălătorie.

Este o casă construită într-un nivel, ridicată pe un plan unghiular, pe un demisol în partea curții, cu fațada principală aliniată liniei roșii a străzii. Un perete longitudinal împarte spațiul interior în două părți egale,

fiecare divizată în odăi, legate în anfiladă circulară, planimetrie evidențiată în exterior prin leșine. Fațada este asimetrică, cu unsprezece axe compoziționale, dintre care trei sunt goluri de ușă (una construită cu zidărie). Intrările sunt umbrite de copertine cu console din fontă. Ferestrele au păstrat ancadramentele cu „urechiușe” și bolțarul central, cu plita de pervaz comună; pereții au păstrat friza netedă.

Figura 1. Imaginea cu fațada obiectului str. A. Șciusev, 82

Sursa: [4]

Figura 2. Imagini cu fațada obiectului str. A. Șciusev, 82

Sursa: elaborat de autor

În procesul evaluării au fost aplicate metodele abordării prin piață. A fost analizată piața și selectate obiecte analogice incluse în categoria monumentelor istorice amplasate în vecinătatea obiectului evaluării. La fel au fost selectate obiecte analogice amplasate în vecinătate dar care nu sunt incluse în categoria monumentelor istorice.

Valoarea bunului imobil a fost estimată în două ipostaze: (1) în calitate de bun imobil fără valoarea istorică/culturală; (2) în calitate de bun imobil monument istoric/cultural. Rezultatele sunt prezentate în fig.3.

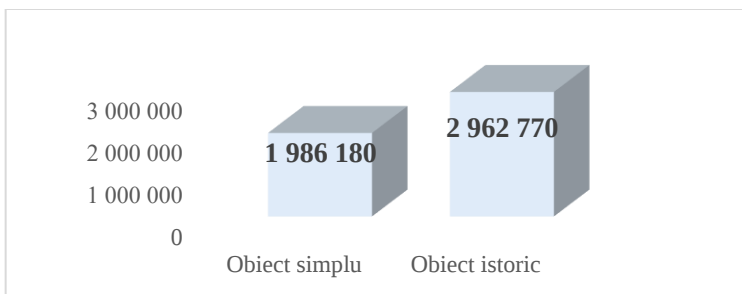

Figura 3. Valorile obținute în urma calculelor

Sursa: elaborat de autor

Calcululele au demonstrat că valoarea bunului imobil cu valoare culturală este cu 49% mai mare față de obiecte analogice amplasate în vecinătate.

3. Discuții și concluzii:

În urma analizei efectuate s-a constatat o diferențiere considerabilă a valorii bunurilor imobile monumente construite în funcție de starea acestora.

Diferențele de valori pot fi **explicate** prin costurile lucrărilor de restaurare (eventual reconstrucție sau reparație) a clădirilor cu valoare istorică.

Astfel, investițiile în clădirile din categoria „*variantea albă*” se realizează la momentul evaluării, respectiv investitorul dorește să-și recupereze investiția la maxim cât mai rapid.

Investițiile în bunurile imobile din categoria „*stare bună*” deja sunt în proces de recuperare, respectiv imobilul a acumulat un grad de uzură care diminuează sporul de valoare.

Investițiile în bunurile imobile din categoria „*stare satisfăcătoare*” presupun o durată de recuperare efectivă mult mai mare față de categoria precedentă, respectiv imobilul a acumulat un nivel considerabil de depreciere a valorii care diminuează sporul condiționat de „valoarea culturală”.

În bunurile imobile incluse în categoria „*stare nesatisfăcătoare*” doar urmează a investi pentru a le asigura o utilitate conformă cerințelor moderne. Investițiile în bunurile imobile cu valoare culturală sunt cu mult

mai mari față de obiecte analogice, fapt condiționat de restricții și cerințe tehnice specifice. Respectiv, valoarea de piață a acestei categorii de bunuri imobile este mai mică față de bunurile analogice fără valoare istorică.

Surse bibliografice

1. Registrul Monumentelor Istorice de Categorie Locală din Municipiul Chișinău.
https://www.chisinau.md/files/anul_2014/registru_monumente/monumente_locale/Registru_Anexa_1.pdf
2. Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat. Aprobate prin Hotărârea Parlamentului nr.1531-XII din 22 iunie 1993.
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131512&lang=ro sau [Registru Monumentelor Republicii Moldova - 01.01.2013-13.01.2014 - date.gov.md](https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=131512&lang=ro)
3. Lara. Analitica. Disponibil: <http://lara.md/blog/theme-analytics>
4. Centrul istoric al Chișinăului. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/sciusev/82/>. (citată la 06.05.2023).
5. Imobiliare. <https://999.md/ro/category/real-estate>

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

OFERTA TURISMULUI URBAN DIN CHIȘINĂU PRIN PRISMA AMALGAMULUI DE STILURI ARHITECTURALE

Veaceslav BÂRDAN, ORCID ID: 0000-0001-8233-0959

veaceslav.bardan@tem.utm.md

Mariana BEJENARU,

mariana.bejenaru@emi.utm.md

Lilia CHIRIAC, ORCID ID: 0000-0002-4249-6871

lilia.chiriac@tem.utm.md

Angela MORARU,

angela.moraru@emi.utm.md

Abstract. *Turismul urban în Europa de Est a căpătat o răspândire largă în ultimele trei decenii, ceea ce a provocat un interes sporit pentru turiștii din întreaga lume. Un interes și mai mare l-a stârnit deschiderea spre piețele occidentale a ofertei turistice din partea statelor ex-sovietice. Republica Moldova este un exemplu tipic, doar că această ofertă este mai modestă cel puțin din două considerații: prima – este un stat mic și, a doua cauză, din modestul potențial turistic antropic cea mai mare parte a fost distrus în cel de-al doilea război mondial. Din puținul rămas, o parte a fost distrusă pe timp de pace de către autoritățile sovietice pentru a nu aminti despre „trecutul burghez”, o altă parte s-a pierdut în perioada de după proclamarea independenței din cauza autorităților naționale, fie din incompetența de a conserva sau reabilita edificiile valoroase, sau, și mai grav, pierderea edificiilor drept urmare a distrugerii lor în urma coruperii funcționarilor de către interesele business-ului imobiliar.*

Prezenta lucrare încearcă să scoată în evidență și să propună publicului larg vizitarea unui șir de obiecte turistice din centrul municipiului Chișinău, care s-au păstrat și au fost amenajate.

Amalgamul de stiluri arhitecturale reprezintă o carte de vizită și o scurtă istorie a evoluției capitalei Republicii Moldova din ultimele două secole, care se propune a fi inclus în itinerariile turistice ale agențiilor de turism.

Cuvinte cheie: obiecte turistice, turism urban, monumente de arhitectură.

Itinerarul turistic: „Centrul istoric al orașului Chișinău”

Itinerarul reprezintă un traseu circular cu tematica de bază: istorie, cultură, arhitectură clasică și modernă ce permite vizitatorilor cunoașterea patrimoniului arhitectural și cultural a multiplelor culturi care au existat în această zonă, aspectele istorice legate de tradiții și

obiceiuri de proiectare a clădirilor pe teritoriul dat. Principalii beneficiari ai itinerarului sunt grupurile de copii, adolescenți, tineri și adulți. Traseul constituie un tur pietonal care începe din Piața Marii Adunări Naționale de pe str. Bănulescu Bodoni parcurge 32 de obiective și revine în Piața Marii Adunări Naționale având o formă circulară cu grad redus de complexitate. Pe parcursul turului beneficiarii vor vizita următoarele obiective turistice:

Piața Marii Adunări Naționale. Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău (PMAN) este situată în centrul capitalei Republicii Moldova. Este un monument de arhitectură de însemnătate națională având o suprafață de 13 300 m². În imediata apropiere a pieței se află Arcul de Triumf, Catedrala Mitropolitană, Casa Guvernului, precum și Grădina Publică Ștefan cel Mare. Spațiul de câteva sute de metri pătrați din perimetrul actualului bulevard Ștefan cel Mare și Sfânt, cuprins între străzile Pușkin și Bănulescu-Bodoni, inițial, a fost concepută și formată ca o axă ce trebuia să devină dominantă pentru oraș, de fapt, ca un nucleu sacral, aici urmând să fie construite, una după alta, Catedrala „Nașterea Domnului” și Clopotnița din preajma ei (1836), Porțile Sfinte (1840), concepute de arhitectul Zauschevici după modelele vechilor Arcuri de Triumf romane, iar vizavi de ele, unde astăzi se află edificiul Guvernului – sediul Mitropoliei, edificiile Seminarului Teologic, în colțul stâng al pieței, fiind construită Casa Arhiepiscopiei (1911), numită și Casa lui Serafim [1].

Monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Una dintre cele mai importante capodopere ale parcului Grădina Publică Ștefan cel Mare și Sfânt este monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt, realizat după proiectul sculptorului basarabean Alexandru Plămădeală în 1923. În perioada 1942 – 1944 monumentul lui Ștefan cel Mare a fost instalat în fața Arcului de Triumf, însă apoi a fost demontat și ascuns în România. Monumentul a fost de două ori evacuat în România, în 1941 în or. Vaslui și în 1944 în or. Craiova. A fost adus înapoi la Chișinău în 1945. Statuii i-a fost schimbată locația în parc de câteva ori și doar în 1989 a revenit la locul pe care i l-a ales însuși Al. Plămădeală. Monumentul este emblematic prin faptul că Ștefan cel Mare e prezentat în statură deplină, ținând într-o mână sabia – simbol al luptei duse împotriva Imperiului Otoman, iar în cealaltă Crucea, ceea ce simbolizează că a fost apărătorul creștinătății [2, 3].

Scuarul Europei. La 9 mai 2008, de Ziua Europei, a fost inaugurat Scuarul Europei, situat la intrarea în Grădina Publică Ștefan cel Mare și Sfânt din partea bulevardului cu același nume. În centrul scuarului este amplasat drapelul Uniunii Europene, iar pe ambele părți ale scuarului sunt înălțate drapelele Chișinăului, cel al Republicii Moldova și al Uniunii Europene. Pietricele albastre și galbene de jos redau cu exactitate fonul albastru și cele douăsprezece stele ale drapelului. De regulă, în acest scuar, primarul general al municipiului Chișinău Dorin Chirtoacă, își prezenta rapoartele anuale de activitate [4].

Grădina Publică Ștefan cel Mare și Sfânt. Denumiri anterioare: Grădina Alexandru (în cinstea împăratului Alexandru al II-lea), 1818; Grădina Publică Orășenească; Parcul Aleksandr Pușkin, din 1949, Grădina Publică Ștefan cel Mare și Sfânt din 20 iulie 1990. Localizare: în perimetrul străzilor Mitropolit Gavriil Bănulescu-Bodoni, 31 August 1989, Maria Cebotari și bd. Ștefan cel Mare și Sfânt. Construit în anul 1818, teritoriul parcului are o suprafață de 7 ha. Inițial, pentru a nu admite pătrunderea vacilor, caprelor și altor animale în Grădina Publică, parcul a fost îngrădit cu nuiele, iar apoi, la sfârșitul anului 1860, a fost înconjurat cu un gard din fier turnat. Este cel mai vechi parc, conceput și amenajat în manieră clasică. Construcția acestui parc se datorează soției guvernatorului Basarabiei, Anastasia Bahmetieva, care a sugerat ideea de a întemeia o grădină publică în stil franțuzesc. Planul parcului a fost întocmit de Ozmidov, arhitectul și inginerul cadastral al Basarabiei. Mai târziu, în 1825 încep lucrările principale, conduse de inginerul cadastral Bogdan Eitner, care a trasat aleile parcului. Una din intrările în parc este păzită de doi lei din marmură. Istoria lor este un adevărat mister al parcului central. Există doar zvonuri cum că aceștia au aparținut cândva unei case bogate din capitală, iar după distrugerea acesteia, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, monumentele au fost aduse în Grădina Publică. Puțini dintre trecătorii mereu grăbiți observă că cei doi lei nu sunt identici [5].

Aleea Clasicilor literaturii române. În 1957 a început construcția Aleii Clasicilor literaturii române. Ideea de a crea un ansamblu sculptural, plasat pe raza centrală a parcului a fost lansată în anii '30 ai sec. XX de renumitul sculptor Alexandru Plămădeală, dar a devenit realitate abia în 1957 prin eforturile Uniunii Scriitorilor. La început, aleea a fost alcătuită din 12 busturi ale clasicilor literaturii române, instalate pe ambele părți ale aleii centrale a parcului, ce duce de la bd. Ștefan cel Mare și Sfânt

până în centrul parcului. Busturile clasicilor au fost turnate din bronz și instalate pe postamente din granit roșu poleit. Aleea clasicilor începe cu busturile lui D. Cantemir și N. Miliescu-Spătaru, continuă cu cele ale lui Gh. Asachi, C. Stamati, Al. Donici, M. Eminescu, Ion Creangă... După renașterea națională din 1989-1991, aleea s-a completat cu busturile mai multor scriitori și poieți români și basarabeni a căror activitate nu era studiată în perioada sovietică. Astfel, Aleea s-a extins în partea adiacentă str. 31 august 1989. În zilele noastre Aleea numără 30 de busturi. Pe Alea se desfășoară diverse manifestări culturale, recitaluri, întruniri cu prilejul unor importante evenimente și sărbători. Parcul are șapte intrări pe întreg perimetrul său. În parc cresc aproximativ 50 de specii de arbori și arbuști, unii dintre ei au atins vârsta de aproape 200 de ani, printre ei fiind și un salcâm gigant [6, 7].

Monumentul Pușkin din Grădina Publică Centrală. În 1885 în Grădina publică a fost inaugurat monumentul poetului rus A. S. Pușkin, care a fost exilat în Basarabia în anii '20 ai sec. XIX. Bustul de bronz, realizat de Aleksandr Opekușin, iar postamentul și coloana din granit de A. Tuzini. A fost creat și instalat din resursele financiare ale orașenilor după o listă de subscriere (1 000 de ruble în aur). Pe soclul monumentului au fost gravate versurile poetului dedicate vieții sale în Chișinău și data deschiderii monumentului: 26 mai 1884. Este amplasat la intersecția axelor centrale ale Grădinii Publice, în 1954 strămutat în centrul Grădinii Publice „Ștefan cel Mare și Sfânt”). Astăzi, monumentul dat se consideră a fi cel mai vechi păstrat în oraș, și este situat în centrul parcului, fapt care explică și numele dat Grădinii Publice în 1949 [8].

Reședința de Stat (str. Nicolae Iorga, 21, 23, 24). Clădirea cu patru niveluri din str. Nicolae Iorga nr. 21 a fost construită în 1980, după un proiect al arhitectului Mihail Orlov. Fiind concepută drept hotel pentru delegații oficiale și demnitari de rang înalt, are o ținută arhitecturală deosebită, îmbinând stilul retro cu elemente clasice și tradiționale. Holul este decorat cu marmură albă și vitralii multicolore. Inițial edificiul a fost parte componentă a Palatului Republicii, iar din aprilie 2003, printr-un act de predare-primire a fost transmis în gestiunea Direcției generale pentru administrarea clădirilor Guvernului Republicii Moldova. În prezent este transformat în clădire de birouri. Reședința de stat de pe str. Nicolae Iorga, 23. Clădire cu 2 etaje cu suprafața de 2 263,63 m², dată în exploatare în anul 2006. Clădirea are statut de Reședință de Stat a Republicii Moldova. Monument de arhitectură înscris în Registrul

monumentelor de istorie și cultură din municipiul Chișinău la inițiativa Academiei de Științe [9].

Clădirea Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Muzeul Național de Istorie a Moldovei se numără printre cele mai importante instituții muzeale din Republica Moldova, atât din punctul de vedere al patrimoniului său, cât și al prestigiului științific. *Clădirea* Muzeul Național de Istorie a Moldovei a fost așezat chiar de la începuturi în clădirea istorică a Gimnaziului nr. 1 de băieți, ulterior Liceul de băieți „B. P. Hașdeu” (în anii 1945-1963 aici a fost plasat detașamentul de grăniceri „Nistru”, iar în 1963-1977 – Universitatea Tehnică), care era în curs de restaurare. Cutremurul din 1977 a avut un rol cât se poate de dramatic în istoria acestui monument, soldat cu degradări structurale ce au dus construcția în pragul prăbușirii. Lucrările de restaurare de tip istoric, demarate în 1979, au eșuat din cauza gradului avansat de degradare a structurilor din secolul al XIX-lea. Clădirea veche a fost demolată și înlocuită cu una nouă (construcția a durat din 1980 până în 1987), care a păstrat doar aspectul exterior al monumentului de istorie, în stil eclectic, și ambientul decorativ al sălii de festivități a gimnaziului, refăcut în trei săli cu cupolă din clădirea nouă. Astfel încât noul edificiu al muzeului, dat în folosință în 1987, este o clădire monumentală contemporană, cu etaj și parter, care își etalează fațada spre strada 31 August 1989. Ea cuprinde 12 săli de expunere și o dioramă, cu o suprafață totală de 5 700 m² [10].

Statuia lupoacei romane (Lupa Capitolina)

Este o replică a renumitei statuii romane (autor Ettore Ferrari), care a fost dăruită de municipalitatea orașului Roma în primii ani după unirea Basarabiei și Bucovinei cu România (a.1921). În 1940 statuia, pe motiv politic, a fost topită. În anul 1990, „Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni” a realizat o copie a statuii, care a fost instalată în fața Muzeului Național de Istorie a Republicii Moldova din Chișinău [11].

Biblioteca Națională. Este principala bibliotecă a statului care răspunde de conservarea, valorificarea și salvagardarea moștenirii culturale scrise. Biblioteca funcționează în conformitate cu principiile directoare UNESCO referitoare la acest tip de biblioteci; ea este parte componentă a Bibliotecii Digitale Europene. Biografia Bibliotecii Naționale începe la 22 august 1832, dată la care a avut loc inaugurarea Bibliotecii Publice Guberniale a Basarabiei. În prezent, Biblioteca

Națională este unul din obiectivele de valoare deosebită ale patrimoniului național și prezintă tezaurul moștenirii culturale scrise și imprimate a Republicii Moldova. Biblioteca asigură accesul publicului larg la colecțiile sale în scop de cercetare, studiu și/sau informare. Biblioteca este accesibilă tuturor cetățenilor care au atins vârsta de 14 ani.

Biblioteca Publică Gubernială din Chișinău (ulterior Biblioteca Publică din Chișinău) a fost înființată de jure în 1830, printr-o dispoziție-acord a Ministerului de Interne al Rusiei care rămâne fondator al bibliotecii până în 1917 [12].

Palatul Republicii din Chișinău, inițial (din 1984) cunoscut ca *Sala Prieteniei*, din 1988 – *Centrul Republican de Cultură și Artă*, din 1994 – *Palatul Oficialităților Statale* și din 1995 renumit *Palatul Republicii*, cu menirea de a presta servicii corpului diplomatic, Guvernului și altor organizații de stat, este o întreprindere de stat, creată în baza hotărârii Guvernului Nr. 455 din 29 iunie 1994, fondator fiind Cancelaria de Stat. Această operă de artă poate, cu siguranță, fi numită - cartea de vizită a Republicii Moldova datorită expresivității sale, ca urmare a evidențierii trăsăturilor unice ale culturii poporului moldovenesc. Palatul Republicii are valoare de unicat prin ținta sa arhitecturală, prin dotarea tehnică și polivalența funcțională, intrând în registrele internaționale care includ cele mai somptuoase clădiri din lume. Situat în inima capitalei, pe str. Maria Cebotari 16, la un pas de parcul Ștefan cel Mare și Sfânt, Palatul Republicii este considerată una din remarcabilele opere ale arhitecților, proiectanților și meșterilor basarabeni în frunte cu Ivan Andreevici Zagorețkii, arhitectul principal. Construit în perioada guvernării sovietice cu scopul întrunirilor de rang înalt, edificiul a avut și are parte de numeroase vizite a oaspeților importanți din diferite țări.

Palatul Republicii este construit în stil retro, îmbinând cu succes elemente clasice și tradiționale autohtone. La construcția Palatului s-au folosit cele mai calitative și deosebite materiale pe acele timpuri. Toate materialele au fost comandate de peste hotarele țării: marmură și granitul din originara Ucraina, Georgia, Rusia; vitraliile din Riga; geamurile din RDG, candelabrele și lustrele de cristal din Cehoslovacia. Important a fost faptul că toate lucrările au fost efectuate de meșterii nativi: constructorii, zugrăvi, pictori, zidari. Industria de mobilă din țară a executat nenumărate panouri pentru hale, mobilier, uși. Pentru interior au

fost proiectate încă peste 200 de planuri, pe lângă setul de bază [13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21].

Curtea Suprema de Justiție. Monument de arhitectură de însemnătate locală, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău, alcătuit de Academia de Științe. În 1875 Cărmuirea Urbană a petrecut o licitație publică a loturilor de pământ virane. Terenul, aflat la intersecția străzilor Kogălniceanu și Mitropolit Bănulescu Bodoni a fost achiziționat de către secretarul de colegiu Ivan Vikentievici Jigalcovschy. La vinderea acestei proprietăți imobiliare doamnei A.P. Baranevici în 1880, se preciza, că este alcătuită dintr-o casă din piatră într-un etaj, cu o galerie din geamuri și dintr-o atenansă din cărămidă într-un etaj, cu beci, fântână și o livadă cu pomi fructiferi. În 1882 această proprietate imobiliară este cumpărată de Elena Semenovna Popa. În 1896 ea demolează casa veche și pe același loc construiește o casă nouă, cu două etaje, aproximativ în 1898. În 1911 casa cu două niveluri și dependențele din curte au fost vândute Băncii funciare Țărănești. Din 1911 aici se construiește o clădire de afaceri cu două etaje, autor al proiectului, posibil, este Mihail Constantinovici Cecheruli-Cuș. În anii 1917–1918 au devenit sediul mai multor organizații, asociații și organisme de stat.

Imobilul este construit în două niveluri, pe un plan unghiular, cu fațadele aliniate liniilor roșii ale străzilor M. Kogălniceanu și Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, de unde are loc intrarea în edificiu. Fațada principală are o compoziție simetrică, cu rezalite laterale și cu amplasarea în axa de simetrie a unui rezalit central, a intrării principale, scoasă în evidență de concentrarea în jurul ei a elementelor de decor neoclasic. Două porticuri din coloane îngemănate cu un balcon-tribună deasupra intrării și altele amplasate la mijlocul aripilor laterale, sunt susținute de console robuste, cu modelare decorativă, evidențiindu-se pe fundalul paramentului acoperit cu bosaje alungite. Planul este soluționat după sistemul de coridoare cu cabinete amplasate lateral [22].

Blocul 2 al USM (str. Mihai Kogălniceanu, 67, colț str. Bănulescu-Bodoni. Complexul de edificii ale Școlii Teologice). Monument de arhitectură și istorie de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău, alcătuit de Academia de Științe. Școala spirituală a fost fondată la începutul secolului al XIX-lea și se afla inițial în clădirile care aparțineau Seminarului duhovnicesc. La începutul anilor '70 ai secolului al XIX-lea,

Conducerea școlii a decis construcția unei clădiri proprii cu capelă și alte anexe. Uprava a dăruit Școlii un sector de pământ, mărginit de străzile Reni, Livezilor și a Seminarului. În primăvara anului 1875 Secția de construcții a Conducerii guberniale a confirmat proiectul și devizul de cheltuieli a construcției blocului principal al școlii și a atenansei de lângă el. Autorul proiectului și a devizului este arhitect eparhial M. Seroținsky, care a supravegheat și lucrările.

Este un edificiu construit în două etaje, cu trei rezalite la fațada principală, aliniată la linia roșie a străzii, cărora le corespund corpuri de clădire la fațada posterioară. Fațada este simetrică, cu 23 de axe compoziționale, dintre care cinci revin la partea centrală, câte trei la rezalitele laterale și central, cu o dispoziție echidistantă [23].

Biserica USM - Biserica Întâmpinarea Domnului. Este un lăcaș de cult și monument de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură din municipiul Chișinău. Biserica „Întâmpinarea Domnului” este situată în campusul Universității de Stat din Moldova, fiind numită și „biserica Universității”. Biserica a fost construită în anii 1879–1880 pe un teren, donat de primăria Chișinăului, Școlii Duhovnicești (Teologice). Sfințirea lăcașului a avut loc la 24 august 1880. În octombrie 1899 a început reconstrucția condusă de arhitectul Mihail Seroținski, care a fost terminată la 17 octombrie 1902 și sfințită de Episcopul Chișinăului și Hotinului, P. S. Iacob.

În timpul primului război mondial biserica a fost dată în folosința unei infirmerii militare, iar în timpul ocupației sovietice, a fost sală de sport pentru studenții Universității de Stat din RSSM. Între anii 1919-1940, apoi în 1941-1944 în clădirile Școlii Teologice își avea sediul Seminarul Teologic.

Lăcașul a fost redeschis în anul 1991 ca capelă a Facultății de Teologie a USM. Din anul 2000 au început lucrările de renovare a bisericii principalul aport avându-l Universitatea de Stat din Moldova [24].

Turnul de apă. Turnul de apă (numit și Castelul de apă) este un monument de arhitectură și artă de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău. Edificiul a fost zidit la sfârșitul secolului al XIX-lea după un proiect întocmit de Alexander Bernardazzi, pe cel mai înalt punct al orașului de la acea perioadă. Muzeul este cunoscut ca Turnul de apă, deoarece aici la început își avea sediul instituția furnizoare de apă potabilă din orașul

gubernial. Odată cu construcția turnului a apărut și prima rețea de canalizare din Chișinău, elaborată pe timpurile primarului Carol Schmidt. Acesta alimenta cu apă zona centrală a orașului, cu o capacitate de 200 mii de căldări de apă pe zi. Din 1892 până în 1940, clădirea a servit drept turn de apă, iar din 1940 a fost folosită ca turnul pompierilor (în foisorul de foc de la nivelul superior se afla cisterna cu apă), alături localizându-se unitatea de pompieri. Ca un muzeu al orașului Chișinău, turnul a început să lucreze în anul 1971. Înălțimea turnului până la cornișă este de 22 m. Pereții sunt construiți din piatră locală, cu câteva rânduri de cărămidă. Grosimea lor variază de la 60 cm la nivelul superior, până la 2 m la fundament. Înăuntrul turnului s-a păstrat o scară metalică în formă de spirală fabricată la uzina din Chișinău a lui Serbov-Sîrbu, iar în timpul renovării din 2013, a fost instalat un ascensor.

În timpul cutremurului din anul 1990 clădirea a fost grav avariata, și a fost închisă timp de zece ani. În anul 2000, muzeul s-a redeschis, însă doi ani mai târziu a fost din nou închis pentru renovare. În 2011 își deschide ușile din nou, iar apoi, după o altă reamenajare, în 2013.

În prezent muzeul orașului Chișinău, turnul găzduiește expoziția „Istoria orașului”, exponatele căreia datează din intervalul sec. XV-XX. De asemenea, pe ultimul nivel al castelului de apă se organizează deseori expoziții de picturi, fotografii, vernisaje, și chiar concerte [25, 26, 27, 28].

Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”. A fost creat în toamna anului 1965 sub egida Uniunii Scriitorilor din Moldova. Colecția muzeului constă din peste 230 de mii de piese, printre care cărți, obiecte de artă, documente. A fost inițial denumit Muzeul Republican de Literatură din RSSM. După deschiderea actualei Case a Scriitorilor de pe strada 31 august 1989, 98 în Chișinău, în cadrul acesteia muzeului i-au revenit mai multe săli de expoziție, un subsol pentru păstrarea fondurilor, birouri pentru personal și o bibliotecă. Original, Vila Pronin reprezenta un ansamblu de clădiri, dintre care cea mai importantă era un conac/palat, denumit Palatul Pronin. Acesta din urmă a fost grav afectat de cutremurul din 1940 și de cel de-Al Doilea Război Mondial, fiind demolat ulterior, în perioada sovietică. Clădirile rămase au servit drept cantină a Consiliului de Miniștri al RSSM și apoi a Căminului de Stat a Republicii Moldova, înainte ca să devină sediul Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”. Actualmente, muzeul organizează expoziții temporare în Sala de expoziții nr. 1 (blocul B), în vila urbană, monument

de arhitectură de nivel național (blocul A, „Sala galbenă”, „Sala roz”, „Sala verde”), numită mai nou și Casa cu tei a Fundațiilor Regale [29].

Monumentul Doina și Ion Aldea Teodorovici. Monumentul „Recviemul Dragostei” sau, cum e mai numit de localnici – „Două inimi gemene”. E situat la intrarea centrală în parcul „Valea Morilor”, vizavi de Universitatea de Stat din Republica Moldova. A fost inaugurat în anul 1999, la aniversarea a 7 ani de trecere în nemurire al renumitului cuplu de muzicanți, cântăreți, compozitori și patrioți ai națiunii. O sculptură autentică, creată de Iurie Canașin. O valoare reală de necontestat reprezintă memoria acestor 2 personalități ilustre, care au interpretat cântecele renașterii noastre naționale, dragoste și vatra din casă, cei care ne-au readus demnitatea și verticalitatea. Doina – profesor de literatură străină, cântăreață, dansatoare, Ion – compozitor și cântăreț, sunt artiștii moldoveni care au scris peste 300 de melodii și fără de care ne este dificil să ne imaginăm muzica modernă în Moldova.

Au decedat în octombrie 1992 într-un accident rutier, moartea lor rămasă o enigmă ce trezit multe semne de întrebare [30].

Sediul OSCE. Clădirea este amplasată pe strada Alexei Mateevici 75 din centrul capitalei, care găzduiește în prezent sediul OSCE în Republica Moldova și reprezentanțe diplomatice, inclusiv ale Statelor Unite ale Americii. Clădire cu destinație administrativă cu suprafața la sol de 2 450,3 m² are șase nivele (inclusiv suprafața interioară totală – 11 318,80 m², inclusiv: suprafața oficiilor – 4 959,6 m², suprafața parcării – 746,90 m²).

Facultatea de Litere, USM. Clădirea fostei școli reale. Monument de arhitectură și istorie de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău, alcătuit de Academia de Științe. Școala reală a fost fondată în 1871, și inițial arenda încăperi de clasă în casele care aparțineau doamnei Foory (nu s-au păstrat). Special pentru construcția sediului școlii reale Uprava orașenească a oferit un lot de pământ viran, aflat la colțul cartierului mărginit de străzile Gubernială și Reni. În 1880 Secția de Construcții a Cărmuirii guberniale a confirmat proiectul clădirii noi pentru Școala Reală, arhitect V.N. Țăganko, supravegherea tehnică – arhitectul Semko-Savoisky. Construcția a început în 1883 și s-a terminat în anul 1886, clădirea fiind un monument al arhitecturii eclectice. Clădirea școlii reale are un plan în formă de careu, amplasată la colțul cartierului, cu o retragere de la liniile roșii ale străzilor, în fața intrării dinspre strada

Kogălniceanu, fiind organizat un scuar. Compoziția spațial-volumetrică a școlii, ridicată în două etaje, a fost soluționată simetric față de axa centrală, cu trei rezalite la fațada principală, și cu rezalite la colțurile clădirii. Planimetria este funcțională, bazată pe repartizarea claselor pe ambele părți ale culoarului în clădirea centrală și de o singură parte a culoarului – în aripile laterale, unde o parte erau ocupate de dormitoare elevilor. Locul central este ocupat de vestibulul intrării, bibliotecă și sala de gimnastică, orientate spre curtea interioară, deasupra lor, la etajul doi – se aflau sala de festivități, ospătăria și capela școlară. Fațadele au o arhitectură în spirit eclectic, cu detalii arhitectonice la scară majoră, ce imprimă clădirii monumentalitate. Deosebit de monumental este soluționat rezalitul central, mai lat, cu cinci axe compoziționale. Este și mai înalt ca restul clădirii, cu ferestrele de la etaj cu diviziuni interioare în spiritul arhitecturii medievale, terminate în arc ogival, cu pilaștri instalate între ele, care susțin o cornișă cu console din piatră. Aceleași forme scot în evidență și rezalitele laterale, cu trei axe compoziționale. Paramentul fațadelor în zidărie aparentă din piatră fățuită, este diferit: la primul etaj bosaje orizontale, la etaj – asize cu alternarea nuanțelor naturale ale pietrei fățuite.

Partea superioară a clădirii avea un parapet din tumbe cu baluștri, înlocuit în urma reparațiilor cu unul plin cu un atic central.

Teritoriul școlii era izolat de spațiul urban printr-o îngrădire înaltă din grilaje fixate pe un soclu din piatră (dispărut și refăcut cu alte calități în ultimii ani) [31].

Agencia Națională pentru Siguranța Alimentelor. Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor (ANSA) este autoritatea administrativă cu activitate națională responsabilă de implementarea politicii statului în domeniul de reglementare și control pentru siguranța alimentelor și în domeniul sanitar-veterinar, zootehnic, al protecției plantelor și carantinei fitosanitare, controlului semincer, calității produselor primare, produselor alimentare și a hranei pentru animale. A fost creată la 16 ianuarie 2013, în baza reorganizării prin fuziune și în scopul optimizării structurale a mai multor instituții cu funcții de control și supraveghere în domeniul siguranței alimentelor. E vorba de Agenția Sanitar-Veterinară și pentru Siguranța Produselor de Origine Animală, Inspectoratul General de Supraveghere Fitosanitară și Control Semincer etc. [32].

Sediul fostei Cărmui Guberniale a Basarabiei și a Prezenței funcționarilor guvernului Clădirea fostei Conduceri guberniale (denumire din Registrul), strada Mihai Kogălniceanu, 63 A, B, C (colț str. Pușkin) Monument de arhitectură, artă și istorie de însemnătate locală, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău, alcătuit de Academia de Științe. În 1903 secția de Construcții a Cărmuirii Guberniale a confirmat proiectul și devizul de cheltuieli pentru construcția propriului sediu, care avea din partea străzii Kogălniceanu trei etaje cu subsol, iar din partea străzii Pușkin – două etaje cu subsol. Proiectul a fost prezentat de subcolonelul V. Ivanițky, supravegherea tehnică a fost realizată de arhitectul orașului Mitrofan Elladi, construcția – căpitanul Petru Gheidenrih. Din partea străzii Pușkin, la clădire era alipită o atenansă în două niveluri. Construcția a fost finisată în 1904. Clădirea este amplasată la colțul cartierului, mărginit de străzile str. M. Kogălniceanu, și str. A. Pușkin, are un plan unghiular, cu colțul orientat spre intersecția străzilor sub forma unui rezalit. Intrarea de onoare este dinspre strada Pușkin, iar în curte -partea străzii M. Kogălniceanu, printr-un gang. Compoziția planimetrică este supusă dominației culoarului central, care străbate în lungime aripa de-a lungul străzii Pușkin, de o parte și alta a căruia se află cabinete. Circulația verticală are loc pe o singură scară, amplasată în axa intrării, mărginită de baluștri scunzi și masivi, construiți din beton, ca și bara care le acoperă. Tavanul este cu chesoane, corespunzătoare sistemului de acoperire din plite de beton armat. Paramentul fațadelor este din zidărie aparentă, căptușită cu piatră de calcar. Fațada orientată spre strada Pușkin are trei rezalite, două laterale și unul central, prin care are loc intrarea, soluționată sub forma unui portic cu patru coloane, deasupra căruia era amenajat un balcon. Rezalitele laterale sunt încununate de frontoane triunghiulare, pe fundalul unor atice plate. În partea superioară a pereților, o cornișă masivă, susținută de modilioane era dominată de un parapet din piatră, format din baluștri și atice deasupra rezalitelor, toate de factură neoclasică. Fațada orientată spre strada Reni (M. Kogălniceanu), are aceiași compoziție arhitecturală, ritmată de rezalite, cu excepția rezalitului central, în locul căruia a fost plasată o pereche de ferestre înguste. Rezalitul, orientat spre intersecția străzilor, era dominat de o cupolă parabolică (dispărută), care împodobește silueta clădirii și servea drept accent urbanistic [33].

Comitetul Național Olimpic și Sportiv din Republica Moldova.
Comitetul Național Olimpic și Sportiv din Republica Moldova (CNOS)

este o organizație sportivă din Republica Moldova, care își desfășoară activitatea în baza prevederilor Chartei Olimpice și ale statutului propriu. El acționează pentru dezvoltarea și sprijinirea mișcării olimpice în Republica Moldova, pentru cultivarea în rândul tineretului a interesului pentru sport și a idealurilor olimpice.

Organizația a fost fondată la 29 ianuarie 1991, ea devenind membră a Comitetului Internațional Olimpic (CIO) în 1993. Comitetul se implică în pregătirea sportivilor moldoveni pentru a permite participarea lor la Jocurile Olimpice. De asemenea, face parte din Comitetul Olimpic European. Sediul CNOS al Republicii Moldova este pe Str. Pușkin nr. 11 din orașul Chișinău.

Comitetul Național Olimpic al Republicii Moldova organizează, împreună cu federațiile naționale ale sporturilor olimpice, selecția și pregătirea sportivilor, asigurând reprezentarea Moldovei la Jocurile Olimpice, precum și la competițiile regionale, continentale și intercontinentale, organizate sub egida Comitetului Internațional Olimpic [34].

Vilă urbană și clădirea fostei clinici de hidroterapie a medicului L. Tumarkin, strada Pușkin, 11 A, B (colț str. Șciusev). Monument de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău la inițiativa Academiei de Științe. În 1878 secretarul gubernial Nicolai Ivanovici Kușkovschi a cumpărat de la licitația publică organizată de Uprava urbană un lot de pământ, aflat la colțul cartierului, unde între anii 1879 și 1894 a ridicat o casă de colț, într-un parter, cu un subsol, alcătuită din șase odăi. În anul 1897 această proprietate imobiliară a fost cumpărată de medicul Lazar Tumarkin, unde între anii 1898 și 1902 a construit o clădire pentru clinica de hidroterapie. În 1903 proprietar au fost atestați Matei și Lazăr Tumarkin. În perioada interbelică clinica a fost reconstruită prin modificarea structurii și arhitecturii fațadei principale.

Litera A. Este o casă de locuit, construită la colțul cartierului, ridicată pe un plan rectangular, într-un parter, cu fațadele aliniate la liniile roșii ale străzilor A.S. Pușkin și A.V. Șciusev. Fațadele au o arhitectură ecletică, cu o abundență a detaliilor decorative, cu reminiscențe clasice. Fațada principală orientată spre strada A.S. Pușkin, are o compoziție disimetrică, cu amplasarea unui rezalit în partea centrală, prin care avea loc intrarea de onoare în casă (astăzi înlocuită cu o fereastră), un gol în arc, decorația plastică a arhivoltei căruia prin bolțari îl scoate în evidență

în raport cu restul ferestrelor cu golul rectangular. Colțurile casei și a rezalitelor sunt întărite vizual prin bosaje „diamant”, dublate în interior prin pilaștri cu aceeași tratare a fusului.

Litera B. Este o clădire alcătuită dintr-un parter cu etaj, ridicată pe un plan rectangular, amplasat în adâncul proprietății imobiliare. Are o fațadă simetrică, cu cinci axe compoziționale, dintre care patru sunt goluri de ferestre simple, rectangulare, fără ancadrame, cu amplasarea intrării în axa de simetrie, printr-un rezalit cu o loggie, formă repetată și la etaj. Arhitectura fațadei a fost soluționată în spiritul modernului, cu detalii specifice stilului pe lesenele la colțuri și pe registrul care separa parterul de etaj. Peretele fațadei era încununat de un parapet din piatră cu un atic în centru. În anii 90, în scopul amplificării clădirii prin construcția unei mansarde în acoperiș, decorația plastică a fost distrusă și fațada a obținut un aspect bastard, suburban, cu console false pentru susținerea unui acoperiș masiv [35].

Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă”. Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă” a fost inaugurată la Chișinău, în octombrie 1944, ca biblioteca orașenească pentru copii. La fondare avea o colecție de circa 10 000 publicații. În 27 octombrie 1945, conform Hotărârii Sovietului Popular al Comisarilor din RSS Moldovenească, instituției i s-a atribuit statutul de Biblioteca Republicană pentru Copii. Conform Hotărârii nr. 684 a Sovietului Miniștrilor al RSS Moldovenești, în 1949 i s-a conferit numele scriitorului rus A. S. Pușkin. Prin ordinul Ministerului Culturii al RSS Moldovenești Nr. 220 din 29 aprilie 1974 a fost transformat în Biblioteca de Stat pentru Copii a RSS Moldovenești „A. S. Pușkin”. În 27 februarie 1990 Colegiul Ministerului Culturii al RSS Moldovenești a adoptat Hotărârea de atribuire Bibliotecii a numelui scriitorului Ion Creangă. La 3 decembrie 1997 prin ordinul Nr. 256 a Ministerului Culturii al Republicii Moldova titulatura Bibliotecii de Stat pentru Copii „Ion Creangă” a fost modificată în Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă”. Edificiul, unde, din anul 1960, își desfășoară activitatea Biblioteca Națională pentru Copii „Ion Creangă”, este un complex de case, care a aparținut medicului V. Tverdohlebov. Monument de arhitectură de însemnătate locală, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău, alcătuit de Academia de Științe. În 1831 Fedor Godzin, din șleahta poloneză, a vândut secretarului gubernial Foma Manucevici o casă cu o curte, aflată la colțul străzilor Leova și Gubernskaia. În 1872 această proprietate imobiliară a fost

cumpărată de către asesorul de colegiu Pavel Tverdohlebov, care demolează vechile construcții și în 1895 construiește o casă într-un etaj, ridicată pe un demisol. La parter se aflau nouă odăi, cu două intrări, iar în demisol – șase odăi și două bucătării cu o magazie. Imediat după edificare, imobilul a fost arendat pe trei ani pentru dislocarea școlii de stat evreiești. În 1940 proprietari erau moștenitorii lui Tverdohlebov.

Este o clădire construită la colțul cartierului, ridicată pe un plan unghiular, într-un parter pe un demisol înalt, cu fațadele aliniate la liniile roșii ale străzii. Arhitectura este eclectică cu reminiscențe neoclasică. Paramentul este în zidărie aparentă cu alternarea asizelor din două culori ale pietrei naturale. Din piatră cioplită sunt detaliile caracteristice: console la cornișă, Planimetria era soluționată pentru trei apartamente cu intrări separate din direcția ambelor străzi. Intrările sunt prin porticuri, dominate de frontoane. S-au păstrat canaturile încrustate ale ușilor și decorația plastică a interioarelor [36].

Uniunea Organizațiilor Veteranilor, (strada Pușkin 16)

Monument de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău la inițiativa Academiei de Științe.

Primele informații documentare datează din 1858 când aparținea secretarului de colegiu Matvei Vasile Glemboțky. În 1890 o parte a curții cu o casă într-un parter, orientat spre stradă a fost cumpărată de căpitanul Spiridon Alexandrovici Boguș, care în 1895 a construit o casă de piatră într-un etaj.

Case individuale, strada Pușkin, 16 A, B, C

Literul A. Este o casă, construită într-un parter, unghiulară în plan, cu aripa lungă adâncită în curte, cu fațada îngustă aliniată liniei roșii a străzii. Arhitectura este în stil eclectic, cu detalii din arsenalul clasicist. Fațada este simetrică, cu două rezalite laterale, dominate de frontoane triunghiulare. Prin rezalitul din dreapta are loc intrarea de onoare în casă. Cinci axe compoziționale, trei ferestre rectangulare sunt în partea centrală, și o fereastră și un gol de ușă sunt amplasate în rezalitele laterale, cu partea superioară în arc în plin cintru.

Literul B. Este o clădire alcătuită dintr-un parter, cu planul unghiular, cu fațada aliniată la linia roșie a străzii. Fațada are o compoziție asimetrică, alcătuită din șase axe, cinci de ferestre rectangulare, și una a intrării de onoare, evidențiată printr-un rezalit.

Arhitectura fațadei a avut de suferit în urma unor intervenții neautorizate, fiind distruse toate detaliile arhitectonice originale.

Literul C. Este o clădire alcătuită dintr-un parter, cu planul rectangular, amplasată în adâncul curții. Arhitectura clădirii a fost modificată: i s-au adăugat două etaje și schimbate detaliile arhitecturale în spirit postmodern [37].

Ambasada României în Republica Moldova (Curtea urbană a lui N.I. Semigradov - Vila urbană a lui N.I. Semigradov (denumire din Registru)) Ambasada României în Republica Moldova este găzduită într-una dintre cele mai frumoase clădiri din Chișinăul istoric, denumită „Curtea urbană a lui N.I. Semigradov” în Registrul monumentelor de istorie și cultură al Municipiului Chișinău, situată pe strada București 66/1 (sau Pușkin 17 în Registrul monumentelor). Curtea ambasadei, vizibilă din stradă, este o adevărată grădină unde cresc cireși, caiși, tei, castani, pini, brazi și alte specii. Această oază de liniște a atras și o familie de verități, care nu par să se simtă deranjate de activitatea noastră curentă sau de organizarea unor evenimente de diplomatie publică în incintă.

Monument de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură al municipiului Chișinău la inițiativa Academiei de Științe.

În 1872 protoiereul Vasile Vasilievici Purișkevici a vândut rotmistrului în rezervă, mai târziu consilierul de stat efectiv, Nicolai Ivanovici Semigradov, o parte virană a curții sale, aflată la colțul cartierului, mărginit de străzile Gubernială și Podoliei. Pe acest loc, la colțul cartierului, între anii 1873 și 1875, Nicolai Ivanovici Semigradov, a construit o casă. Autorul proiectului, se presupune, a fost arhitectul urban A.I. Bernardazzi, sau arhitectul M.S. Serotzinski. După descrierea clădirii din anul 1897, „casa avea 13 odăi, 7 camere orientate spre stradă, 6 – spre curte și în atenansă – se aflau 3 apartamente”.

Fațada orientată spre strada A.S. Pușkin este simetrică, cu șase axe compoziționale, toate ferestre. Detaliile arhitectonice sunt din arsenalul stilului clasicist, tratate eclectic. Paramentul parterului este tratat cu rosturi orizontale care imită bosajele clasicismului francez, paramentul etajului – tencuit neted, pe fundalul căruia se evidențiază ancadramentele ferestrelor rectangulare, cu cornișe triunghiulare dotate cu o friză din motive vegetale. Colțul clădirii lărgit de volumul prismatic, cu ferestrele în arc în plin cintru de la etaj, despărțite prin piloni masivi, înviorează arhitectura clădirii [38, 39].

Instituția Publică Liceul Teoretic „Gheorghe Asachi”

În data de 3 august 1882, la Chișinău, a fost finisată construcția clădirii gimnaziului pentru fete nr. 1, astăzi, Instituția Publică Liceul Teoretic „Gheorghe Asachi”. Autorul proiectului este arhitectul Henrik Lonsky, originar din Odessa. Instituția Publică Liceul Teoretic „Gheorghe Asachi” este un nume de rezonanță în istoria pedagogiei, fiind cea mai veche instituție dintre Prut și Nistru, o fortăreață a românismului și un bastion al francofoniei. Primul Gimnaziu laic de fete din Basarabia și-a deschis ușile la 8 martie 1864, fiind întemeiat de Janett Dubois, cu înregistrare la Inspectoratul Școlar Novorossia, care a activat în baza programelor școlare create de cărturarul iluminist Gheorghe Asachi. Ca așezământ privat de fete a fost susținut financiar nu numai de către corpul didactic în frunte cu directoarea L. Beliugov, ci și de Fondul Monetar al Dumei orășenești și alți nobili: A. Bernardazzi – arhitect, Pirogov – medic rus, Lazo – moșier ș. a.

Actuala clădire a blocului vechi, unde își fac studiile elevii din clasele primare, rămâne și astăzi un vestigiu arhitectural al trecutului, proiectată de arhitectul basarabean Nicolae Apostolopulo, legată spiritual și de infrastructură, printr-o galerie subterană, de *Capela* gimnaziului de fete (azi Biserica Sf. Teodora de la Sihla), o bijuterie istorică în stil bizantin realizată în 1895 de arhitectul A. Bernardazzi. Aflată la intersecția mai multor interese de propagare socialistă, din 1954 școala poartă mai multe decenii numele de G.I. Kotovschi. După prăbușirea Imperiului Sovietic, în 1990, perioada renașterii naționale, școala devine Liceul Român-Francez „Gheorghe Asachi”.

Din 1990, instituția capătă statut de liceu cu numele Liceul Teoretic Român-Francez „Gheorghe Asachi” din Chișinău, iar din 2006 și până în prezent instituția este numită Liceul „Gheorghe Asachi”, purtând numele poetului, prozatorului și dramaturgului român Gheorghe Asachi [40, 41, 42].

Biserica Sfânta Teodora de la Sihla

Ctitorii Bisericii Sfânta Teodora de la Sihla au fost Teodor Krupensky și fiica lui Eufrosinia care a fost căsătorită cu principele Viazemski din Rusia. Biserica a fost proiectată de Alexandru Bernardazzi în 1895 și inițial a fost capela Gimnaziului de fete II. Piatra de lângă basorelieful lui Bernardazzi este piatră adusă din Peștera din zona Neamțului unde a stat în sihăstrie Sfânta Teodora. Pe vremea URSS aici

a fost Muzeul Ateismului din Chișinău. Grilajele din interiorul bisericii și scara interioară din metal au fost confecționate în 1892 la uzina S. Serbov din Chișinău. Capelă liceului pentru fete a zemstvei basarabene, a fost construită în 1895, ctitori Teodor Krupensky și Eufrosinia Veazemsky, arhitect A.I. Bernardazzi.

Amplasarea și structura spațială diferă de cele tradiționale, clădirea fiind ajustată la circumstanțele locului. Alinierea ei liniei roșii a străzii și frontului de clădiri deja existent anterior, și alipirea de clădirea gimnaziului pentru asigurarea comunicării lor interioare, a cerut ridicarea capelei pe un demisol înalt și concentrarea formelor arhitecturale pe fațada principală, particularități ce au impus capelei multă originalitate. Aceste particularități au atribuit bisericii multă originalitate. Creată în epoca eclectismului stilistic, sursa de inspirație fiind nu numai arhitectura rusă, din secolul al XVII-lea ci și otomană, combinate cu valențe artistice noi.

Partea vestică, lipsită de pronaos, are două niveluri – jos o încăpere auxiliară, deasupra căruia este amenajat cafasul. Soluția artistică a fațadei principale prezintă o noutate pentru lăcașurile de cult din Basarabia, prin care s-a accentuat apartenența ei la o instituție de învățământ. Pavilioanele laterale, masive, construite din piatră, cu coloane robuste din arhitectura nouă sunt ridicate deasupra intrărilor laterale și în retragere de la linia străzii, formându-se o mică curte interioară. Colțurile fațadei sunt evidențiate prin flancarea lor de două turnulețe zvelte, acoperite cu piramide ascuțit și înalte, care amintesc moscheile turcești.

Aspectul bisericii este înviorat de utilizarea grilajelor turnat din fontă de la pavilioanele laterale.

Sfințirea capelei a avut loc peste 27 ani din cauza unui eveniment tragic produs în altarul ei, ce a făcut imposibilă folosirea ei în continuare, gimnaziul având în acest timp o altă capelă, construită în curtea sa. A fost sfințită în 1922 primind hramul „Sf. Teodor Tiron” a Liceului pentru fete „Regina Maria”. A fost remisă în 1994 Mitropoliei Basarabiei de stil vechi [43, 44, 45].

Muzeul Național de Artă al Moldovei (sediul Dadiani – Str. 31 August 1989, nr. 115)

Muzeul Național de Artă al Moldovei, una dintre cele mai prestigioase instituții muzeale din Moldova, fondat în anul 1939, este alcătuit din trei edificii, importante monumente de arhitectură de la sfârșitul sec. XIX – începutul sec. XX: Casa Hertza, Casa Kligman și

sediul central Dadiani. Muzeul mai deține în custodia sa și unul dintre cele mai valoroase monumente istorice din sec. XVI, Biserica Adormirea Maicii Domnului din Căușeni cu o pictură-unicat pentru Republica Moldova, realizată în anul 1763.

Sediul Dadiani, unde în ultimele decenii, muzeul păstrează o mare parte din colecții și desfășoară întreaga activitate expozițională, a fost construit în anul 1901, după proiectul arhitectului Alexandru Bernardazzi, la inițiativa și din fondurile principesei Natalia Dadiani, ca gimnaziu pentru fete, acesta funcționând până în timpul celui de-al doilea război mondial. Ulterior, clădirea a găzduit diverse instituții, printre acestea fiind sediul Comitetului Central al Partidului Comunist al RSSM, Palatul pionierilor și elevilor, ultimul beneficiar fiind Muzeul Partidului Comunist al Moldovei. În anul 1989, în urma lichidării acestuia, edificiul, împreună cu cele două anexe, aflat într-o stare avansată de degradare, după deteriorările provocate de seismul din 1986, a fost transmis Muzeului Național de Artă. La scurt timp, după alte trei cutremure consecutive din anul 1990, partea centrală a imobilului cu intrarea centrală din strada 31 august, fiind grav afectată, a fost închisă pentru public [46, 47, 48, 49].

Casa Presei (Str. Alexandr Pușkin, 22). Casa Presei din Chișinău a fost construită în perioada 1964-1967, arhitecți S. Șoihet, B. Vaisbein. Clădirea a fost creată într-o plastică arhitecturală simplă. Corpul principal de formă alungită creează frontul străzii, executat din panouri prefabricate. Panourile de beton armat de pe fațadă marchează un relief față de brăurile orizontale ale ferestrelor. Aici și-au desfășurat activitatea Uniunea Jurnaliștilor, agenții de știri și de presă și numeroase publicații periodice. Din 2018 clădirea se află în gestiunea I.P. „Direcției generale pentru administrarea clădirilor Guvernului Republicii Moldova” [50].

Palatul Național „Nicolae Sulac” (Str. Alexandr Pușkin, 21). Primele informații despre Palatul Național „Nicolae Sulac” datează cu anul 1972, numindu-se până în anul 1974, când s-a finisat total construcția lui, SALA DE SESIUNI. Aici s-au desfășurat congresele Partidului Comunist din Moldova, conferințe, adunări festive, simpozioane naționale și internaționale, întâlniri cu oficialități de stat. În anul 1974 a avut loc inaugurarea festivă cu denumirea Palatul „Octombrie”. Fiind transmisă la balanța Ministerului Culturii, în anul 1975, capătă o altă menire – mult mai largă și mai specială, devenind un bun al întregului popor în promovarea culturii și artei. Arhitectura

deosebit de originală îi oferă clădirii un aspect somptuos, ce se impune atât prin interiorul, cât și prin exteriorul său. Amplasată simetric pe diagonală, la intersecția a doua străzi, subliniată pe laterale de mărețele coloane, îngemănate cu sticlă și fier, clădirea capătă o alură impunătoare de grandoare și eleganță. Pe toate lungimea sa fațada principală este paralel orientată spre strada Pușkin, vizavi de Casa Presei, înscriindu-se armonios în peisajul natural din centrul urbei noastre. Acest edificiu monumental, conceput de arhitectul S. Fridman, are o sistematizare concretă în vederea funcționării sale polivalente. Superba sală de spectacole, cu circa 2 000 de locuri, se constituie din parter cu amfiteatru, loje și balcon.

Din anul 1990 se numește Palatul Național. După capacitățile sale tehnice – de montare și prestare a serviciilor artistice, acest edificiu oferă posibilitatea de a desfășura spectacole teatralizate și de divertisment, concerte de diferite genuri muzicale. Performanța și viabilitatea îi este specifică pe parcursul anilor [51].

Primăria municipiului Chișinău (Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 83). Clădirea primăriei, ridicată în două niveluri, cu planul în formă de careu, ocupă colțul cartierului, mărginit lateral de strada Vlaicu Pârcălab, construită cu fațadele principale pe liniile roșii ale străzilor. Fațadele sunt înviorate de rezalite, încununate cu frontoane triunghiulare, în care se află intrări în unitățile comerciale de la parter și intrarea în curtea interioară a primăriei. La sfârșitul secolului al XIX-lea primarul orașului, Carol Schmidt, a înaintat inițiativa construcției unui sediu nou pentru дума orașenească, pe locul ocupat de depoul de pompieri. Proiectarea a fost încredințată lui Mitrofan Elladi, arhitectul de atunci al orașului. În ajutorul său a fost invitat Alexandru Bernardazzi. Arhitectura clădirii este în spirit eclectic în baza arhitecturii renașterii italiene. Construcția sediului dumei a fost terminată în 1902. În 1941, în timpul retragerii sovieticilor, consiliul local, cum era denumită primăria pe atunci, a fost aruncat în aer. Clădirea a fost restaurată în 1944 de către administrația românească. A fost distrusă din nou, în luna august a anului respectiv, în timpul bombardamentelor aeriene sovietice. După război clădirea necesita o restaurare serioasă, iar de acest lucru s-a ocupat arhitectorul Robert Kurtz, în perioada 1946–1948. Acesta s-a inspirat din fotografiile păstrate, pentru a restabili fațada cât mai aproape posibil de varianta originală. În 1951, administrația a revenit în clădire, fiind astfel dată în exploatare [52].

Clădirea Guvernului (Casa Guvernului din Chișinău). Clădirea care găzduiește în prezent Guvernul Republicii Moldova a fost construită în perioada 1960-1965, după proiectul realizat al arhitectului S. Fridlin. Este situată în Piața Marii Adunări Naționale din Chișinău, pe locul unde înainte erau amplasate sediul fostei Mitropolii și Casa Eparhială Basarabeană (distruse în timpul celui de-al II Război Mondial). Semyon Fridlin a proiectat și Palatul „Octombrie” (acum Palatul Național), pentru care a primit titlul de arhitect emerit al RSSM. Casa Guvernului, concepută inițial ca un edificiu administrativ, este o construcție din beton armat cu 6 etaje, fețuită cu plăci din cotileț alb, în plan având forma literei „П” din alfabetul chirilic, cu aluzie spre cuvântul „Партия/Partid”. Fațadele clădirii sunt executate în formă de piloane verticale albe, unite la nivelul etajului de sus cu un element de cornișă, în centrul căreia (deasupra intrării principale) este situată stema Republicii Moldova. Soclul și pervazurile de la intrările în clădire sunt acoperite cu granit negru șlefuit, fiind în contrast cu pilonii deschiși la culoare, acoperiți cu blocuri din piatră albă și pun în valoare exactitatea construcției. La intrarea în clădire figurează inscripția „Guvernul Republicii Moldova”. Clădirea Guvernului Republicii Moldova n-a fost restaurată niciodată, efectuându-se doar reparații curente. La moment aici se află sediul la câteva ministere. Edificiul este de o importanță națională [53].

Referințe:

1. <http://www.moldova-tourism.md/index.php/ro/descopera-moldova/291-piata-marii-adunari-nationale>
2. <https://visit.chisinau.md/audio/statuia-lui-stefan-cel-mare/>
3. <http://monuments-remembrance.eu/ro/panstwa/rumunia-4/212-statue-of-stephen-the-great-2>
4. <https://www.maib.md/ro/vanzare-gaj> , <https://999.md/ru/61334095>
5. https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/gradina-publica-stefan-cel-mare-si-sfant/
6. <http://dinbasarabia.ro/turism/aleea-clasicilor/>
7. <https://casamare.md/ro/places/arkhitektturnye-pamyatniki/alleya-klassikov>
8. <https://ruskie.md/gde-i-kto-otlil-byust-pushkina-dlya-pamyatnika-v-kishineve/>
9. <https://dgacg.md/ro/patrimoniu/str-nicolae-iorga-nr-212324>
10. <https://www.nationalmuseum.md/ro/history/>
11. https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/statuia-lupoai-romane-lupa-capitolina/

12. https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/biblioteca-nationala-a-republicii-moldova/
13. МОРАРЬ, М. (29 octombrie 2017). „Советское наследие Кишинева: Какими зданиями жители столицы могут гордиться”.
14. „Bijuterii PR. Buchetele”. Arhivat din original la 28 februarie 2019. <https://web.archive.org/web/20190228022510/http://palatulrepublicii.md/2019/02/26/bijuterii-pr-buchetele/>
15. „Сажина, Хелли Николаевна” <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
16. „Bijuterii PR. Vitralii de Filimon Hămuraru”. Arhivat din original la 27 februarie 2019
17. Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova. „Filimon Hămuraru”. Arhivat din original la 26 septembrie 2016. <https://web.archive.org/web/20160926132316/http://hamuraru-filimon.arta.md/>
18. „Bijuterii PR. "Strugurii" de Filip și Alexandr Nutovici”. <https://web.archive.org/web/20190227182141/http://palatulrepublicii.md/2019/02/21/strugurii-de-filip-si-alexandr-nutovici/>
19. Colesnic, Iurie (Chișinău 1997). Chișinău, Enciclopedie. Museum;
20. „Expoziție impresionantă de straie populare la Palatul Republicii de Ziua Națională a Iei”. Publica. 24 iunie 2018 https://www.publika.md/expozitie-impresionanta-de-straie-populare-la-palatul-republicii-de-ziua-nationala-a-iei_3010539.html
21. Moldpres. „Moldovan Palace of Republic hosts National Award Gala 2018” <https://www.moldpres.md/en/news/2018/08/24/18007593>
22. <http://www.monument.sit.md/mihai-kogalniceanu/70/>
23. <http://www.monument.sit.md/mihai-kogalniceanu/67/>
24. <https://usm.md/?p=9217>
25. Vom putea urca în Turnul de apă, *Timpul de dimineață*. <https://timpul.md/articol/vom-putea-urca-in-turnul-de-apa-27842.html>
26. Muzeul orașului Chișinău (Turnul de apă) la orașulmeu.md <http://orasulmeu.md/muzeului-orasului-chisinau-turnul-de-apa/>
27. „Alexei Mateevici, 60 A: Castel de apă”. monument.sit.md. <http://www.monument.sit.md/alexei-mateevici/60/>
28. Muzeul istoriei orașului Chișinău la prospect.md <https://www.prospect.md/ro/history/muze-e-istoria-muzeelor/muzeul-istoriei-oraului-chiinau.html>
29. <https://visit.chisinau.md/obiective-turistice-mapa/#desc7>
30. https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/monumentul-lui-ion-si-doina-aldea-teodorovici/
31. <http://www.monument.sit.md/mihai-kogalniceanu/65/>
32. <https://www.ansa.gov.md/ro/content/prezentare-generală>
33. <http://www.monument.sit.md/mihai-kogalniceanu/63/>

34. https://ro.wikipedia.org/wiki/Comitetul_Na%C8%9Bional_Olimpic_%C8%99i_Sportiv_din_Repblica_Moldova
35. https://ro.wikipedia.org/wiki/Comitetul_Na%C8%9Bional_Olimpic_%C8%99i_Sportiv_din_Repblica_Moldova
36. <https://www.bncreanga.md/?page=4>
37. <http://www.monument.sit.md/puskin/16/>
38. <https://chisinau.mae.ro/node/244>
39. <http://www.monument.sit.md/puskin/17/>
40. <https://asachi.md/liceu/istoria-liceului/>
41. <https://diez.md/2018/05/27/foto-cladirea-liceului-gheorghe-asachi-din-chisinau-urmeaza-sa-fie-restaurata-cum-ar-putea-arata-institutia/>
42. <https://noi.md/md/capitala/cinci-curiozitati-istorice-despre-liceul-gh-asachi-din-capitala;>
43. <https://radacina.md/biserica-sfinta-teodora-de-la-sihla/>
44. <https://radacina.md/biserica-sfinta-teodora-de-la-sihla/>
45. <http://www.monument.sit.md/biserici/puskin-20/>
46. <https://mnam.md/istoric?lang=ro>
47. „31 august 1989, 115. Clădirea fostului gimnaziu pentru fete fondat de principesa N.G.Dadiani”, monument.sit.md. <http://www.monument.sit.md/31-august-1989/115/>
48. „Istoric”. Muzeul Național de Artă al Moldovei (mnam.md). https://ro.wikipedia.org/wiki/Muzeul_Na%C8%9Bional_de_Art%C4%83_al_Moldovei
49. „Гимназия Дадияни - Памятник национального значения” [Gimnaziul Dadiani: Monument de importanță națională] (în rusă). Free time.md. <https://web.archive.org/web/20151222131705/http://www.free-time.md/rus/bild/i14-gimnazij-dadiani-pamjtnik-nacionalnogo-znachenij/>
50. <https://dgacg.md/ro/patrimoniu/str-pu%C8%99kin-nr-22>
51. https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/palatul-national-nicolae-sulac/
52. https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/cladirea-primariei-municipiului-chisinau-bd-stefan-cel-mare-si-sfant-83/
53. https://visit.chisinau.md/obiective_turistice/casa-guvernului-din-chisinau-piata-marii-adunari-nationale-1/

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

PATRIMONIUL NAȚIONAL PROMOVAT PRIN DESIGNUL INTERIOR

Liliana PLATON,

liliana.platon@udu.utm.md

Abstract. *În lucrarea de față se analizează valorile patrimoniului național prin segmentul de design interior. În cadrul studiului se regăsesc o serie de edificii istorice amplasate pe arterele principale din orașul Chișinău. În selecția dată au fost incluse clădiri care găzduiesc astăzi instituții de învățământ superior, muzee și biblioteci importante din țară. Procesul de cercetare prevede studiul istoric al arhitecturii naționale din perioada de la sfârșitul secolului XIX până la începutul secolului XX, timp în care au fost construite majoritatea edificiilor incluse astăzi în Registrul patrimoniului național protejat de stat. Prin intermediul datelor istorice ale arhitecturii a fost realizată o analiză a designului interior acestor edificii, prezentându-se date și imagini ale situației actuale. Studiul dat analizează procesele de renovare, reparare sau reeditare estetică asupra edificiilor istorice și corespunderea stilistică a acestora cu valorile istorice ale trecutului. Rezultatele cercetării confirmă prezența elementelor constructive și estetice, specifice timpului istoric în care au fost create inițial, și totodată sincronizarea stilistică cu exteriorul construcțiilor.*

Cuvinte cheie: *design interior, arhitectură, patrimoniu, stil, spațiu, edificiu, estetic.*

Introducere. O importanță deosebită pentru orice etnie sau popor reprezintă patrimoniul național cu valorile cultural artistice și vestigiile istorice lăsate de strămoși. Toate aceste artefacte demonstrează caracterul, frumusețea și unicitatea istorică a neamului, care trebuie să fie valorificat în timp util, pentru a crea o memorie culturală durabilă pentru generațiile viitoare. Pentru noi o relevanță deosebită în acest sens prezintă patrimoniul arhitectural al Chișinăului, cu edificiile istorice de pe arterele principale ale orașului [1]. Peisajul citadin impresionează pe toți vizitatorii străini dar și localnicii noștri cu priveliștea minunată a „orașului de altădată”, în care se întrevede cultura construcțiilor arhitectonice cu stilistica estetică specifică. Vechile clădiri sunt în mare parte renovate, restaurate și implicate în activități funcționale. Aspectul plastic al exteriorului și interiorului edificiilor istorice păstrează și azi aceeași liniște, căldură, stabilitate, grație și eleganță provenite din trecutul glorios al neamului. Pentru o sensibilitate mai amplă a valorilor

patrimoniului arhitectural național, vom concentra atenția discursului spre interiorul edificiilor istorice, pentru o observare mai discretă a sincronizărilor stilistice, a soluțiilor estetice și a notelor distincte ce crează anturajul interior. Totodată vom determina schimbările de imagine aduse în cadrul lucrărilor de renovare realizate în perioada contemporană și îmbinările stilistice noi create de designerii de azi.

Designul ca și disciplină sau segment de studiu aparte este cunoscut abia din anii 1851, când se definește „tendința accentuată de a confecționa pe cale industrială obiecte de uz practic – mașini, unelte, mobilier, vestimentație, ambalaje etc., cu un aspect estetic plăcut nu atât datorită efectelor de ornament și decor cât prin simbioza formei și a conținutului, prin simplitate și prin evidențierea calității materialului” [2, p. 20]. Derivată din acest compartiment este și designul interior, care a fost perceput multă vreme parte componentă a arhitecturii. Desigur, nu există îndoială de interconexiunea, interacțiunea și interdependența acestora, însă segmentul de activitate a designului interior începând din sec. XIX se plasează treptat pe o filieră aparte cu probleme și strategii proprii de abordare. Cu toate acestea analiza și sinteza designului interior trebuie realizată prin prisma perspectivei de ansamblu a arhitecturii construcției, deoarece ține de un deziderat comun prin timp, spațiu și context artistic. Astfel devine importantă cercetarea soluțiilor și strategiilor de abordare plastică a arhitecturii timpului, mijloacele de operare plastică a arhitecților și predilecțiile cultural-artistice ale perioadei de elaborare a lucrărilor.

Arhitectura Chișinăului în oglinda timpului

Focusându-ne atenția asupra edificiilor istorice incluse în aria monumentelor de patrimoniu național, ne impresionează profund vechile construcții de pe străzile principale ale Chișinăului –oraș care din 1818 devine un „centru al ținutului” [3. p.44]. Datele istorice ne mărturisesc procesul evolutiv al construcțiilor care începe din anul 1813 cu primul Plan al orașului, după care Planul general în anul 1834 cu sistematizarea construcțiilor și apoi conform planificărilor Comisiei de Construcții din anul 1870 începe o dezvoltare nouă uimitor de frumoasă. Perioada descrie o completare specifică și o structurare a orașului vechi și cel nou în câteva periferii [4. p. 65]. Arhitectura orașului devine treptat completată cu construcții din piatră albă, acoperite cu țiglă metalică sau foi de zinc.

La cumpăna dintre secolele XIX și XX sunt edificate o serie de clădiri de o frumusețe remarcabilă care își pun amprenta asupra caracterului estetic al arhitecturii orașului. În perioada dată apar și primele implementări ale stilurilor moderne, care favorizează observarea unei polifonii stilistice prin includerea datelor istrico-etnice. Estetica multor clădiri descrie elemente neoclasiche, neogotice și așa numitele implementări stilistice „neo-rusești”- recognoscibile prin detalii decorative asociate arhitecturii ruse. Implementarea dată mai este cunoscută și sub denumirea „stilul cărămizilor” sau construcțiile „raționale” realizate în mare parte din piatră albă de calcar lipsite de tencuială și decor sculptat pe fațade în favoarea „încondeierilor ornamentului din cărămidă [5, p. 11]. Totodată se includ și diverse tendințe inspirate din „romantism arhitectural” și „baroc” combinate cu motive „renascentiste și gotice”, care recurg treptat la o etapă de „îmbogățire” a abordării decorative în estetica clădirilor, ce evoluează consecutiv spre implementări în spirit Art Nouveau [5, p.5]. Prin aceste implementări estetice se remarcă numeroase construcții din Basarabia, printre care: capela Gimnaziului de fete, actualmente Muzeului Național de Arte Plastice din Moldova (1900-1901), realizat de arhitectul A. Bernardazzi, Clădirea Penitenciarului (Cetatea închisorii) din Chișinău (1843-1863) de arhitectul F. Frapolli, Conacul urban a lui Râșcanu-Derojinski de Al. Bernardazzi, Vila Mimi (1880) de A. Iacov, Gimnaziul de băieți nr.1 (1888), Judecătoria de circumscripție (1887) și cea a Adunării Nobilimii din Chișinău (1889) de arhitectul austriac Heinrich von Lonsky, Școala Reală (actualmente blocul principal al Universității de Stat), Gimnaziul pentru fete al Zemstvei (1881-1882) și Școala Teologică (1873) de Heinrich von Lonsky și Mihail S. Seroținski, Turnurile de apă sau Apeductul orășenesc (1890), Seminarul Teologic (începutul sec. XX) de V. M. Elkașev, Duma și Administrația Publică Orășanească (1900) ș.a. de Mitrofan A. Elladi și A. I. Bernardazzi, Școala comercială de Mitrofan Elladi, Casa Eparhală, Banca Funciară (1910-1911) după proiectul arhitectului eparhial G. V. Cupcea, Edificiul fostei Comunități a surorilor de caritate de la Mănăstirea Hârbovăț (1904-1905), Palatul Sfatul țării de V. N. Țăganco și multe alte edificii proiectate de arhitecții importanți ai orașului [6], [21]. Toți acești minunați arhitecți au oferit Chișinăului o dezvoltare frumoasă în spirit nobil modern devenind „unul din cele mai frumoase din Europa de Sud-Est” [8, p.3].

Un aport substanțial în evoluția arhitecturii Chișinăului l-a avut arhitectorul Alexander sau Alexandru Bernardazzi (02.07.1831-14.08.1907), care din 1856 până în 1878 a fost responsabilul principal al construcției urbane [7, p.25]. Arhitectul s-a remarcat printr-o „experiență nouă cu totul deosebită în contextul reformei difuzării culturale” [8, p.3]. Prin proiectele sale și cu implicarea sa directă au fost realizate peste 30 de obiective, majoritatea fiind din orașul Chișinău [3, p. 45, 71].

Designul interior în promovarea patrimoniului național

Analizând frumusețea și unicitatea edificiilor istorice, și în context cercetând palmaresul monumentelor de patrimoniu din municipiul Chișinău [1], a fost făcută o clasificare a destinației și funcției acestora, din care a fost selectat compartimentul edificiilor publice de menire culturală, artistică, științifică și educațională în mediul actual. În context au produs interes deosebit unele din cele mai importante Muzeu din capitală, biblioteci naționale și instituții de învățământ superior din oraș.

Unul dintre elegantele edificii ale timpului este actualul **Muzeu Național de Artă a Moldovei** (str. 31 August 1989, 115), fost liceu de fete, fondat de Principesa Natalia Dadiani în clădirea ridicată din 1901 după planurile arhitectului Alexandru Bernardazzi. „Conacul urban” a gazduit prima pinacotecă a Chișinăului începând cu anul 1939, apoi pe vremea sovietică a servit drept muzeu al partidului comunist, iar ulterior a devenit sediul principal al Muzeului Național de Artă Plastică a Moldovei [10]. După mai multe încercări periodice s-a reușit restaurarea și reabilitarea sediului central „Dadiani” al muzeului (MNAM). Lucrările au continuat pe parcursul a 11 ani și au fost finalizate cu succes în anul 2016, alungându-se la formula ideală prin care „clădirea a dobândit forma inițială” creată în perioada istorică [11]. Principiile estetice urmăresc asocieri elegante dintre zidăria din piatră albă de calcar și cărămida roșietică, desenul monumental al ușilor și ferestrelor, repetările cadențate ale formelor, simplitatea detaliilor și complexitatea construcțiilor, în cadrul cărora se atestă influențele goticului italian [7, p.35].

Vizitând sălile interioare ale Muzeului rămânem profund impresionați de valorile estetice, iscusința și cultura artistică a soluțiilor plastice, ce păstrează principiile de formulare estetică și tendințele cultural-artistice din arhitectura de la sfârșitul secolului XIX și începutul

secolului XX. Spațiul interior ca și fațada clădirii, este ordonată compozițional prin elementele constructive geometrificate, creând aspect monumental, foarte elegant și tandru. Structura formală a ferestrelor este dublată, finisată în partea superioară prin arcuri semicirculare, împodobite cu decor de factură gotică (figura 1) [5, p. 21].

Formula estetică a designului respectă echilibrul formelor prin dimensiunile masive generalizate și plastica decorativă care completează delicat nota elegantă a anturajului. Pereții încăperilor sunt lipsiți pe alocuri de detalii decorative pentru a lăsa să se întrevadă structura zidăriei din piatră albă, combinată cu cărămida arsă, intuind o asociere cu exteriorul clădirii (figura 2). Modelajul formelor decorative ale baluștrilor și conexiunile cu suprafețele tavanului includ o abundență ornamentală foarte rafinată, care lasă evidentă stilistica eclectică. Asumându-și responsabilitatea de păstrare a datelor istorice prin ornamentația eclectică, medalioanele baroc, coloanele, meandrele grecești, lustrele Art Nouveau (figura 3) ș.a., arhitectul George Bulat, implică într-un mod foarte subtil și unele soluționări de factură postmodernă [12, p. 49]. Acestea se întrevăd în deciziile constructive ale scărilor, materialele utilizate, soluțiile constructiviste ș.a., care completează armonios valorile istorice ale patrimoniului național (fig. 4).

Foto L. Platon

Figura 1. Ușa, fereastra de la intrare în MNAM.

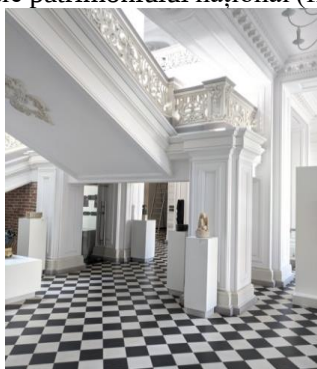

Foto L. Platon

Figura 2. Scările interioare, combinații de materiale și facturi plastice.

Foto L. Platon

Figura 3. Combinații stilistice în decorul ornamental.

Foto L. Platon

Figura 4. Implementări moderne-contemporane în restaurarea.

Alături de edificiul central al Muzeului de Artă a Moldovei și parte componentă a muzeului se remarcă „vila urbană” Casa Herța (bul. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 115) – o bijuterie arhitecturală diferită de restul edificiilor. Istoria sa pornește din anii 30 ai secolului XIX care în 1845 este cumpărată de un moșier pentru a fi dăruită unui orfelinat, apoi în 1903 a fost achiziționată de către primarul al orașului Vladimir Herța, care demolează construcția și reconstruiește în loc o vilă de un farmec deosebit în anul 1905, după proiectul arhitectului austriac Henrik Lonsky. În anul 1939 și acest edificiu găzduiește Pinacoteca Mun. Chișinău, iar în perioada sovietică Muzeul Republican de Arte Plastice al RSSM și fostul Muzeu de artă al țărilor Europei de Vest [14, p. 18]. Perioada celui de-al doilea război mondial condiționează eliberarea muzeului de operele artistice pentru protejarea acestora de distrugeri [13, p. 9]. Arhitectura Casei Herta a fost creată în stil eclectic, cu forme distincte ale barocului vienez, [15, p. 122]. Interiorul clădirii a fost conceput într-o ținută elegantă, pronunțată de soluționările ornamentale în stil baroc proprii arhitectului austriac [15, p. 10], care prevede în fiecare spațiu diferite abordări plastice, în special organizarea tavanelor, pereților, cadrele ușilor și ferestrelor (figura 5,7). Decorațiile interioare și exterioare a edificiului au fost realizate de Toma Răilean, o celebritate basarabeană preocupată de artele frumoase [17, p. 80]. Ornamentul era din stuc aurit, uneori colorat în nuanțe intense, combinate cu pictura în frescă pe teme

mitologice. O feerie fascinantă de forme și culori reliefate în luminile difuze ale ferestrelor care creau o atmosferă misterioasă (fig. 6). În vecinătate apropiată se află și vila urbană Casa Kligman (str. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 113), construită pe la mijlocul secolului al XIX-lea, apoi în anul 1896 cumpărată de către negustorul Moisei Kligman, care a ridicat în anul 1898 o bijuterie arhitecturală recunoscută și astăzi. Edificiul face parte din puținele case, construite în stil neoclasic s-au păstrat până în prezent. Deși în prezent se află într-o stare abandonată, decorul ornamental și soluțiile plastice abordate descriu forme lejere, echilibrate prin treceri moi, acolade și vrejuri de viță-de-vie [16].

Foto L. Platon

Figura 5. Sala expositiional mare.

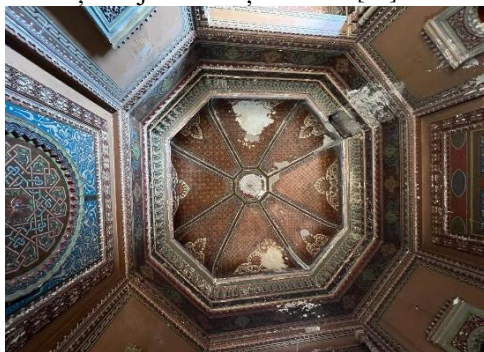

Foto L. Platon

Figura 6. Tavan. Decor ornamental. Sală mica.

Foto L. Platon

Figura 7. Elemente decorative.

Relevantă este structura arhitectonică a **Muzeului Orașului Chișinău** sau „Turnul de apă” (str. Al. Mateevici, nr. 60-A și strada Veronica Micle intersecție cu strada Vasile Alecsandri), construite în anul 1892 după proiectul arhitectului A. Bernardazzi [17, p. 210, 211].

Construcțiile au planimetrie identică de esență dreptunghiulară îngustă cu o înălțime de 27 m. Istoria Turnului din strada Al. Mateevici a înregistrat deteriorări în urma seismelor și reconstrucții în perioada anilor 1980–1983, apoi după alte lucrări de reparație a fost redeschis în anul 2011, cu unele modificări tehnice în foișorul de foc din partea superioară a construcției. Interiorul turnului include 4 săli expoziționale organizate într-o abordare în stil eclectic, care lasă să se întrevadă asprimea pietrei cioplite în construcția pereților sau a coloanelor (figura 12, 13). Factura pietrei este armonios combinată cu textura lemnului în crearea unei atmosfere inedite, plină de căldură și familiaritate. În „foișorul de sticlă” – ultimul nivel, domină masivitatea lemnului în constructivii taria suprafețelor și cadrelor ferestrelor, reușind astfel o echilibrare perfectă a golului din deschiderea mare a geamurilor (fig. 14). Totodată textura lucioasă a pardoselii și jocul activ al luminilor, oferă atmosfera unei terase deschise, susținută și prin vederea panoramică de peste geam. Conceptul interiorului este completat cu imaginea spiralată sau în „formă de melc” a scării centrale turnată din fontă cu bogată ornamentație de factură eclectică decorativă [14, p. 14].

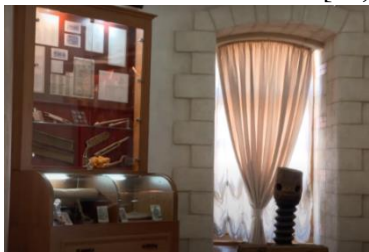

Foto L. Platon

Figura 8. Interiorul primului nivel.

Foto L. Platon

Figura 9. Interiorul nivelului doi

Foto L. Platon

Figura 10. „Foișorul de foc”.
Ultimul nivel

Foto L. Platon

Figura 11. Scara metalică în formă
de melc

O filă extrem de frumoasă a arhitecturii naționale prezintă edificiul **Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală**, cu o suprafață de peste 2000 m², proiectată de arhitectul Vladimir N. Țiganco. Considerat cel mai vechi muzeu din Moldova, a fost realizat în anul 1905 și inaugurat în iunie 1906. Pe parcursul evoluției sale a fost reorganizat de mai multe ori, însă mereu axat pe două direcții principale: natura și cultura tradițională [3, p. 334].

Foto L. Platon

Foto L. Platon

Figura 12. Sala „Natura”. Nivelul doi.

Figura 13. Sala „Natura”. Suprapuneri de ornamente ale nivelelor unu și doi.

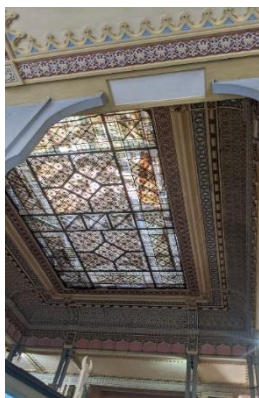

Figura 14. Sala „Natura”. Ornamentație de trecere dintre tavan și pereți.

Figura 15. Sala „Natura”. Tavanul cu vitraliu.

Interiorul muzeului dispune de mai multe săli expoziționale pe diverse categorii istorice și de reprezentare, precum și o sală de expoziții temporare. După multe eforturi, în 2022 s-a reușit finalizarea renovării sălii centrale numită „Natura” [18], care scoate în evidență o splendoare ornamentală de un caracter eclectic între stilul etnic național combinat cu elemente Art Nouveau, uneori baroc și neoclasic (fig. 12, 13, 14, 15) [5]. Decorativismul ornamental cuprinde toate suprafețele constructive ale arhitectonicii interioare, în special nivelul superior și tavanul care include structura din geamuri decorate cu imitație de vitraliu. Combinația dintre structura ornamentală cu jocul de relief și culoare în interacțiune cu luminile multivalente creează o ambianță minunată, plină de mister și eleganță. Soluțiile decorativ-ornamentale din interior sunt sincronizate stilistic cu cele din exterior, oferind edificiului ținuta unei capodopere arhitectonice. Splendoarea soluțiilor istorice implementate de arhitecții timpului dăinuiește și astăzi în ambianța citadină a capitalei.

Foto L. Platon

Figura 16. Galeria de coloane de pe culoarul din fața intrării.

Foto L. Platon

Figura 17. Scara centrală.

Foto L. Platon

Figura 18. Scara veche laterală, realizată din fontă.

Impresionantă este și clădirea fostului liceu nr. 3 pentru băieți din strada Alexei Mateevici, 111, astăzi edificiul este un bloc de studii al **Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice** din Chișinău. Clădirea a

fost construită după proiectul arhitectului Vladimir N. Țăganco [20, p. 128], în anii 1902-1905, înscriind o istorie versatilă: proiectată să fie inițial Liceul nr. 3 „Alexandru Donici” un pension-azil pentru băieții familiilor nobile, în anii 1914–1918 spital militar, în 1917– 1918 aici s-au ținut ședințele Sfatul Țării, servind drept primul parlament al Republicii Moldova, din 1934 devine sediu al Facultății de Științe Agronomice a Universității din Iași, apoi fiind deteriorată în timpul celui de al doilea război mondial clădirea a fost reconstruită în anii 50, după proiectul arhitectei Etti Roza Spirer [20].

În perioada postbelică sediul blocului administrativ al Institutului Agricol revine – Academiei de Arte [3]. Arhitectura construcției urmărește o compoziție simetrică, cu o structură planimetrică complexă [19], decorată într-un mod tandru prin evidente elemente ale clasicismului francez. Soluțiile se regăsesc și în interiorul edificiului, fiind păstrate pe parcursul ciclurilor de reparație periodică, favorizând astăzi delectarea cu principiile estetice ale timpului. Sălile de clasă sunt ordonate de-a lungul coridoarelor interioare, lăsând spațiile mai mari de la colțurile clădirii pentru aulele mai importante sau sălile de festivități. Holul foarte larg și înalt, iscusit decorat cu elemente ale clasicismului francez, evidențiază frumoase combinații ale volumelor masive cu mărunte, sugerând fâșii decorative ce se succedă în galerii [19]. Vorbind despre blocul nr. 1 al artei teatrale (st. Alexei Mateevici, nr. 111) nu putem trece cu vederea blocul nr. 2 al artei muzicale (st. Alexei Mateevici, nr. 87), care este de fapt prima instituție de învățământ artistic din Chișinău. Construită la cumpăna dintre secolele XIX–XX la inițiativa principesei Eufrosinia Veazemsky clădirea a avut mai multe funcții, fiind inițial azil pentru bătrâni, un spital, o baracă, liceul de băieți „Mihai Eminescu”, găzduind în anii postbelici Consiliul de Miniștri [22], apoi din anul 1957 **Conservatorul de muzică**, istoria căruia pornește din anul 1919 [23].

Trecând prin mai multe restaurări și renovări estetice clădirea păstrează și astăzi reminiscențele tracului îmbibate cu predilecțiile pentru stilul eclectic și în special cel neoclasic (figura 19, 20). Interiorul este dominat de forme pline, ponderale ce combină în sine liniile moi și aspre, conectate la un desen bine integrat și perfect echilibrat.

Foto L. Platon

Figura 19. Tavanul casetat cu coloane și decor ornamental.

Foto L. Platon

Figura 20. Scara centrală cu decorul ornamental.

Foto L. Platon

Figura 21. Scara din fontă și „Pendulul lui Foucault”.

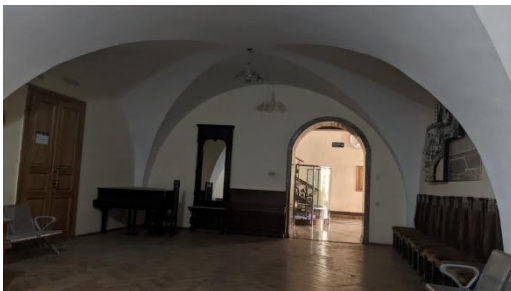

Foto L. Platon

Figura 22. Hol, nivelul unu.

În cadrul instituțiilor superioare de învățământ relevantă este și clădirea fostei Administrații Financiare, astăzi **Universitatea Tehnică a Moldovei** (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 168). Construită între anii 1895–1903, clădirea a fost parțial deteriorată în timpul celui de al doilea război mondial, apoi reconstruită și restaurată în anii 1946–1948, sub conducerea

arhitectei Etti Roza Spirer. Acest edificiu din anul 1964 devine blocul central al Universității Tehnice, fiind inclus în Registrul Monumentelor naționale de arhitectură și istorie ale municipiului Chișinău [1]. Valoarea sa artistică este promovată prin eleganță, noblețe și stil. La capitolul stilistic, remarcăm combinația între stilul eclectic și cel renașcentist, care oferă o ținută estetică foarte sobră și delicată. Structura plastică a formelor este bine echilibrată, în ritmuri coerente, cadențate și ordonate matematic. Se respectă simetria și divizările nivelurilor pe registre orizontale, ordonate în tratări factual-coloristice și ornamentale diferite. Soluțiile decorative, în special cele pe axul central în organizarea porticului și balcoanelor superioare se remarcă prin elemente specifice culturii antice grecești [24]. Toate acestea confirmă amprenta stilisticii renașcentiste. În interior, structura planimetrică a edificiului permite ordonarea tipică în instituțiile de învățământ. Deși inițial era un plan alungit, cu un coridor ce includea de o parte cabinetele cu deschideri în holul larg, ulterior după reparații s-a obținut un plan unghiular, prin adăugarea unui corp lateral. Renovarea imobilului a urmărit păstrarea soluției planimetrice și a compoziției fațadelor, în același timp fiind adăugat etajul trei și o sală de festivități. Uimitoare este scara festivă cu trepte și grilajul turnate din fontă „la uzina Serbov”, situată în partea stângă, în imediata apropiere de „Pendulul lui Foucault (instalat aici în anul 2005)” [14, p. 17] (figura 21). Impresionantă este și aripa holului din partea stângă a intrării care păstrează construcția bolții în arcuri încrucișate pe centrul tavanului (figura 22). Soluția constructivă a tavanului creează unele punți de legătură cu arta medievală romanică, care se regăsește în contextul stilului renașcentist. Lucrările de renovare și reeditare estetică atât din exterior cât și din interior au fost executate cu un profesionalism înalt, care nu diminuează valorile istorice ale edificiului ci dimpotrivă le fortifică prin crearea unui aspect mai monumental, somptuos și grațios.

Foto L. Platon
Figura 23. Coloană cu caneluri fasciculate spre tavanu.

Foto L. Platon
Figura 24. Scara centrală. Bolta în arcuiri încrucișate.

Foto L. Platon
Figura 25. Scara veche cu baluștri din fontă.

Impresionantă este și clădirea de azi a **Facultății de Energetică a UTM** și Secția literatură artă plastică și cartografie a **Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova** (strada 31 August 1989 78) construită în anul 1902 după proiectul arhitectului Vasile Elkașev din Sankt-Petersburg [3, p. 205], fiind la început blocul Seminarului teologic [20, p. 96], iar din anul 1926 până în anul 1940 „blocul facultății de Teologie din Chișinău” [17, p. 41]. După distrugerile în urma celui de-al doilea război mondial au fost reconstruite mai multe clădiri din împrejurime, printre care și actualul bloc central al Bibliotecii Naționale (strada 31 August 1989 78A) după proiectul arhitectului Agaki Ambarțumean, 1961. Sediul dat trece aici din anul 1961 [25]. După cum se cunoaște arhitectura edificiilor „prezintă o elaborare în stil eclectic cu reminiscențe neoclasiche și detalii din arhitectura rusă” [26]. Soluțiile plastice ale fațadelor urmăresc configurări simetrice, ce scot în compoziție centrală foisoarele intrărilor, organizate cu coloane, arcuiri în plin cilindru și balcoane-tribună. Interiorul edificiilor susține stilistica soluțiilor plastice exterioare. În blocul „artă plastică și cartografie” a BNRM, designul interior păstrează și astăzi amprenta istorică a timpului, evidentă chiar de la intrare prin coloanele în planimetrie pătrată, cu arcuiri în plin cilindru și structura bolții în arcuiri frânte încrucișate la centru (figura 23).

Galeria de coloane și arcuri încununează armonios scările late și înalte care sporesc vederea perspectivelor liniare până la peretele de margine a edificiului (figura 24). Nuanțele de alb și bleu pal deschis în combinație cu cele închise ale baluștrilor din fontă creează o ținută estetică nobilă foarte rafinată (figura 25). Soluțiile date subliniază predilecția pentru stilistica neoclasică cu combinațiile eclectice asociate tendințelor Art nouveau, evidente prin arta feneriei. Aceasta completează structura constructivă a scării spre nivelul doi, dar și asigură zonarea logiilor interioare ne la nivelul unu, oferind un joc grafic inedit interiorului. În blocul central al BNRM regăsim aceeași eclectică a stilurilor istorice, prin prezența coloanelor cu planimetriei hexagonale, rozete și fâșii ornamentale în relief la cadrul tavanelor cu o extensie spre suprafața verticală a pereților. Decorul ornamental este destul de retras și minimalist, oferind prioritate percepției spațialității asigurată prin înălțimea sporită a tavanelor și libertatea pereților (figura 27). Totodată în soluțiile plastice ale interiorului persistă un contrast între elementele ușoare, diafane și elegante cu cele robuste, greoaie și masive, ca de exemplu coloanele voluminoase cu colțuri tăioase, geometria capitелurilor sau ponderabilitatea ușilor vechi din lemn masiv, cu structura geometrică sobră (figura 26). Combinațiile date demonstrează o autenticitate inedită a abordării plastice practică în trecutul artistic al domeniului. Astfel deciziile estetice ale timpului istoric se pronunță într-un mod foarte succint care indică doar subtil amprenta predilecțiilor stilistice, focusând interesul major al designului interior pe funcționalitate, confort, noblețe și libertate a spațiilor.

Foto: L. Platon □

Figura 26. Ușa centrală, realizare veche din lemn. □

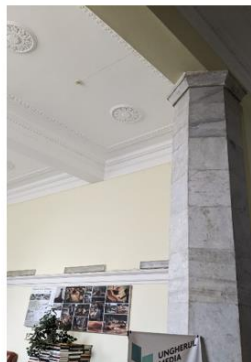

Foto: L. Platon □

Figura 27. Coloană și decor ornamental. □

În cadrul edificiilor actuale ale bibliotecilor nu putem trece cu vederea **Clădirea Bibliotecii Municipale „Bogdan Petriceicu Hasdeu”** (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 148), care descrie o istorie și foarte versatilă. Construită inițial în anul 1835, ca și casă pentru chirie, în 1846 găzduiește Gimnaziul de băieți nr. 1, în 1863 – Seminarul teologic, în 1864 – Hotelul „Suisse”, din 1946 este reconstruită după proiectul arhitectei Roza Spirer îndrumată de arhitectul Alexei Sciusev [17, p. 111]. „Aspectul decorativ exterior al noii clădiri repetă, în linii mari, arhitectura vechiului edificiu așa cum se constituise către finele secolului al XIX-lea.” [27]. Această înfățișare a edificiului este păstrată până astăzi, cunoscută ca sediu al Bibliotecii Municipale „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, stabilită aici din anul 1950, ocupând o parte semnificativă din clădire. Arhitectura fațadei susține stilul eclectic cu proeminente estetice neoclase descrise prin structură compozițională simetrică, geamuri cu arcade la primul nivel, portic cu coloane angajate, fronton triunghiular și ornamentație sobră [3, p. 203]. Spre deosebire de exterior interiorul bibliotecii impresionează mai mult printr-o elaborare decorativă foarte bogată. Întreținut într-o stare perfectă acesta descrie prin multiple detalii stilistica neoclasică cu valorile greco-romane impregnate în conceptul silistic. Galeria de coloane plasată în părțile laterale a sălii de lectură centrale, amintește de structura interiorului după planul bazilical întâlnit în cultura romanică, tavanul casetat cu grinzile masive și ferestrele cu arcuri în plin cilinru creează conexiuni cu soluțiile renaștentiste, iar capitellurile cu volute și ornamentația reliefată de pe pereți sugerează o asociere cu neoclasicismul francez (figura 28, 29). Formele și decorațiunile de interior sunt realizate într-o formațiune masivă, sobră și monumentală, ajustate la o imagine fină și delicată prin tonul unic de alb care inundă tot interiorul. Lumina abundentă, tonul jucăuș în nuanțe albe și formele istorice perfect modelate creează un anturaj inedit în care domină eleganța, echilibrul și arta. Toate acestea susțin armonios menirea spațiului interior ca un lăcaș al promovării științei, culturii și artei.

Concluzii:

Analizând rolul și funcția designului interior în cadrul edificiilor istorice distingem câteva responsabilități majore asumate. Printre acestea o importanță deosebită o are stilistica abordată, care menține un concept unic cu exteriorul edificiului. De asemeni important este și caracterul

funcțional al spațiului cu normele sau necesitățile tipologiei acestuia. Lista poate fi continuată cu probleme legate de calitatea materialelor, realizarea plastică, coordonarea tuturor elementelor tehnice ș.a.m.d. Desigur toate acestea determină realizarea inteligentă a designului interior, sporind atenția asupra problemei de păstrare și promovare a reminiscentelor istorice. Segmentul de design interior a fost analizat prin intermediul compartimentului de istorie în arhitectură și prin datele reale actuale ale interiorului din cadrul edificiilor cercetate. În urma acestora reiese că edificiile istorice (cercetate în acest material) incluse în Registrul Patrimoniului național al Republicii Moldova păstrează și astăzi datele trecutului istoric. Proiectele de reparare și renovare estetică a spațiilor interioare au urmărit consolidarea și promovarea artefactelor trecutului. Decizia acestor proiecte se face cu multă chibzuință, deseori se tergiversează procesul în căutarea unor soluții mai bune. De regulă interiorul unei construcții istorice dezvăluie mai multe detalii și povestiri despre preferințele societății anterioare, deoarece implică o viziune mai intimă sau introspectivă a mediului și în special a viziunii arhitectului. Prin fiecare formă constructivă, element decorativ, ton coloristic și combinație stilistică a detaliilor se ascunde o istorie, un mesaj și o legendă care nu trebuie neglijată, căci ea poate să ne spună adevărul despre valorile societății de cândva. De aceea în procesul de renovare și reeditare estetică a interiorului edificiilor istorice, designerul sau proiectantul își asumă responsabilități majore de identificare a datelor istorice și de abordare corectă a acestora, astfel încât intervenția sa să nu diminueze valoarea trecutului ci dimpotrivă să-i favorizeze expunerea favorabilă în spațiul interior.

Foto L. Platon

Figura 28. Galeria de coloane din partea dreaptă a sălii de lectură.

Foto L. Platon

Figura 29. Galeria de coloane din partea stângă a sălii de lectură.

Referințe:

1. Lista monumentelor protejate de stat din municipiul Chișinău. Primăria Municipiului Chișinău. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <https://chisinau.md/pageview.php?l=ro&idc=614&id=3741>
2. Popa Ș. Forma și spațiul în designul interior. Metodologia studierii în învățământul artistic. Chișinău: Ed. Arc, 2021. 239 p.
3. Colesnic I. Chișinău. Enciclopedie. Chișinău: ed. Museum, 1997. 576 p.
4. Bezviconi G. Scrieri despre Chișinău. Semicentenarul chișinăului. Chișinău: Museum, 1996. 96p.
5. Pecarschi I. Edificii publice din Chișinău din perioada eclecticii și art nuvo. Chișinău: Ex-Libris, 2010. 31 p.
6. Частина А. *Архитекторы Бессарабии*. Chișinău: Garomont studio, 2018, 384 p.
7. Бубис И. М. *Зодчие Бернардацци*. Chișinău, Moldova/ Louisville, Kentucky USA, 1997. 108 p.
8. Catalogul expoziției „Dinastia arhitecților Bernardazzi” Chișinău, 2002. 27 p.
9. Lașcu N. Funcțiune și formă. București: ed. Albatros, 1985. 386 p.
10. Revista Contrafort nr. 1-2 (257-258). *Muzeul Național de Arte Plastice din Chișinău sau despre miracolul unei restaurări (dialog cu pictorul Tudor Zbârnea, director MNAP)*, 1-2 2017. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <http://www.contrafort.md/categorii/muzeul-na-ional-de-arte-plastice-din-chi-u-sau-despre-miracolul-unei-restaur-ri-dialog-cu->
11. Madein.md. Noutăți. *La Chișinău, după 11 ani de restaurare a fost deschis Muzeul Național de Artă. Foto*. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <https://www.madein.md/news/arta-si-manufactura/la-chisinau-dupa-11-ani-de-restaurare-a-fost-deschis-muzeul-national-de-arta-foto>
12. Platon L. Interior design in the restoration of the National Museum of Plastic Arts of Moldova/ Designul interior în restaurarea Muzeului Național de Arte Plastice a Moldovei. În: Revista Journal of Social Sciences Vol. IV, no. 4 (2021). Chișinău: UTM, 2021. pp. 44 – 50.
13. Poștarencu D. Scrieri despre Chișinău. Chișinăul în 1941. Chișinău: Museum, 1996. 78 p.
14. Condaticova L. Chișinău. Experiențe culturale de neuitat sau obiective de vizitat într-o zi/Chișinău. Unforgettable cultural experiences and landmarks to visit someday. Conferința "Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine". Ediția 2, 2020. Chișinău: AȘM, USM, 2020. pp. 14-31.
15. Colesnic I. Chișinăul din amintire. Chișinău: Grafema Libris, 2011. 516 p.

16. Centrul istoric al Chișinăului. Patrimoniul arhitectural al capitalei. Ștefan cel Mare, 113. Vila urbană a lui Moisei Kligman. Accesat la 19.03.23. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/stefan-cel-mare/113/>
17. Colesnic I. Chișinăul de ieri și de azi. Chișinău: Print-caro, 2020. 244 p.
18. Sava C. TVRM, Știri. Cultură. A fost dată în exploatare sala „Natura” a Muzeului de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău. 13 Septembrie 2022. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <https://tvrmdova.md/article/b257fae31cb8f819/a-fost-data-in-exploatare-sala-natura-a-muzeului-de-etnografie-si-istorie-naturala-din-chisinau.html>
19. Centrul istoric al Chișinăului. Patrimoniul arhitectural al capitalei. Alexei Mateevici, 111. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/alexei-mateevici/111/>
20. Colesnic I. Chișinăul nostru necunoscut. Chișinău: Cartier, 2015. 632 p.
21. Chastina A. Architects and construction of religious buildings in Bessarabia (second half of the XIX century – 1917). Arta. Vol. XXX, nr.1. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, centrul studiul artelor, 2021. pp.33–40.
22. Centrul istoric al Chișinăului. Patrimoniul arhitectural al capitalei. Alexei Mateevici, 87, Clădirea fostului azil pentru bătrâni. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/alexei-mateevici/87/>
23. Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice Prezentarea AMTAP. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <https://amtap.md/ro/prezentarea-amtap.html>
24. Centrul istoric al Chișinăului. Patrimoniul arhitectural al capitalei. Ștefan cel Mare, 168 (colț str. P. Movilă) Clădirea fostei Administrații Financiare. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/stefan-cel-mare/168/>
25. Biblioteca Națională a Republicii Moldova. 190 de ani. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <http://www.bnrm.md/index.php/biblioteca/despre-noi/prezentare-generală/scurt-istoric>
26. Centrul istoric al Chișinăului. Patrimoniul arhitectural al capitalei. 31 August 1989, 78 A. Clădirea fostului seminar teologic. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/31-august-1989/78/>
27. Malanețchi V. Biblioteca Municipală B. P. Hasdeu. Istorie. Accesat la 20.03.23. Disponibil: <http://www.hasdeu.md/fr/despre-biblioteca-istoric-2/>

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

EVALUAREA ITINERARIILOR TURISTICE DIN EUROPA

Liliana JITARI, ORCID ID: 0000-0002-5236-6587

liliana.jitari@emi.utm.md

Abstract: *Itinerariile culturale ca instrumente pentru promovarea și păstrarea identităților culturale comune și diverse ale europenilor; servesc drept repere pentru un dialog intercultural și oferă o mai bună înțelegere a istoriei Europei, prin schimburile transfrontaliere de oameni, idei și culturi. Ele sunt un model de cooperare culturală comunitară, oferind lecții importante despre identitate și cetățenie, printr-o experiență participativă a culturii. Ele ajută la asigurarea accesului la cultură ca un drept fundamental.*

Cuvinte cheie: *turism cultural; valori europene; management sustenabil; valoare economică, culturală, estetică, spirituală, socială, istorică simbolică; criterii de evaluare; management durabil de rețea.*

Introducere.

Cu un sfert de secol în urmă, Declarația Santiago de Compostela a pus bazele primului Itinerariu Cultural al Consiliului Europei, subliniind importanța multiplelor noastre identități europene, care sunt bogate în diversitate, culoare, profunzime și origine. Astăzi, Acordul Parțial Lărgit (EPA) al Consiliului Europei privind Itinerariile Culturale supraveghează 29 de itinerarii ce traversează Europa, conectând culturi și patrimonii. La 20 aprilie 2023, Acordul Parțial Extins privind Rutele Culturale ale Consiliului Europei a intrat în vigoare pentru Republica Moldova, țara noastră devenind cel de-al 38-lea Stat Parte. Drumul Vinului Moldovei, la fel este inclus în Rutele Culturale ale Consiliului Europei. În acest context, itinerariile culturale sunt folosite ca instrumente puternice pentru promovarea și păstrarea identităților culturale comune și diverse ale europenilor. Itinerariile servesc drept canale pentru dialog intercultural și oferă o mai bună înțelegere a istoriei Europei, prin schimburile transfrontaliere de oameni, idei și culturi. Ele sunt un model de cooperare culturală comunitară, oferind lecții importante despre identitate și cetățenie printr-o experiență participativă a culturii. Ele ne ajută să asigurăm accesul la cultură ca un drept fundamental. Fiecare Itinerariu Cultural al Consiliului Europei, îmbină patrimoniul material și imaterial, ilustrând și celebrând schimburile, culturile și tradițiile care au modelat Europa de-a lungul mileniilor [1].

1. Noțiunea de „itinerariu”

Înainte de a trece la evaluarea itinerariilor culturale ale Consiliului Europei, este important să definim noțiunea de itinerariu. Cuvântul „itinerariu” trebuie înțeles, nu numai în sensul restrâns de cale fizică, acesta este folosit într-un sens mai general și conceptual, însemnând o rețea de situri sau zone geografice, având în comun o temă, luând forme diferite în funcție de „identitatea” fiecărui sit sau domeniu.

Consiliul de Cooperare Culturală (CDCC) a formulat următoarea definiție, în scopul de a face conceptul de itinerarii culturale mai ușor de înțeles pentru public și pentru proiectele candidate. Prin termenul de Itinerariu Cultural European se înțelege un traseu ce traversează una, două sau mai multe țări sau regiuni, organizat în jurul unor teme ale căror interes istoric, artistic sau social este evident european, fie în virtutea traseului geografic urmat, fie datorită naturii și/sau domeniului de aplicare a gamei și a semnificației sale. Acordarea termenului „european” unui itinerariu, trebuie să implice o semnificație și dimensiune culturală, care este mai mult decât locală. Traseul trebuie să se bazeze pe un număr de repere, cu locuri foarte bogate în asociații istorice, care sunt, de asemenea, reprezentative pentru cultura europeană în ansamblu [2].

O schimbare importantă este faptul, că de atunci înainte, doar un singur tip de certificare este acordat proiectelor de Itinerarii Culturale, respectând criteriile celor 5 domenii prioritare de acțiune, în timp ce în Rezoluția nr R (98) 4, partea a IV-a, sunt indicate trei categorii de trasee, cu certificarea corespunzătoare:

1. Prima categorie: Itinerariul Cultural principal al Consiliului Europei;
2. A doua categorie: Itinerariul Cultural al Consiliului Europei;
3. A treia categorie: evenimente sau activități „în cadrul Itinerariilor Culturale ale Consiliului Europei”.

Definiția de Itinerarii Culturale, dată de Consiliul Europei, confirmă instituirea Acordului Parțial Lărgit, privind Itinerariile Culturale (EPA), adoptată de Comitetul de Miniștri la 18 decembrie 2013, este următoarea: un patrimoniu cultural educativ și un proiect de cooperare turistică ce vizează dezvoltarea și promovarea unui itinerar sau o serie de itinerarii pe baza unui traseu istoric, un concept cultural, personalitate sau fenomen de o importanță transnațională și semnificație pentru înțelegerea și respectarea valorilor europene comune. Din această definiție, un itinerariu cultural trebuie înțeles nu în sensul restrâns de cale fizică. „Itinerariu Cultural” este folosit într-un sens mai conceptual și

general, exprimând o rețea de locuri sau zone geografice ce împart o temă.

Acordarea termenului „european” unui itinerariu trebuie să implice o semnificație și dimensiune culturală, care este mai mult decât locală. Traseul trebuie să se bazeze pe un număr de repere, cu locuri foarte bogate în asociații istorice, care sunt, de asemenea, reprezentative pentru cultura europeană în ansamblu. Itinerariile Culturale sunt considerate un progres față de noțiunea de „monument”, inițial văzute ca un artefact izolat de contextul său și care a evoluat în ultimii ani pentru a include noi categorii de patrimoniu cultural, cum ar fi peisaje, patrimoniu imaterial sau arheologie industrială, ca parte integrantă a patrimoniului cultural. Ele oferă cetățenilor europeni instrumente pentru a citi o Europă complexă, nu numai pentru a se îndrepta spre unificare, dar și pentru a căuta bazele identității și cetățeniei europene, răspunzând necesității unui sens mai real și concret al Europei. Itinerariile Culturale, se bazează pe un proces de cooperare culturală, care este în continuă evoluție, necesitând astfel acțiune constantă, cercetare și evaluare, precum și crearea de parteneriate europene în cadrul rețelei.

Un itinerar cultural este format din diferite puncte, puncte geografice din diferite țări, care împărtășesc un patrimoniu comun sau care au fost parcurse de-a lungul istoriei. De-a lungul unui itinerar cultural, călătorii trebuie să fie capabili să recunoască punctele în comun: patrimoniu, peisaj, gastronomie, monumente, artă/artizanat ... chiar și un mod de viață.

Mai mult decât o definiție, un itinerariu reprezintă o serie de obiective. Este o rețea de legături puternice, care realizează:

- Transmiterea valorilor europene și a culturilor;
- Aprofundarea identității europene;
- Conservarea patrimoniului construit și material;
- Dezvoltarea unui turism durabil;
- Apropierea între generații;
- Căutarea spiritualității;
- Crearea unei rețele tematice privind mai multe țări europene.

Un Itinerariu Cultural:

- Este dedicat unui aspect al culturii;
- Are un set de cadre tematice sau geografice;

- ✚ Oferă puncte de interes în cazul în care oamenii experimentează manifestări ale acestui aspect;
- ✚ Este înființat de o rețea de parteneri care formează o entitate juridică;
- ✚ Este dezvoltat continuu prin proiecte ale partenerilor de rețea;
- ✚ Include mai multe țări europene;
- ✚ Promovează schimbul între oameni;
- ✚ Îmbunătățește cunoștințele.

Un Itinerariu Cultural, trebuie să fie o moștenire cu legături de patrimoniu și social cu teritoriul, creând valoare pe acest teritoriu. Traseul trebuie să fie un instrument al proiectului, pentru a începe acțiunile de păstrare și conservare a mediului cultural al unui teritoriu. Crearea unui traseu deschide porțile pentru un nou sistem de cunoștințe, este calea mișcării în cooperare.

2. Principiile creării proiectului unui itinerar cultural

Există cinci domenii prioritare, care trebuie să fie luate în considerare la dezvoltarea unui proiect de Itinerariu Cultural:

- definirea unei teme;
- identificarea elementelor de patrimoniu;
- crearea unei rețele europene cu statut juridic;
- coordonarea acțiunilor comune;
- creșterea vizibilității.

Definirea unei teme

Prima condiție pentru un proiect de itinerariu cultural, este conceptul în sine al traseului, tema proiectului traseului trebuie să îndeplinească un set definit de criterii înainte să fie acceptată ca parte a programului, precum urmează:

- tema trebuie să reprezinte valorile europene și să fie comună mai multor țări din Europa;
- tema trebuie să fie cercetată și dezvoltată de grupuri de experți multidisciplinari din diferite regiuni ale Europei, astfel încât să se asigure că activitățile și proiectele care o ilustrează se bazează pe consens;
- tema trebuie să ilustreze memoria Europei, istoria și patrimoniul și să contribuie la o interpretare a diversității Europei de azi;

- tema trebuie să se preteze la schimburile culturale și educaționale pentru tineri și, astfel, să fie în conformitate cu ideile și preocupările în aceste domenii ale Consiliului Europei;
- tema trebuie să permită dezvoltarea unor inițiative și proiecte exemplare și inovatoare în domeniul turismului cultural și dezvoltării culturale durabile;
- tema trebuie să se preteze la dezvoltarea de produse turistice în parteneriat cu agențiile de turism și operatorii care vizează diferite tipuri de public, inclusiv grupuri școlare.

Fiecare temă, trebuie ulterior să fie pusă în aplicare, într-o serie de proiecte de colaborare, care să urmeze principalele domenii de acțiune descrise în cele cinci criterii de mai sus. Inițiatorii traseului trebuie, de asemenea, să răspundă la trei întrebări cheie:

1. Care este povestea pe care doresc să o spună călătorilor și cetățenilor Europei?
2. Modul în care tema aleasă se manifestă în diferitele țări implicate în proiect?
3. Cum permite tema o mai bună înțelegere a istoriei europene și a Europei de astăzi?

Identificarea elementelor de patrimoniu

În Europa, această temă fundamentală poate fi găsită sub diferite forme, în funcție de caracteristicile geografice, cât și culturale, istorice și naturale ale diferitelor regiuni. Urmând tema traseului, inițiatorii proiectului trebuie să redescopere și să identifice elementele esențiale de patrimoniu material și imaterial asociate cu acestea și să le explice. Traseul trebuie să fie delimitat și identificat la nivel local, național și internațional, implicând părțile interesate/ acționarii de la fiecare nivel.

Crearea unei rețele europene cu statut juridic

Procesul de cooperare pe un subiect comun, care implică parteneri din diferite țări, constituie unul dintre cei mai importanți piloni ai programului Itinerarii Culturale. Un pas important este crearea unei rețele europene cu statut juridic, reunind siturile și părțile interesate care fac parte din itinerariu, fie sub forma unei asociații, fie a unei federații de asociații. Inițiatorii trebuie să se asigure că proiectele propuse sunt viabile, din punct de vedere financiar și organizațional. Toate documentele referitoare la statutul juridic și situația bugetară, precum și procesele verbale ale adunărilor generale ale rețelei, trebuie să fie atașate

dosarului de cerere și trimise la EICR, care păstrează arhivele pentru fiecare rută.

Acțiunea de coordonare de-a lungul traseului

O serie de acțiuni trebuie să fie întreprinse, în conformitate cu cele cinci domenii principale de acțiuni descrise, atât în comun, cât și individual de către membri.

Cooperarea în domeniul cercetării și dezvoltării

Traseul trebuie să încurajeze diferite tipuri de cooperare culturală, și la nivel științific, să stimuleze dezbaterile științifice și sociale pe tema dată. Fiecare traseu cultural trebuie să stabilească o rețea de universități și un comitet științific european interdisciplinar, care să exploreze diferite aspecte legate de tema traseului.

Îmbogățirea memoriei, istoriei și patrimoniului european

Unul dintre obiectivele fundamentale ale programului Itinerarii Culturale este de a propune cetățenilor europeni o interpretare a istoriei lor comune și a patrimoniului comun, subliniind similitudinea și diversitatea lor, pentru a facilita dezbaterile privind o identitate europeană comună. Fiecare temă ar trebui să contribuie la acest proces de mediere culturală, prin asigurarea unui cadru vast și reprezentativ al istoriei europene antice și contemporane.

Schimburi culturale și educaționale pentru tinerii europeni

Funcția pedagogică a itinerariilor culturale este subliniată în special în acest domeniu de acțiune, fiecare proiect trebuie să provoace o serie de activități coerente pentru tinerii europeni care provin din diferite culturi și medii. Acestea sunt evenimente culturale, cum ar fi cele de înfrățire și schimburi școlare, semănării, școli de iarnă și de vară, care ar putea cuprinde întrebări despre memoria, identitatea, precum și istoria popoarelor europene. Tema fiecărui traseu și a activităților organizate în jurul lui trebuie să permită tinerilor europeni să devină conștienți de chestiuni de identitate, cetățenie și valori europene, care stau la baza programului. Conștientizarea și educația cu privire la aspectele de patrimoniu sunt, de asemenea, un domeniu-cheie de lucru.

Practica culturală și artistică contemporană

Rutele culturale sunt laboratoare de reinterpretare a tradițiilor, artei, patrimoniului, care încurajează activități și proiecte artistice, ce explorează legăturile dintre patrimoniul și cultura contemporană, evidențiind practicile cele mai inovatoare din punct de vedere al creativității, în special în ceea ce privește instruirea tinerilor europeni în

domeniu relevant. Unul dintre obiectivele programului este de a reflecta asupra valorilor Consiliului Europei în domeniul patrimoniului și culturii, în opinia Consiliului Europei, patrimoniul nu este o entitate statică, ci una vie și dinamică, în evoluție permanentă. Deci fiecare temă a Itinerariilor Culturale, trebuie să inspire noi arte și creații, inclusiv artele digitale, muzică, spectacole și artă tri-dimensională. Fiecare traseu trebuie să asigure continuitatea în importanța culturală a temei, prin stimularea de producții culturale contemporane conexe. Acest domeniu de acțiune poate permite dezvoltarea cooperării între artiști provenind din diferite țări și experiențe, facilitarea dialogului intercultural prin artă.

Turismul cultural și dezvoltarea culturală durabilă

Fiecare traseu cultural este un vector pentru economiile locale și proiectele trebuie să ia în considerare, printre prioritățile lor, un plan de dezvoltare pentru teritoriile implicate, în scopul de a asigura dezvoltarea lor economică într-o manieră culturală durabilă. Se solicită și implicarea mass-mediei scrise și audiovizuale și utilizarea deplină a potențialului mass-mediei electronice, cu scopul de sensibilizare a populației în legătură cu obiectivele culturale ale proiectelor. Dezvoltarea turismului cultural și dezvoltarea culturală și economică de-a lungul rutelor culturale trebuie să se bazeze pe un dialog între culturile urbane și cele rurale, între regiunile din sudul, nordul, estul și vestul Europei. Itinerariile Culturale sunt inseparabile de turism, care oferă posibilitatea unei călătorii fizice și spațiale prin Europa. Un studiu de impact al Itinerariilor Culturale, lansat în comun, în 2010 de către Consiliul Europei și Comisia Europeană arată, că toate Itinerariile Culturale, oferă oportunități pentru întreprinderile mici și mijlocii de a dezvolta produse și servicii în cadrul activităților de turism pe care rutele le generează. Unele dintre întreprinderile locale oferă produse cu eticheta Itinerariu Cultural, contribuind astfel la promovarea traseului. [3].

Crearea vizibilității comune

Este necesar, ca fiecare traseu să-și creeze o hartă a vizibilității, cu logo-ul proiectat pentru rută. Această problemă trebuie să fie luată în considerare de la începutul proiectului. Vizibilitatea comună permite identificarea elementelor care fac parte din traseu, asigurând recunoașterea și coerența în întreaga Europă. În urma atribuirii certificării, etichetarea „Itinerariu Cultural al Consiliului Europei” și sigla Consiliului Europei trebuie să fie plasate împreună cu logo-ul traseului, pe toate materiale de comunicare, inclusiv comunicate de presă

și semne rutiere, precum și pe panourile care indică traseul. În urma celor trei roluri ale patrimoniului, ca reper și element de identitate, ca resursă pentru proiecte comunitare și ca suport pentru crearea de rețele, Landel propune o grilă (tabelul 1), care este utilă pentru a rezuma acțiunile pe care managerii noilor proiecte, trebuie să le întreprindă în crearea și punerea în aplicare a Itinerariilor Culturale.

Tabelul 1. Acțiuni ce urmează a fi întreprinse de către managerii noilor Itinerarii Culturale

Patrimoniu / Resursă teritorială	Reper teritorial	Creator de activitate	Sprijin pentru rețelele de părți interesate
Inventarierea patrimoniului	Cercetare, situri arheologice	Identificarea părților interesate și proiectelor legate de patrimoniu, promovare	Identificarea elementelor de patrimoniu pe parcursul Itinerariului Cultural în regiunile implicate
Identificarea- certificarea patrimoniului	Inventarierea patrimoniului, clasificarea și denumirea	Înscrierea proiectelor într-o inițiativă federativă însoțită de un proiect coerent pentru teritorii, parte a Itinerariului Cultural	Inventarii, studii, lucru în rețea, schimburi
Protejarea și restaurarea patrimoniului	Renovare	Carta conservării, construirea competențelor părților interesate	Schimburi de informații, lucrări de restaurare și renovare
Medierea patrimoniului, interpretare	Marcaje, dezvoltarea activităților de interpretare a patrimoniului, dedicate locuitorilor și elevilor/studen ților	Expoziții și dezvoltarea activităților turistice	Crearea itinerariilor și rutelor locale, expozițiilor, etc

Valorificarea patrimoniului	Dezvoltarea activităților culturale axate pe patrimoniu	Crearea unei infrastructuri accesibile, realizarea de produse turistice și culturale	Dezvoltarea produselor culturale în rețea, valorificarea produselor locale în teritoriile aflate de-a lungul rutelor
-----------------------------	---	--	--

3. Evaluarea itinerariilor culturale

Evaluarea Itinerariilor Culturale este una dintre cerințele de bază ale programului Itinerarii Culturale ale Consiliului Europei, clar stipulat de către Rezoluția Comitetul de Miniștri care a revizuit normele de atribuire a certificării Itinerariilor Culturale ale Consiliului Europei.

Evaluări individuale ale rețelelor Rute Culturale ale Consiliului Europei, sunt efectuate în mod regulat - de obicei la fiecare trei ani, dacă nu se specifica altfel - cu scopul de a estima rezultatele globale și realizările, relevanța, eficiența, competența, precum și valoarea adăugată a activităților, în contextul programului Itinerarii Culturale ale Consiliului Europei și gestionarea durabilă a Patrimoniului cultural.

Acest capitol oferă o explicație a instrumentelor de evaluare a Itinerariilor Culturale, criterii, principii și procese, elaborate în conformitate cu recomandările studiului Consiliului Europei privind impactul Itinerariilor Culturale asupra IMM-urilor. Acesta oferă sfaturi practice referitoare la modul cum ar putea fi utilizate aceste instrumente, criterii și principii în procesul de evaluare a Itinerariilor Culturale (activități și rețele), ajutând rutele să facă față provocărilor existente, să colaboreze mai eficient la nivel transnațional și să-și realizeze potențialul pentru dezvoltarea turismului cultural durabil.

Recent, Itinerariile Culturale ale Consiliului Europei au câștigat o atenție considerabilă din partea factorilor de decizie, politică europeană și internațională. Acest interes rezultă nu numai din abilitățile rutelor "de a revigora și încuraja interesul pentru patrimoniul european comun transnațional, dar și pentru potențialul pe care rutele Consiliului Europei îl reprezintă pentru stimularea turismului cultural - în special în zonele îndepărtate cu economii mai puțin prospere - și pentru contribuția pe care o au față de comunitățile locale în ceea ce privește:

- dezvoltarea economică și ocuparea forței de muncă, prin crearea de IMM-uri de turism;

- punerea în aplicare a unei varietăți de practici inovatoare în cadrul unor astfel de IMM-uri;
- avansarea înțelegerii culturale față de populația locală și vizitatorii traseului cultural prin valorificarea și conservarea unicității patrimoniului și a tradițiilor locale;
- creșterea atractivității generale a destinațiilor acestora;
- îmbunătățirea calității vieții populației locale;
- sensibilizarea în legătura cu existența unui patrimoniu cultural comun, prin intermediul evenimentelor culturale deschise și festivaluri, precum și prin intermediul mediilor de comunicare sociale.

În acest context, evaluarea periodică a performanței și impactul Itinerariilor culturale, este tot mai importantă pentru urmărirea precisă și continuă, realizarea de estimări ale progresului, capacității, nevoilor și cerințelor lor. Capacitatea de a cartografia impactul social, economic și de mediu este de asemenea esențială pentru dezvoltarea durabilă a Itinerariilor Culturale, managementul calității patrimoniului lor material și imaterial, precum și comunicarea cu cetățenii, contribuabilii, lideri politici, investitori și alte părți interesate.

Evaluarea este procesul de verificare sistematică, folosit pentru a determina valoarea. Evaluarea reprezintă o componentă esențială a unui concept mai larg de management durabil de rețele, sau proiect, deoarece înțelegerea relației dintre activitățile desfășurate de proiect și rezultatele pe care le obține, este necesară pentru învățare, îmbunătățire, responsabilitate, management al calității și planificarea strategică a viitorului.

Conceptul de management durabil de rețea, include alte trei procese strâns legate între ele (altele decât evaluarea performanței):

- planificarea,
- administrarea cheltuielilor și
- managementul strategic.

Acest capitol se axează exclusiv pe evaluarea performanțelor Itinerariilor Culturale ale Consiliului Europei, ca parte a gestionării durabile a rețelelor lor. Este important să reținem, că evaluarea și analiza impactului socio-economic, au devenit tot mai importante în ultimii ani. Cererea pentru "politica bazată pe dovezi", împreună cu o înăsprire a cheltuielilor din sectorul public, ca urmare a recesiunii economice

globale, necesită organizații și proiecte pentru a demonstra impactul social și economic al activităților lor ca o modalitate de:

- asigurare că resursele sunt alocate și sunt folosite eficient;
- justificare a finanțării activității și furnizor al unui argument pentru finanțări viitoare;
- generarea dovezilor pentru dezvoltarea activităților viitoare.

Patrimoniul și cultura au fost în mod tradițional văzute ca un mijloc de îmbunătățire a imaginii unei zone contribuind la calitatea vieții locuitorilor și comunității sale. În plus, în ultimele decenii, a existat o recunoaștere crescândă a faptului că patrimoniul și cultura joacă un rol important în stimularea creșterii economice locale și a inovației.

Acesta este motivul pentru care se consideră evaluarea rețelelor Itinerariilor Culturale ca un criteriu fundamental pentru menținerea certificării programului Itinerariilor Culturale.

Evaluările individuale ale rețelelor Itinerariilor Culturale, posedând certificări ale Consiliului Europei sunt efectuate la fiecare trei ani. Durata acestei perioade poate fi modificată (scurtată), în anumite cazuri - de exemplu, atunci când un traseu nu satisface criteriile de certificare și/sau evaluare ale Consiliului Europei.

Studiul pe IMM-uri a identificat evaluarea performanței Itinerariilor Culturale ca unul dintre cele patru domenii strategice principale în care este nevoie de măsuri concertate pentru a asigura dezvoltarea durabilă a programului Itinerarii Culturale ale Consiliului Europei în viitor. Studiul a oferit recomandări specifice privind evaluarea rețelelor Itinerariilor culturale, subliniind importanța:

- dezvoltării de mecanisme pentru stabilirea activităților de evaluare a performanțelor Itinerariilor Culturale pe termen scurt și lung;
- efectuării de evaluări concurențiale ale tuturor Itinerariilor Culturale certificate de Consiliul Europei;
- elaborării criteriilor de dezvoltare a turismului cultural durabil de-a lungul Itinerariilor Culturale în strânsă consultare cu părțile interesate locale și luând în considerare caracteristicile geografice, de mediu, politice, sociale, culturale și economice specifice ale destinațiilor Itinerarii Culturale.

Instrumentele și criteriile de evaluare elaborate profesional trebuie să fie folosite pentru a ajuta Itinerariile Culturale să abordeze provocările existente, să colaboreze mai eficient la nivel transnațional și să-și

realizeze potențialul de dezvoltare a turismului cultural. Acest lucru va permite rutelor să-și păstreze unicitatea atracțiilor lor de patrimoniu în timp ce le deschid spre un public mai larg de vizitatori.

Evaluarea ca parte a unui proces mai larg de gestionare a rețelei Itinerariilor Culturale

Evaluarea este o componentă fundamentală a procesului de management al rețelelor Itinerariilor Culturale, deoarece înțelegerea relației dintre activitățile pe care rețelele le efectuează și rezultatele pe care le obțin este necesară pentru dezvoltarea viitoare a rețelelor, precum și pentru planificarea eficientă a resurselor și strategiilor. Managementul performanței rețelei este o abordare continuă, sistematică pentru îmbunătățirea rezultatelor prin luarea de decizii bazate pe dovezi și învățare permanentă, cu accent pus pe responsabilizare înspre performanță. Practicile tradiționale de gestionare a rețelei devin axate pe performanță atunci când includ interdependent următoarele procese și mecanisme:

- un proces de planificare care definește tema rețelei, obiectivele și prioritățile care vor conduce spre performanța rețelei;
- un proces pentru angajarea principalelor părți interesate la diferite niveluri (inclusiv comunitățile locale) și identificarea nevoilor lor;
- un proces bugetar care alocă resurse în funcție de priorități;
- un proces de evaluare sistematică, care estimează și sprijină performanța întregii rețele;
- un mecanism de comunicare și de raportare, de exemplu, la principalele părți interesate și comunități, public;
- un mecanism de colectare, validare, organizare și stocare a datelor;
- un proces de analiză a datelor de management al performanței;
- un proces de utilizare a informațiilor privind performanța care să aducă îmbunătățire, luarea de decizii strategice și planificare.

Unul dintre obiectivele viitoare ale programului este de a ajuta Itinerarii Culturale în integrarea gestionării performanței rețelei în toate aspectele legate de rețelele lor, astfel încât să aibă un instrument la îndemână pentru a gestiona în mod sistematic și eficient activitățile și a obține rezultate planificate, având date comparabile [3].

Patru principii majore ale evaluării Itinerariilor Culturale

Rețelele Itinerariilor Culturale sunt proiecte vibrante, reale, în permanentă evoluție care doresc îmbunătățirea activităților lor și a practicilor de management al performanței.

Procesul de evaluare a Itinerariilor Culturale are ca scop să reflecte aceste dinamici și se bazează, de altfel, pe următoarele patru principii:

- să dezvolte obiective corespunzătoare în raport cu performanța, rezultatele rețelelor Itinerariilor Culturale pot fi măsurate folosind instrumentele atent aliniate criteriilor programului Itinerarii Culturale, misiunii și obiectivelor sale;
- să asigure disponibilitatea datelor privind rezultatele activităților rețelelor Itinerariilor Culturale;
- să asigure, ori de câte ori este necesar, disponibilitatea expertizei independente adecvate, pentru efectuarea de studii de evaluare aprofundate a rețelelor Itinerariilor Culturale;
- să garanteze consecvența și transparența în raportarea rezultatelor evaluării Itinerariilor Culturale.

Asigurarea relevanței obiectivelor evaluării

Primul principiu de evaluare se bazează pe raționamentul, că obiectivele ciclurilor de evaluare ale Itinerariilor Culturale nu sunt menite să fie statice. Acestea pot evolua împreună cu ținta și prioritățile obiectivelor programelor Itinerarii Culturale, a caracteristicilor activităților și mediilor Itinerariilor Culturale. Este demn de remarcat faptul că orice astfel de evoluție /schimbare este posibilă numai sub stricta supraveghere a Consiliului de conducere al EPA. Este Consiliul de conducere care are dreptul de a decide "cu privire la modalitățile practice" din care proces de evaluare este parte. Asigurarea disponibilității datelor, documentele necesare pentru o evaluare a Itinerariilor Culturale EICR monitorizează al doilea și al treilea principiu al procesului de evaluare a unui Itinerar Cultural, îndeplinind sarcini de colectare a datelor preliminare de pe Itinerarii Culturale, în curs de evaluare în timpul unui ciclu de evaluare dat, alegerea unui expert în evaluare independent dintr-un cerc actualizat în mod regulat de experți EICR prin publicarea unui apel la arătarea interesului, ori de câte ori este necesar și asigurarea consecvență și transparență a comunicării /raportării rezultatelor unui ciclu de evaluare dat în fața consiliului de administrație EPA și în fața părților interesate ale programului Itinerarii Culturale.

În general, EICR solicită următorul set de documente de la o evaluare periodică obișnuită a Itinerariului Cultural:

- *statutul legal actualizat al rețelei;*
- *lista membrilor rețelei actuale;*
- *strategia pe termen lung și planul de acțiune al rețelei (pentru următorii trei ani);*
- *raport de activitate a rețelei în ultimii trei ani;*
- *raportul financiar (buget de activitate) pentru ultimii trei ani;*
- *plan de buget pe termen scurt (pentru anul următor);*
- *bugetul provizoriu pe termen lung (pentru următorii trei ani).*

Această solicitare este trimisă sub formă de comunicare electronică unui manager sau coordonator de rețea Itinerariu Cultural, de obicei, până la două luni înainte de începerea evaluării.

După ce a primit-o, acest set de documente este inclus într-un dosar separat pentru a fi păstrat în baza de date a EICR, ulterior este prezentat expertului independent ales să lucreze la evaluarea unui anumit traseu cultural într-o anumită perioadă de timp.

Pentru a ajuta Itinerariile Culturale în pregătirea lor pentru procesul de evaluare, o listă de evaluare este distribuită rutelor supuse evaluării în timpul unui ciclu de evaluare dat, împreună cu cererea documentelor descrise mai sus. Această listă de verificare este concepută în strânsă concordanță, cu accent special pe obiectivele și prioritățile de astăzi ale programului Itinerarii Culturale:

- să ajute Itinerariile Culturale să evolueze în rețele autonome capabile să aducă beneficii economice și sociale comunităților lor și destinațiilor îndepărtate din Europa;
- să crească conectivitatea transnațională a rețelelor Itinerariilor Culturale și să le ajute să-și realizeze potențialul turistic;
- să contribuie la conservarea patrimoniului divers prin gestionare durabilă a patrimoniului cultural și dezvoltarea itinerarii turistice culturale tematice;
- să instituie sisteme solide de management și de evaluare a performanței Itinerariilor Culturale;
- să consolideze brandul Itinerarii Culturale și să utilizeze în mod folositor strategii și instrumente de marketing comune și fiabile;

- să sporească nivelul de conștientizare al opiniei publice cu privire la diverse Itinerarii Culturale unice și să promoveze Europa ca destinație turistică de calitate unică.

Lista de verificare a evaluării Itinerariilor Culturale cuprinde patru secțiuni principale:

- *tema Itinerariului Cultural,*
- *domeniul de acțiune,*
- *rețeaua Itinerariu Cultural,*
- *certificarea, prezentate la sfârșitul acestui document.*

Acest document are scopul de a ajuta Itinerarii Culturale să efectueze un control rapid asupra situației actuale ale rețelei lor și să obțină un punctaj, ca urmare a răspunsului la lista propusă de întrebări. Cel mai mare scor pe care un traseu îl poate obține este 67, ceea ce indică faptul că răspunde pozitiv la toate întrebările din lista de verificare și că, prin această auto-evaluare preliminară, funcționarea rețelei satisface complet cerințele programului Itinerarii Culturale.

Cel mai mic scor care poate fi obținut ca urmare a răspunsurilor la toate întrebările din lista de verificare este 0, care indică faptul că ruta culturală nu a putut oferi un răspuns pozitiv la niciuna dintre întrebări și că, prin această auto-evaluare preliminară, funcționarea rețelei nu îndeplinește deloc cerințele programului Itinerariilor Culturale. Dacă, în urma răspunsurilor la toate întrebările din lista de verificare, o rută culturală obține un scor mai sus de 33, acest lucru indică faptul că la jumătate dintre întrebările din lista de verificare s-a răspuns pozitiv și că, prin această auto-evaluare preliminară, funcționarea rețelei sale îndeplinește cerințele programului Itinerariului Cultural cu peste 50%.

În acest caz, va fi solicitată o evaluare mai concentrată asupra rețelei acestui traseu, care poate duce la aplicarea unor instrumente de evaluare mai concentrate și la o perioadă mai lungă de evaluare. Dacă, în urma răspunsurilor la toate întrebările din lista de verificare, o rută culturală obține un scor de 33 și sub 33, acest lucru indică faptul, că doar la o parte din întrebările din lista de verificare s-a răspuns pozitiv și că, prin această auto-evaluare preliminară, funcționarea rețelei sale îndeplinește cerințele programului Itinerarii Culturale cu nu mai mult de 50%. În acest caz, va fi necesară o evaluare deosebit de vigilentă a rețelei acestui traseu, care poate duce la aplicarea unor instrumente de evaluare mai concentrate, o perioadă prelungită a timpului de evaluare și atenția /

intervenția Consiliului de administrație EPA care poate fi solicitată după finalizarea unei astfel de evaluări.

Asigurarea disponibilității expertizei independente adecvate

În urma prezentării documentelor necesare și o auto-evaluare în cadrul desfășurate de Itinerariile Culturale, se realizează o anchetă mai detaliată și mai profundă asupra performanțelor rețelei unui Itinerariu Cultural, de către un expert independent.

Fiecare evaluare, a unui Itinerariu Cultural în curs de desfășurare, este responsabilă de furnizarea conținutului și rezultatelor (scorurilor obținute) în urma parcurgerii listei de verificare a auto-evaluării de către EICR și, dacă se solicită, se alocă un expert pentru un studiu de evaluare în profunzime a traseului înainte de începerea unui astfel de studiu.

Lista de verificare descrisă mai sus servește, de asemenea, ca punct de plecare pentru evaluare aprofundată a Itinerariului Cultural de către un expert independent ales de EICR.

În plus, fiecare expert primește instrucțiuni speciale și participă (atunci când este necesar) la o sesiune de informare despre evaluare, pregătite și efectuate de către EICR.

Expertul de evaluare alocat, are dreptul să solicite informații calitative și cantitative detaliate de la o anumită rută în timpul perioadei de evaluare a rețelei, în scopul de a satisface obiectivele culturale și cerințele de evaluare ale itinerariului Cultural. Experți independenți pentru evaluarea Itinerariilor Culturale sunt aleși dintr-un cerc actualizat în mod regulat de experți EICR prin publicarea unei lansări de apel relevant. Lansarea de apel, cu termenii de referință pentru expert, este publicată atunci când cererea pentru documentele de evaluare este trimisă spre Itinerariile Culturale supuse evaluării în timpul unui ciclu de evaluare dat.

De obicei, experților independenți li se cere să prezinte un plan de evaluare generală și metodologia pe care intenționează să o utilizeze pentru a verifica dacă un anumit traseu continuă să îndeplinească criteriile programului Itinerarii Culturale.

Propunerile experților trebuie să includă obiective clare, mijloace și un calendar pentru punerea în aplicare cu succes a evaluării. Experții sunt de asemenea invitați să indice prioritățile în legătură cu rutele care urmează să fie evaluate, oricând sunt aplicabile (de exemplu, experții ar trebui să indice de la una la trei rute pe care se simt cel mai confortabil să le evalueze, pe baza cunoștințelor și experienței lor). EICR colectează

apoi și analizează propunerile experților și atribuie evaluări. Experții sunt de obicei informați cu privire la numiri în termen de 10 zile lucrătoare de la data limită pentru depunerea propunerilor [4].

Perioada de evaluare pentru rețeaua unui anumit Itinerariu Cultural ar trebui să dureze nu mai mult de trei luni și expertului responsabil pentru o evaluare i se cere de obicei să pregătească un rezumat de o pagină și un raport analitic de 10 de pagini, urmând cu strictețe instrucțiunile primite.

Raportarea rezultatelor evaluării Itinerariilor Culturale

Procesul de raportare și comunicare a rezultatelor evaluării Itinerariilor Culturale are loc pe diferite niveluri și cuprinde câteva etape separate, după cum este descris mai jos. Tabelul 2 oferă o prezentare vizuală a procesului:

- rutele culturale supuse evaluării în timpul unui ciclu de evaluare dat, prezintă un set de documente, precum și rezultatele listei de verificare a auto-evaluării către EICR;
- experții evaluatori desemnați, prezintă un rezumat de o pagină și un raport analitic de 10 de pagini la EICR;
- EICR comunică rezultatele evaluărilor efectuate de experți independenți în fața Consiliul de administrație EPA;
- consiliul de administrație ar putea sau nu să emită recomandări specifice privind rezultatele evaluărilor rețelelor evaluate ale Itinerariile Culturale, EICR sau CDCPP Consiliului Europei;
- după autorizarea consiliului de administrație, rezultatele ciclului de evaluare ar putea fi comunicate părților interesate ale programului Itinerarii Culturale ale Consiliului Europei, rețelelor Itinerarii Culturale ale Consiliul Europei și publicului larg.

Tabelul 2. Procesul raportării și comunicării rezultatelor evaluării

Cine	Ce	Cui
Itinerariile Culturale	Documente specificate de EICR	EICR
Experți independenți	Rapoarte de evaluare	EICR
EICR	Rezultatele evaluării	Consiliul de administrație EPA

Consiliul de administrație EPA	Recomandări asupra rezultatelor unui ciclu de evaluare	Rețelele evaluate ale Itinerariilor Culturale, EICR și CDCPP al Consiliului Europei
Numai după autorizarea Consiliului de administrație EPA, EICR	Rezultatele evaluării	Părțile interesate ale programului Itinerarii Culturale, Itinerarii Culturale și publicul larg

Concluzii:

Evaluarea Itinerariilor Culturale, este una dintre cerințele de bază ale programului Itinerarii Culturale ale Consiliului Europei. Evaluarea periodică a performanței și impactul Itinerariilor Culturale este tot mai importantă pentru urmărirea și estimarea continuă, tot mai precisă a progresului lor, capacității, nevoilor și cerințelor. Capacitatea de a cartografia impactul social, economic și de mediu al Itinerariilor Culturale este esențială pentru dezvoltarea durabilă a acestora și pentru managementul calității patrimoniului material și imaterial.

Referințe:

1. Mazzanti, M. (2002), *“Cultural heritage as multi-dimensional, multi-value and multi-attribute economic good: toward a new framework for economic analysis and valuation”*, The Journal of Socio-Economics 31, pp. 529-58.
2. Council of Europe (2011), *Impact of European Cultural Routes on SMEs’ innovation and competitiveness*, Provisional Edition, Council of Europe Publishing, Strasbourg.
3. Managementul Itinerariilor Culturale: de la teorie la practică. Un ghid pas cu pas al Itinerariilor Culturale ale Consiliului Europei, ianuarie 2015.
4. Consiliul Europei, Rezoluția CM/Res (2007) 12 privind Itinerariile Culturale ale Consiliului Europei.

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 *„Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova”*.

CREAREA SI ÎNREGISTRAREA ITINERARIILOR TURISTICE BAZATE PE OBIECTIVELE PATRIMONIULUI ARHITECTURAL CULTURAL. PRINCIPII, CRITERII ȘI CERINȚE

Mariana BEJENARU

mariana.bejenaru@emi.utm.md

Summary: *The cultural heritage of the Republic of Moldova represents a totality of cultural values and assets (material and immaterial, movable and immovable) of local, national and world importance, constituted throughout history. The Republic of Moldova has a lot of attractions and interesting tourist products. More than that, it has the potential to create even more. The general offer of destinations is gradually improving, as the tourism industry in the Republic of Moldova adapts to respond to the constantly changing demand. The development and implementation of tourist routes with a major impact on the demand from the national excursionist and international tourists will create direct and indirect benefits for economic prosperity. The development of tourist products that value and promote multi-ethnic and cultural diversity, national life and traditions, which can be integrated into circuits, routes or tourist itineraries, or elements of the national tourist product will lead to sustainable development and the valorization of the architectural and cultural heritage.*

Keywords: *itinerary development, cultural heritage, tourist itinerary, route fact sheet, tourist objective passport, tourist route approval.*

Introducere. Patrimoniul cultural al Republicii Moldova reprezintă o totalitate de valori și bunuri culturale (materiale și imateriale, mobile și imobile) de importanță locală, națională și mondială, constituit pe parcursul istoriei. Din cele cincisprezece mii de situri cunoscute, doar 5,206 sunt incluse în Registrul monumentelor protejate de stat. Monumentele, muzeele, rezervațiile culturale, instituțiile cultural-artistice, precum sălile de concerte, teatre, pot deveni generatori de experiențe turistice inovative, interactive, atractive, pentru care turiștii să plătească mai mult, dar și să organizeze evenimente și experiențe colective pentru a atrage vizitatorii locali și străini

Republica Moldova dispune de o mulțime de atracții și produse turistice interesante. Mai mult ca atât, aceasta are potențialul de a crea și mai multe. Oferta generală a destinațiilor se îmbunătățește treptat, pe măsură ce industria turistică din Republica Moldova se adaptează pentru

a răspunde cererii în continuă schimbare. Industria turismului mondial trece prin schimbări importante. De menționat că schimbările demografice, cele tehnologice, precum și ale stilului de viață perturbă considerabil industria turismului. Întreprinderile din domeniul turismului și destinațiile turistice trebuie să se adapteze și să inoveze în continuu pentru a asigura o creștere durabilă.

Dicționarele de turism, definesc traseul/itinerarul turistic ca fiind traseul pe care se desfășoară o călătorie, cu indicarea localităților și punctelor de interes turistic de pe parcurs și a distanței dintre ele [5, p.107]. Conform Legii turismului a Republicii Moldova, rută turistică (itinerar turistic) - traseu turistic pe care se desfășoară o călătorie cu indicarea localităților de pe parcurs [1]. În literatura de specialitate pentru definirea acestui parcurs se utilizează diferiți termeni, traseu, rută turistică, itinerariu, toate având același sens.

La moment, persoanele fizice sau juridice care elaborează rute turistice în R. Moldova se ghidează de Normele metodologice privind instituirea și aprobarea rutelor turistice, care au fost aprobate prin ordinul nr. 364/2019 al Ministerului Economiei și Infrastructurii.

În anul 2020, în scopul delimitării atribuțiilor de elaborare a politicilor în domeniul turismului, care sunt atribuite Ministerului Economiei și Infrastructurii de funcțiile de Prin Legea nr. 91/2020 pentru modificarea unor acte normative au fost operate modificări în Legea nr. 352/2006 cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova referitoare la elaborarea rutelor turistice naționale. Astfel, conform art. 9 alin. (51) din Legea nr. 352/2006 ”Normele metodologice privind elaborarea și aprobarea rutelor turistice naționale se elaborează de către Ministerul Economiei și Infrastructurii și se aprobă de către Guvern.”, iar conform alin. (52) ”rutele turistice naționale elaborate conform normelor metodologice indicate în alin.(51) se aprobă de către Agenția de Investiții”. De asemenea, elaborarea Normelor metodologice este prevăzută și de Strategia de dezvoltare a turismului „Turism 2020”, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 339/2014 care în Obiectivul specific nr. 1, subpct. 2) indică “elaborarea unor norme metodologice, în care să fie expuse cerințele și condițiile privind crearea și înregistrarea rutelor turistice, în special: cine elaborează, după care criterii, ce include fișa tehnică, cine aprobă rutele, cum se ține evidența rutelor elaborate, dreptul de autor, utilizarea rutelor, etc.”

Elaborarea traseelor turistice în baza obiectivelor din patrimoniul arhitectural cultural.

Reguli simple de care trebuie de ținut cont atunci când se elaborează un traseu

Toate obiectele pentru vizitare trebuie alese minuțios, astfel încât să reflecte o temă propusă, să servească drept exemple tipice pentru anumite subteme și să fie expresive, trebuie să renunțăm la acele obiecte care sunt plasate neadecvat, se află departe de localitate sau sunt deteriorate într-atât, încât pot fi recunoscute cu greu; Traseul pe care îl construim trebuie să includă obiectivele turistice stabilite după un anumit sistem; Pentru a ajunge la obiectivele turistice, se va alege drumul care va permite economisirea timpului; Să nu admitem în timpul excursiei monotonia și plictiseala; Dozarea eficientă și rațională a timpului pentru vizualizare, ascultarea textului ghidului, pentru pauze; În fiecare ruta vom încerca să evidențiem o idee generală, care unește ca ”un fir roșu” toate obiectele vizitate, ideile spuse și răspunsurile în timpul discuției. Crearea traseelor turistice ar permite dezvoltarea turismului de excursii – formă motivațională de turism care prevede activitatea excursionistă însoțită de ghid turistic, utilizându-se diverse programe, trasee și itinerare turistice [2]. Conform Strategiei Turismului 2020 (Secțiunea 5. Activitatea excursionistă), excursiile în Republica Moldova sunt produse turistice ieftine și accesibile unui număr mare de clienți. Cele mai solicitate destinații sunt în municipiul Chișinău, cramele, mănăstirile, cetățile, rezervațiile naturale și pensiunile rurale, care formează oferta generală pentru turismul intern și receptor.

Cerințe de baza față de traseul turistic.

1) în rută se includ obiective turistice care dispun de condiții de acces și vizitare (parcare amenajată în raza de maximum 200 m – pentru obiectivele care presupun acces cu automobilul sau autocarul, veceu public – pentru locurile de popas, condiții elementare de securitate, acces permis pentru public);

2) fiecare rută conține fișa tehnică cu următoarelor **elemente obligatorii**:

1. Denumirea rutei;
2. Tematica de bază a rutei (cultură, istorie, religie, etc.)
3. Scopul rutei (cunoașterea multiplelor culturi, care au existat în această zonă, a aspectelor istoric arheologice și de cult ale teritoriului, familiarizarea cu habitatul localnicilor: tradiții și obiceiuri, etc.);

4. Beneficiarii (grupurile - țintă).
5. Lista obiectivelor turistice incluse în rută;
6. Lista localităților de tranzit incluse în rută;
7. Itinerarul;
8. Tipul traseului (circular, liniar, mixt);
9. Schema rutei - se anexează;
10. Lungimea rutei, km;
11. Distanța dintre obiective (în km) și durata estimativă de parcurgere pentru transport auto (ore și min.);
12. Complexitatea rutei (nivelul de dificultate și relieful);
13. Program (descrierea itinerarului);
14. Durata vizitării recomandată pentru fiecare obiectiv/serviciu inclus în rută (ore și minute);
15. Unități de cazare (denumirea, adresa și datele de contact - telefon, web, e-mail – ale unităților de cazare din zonă);
16. Unități de alimentație (denumirea, adresa și datele de contact - telefon, web, email - ale unităților de alimentație din zonă);
17. Unități de agrement (denumirea, adresa și datele de contact - telefon, web, e-mail-ale organizatorilor / tipurilor de agrement recomandate);
18. Locuri de popas amenajate (denumirea localității și distanța de la aceasta);
19. Centre de informare turistică (denumirea centrului, adresa și datele de contact: tel., web, e-mail);
20. Vestimentația recomandată (tipul de îmbrăcăminte sau încălțăminte, eventual, echipament special);
21. Transportul recomandat (tipul transportului: autocar, microbuz, automobil, etc.);
22. Autorul/autorii rutei (nume, prenume, funcție/specialitate, date de contact: telefon, e-mail); [7]
- 3). *Fiecare rută conține pașapoartele obiectivelor incluse în rută cu următoarea structură:*

Pașaportul obiectivului turistic

1. Denumirea rutei;
2. Denumirea completă a obiectivului turistic, conform actelor înregistrate oficial;
3. Anul fondării, după caz;

4. Tipologia (monument (de istorie, arhitectură, arheologie, etc.), muzeu, rezervație (naturală, culturală, peisagistică, științifică), etc.);

5. Adresa;

6. Distanța de la Chișinău și de la alte centre urbane importante;

7. Posibilități de acces (rutier - de indicat tipul drumului; aerian – de indicat aeroportul; feroviar – de indicat stația de cale ferată; acvatic);

8. Date de contact ale persoanei responsabile de acces la obiectiv (după caz):(nume, prenume, tel, e-mail);

9. Perioada de funcționare pe parcursul anului și programul de vizitare (dacă există)(anul întreg/sezonier, orele de program);

10. Taxa de vizitare (intrare liberă sau cu plată);

11. Fotografii: se indică numărul de fotografii și se anexează;

12. Informație succintă/istorii/legende, (max.–1 pag.) se anexează;

13. Bibliografie;

14. Data elaborării pașaportului (data, luna, anul); [7]

4). *Descrierea obiectivelor rutei are caracter narativ;*

5). *Conținutul informației este accesibil publicului larg, evitând utilizarea abundentă a terminologiei de specialitate;*

6). *descrierea obiectivelor incluse în rută este însoțită de imagini;*

7). *la includerea facilităților de alimentație se oferă prioritate unităților de alimentație care propun bucătăria tradițională, bazată pe produsele alimentare locale;*

8). *la elaborarea rutei se ia în considerație posibilitatea valorificării potențialului cultural: evenimente culturale (festivaluri, spectacole de dans și muzică populară, de teatru popular); evenimente religioase (hramuri, pelerinaje, obiceiuri religioase, etc.); ateliere de artizanat și mică industrie locală; târguri sau tarabe de artizanat care oferă posibilitatea de a procura suveniruri și obiecte de artizanat și meșteșugărit local, etc.*

Aspecte esențiale a itinerarului cu obiective turistice din patrimonial cultural:

1. Obiectele incluse în traseu trebuie să aibă o anumită coerență.

2. Traseul trebuie stabilit astfel ca turiștii să aibă posibilitatea de a vedea punctele cele mai bune, mai interesante, din care peisajul din jur și locurile cele mai atractive apar în toate splendoarea lor.

3. Selectarea obiectivelor turistice din patrimonial cultural poate fi realizată conform următoarelor principii:

- alternarea opririlor panoramice cu vizitarea obiectivelor;

- vizitarea a maximum 2-3 obiective similare la o etapă;
- corelarea programelor de vizită a muzeelor, cu celelalte momente;
- includerea obligatorie a cel puțin o oprire pentru fotografierea și vizita magazinelor;

- stabilirea timpului pentru opriri de altă natură.

4. Asigurarea instituțională a rutei – funcționarea instituțiilor conform graficului stabilit pentru primirea și deservirea vizitatorilor.

5. Testarea rutei. Parcurgerea preventivă a traseului se face din timp de către ghid, pentru a stabili: durata excursiei, cât timp este necesar pentru deplasarea între două obiecte, timpul pentru aflarea lângă fiecare obiect vizitat, care sunt locurile cele mai indicate pentru vizualizarea eficientă a obiectului, locurile unde pot fi făcute popasurile sanitare.

6. Introducerea modificărilor (după testarea rutei se introduc modificările necesare);

7. Formarea turului (modul verbal). Este inacceptabil pentru un ghid să iasă în fața turiștilor fără un text bine pregătit anterior despre obiectivele ce urmează a fi vizitate. Ba mai mult, el trebuie să știe să răspundă corect la întrebările puse de turiști și să mențină un interes sporit față de tematica abordată pe durata întregii călătorii [4, p.76].

8. respectarea normelor de securitate a turiștilor pe parcursul rutei;

9. respectarea normelor de protecție a patrimoniului cultural și a mediului înconjurător;

Aprobarea rutelor cu obiective turistice din patrimonial arhitectural și cultural.

Aprobarea rutei constă din recepționarea Dosarului rutei, și înregistrarea rutei în Lista rutelor turistice naționale. Persoana care solicită aprobarea rutei (în continuare - solicitantul aprobării rutei) depune la Agenția de Investiții, în format fizic sau electronic, o cerere de aprobare a rutei, la care se anexează Dosarul rutei în format pe hârtie sau în format electronic.

Dosarul rutei include: 1) fișa tehnică a rutei; 2) lista și pașapoartele obiectivelor turistice incluse în rută; 3) textul de control al rutei, varianta scurtă – 3-5 pagini, în dependență de mărimea rutei; 4) avizul privind recomandarea de aprobare a rutei, semnat de către o asociație profesională din domeniul turismului sau de către o instituție de învățământ superior care pregătește cadre în domeniul turismului; 5) declarație de asumare a răspunderii privind monitorizarea rutei. Agenția

de Investiții poate verifica aleatoriu dacă datele de contact indicate în rută sunt veridice. Agenția de Investiții, în termen de 30 zile calendaristice de la data primirii setului complet de documente, emite ordinul de aprobare a rutei. Din data emiterii Ordinului, solicitantul aprobării rutei devine deținătorul rutei aprobate. În termen de 10 zile lucrătoare de la data emiterii ordinului respectiv, Agenția de Investiții înscrie ruta vizată în Lista rutelor turistice naționale din Republica Moldova, eliberează solicitantului aprobării rutei un extras din ordinul de aprobare a rutei și publică pe pagina web oficială fișa tehnică și pașapoartele obiectivelor turistice ale rutei aprobate. Neaprobarea unei rute nu limitează și nici nu interzice desfășurarea activității pe ruta respectivă. Rutele se aprobă pentru o perioadă nedeterminată.

Ruta poate fi radiată din Listă în următoarele cazuri: 1) la cererea deținătorului rutei; 2) în cazul neprezentării raportului de monitorizare a rutei timp de 2 ani consecutiv. În cazul modificării informației din rută, inclusiv a datelor de contact, deținătorul rutei înaintează în scris Agenției de Investiții o cerere de rectificare a informației, la care se anexează informația modificată. Agenția de Investiții operează modificările în informația despre rută în termen de 10 zile lucrătoare din data înregistrării cererii. Solicitarea de aprobare a unei noi rute poate fi refuzată, dacă denumirea rutei propuse spre aprobare este identică cu cea a unei rute deja aprobate. După aprobarea rutei, deținătorul rutei are grijă ca mențiunea „Rută turistică națională” să apară în toată informația elaborată de deținător, referitoare la rută, indiferent de mijloacele de informare: pe site-uri de promovare turistică; pe panouri informative, în comunicate de presă, etc.

Monitorizarea rutei și utilizarea informației despre rută

Monitorizarea rutei reprezintă elaborarea anuală a unui raport succint privind utilizarea rutei în anul precedent. Deținătorul rutei prezintă Agenției de Investiții anual, un raport succint despre gestionarea rutei, care conține, în limita datelor cunoscute de deținător, următoarea informație: 1) numărul indicatoarelor turistice și a panourilor informaționale instalate pe parcursul anului de către deținătorul rutei sau alte entități; 2) construcții/reconstrucții/amenajări efectuate pe parcursul anului; 3) volumul mijloacelor financiare utilizate de deținător sau alte entități pentru amenajarea, mentenanța și dezvoltarea rutei; 4) numărul vizitatorilor la fiecare dintre obiectivele turistice incluse în rută; 5) denumirile/titlurile și numărul materialelor promoționale elaborate; 6)

numărul acțiunilor și mijloacele de promovare a rutei; 7) servicii/produse turistice noi apărute pe parcursul anului (pe categorii: cazare, alimentare, evenimente, etc.).

Informația din fișele tehnice ale rutelor aprobate și din pașapoartele obiectivelor turistice din rutele aprobate poate fi utilizată, cu titlu gratuit, de către toate persoanele fizice și juridice, cu condiția respectării veridicității informației din conținutul fișelor/pașapoartelor, indicarea denumirii depline a rutei și a sursei de preluare a informației. Informația despre rutele aprobate poate fi inclusă, cu titlu gratuit, în materialele promoționale, editate de structurile de stat. La editarea materialelor promoționale, se va indica denumirea rutei aprobate, sintagma „rută turistică națională”, deținătorul și autorii acesteia. Obiectivele turistice incluse în rute turistice aprobate beneficiază de instalarea indicatoarelor de informare turistică, cheltuielile în acest scop fiind suportate de către stat, în limita alocațiilor bugetare [7].

Concluzii:

În urma informațiilor studiate am constatat ca, la moment lipsesc prevederi clare ce trebuie să conțină o rută turistică, activitatea de elaborare a rutelor turistice poartă un caracter haotic, deoarece fiecare persoană fizică sau juridică ce își propune crearea unei rute, înțelege în felul său această activitate. De cele mai dese ori, majoritatea autorilor prezintă doar schematic conectarea unor obiective turistice, fără a prezenta informația despre acestea, modalitatea de acces, timpul necesar pentru deplasare către un obiectiv sau altul, timpul recomandat pentru vizitarea obiectivelor, programul de activitate și modalitatea de vizitare a obiectivelor, programul excursiei, locurile de popas pentru odihnă sau servirea mesei, alte aspecte absolut necesare pentru organizarea și desfășurarea unei excursii pe un anumit traseu (rută). Nereglementarea procesului de elaborare, aprobare și promovare a rutelor turistice naționale conduce la faptul că informația despre rută este dificil de găsit, deoarece nu este cunoscut faptul unde este plasată, cum este difuzată. Neadoptarea Normelor metodologice creează anumite dificultăți în adoptarea deciziilor de instalare a indicatoarelor de informare turistică, inclusiv aspectul financiar. Astfel, structurile responsabile de instalarea indicatoarelor de informare turistică solicit dovezi că un obiectiv sau altul este obiectiv turistic. În acest sens, traseele aprobate sunt o dovadă clară că obiectivele pe care le conține sunt obiective turistice. Un alt aspect,

este cel financiar. De regulă, când este vorba de o întreprindere (agent economic), care, în același timp este și obiectiv turistic (de ex. Cricova, Mileștii Mici, etc.), structurile responsabile de instalarea indicatoarelor nu acceptă instalarea acestora, deoarece consideră că astfel se promovează și se favorizează un agent economic în detrimentul altuia. Nu există o strategie de atragere a noilor consumatori pe piața excursiilor la nici una din agențiile de turism și tur operatori; se constată o diversitate redusă de excursii; piața pentru excursii în Moldova este restrânsă; excursionistul național formează cel mai important contingent, dar este insuficient deservit în sistemul turistic (de către agenții de turism și tur operatori).

Referințe:

1. Legea cu privire la organizarea și desfășurarea activității turistice în Republica Moldova, nr. nr. 352-XVI din 24.11.2006, Monitorul Oficial nr.14- 17/40 din 02.02.2007, art 3
2. Hotărârea Guvernului, nr. 338 din 19.05.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a turismului „Turism 2020” și a Planului de 166 acțiuni pentru implementarea acesteia în anii 2014 – 2016, Monitorul Oficial, nr. 127- 133, din 23.05.2014art Nr : 370
3. Andrei Ruxandra, Copețchi Mihai, Dragnea Lidia, Manual de tehnici operaționale în activitatea de turism, Editura Ericson, București 2006, p.119
4. Miron Viorel. Turismul rural în Moldova. Îndrumar pentru autoritățile publice locale. Editura Știința, Chișinău, 2002, p.75
5. Stănciulescu Gabriela, Lupu Nicolae, Țigu Gabriela, Dicționar poliglot explicativ de termeni utilizați în Turism, Editura ALL EDUCATION, 1998.
6. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/161-166_13.pdf
7. <https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/2.pdf>

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

ADMINISTRAREA ȘI GESTIUNEA BLOCURILOR CU APARTAMENTE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Dan ALBU,

dan.albu@imei.utm.md

Doina-Cezara ALBU,

doinacezara.albu@emi.utm.md

Abstract: *Prezintă o abordare a aspectelor legislative și manageriale privind eficiența administrării condominiilor și anume evaluarea suportului legislativ și situației reale a unui proiect de administrare a blocului cu locuințe, precum și căi de soluționare a acestor probleme.*

Tratarea problematicei s-a executat prin intermediul metodelor de analiză și cercetare a suportului legislativ a 3 țări. Analiza fondului locativ, inclusiv analiza resurselor financiare necesare și studiul de fezabilitate a unei situații neprevăzute de investiții în cadrul condominiului. Scopul lucrării constă în cercetarea stării create în Republica Moldova cu privire la administrarea imobilului locativ în condominiu sub aspect tehnic, juridic și economic cu contribuții la armonizarea situației.

Pentru realizarea scopului propus au fost formulate și cercetare următoarele sarcini: studiul și tratarea aspectelor conceptuale și legale privind administrarea și gestiunea blocurilor cu apartamente în Republica Moldova; studiul legislației în administrarea blocurilor cu apartamente în România și Federația Rusă; analiza fondului locativ al Republicii Moldova; analiza retrospectivă a administrării și gestiunii blocurilor cu apartamente în R. Moldova; studiul finanțării procesului de exploatare și întreținere tehnică a blocurilor cu apartamente; contribuții la îmbunătățirea administrării și gestiunii blocurilor cu apartamente; contribuții la eliminarea barierelor care frânează administrarea și gestiunea fondului locativ în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: *asociație în condominiu, mentenanță, analiză, investiții, fond locativ, condominiu.*

Introducere.

În anii 90 cetățenii Republicii Moldova au privatizat apartamentele, dar casa însăși cu toate subsolurile, demisolurile și alte elemente tehnice au rămas ale nimănui. Și din cauza aceasta în timp s-au creat probleme mari cu starea fizică a subsolurilor, acoperișurilor, fațadelor, cu amenajarea și întreținerea terenul din jurul blocului, pentru că procesul normal de administrare imobiliară ar fi fost asigurat dacă se creau la timp asociații de locatari sau condominiu. Conform logicii și

cadrului legal proprietarii trebuiau să preia la balanță condominiile, adică întreg blocul cu apartamente. Să decidă și să finanțeze ca niște gospodari toate lucrările de întreținere și reparație a acestor construcții unde dețin cotă parte de proprietate.

Chestionarul statistic „Cu privire la fondul locativ” este structurat în 4 capitole:

1. Existența și mișcarea fondului locativ – se înscriu datele privind intrările și ieșirile din fondul de locuințe în anul de raport;

2. Repartiția încăperilor de locuit după numărul de camere – se reflectă numărul total de apartamente și camere în blocurile de locuit (inclusiv în case de locuit individuale);

3. Dotarea fondului locativ – se înscriu datele cu privire la dotarea fondului locativ cu diverse grade de confort;

4. Fondul locativ șubred și avariat – se prezintă datele privind suprafața totală a clădirilor șubrede și avariate ale fondului locativ la sfârșitul anului raportat.

Probleme cheie:

1. Schimbarea formei de proprietate rezultată prin privatizare nu a adus schimbări în modul de administrare/întreținere a spațiilor comune;

2. Proprietarii apartamentelor nu sunt interesați să se organizeze în asociații de proprietari;

3. Asociațiile de proprietari în sine nu au ajutat la o dezvoltare a formelor corespunzătoare de administrare a blocurilor locative;

4. Existența unui monopol natural asupra serviciilor de întreținere și de reparații oferite condominiilor existente;

Biroul Național de Statistică informează, că la 1 ianuarie 2022, fondul locativ a constituit 1319,4 mii locuințe cu o suprafață totală de 90003 mii m2.

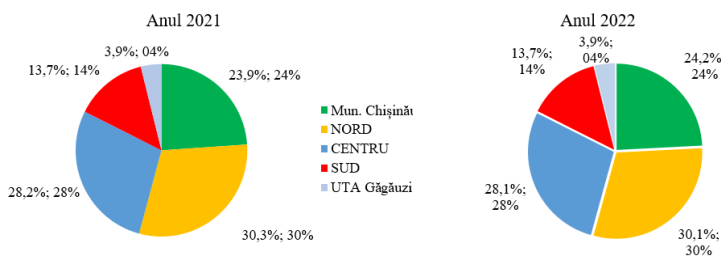

Figura 1. Structura fondului locativ al Republicii Moldova

Sursa: elaborat de autor

Concluzie: Ponderea cea mai mare în numărul de locuințe înregistrate la 1 ianuarie 2022 o deținea regiunea de dezvoltare Nord - 30,1%, urmată de regiunea de dezvoltare Centru - 28,1%, municipiul Chișinău - 24,2%, regiunea de dezvoltare Sud - 13,7% și UTA Găgăuzia - 3,9%.

După medii de rezidență a fondului locativ în mediul rural au fost înregistrate 750,7 mii locuințe, aproximativ 56,9% din total locuințe înregistrate cu o suprafață de 49388,3 mii m² ce constituie 54,9% din total suprafața fondului locativ.

În mediul urban au fost înregistrate 568,7 mii locuințe - 43,1% din total locuințe înregistrate cu suprafața de 40614,7 mii m² ce constituie circa 45,1 din total suprafața fondului locativ.

La data de 1 ianuarie 2022, doar 62,5% din locuințe înregistrate sunt dotate cu apeduct, 60,8% dispun de canalizare, 44,4% sunt racordate la încălzirea centrală și 90,5% dispun de alimentare cu gaze naturale și lichiefiate.

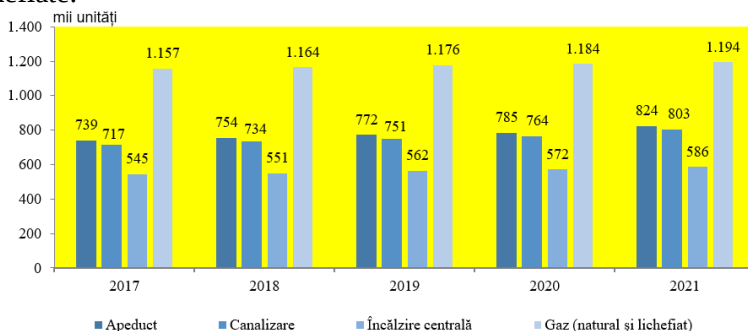

Figura 2. Dotarea fondului locativ al Republicii Moldova

Sursa: elaborat de autor

Măsuri de intervenții pentru atingerea obiectivelor urmărite

Pentru clarificarea regimului proprietății în cadrul blocurilor cu spații de locuire și pentru asigurarea administrării eficiente a blocurilor locative (inclusiv a proprietăților comune în aceste blocuri și a infrastructurii tehnice) sunt propuse următoarele măsuri de intervenție:

1. Finalizarea procesului de privatizare a apartamentelor care sunt încă în proprietatea Statului și a Unităților Administrativ Teritoriale.

2. Dezvoltarea sectorului de servicii pentru gestiunea și întreținerea fondului locativ, delimitând cu o claritate maximă funcțiile

de administrator, prestator de servicii pentru întreținerea fondului locativ și prestator de servicii.

3. Realizarea de programe de reabilitare tehnică și termică a blocurilor locative, cu susținerea financiară a acestora din diferite fonduri, inclusiv din bugetul local, din fondurile ecologice și din fondurile de economisire a resurselor energetice.

4. Asigurarea procesului de control al respectării legislației la capitolul formării asociațiilor și a exploatării și întreținerii tehnice a fondului locativ.

Finalizarea procesului de privatizare a apartamentelor care sunt încă în proprietatea Statului și a Unităților Administrativ Teritoriale.

Elaborarea și implementarea programelor de reabilitare tehnică și termică a blocurilor locative

Elaborarea programelor de reabilitare tehnică și termică a blocurilor locative, cu susținerea financiară a acestora din fonduri publice și private au ca scop principal reabilitarea fondului locativ dar facilitează și finalizarea procesului de formare și înscriere a asociațiilor de proprietari. Fondul locativ necesită intervenție de reabilitare tehnică.

Blocurile locative, aflându-se într-o stare deplorabilă, sunt generatoare de riscuri pentru viața și sănătatea oamenilor, care trăiesc în aceste blocuri, de aceea programele de reabilitare tehnică trebuie să fie examinate ca probleme strategice, de asigurare a securității cetățenilor statului.

Prin programe de reabilitare termică a blocurilor locative, se va asigura protecției termice a pereților, a acoperișurilor, a elementelor de închidere a clădirii și conductelor termice se pot economisi resurselor energetice, în contextul în care Republica Moldova fiind dependentă de resurse energetice externe.

Aceste programe se pot implementa prin mecanisme de cofinanțare publică, putând reprezentând un stimul pentru organizarea proprietarilor și cofinanțarea programelor dar care să înceapă obligatoriu cu asociațiile de condominiu înregistrate.

Una din condițiile esențiale în programele de reabilitare trebuie să fie legată de condiționarea cofinanțării din bugetele publice doar a asociațiilor condominiile înregistrate legal. Aceasta și va fi motivația de înființare și înregistrare a asociațiilor și condominiului.

Asigurarea procesului de control al respectării legislației la capitolul formării asociațiilor și a exploatării și întreținerii tehnice a fondului locativ.

Controlul asupra procesului privind formarea asociațiilor (condominii) dar și a stării tehnice a fondului de locuințe privatizat, asupra respectării termenelor de reparație a acestuia și folosirii lui conform destinației este pus în sarcina autorităților publice locale.

Există prevederi legale care trebuie să fie respectate de către autoritățile publice locale, în mod special de către primar și subdiviziunile primăriei, aceasta fiind o atribuție directă a primarului.

Pentru asigurarea îndeplinirii funcțiilor de monitorizare și control sunt necesare următoarele este nevoie să fie create de careva instrumente, din care:

1) Întărirea capacităților instituționale ale autorităților publice prin revizuirea atribuțiilor direcțiilor specializate ale primăriilor;

2) Crearea subdiviziunilor responsabile acolo, unde acestea lipsesc;

3) Elaborarea unor mecanisme de control eficiente cu stabilirea atribuțiilor concrete pentru direcțiile responsabile ale APL și a măsurilor de sancționare pentru neîndeplinirea prevederilor legale și nerespectarea normelor de întreținere a blocurilor;

4) Stabilirea indicatorilor de monitorizare și a raportărilor obligatorii periodice pentru organele de control, în scopul asigurării publicității performanței obținute.

Scopul principal al Concepției **„Administrare eficientă a fondului locativ”**, constă în stoparea procesului de degradare și îmbunătățirea calității blocurilor de locuințe în orașul Chișinău. Asigurarea reformei gestiunii blocurilor de locuințe va fi posibilă prin realizarea următoarelor obiective strategice:

1. Sprijinirea apariției și consolidării de proprietari colectivi responsabili și eficienți în fiecare bloc de locuințe.

2. Sprijinirea dezvoltării pieței libere și concurențiale de servicii locative.

3. Sprijinirea dezvoltării de instrumente financiare de susținere a reparațiilor capitale și modernizării blocurilor de locuințe.

Având în vedere evoluțiile din ultimii 20 ani și situația actuală, precum și experiența internațională în domeniu, există trei **scenarii** posibile de dezvoltare a situației:

1. Scenariu Inerțial;
2. Scenariul de Reformă Radicală și Rapidă;
3. Scenariul de Reformă Graduală.

Luând în considerație contextul social-politic și economic existent, promovarea reformei managementului locativ în Municipiul Chișinău necesită o abordare temporală structurată: pe termene scurt, mediu și lung, expusă schematic în figura ce urmează.

Experiența altor state din Europa Centrală și de Est demonstrează ca sunt necesari peste 10 ani pentru crearea unei piețe funcționale și eficiente a serviciilor locative, capabile să asigure regenerarea calitativă a fondului de locuințe. Totodată, tranziția deplină spre mecanismele economiei de piață și ireversibilitatea reformelor poate fi asigurată pe durata unui ciclu electoral, astfel încât către sfârșitului mandatului politic să se producă deja rezultate pozitive vizibile.

Se preconizează că, în condițiile mun. Chișinău, sunt necesari 4 ani pentru reorganizarea completă a sectorului în corespundere cu principiile economiei de piață și bunei guvernări, susținerea ulterioară ar putea asigura implementarea reparațiilor capitale a circa 30% din fondul locativ în decurs de 12 ani din momentul lansării reformelor.

Reieșind din conceptul de condominiu este important de convins proprietarii de apartamente de la bloc de urgența perceperii principiului: **„Tranziția sectorului locativ la principiile economiei de piață”**. În linii generale, acest principiu se referă la trecerea deplină a obligațiunii fiecărui proprietar de locuință de ași finanța - fondul locativ pe care îl posedă. Această gândire va asigura reala funcționare a sectorului locativ în condiții de piață liberă și concurențială.

Avantajele obținute în timp pot fi:

1. Liberalizarea prețurilor la serviciile comunale locative – apariția mai multor operatori independenți;
2. Dezvoltarea și diversificarea ofertei de servicii locative la un preț accesibil;
3. Lansarea mecanismelor de cofinanțare a reparațiilor capitale a blocurilor cu apartamente;
4. Perceperea justă a valorii de piață a apartamentelor;
5. Oferte complexe de administrare imobiliară;
6. Satisfacție personală de la trai în bloc sigur și curat.

SCOP:		
Stoparea degradării și îmbunătățirea calității blocurilor cu apartamente din mun. Chișinău		
OBIECTIVE:		
1. Stimularea apariției și consolidării grupurilor de proprietari cu interes de exploatare eficientă a blocului cu apartamente	2. Sprijinirea dezvoltării pieței libere și concurențiale de servicii locative	3. Dezvoltarea instrumentelor financiare de susținere a reparațiilor capitale și modernizării blocurilor cu apartamente
MĂSURI:		
1.1. Perfecționarea cadrului legal existent 1.2. Conștientizarea și responsabilizarea proprietarilor de apartamente privind obligația întreținerii blocurilor cu apartamente 1.3. Susținerea ideologică și metodologică din partea APL a procesului de gestiune a condominiului Susținerea creării și consolidării Uniunilor de Asociații de coproprietari în condominiu	2.1 Sprijin în verificarea corectitudinii înregistrării proprietăților la ASP Cadastru pentru fiecare bloc în parte 2.2 Elaborarea mecanismului de formare a prețurilor pentru serviciile locative 2.3 Susținerea dezvoltării agenților economici prestatori de servicii de gestiune a fondului locativ 2.4 Promovarea contractelor directe dintre gestionarii fondului locativ și coproprietarii blocurilor cu apartamente	3.1 Lansarea și dezvoltarea Programului Municipal de cofinanțare a reparațiilor capitale a blocurilor cu apartamente 3.2 Lansarea și dezvoltarea Programului de susținere a păturilor vulnerabile în procesul de reparație capitală a blocurilor cu apartamente 3.3 Contribuții la dezvoltarea finanțării preferențiale prin creditare a procesului de reparație capitală și modernizare a blocurilor cu apartamente 3.4 Crearea Agenției Municipale de garantare a creditelor bancare pentru reparația capitală a blocurilor cu apartamente

Figura 3. Algoritmul stopării degradării fondului locativ

Rolul societății trebuie focusat și pe principiul: **„Consolidarea și dezvoltarea pieței serviciilor locative”**. Mecanismele economiei de piață pot genera de sine-stătător o transformare calitativă a fondului locativ și europeanizare a zonelor rezidențiale ale localității.

Piață serviciilor locative trebuie să funcționeze în condiții de maximă concurență, ce va permite sporirea continuă a calității serviciilor și optimizarea costurilor.

Rolul administrației publice municipale trebuie redus numai la asigurarea controlului stării fondului locativ și susținerea inițiativelor de modernizare a acestuia.

Asociația de coproprietari va asigura un progres continuu de reabilitare tehnică și creștere a calității fondului locativ, inclusiv implementarea principiilor de eficiență energetică, urmare a activizării instrumentelor financiar-creditare de asigurare a reparațiilor capitale și curente.

Studiu de fezabilitate a reparației acoperișului blocului cu apartamente S+9E+ET, în cadrul condominiului din mun. Chișinău

Pentru studiul de fezabilitate a fost selectat un bloc cu 36 apartamente seria 143 ce face parte din fondul locativ vechi, construit în anul 1986. Blocul cu apartamente are regim de înălțime: S + 9 E + ET, clădirea este dotată cu lift și balcoane la fiecare apartament.

Casa din elemente prefabricate din beton armat are acoperișul tip terasă și oferă securitate sporită în caz de cutremur.

Planimetria fiecărui apartament permite amenajarea convenabilă și locuința confortabilă, deoarece camerele sunt mari și dreptunghiulare. Blocul este amplasat în sectorul Ciocana, mun. Chișinău, str. N. Milescu Spătaru.

Asociația de proprietari în prezent este în curs de fondare, proces ce durează din motivul vârstei înaintate a unor proprietari și absența unora din ei pe motiv de muncă peste hotare. Proprietarii inițiali a apartamentelor din acest bloc au fost muncitorii din cadrul întreprinderilor de construcții, care ulterior au privatizat aceste locuințe.

Problema majoră a acestei clădiri o constituie starea învelitorii acoperișului, care este în exploatare mai bine de 15 ani și necesită urgent înlocuire, fiindcă sunt scurgeri din tavanul apartamentelor de la ultimul etaj. Proprietarii apartamentelor de la etajul 9 au solicitat colectarea de mijloace bănești de la toți proprietarii, însă doritori de a contribui la

reparații sunt puțini, iată de ce formarea Asociației de proprietari în condominiu a devenit o urgență.

Figura 4. Imaginea blocului cu 36 apartamente din str. N. M. Spătaru, mun. Chișinău. Sursa: elaborat de autor

Pentru efectuarea studiului de fezabilitate în tabelul 3.1 s-a calculat conform schiței de proiect în baza suprafeței apartamentelor câte două pe etaj de $49,38 \text{ m}^2$ – 2 odăi și de $66,91 \text{ m}^2$ – 3 odăi, suprafața totală a apartamentelor.

Tabelul 1. Determinarea suprafeței totale a apartamentelor

Specificație apartament	Cantitatea	Suprafața apartament, m ²		Suprafața totală, m ²
		Locativă	Totală	
Cu 2 odăi	18	28,35	49,38	888,84
Cu 3 odăi	18	40,89	66,91	1204,38
Total	36	-	-	2093,22

Sursa: elaborat de autor

Concluzie: Suprafața totală a locuințelor calculată din blocul cu 36 apartamente constituie 2093,22 m².

Folosind dimensiunile din proiectul clădirii și măsurările în teren s-a calculat Suprafața totală a acoperișului, care constituie: $352,8 + 58,8 = 411,6 \text{ m}^2$.

Pentru organizarea lucrărilor de reparații a învelitorii acoperișului a fost analizată piața materialelor de construcții din Chișinău și s-au selectat cele mai bune oferte de materiale de construcții și oferta pentru executarea lucrărilor de reparații. Calculele au fost efectuate sub formă

de tabel luând în considerație normele de consum pentru fiecare categorie de material și numărul de trei straturi de membrana bituminoasă care se va lipi pe mastic bituminos pentru acoperiș de aplicare la cald MBK-G-55. Prețul pentru manoperă include și înlăturarea straturilor de membrană deteriorată.

Tabelul 2. Calculul necesarului de materiale și prețului de reparație a acoperișului

Material / Indicatori	U/M	Preț, lei	Consum la m²	Preț, lei/strat	Preț, lei/3 strat
Membrana bituminoasă Festa plus P 4	m ²	101	0,9	90,9	273
Mastic hidroizolant la rece pentru acoperișuri „SMUGLYANKA”	kg	105	2,5	262,5	263
Mastic bituminos pentru acoperiș de aplicare la cald MBK-G-55	kg	16	1,2	19,2	57,6
Total materiale	m ²	-	-	-	593
Manopera	m ²	-	-	-	450
Total	m²	-	-	-	1043
Suprafața totală	m²	-	411,6	-	-
Prețul total	lei	-	-	-	429217

Sursa: elaborat de autor

Concluzie: În rezultatul calculelor efectuate prețul total al lucrărilor de reparație a acoperișului (inclusiv prețul pentru materiale) constituie 429 217 lei.

Pentru organizarea reparației acoperișului blocului cu apartamente din sec. Ciocana, str. N. Milescu Spătaru, mun. Chișinău s-a decis contractarea unui credit de la Banca Comercială MAIB, pentru o perioadă de cinci ani cu o dobândă anuală efectivă de 14,5%.

A fost elaborat graficul de rambursare a creditului, prezentat în tabelul 3.

Concluzie: Pentru calculul dobânzii spre achitare s-a folosit metoda axată pe soldul restant de achitat, cu toate că dobânda anuală efectivă este de 14,5%, real se va achita pentru suma integrală a creditului o dobândă de:

$$DA = \text{Total dobândă achitată} / \text{Total credit bancar contractat} * 100\%,$$

$$DA = 163371 / 429217 * 100 = 38,06\%$$

Tabelul 3. Graficul rambursării creditului, lei

Anul		I			
Trimestru		1	2	3	4
Suma datoriei la finele perioadei		429217	407756	386295	364834
Suma de baza	429217	21461	21461	21461	21461
Dobânda	14,5%	15559	14781	14003	13225
Suma spre achitare tr.		37020	36242	35464	34686
Achitare anuală, lei					143412
Anul		II			
Trimestru		1	2	3	4
Suma datoriei la finele perioadei		343374	321913	300452	278991
Suma de baza		21461	21461	21461	21461
Dobânda		12447	11669	10891	10113
Suma spre achitare tr.		33908	33130	32352	31574
Achitare anuală, lei					130965
Anul		III			
Trimestru		1	2	3	4
Suma datoriei la finele perioadei		257530	236069	214609	193148
Suma de baza		21461	21461	21461	21461
Dobânda		9335	8558	7780	7002
Suma spre achitare tr.		30796	30018	29240	28462
Achitare anuală, lei					118518
Anul		IV			
Trimestru		1	2	3	4
Suma datoriei la finele perioadei		171687	150226	128765	107304
Suma de baza		21461	21461	21461	21461
Dobânda		6224	5446	4668	3890
Suma spre achitare tr.		27684	26907	26129	25351
Achitare anuală, lei					106070
Anul		V			
Trimestru		1	2	3	4
Suma datoriei la finele perioadei		85843	64383	42922	21461
Suma de baza		21461	21461	21461	21461
Dobânda		3112	2334	1556	778
Suma spre achitare tr.		24573	23795	23017	22239
Achitare anuală, lei					93623
Total dobândă achitată					163371
Total achitat în 5 ani					592588

Sursa: elaborat de autor

În cazul când banca va aplica metoda de calcul a dobânzii prin formula axată pe anuitate Asociația de coproprietari în condominiu va plăti cu circa 8% și mai mult. Această situație ne demonstrează și mai mult necesitatea formării Asociațiilor de administrare imobiliară pentru a acumula în timp fonduri suficiente de la proprietarii de apartamente aflate în bloc destinate bunei mențineri în stare funcțională a construcției.

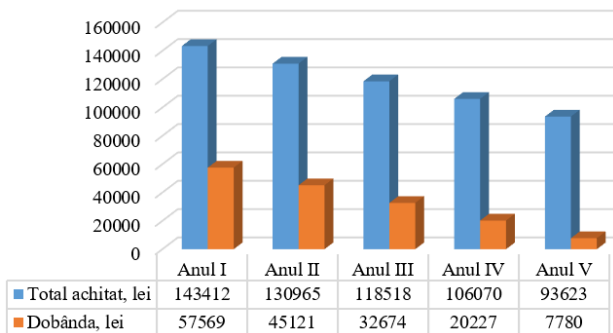

Figura 5. Rambursarea creditului bancar

Sursa: elaborat de autor

Pentru respectarea echității financiare în cadrul asociației, contribuția în condominiu pentru reparația acoperișului a fost calculată în raport cu participarea fiecărui proprietar în condominiu, adică suprafața totală a apartamentului aflat în proprietate.

Tabelul 4. Calculul contribuției lunare în condominiu pentru reparația acoperișului

Odăi	Suprafața apart., m ²	Suprafața totală, m ²	Prețul total, lei	Prețul, lei/m ²	Investiția totală, lei	Plata lunară, lei
2	49,38	888,84	592588	283	13979	233
3	66,91	1204,38			18942	316
Total	-	2093,22			-	-

Sursa: elaborat de autor

Contribuția lunară în condominiu pentru reparația acoperișului va constitui:

1. Pentru apartamentul cu două odăi și o suprafață totală de 49,38 m² – 233 lei/lună;
2. Pentru apartamentul cu trei odăi și o suprafață totală de 66,91 m² – 316 lei/lună.

Sumele date nu includ cotizațiile de membru al asociației de proprietari în condominiu și nici contribuțiile pentru mentenanțe de perspectivă a construcției. Calculul sumelor cotizațiilor respective se prezintă Adunării generale unde se discută și se aprobă.

Un obiectiv al prezentei cercetări este elaborarea unui model de contract dintre Asociația de condominiu și entitatea economică de prestare a serviciilor. Conținutul cadru al unuia din documentele de bază este prezentat în tabelul 5.

Tabelul 5. Conținutul contractului de administrare a Asociației de coproprietari în condominiu

Capitolul	Denumire	Specificație
I	Părțile Contractante	Se identifică părțile contractante: înregistrare, adresa juridică, cod fiscal, cont bancar etc.
II	Obiectul contractului	În urma acordului dintre părți, asociația de condominiu încredințează administratorului organizarea activității economice și administrative a asociației de coproprietari, se expun obiectivele și criteriile de performanță.
III	Durata contractului	Se specifică pe ce perioadă în luni se încheie contractul, (de obicei un an calendaristic, dar nu mai puțin de 6 luni), perioadă în care administratorul își amortizează cheltuielile generate de asimilarea noii asociații.
IV	Prețul contractului. Tarife, facturare și modalități de plată. Întârzieri la efectuarea plății	Prețul total al contractului include tariful de administrare încasat lunar și va fi achitat de către asociația administratorului, în baza unei facturi. Valoarea tarifului de administrare este de X lei pentru fiecare apartament administrat, calculat și negociat de părți.
V	Drepturile și obligațiile părților	Sunt specificate și enumerate drepturile și obligațiile administratorului și asociației de proprietari în condominiu.
VI	Loialitate și confidențialitate	Administratorul este obligat să-și folosească întreaga capacitate de muncă în interesul asociației, comportându-se ca un bun manager, iar asociația va respecta confidențialitatea acestui contract, părțile convin asupra confidențialității datelor din contract. Administratorul asigură păstrarea confidențialității datelor cu caracter personal ale membrilor asociației și respectarea dreptului acestora la

		protecția vieții private în privința prelucrării datelor cu caracter personal.
VII	Răspunderea părților	Ambele părți pentru ne îndeplinirea sau îndeplinirea necorespunzătoare a obligațiilor prevăzute în contract, părțile răspund potrivit legii Republicii Moldova.
VIII	Declarații și Garanții	Asociația declară că încheierea și derularea contractului nu încalcă, prevederile actelor sale constitutive și a hotărârilor adunării generale și nici o clauză a unui contract în care asociația este parte. Informațiile furnizate de asociație, administratorului la data încheierii contractului sunt corecte, reale și complete.
IX	Modificarea contractului	Prevederile contractului pot fi modificate și/sau completate, după o prealabilă notificare, cu acordul ambelor părți, prin acte adiționale aprobate și semnate, cu condiția ca acestea să nu contravină acestuia, precum și altor prevederi legale în vigoare.
X	Încetarea contractului	Contract poate înceta dacă una dintre părți nu respectă condițiile sau obiectul contractului (clauzele contractuale). Încetarea contractului nu înseamnă lipsa obligațiilor asumate în prezentul contract, în anexele și cererile aduse la contract. Rezilierea prezentului contract nu are nici un efect asupra obligațiilor decurgând din executarea contractului până la momentul rezilierii acestuia.
XI	Litigii	Părțile contractante convin că toate litigiile privind validitatea contractului sau cele rezultate din încheierea, modificarea, executarea, încetarea ori interpretarea clauzelor acestuia să fie rezolvate pe cale amiabilă sau arbitrată. În caz contrar, litigiile vor fi soluționate de instanța de judecată.
XII	Dispoziții finale	Clauzele stipulate în contract sunt negociate și acceptate în mod amiabil de părțile contractante, cu respectarea prevederilor legii Republicii Moldova.

Sursa: elaborat de autor

Concluzii:

Rezolvarea problemei locuințelor este una dintre prioritățile dezvoltării sociale și economice a Republicii Moldova. Pentru a îmbunătăți fondul de locuințe, este important să se efectueze reorganizarea sistemului de gestiune a blocurilor cu apartamente în

municipalităților, deoarece fondul de locuințe degradat este concentrat în ele, iar cea mai mare parte a populației țării trăiește și se localizează ele. Scopul principal al Concepției **„Administrare eficientă a fondului locativ”**, constă în stoparea procesului de degradare a clădirilor și îmbunătățirea calității blocurilor de locuințe, care poate fi realizat prin:

1. Sprijinirea apariției și consolidării de proprietari colectivi responsabili și eficienți în fiecare bloc de locuințe.
2. Sprijinirea dezvoltării pieței libere și concurențiale de servicii locative.
3. Sprijinirea dezvoltării de instrumente financiare de susținere a reparațiilor capitale și modernizării blocurilor de locuințe.

Reieșind din conceptul de condominiu este important de convins proprietarii de apartamente de la bloc de urgența percepției principiului: **„Tranziția sectorului locativ la principiile economiei de piață”**. Acest principiu se referă la trecerea deplină a obligațiunii fiecărui proprietar de locuință de ași finanța - fondul locativ pe care îl posedă. Această gândire va asigura reala funcționare a sectorului locativ în condiții de piață liberă și concurențială.

Printre avantajele obținute în timp putem menționa:

1. Liberalizarea prețurilor la serviciile comunale locative – apariția mai multor operatori independenți.
2. Dezvoltarea și diversificarea ofertei de servicii locative la un preț accesibil.
3. Lansarea mecanismelor de cofinanțare a reparațiilor capitale a blocurilor cu apartamente.
4. Perceperea corectă a valorii de piață a apartamentelor.
5. Oferte complexe de administrare imobiliară.
6. Satisfacție personală de la trai în bloc sigur și curat.

Rolul societății de condominiu trebuie să fie focusat și pe principiul: **„Consolidarea și dezvoltarea pieței serviciilor locative”**. Mecanismele economiei de piață pot genera de sine-stătător o transformare calitativă a fondului locativ și europenizare a zonelor rezidențiale ale localității.

Piață serviciilor locative trebuie să funcționeze în condiții de maximă concurență, ce va permite sporirea continuă a calității serviciilor și optimizarea costurilor.

Rolul administrației publice municipale trebuie redus numai la asigurarea controlului stării fondului locativ și susținerea inițiativelor de modernizare a acestuia.

Propunem ca asociația de coproprietari să asigure cu sprijinul proprietarilor un progres continuu de reabilitare tehnică și creștere a calității fondului locativ prin asigurarea reparațiilor capitale și curente, inclusiv implementarea principiilor de eficiență energetică.

Ca recomandări propunem de modificat unele legi din Codul Civil, pentru a fi clare și ușor înțelese de populația de rând care are necesitatea de a se consulta în domeniul locativ de condominiu.

Ca alternativă a condominiului pot fi firmele care oferă servicii de management a spațiilor locative, în situația când condominiu nu își poate realiza activitățile necesare. La fel pot fi organizate consultații de către preturi, primării sau contra plată de aceleași firme de management a spațiilor locative pentru a aduce la cunoștință cetățenilor, ce locuiesc în clădiri supraetajate, despre drepturile și obligațiile sale precum și oportunitățile de care ei pot să se folosească.

Referințe bibliografice:

1. Administrarea blocurilor locative, [accesat la 23.04.2023], disponibil: <https://svetlana.dogotaru.net/tag/administrarea-blocului-locativ/>
2. Fondul locativ. Banca de date statistice Moldova, [accesat la 16.05.2023], disponibil: https://statistica.gov.md/ro/statistic-indicator_details/4
3. Activitate curentă a serviciilor gospodărești. [accesat la 10.04.2023], disponibil: <https://chisinau.md/lib.php?l=ro&idc=776&t=/Informatii/Rapoarte-anualeTransparenta-PMC&>
4. Statutul Asociației de Coproprietari în Condominiu, [accesat la 25.04.2023], disponibil: <https://urbanconsulting.md/statut/statut-acc.pdf>
5. Asociația Coproprietarilor în Condominiu. Care sunt organele de conducere și cine poate fi membru al acestora, [accesat la 25.04.2023], disponibil: <https://www.zdg.md/recomandat/asociatia-coproprietarilor-in-condominiu-care-sunt-organele-de-conducere-si-cine-poate-fi-membru-al-acestora/>
6. Reglementarea relațiilor juridice în cadrul condominiului, [accesat la 26.04.2023], disponibil: <https://condominiu.md/membru-unei-asociatii/>

7. Грабов П.Г. Основы организации и управления жилищно-коммунальным комплексом: Учебно-практическое пособие. Изд-во «АСВ», 2014. – 528 с.
8. Шеина С.Г. Стратегическое управление техническим состоянием жилищного фонда муниципального образования: Монография. – Ростов-на-Дону: РГСУ, 2015. – 196 с.
9. Байрамуков С.Х., Эбзеев М.Б. Методологический подход к формированию системы энергетических обследований в жилых зданиях серий «Инженерный вестник Дона», 2015. – 237 с.
10. Locația în teritoriu a obiectului de studiu, [accesat la 30.04.2023], disponibil: <https://www.google.com/maps/@47.0397372,28.8926219,566m/data=!3m1!1e3?hl=ru>
11. Oferte publice privind prețurile pentru serviciile de reparație a acoperișului blocurilor de locuit, [accesat la 30.04.2023], disponibil: <https://topmaster.md/price/krovelnyje-raboty/> și <https://montaco.md/ru/ceny-montazh-krovli-moldova/>

EVALUAREA TEHNICĂ A CLĂDIRILOR DIN CENTRU ISTORIC AL MUNICIPIULUI CHIȘINĂU

Irina BOGDAN,

irina.bogdan@imei.utm.md

Ion ALBU, ORCID ID: 0000-0003-2134-7065

ion.albu@fcgc.utm.md

Rezumat. *Evaluarea tehnică în construcții se efectuează prin studii, cercetări, încercări și evaluări ale situației existente, calcule și verificări pentru asigurarea unui nivel minim de calitate, prevăzut de Legea privind calitatea în construcții. Prezentul articol are drept scop de a analiza obiectele istorico-culturale, de a face comparație între cum reprezentau acestea mulți ani în urmă și care este starea lor actuală, de a obține unele cunoștințe privind inspectarea și expertiza tehnică a clădirilor istorice.*

Cuvinte cheie: *uzură, clădiri istorice, degradare, reabilitare, inspectare, demolare*

Introducere.

Evaluarea tehnică a construcțiilor existente se efectuează în toate cazurile când poate surveni o diminuare a indicilor tehnici de calitate, a rezistenței și stabilității elementelor portante sau a structurii de rezistență în ansamblu (tasări neuniforme și inundații ale fundațiilor, coroziunea materialelor, supraîncărcări, schimbarea destinației, reconstrucții, supraetajări și alte activități).

Evaluarea tehnică a construcțiilor existente este un proces complex prin care se evaluează starea și performanța unei structuri de construcție existente.

Scopul principal al unei evaluări tehnice este să identifice eventualele deficiențe, daune sau riscuri asociate cu construcția și să ofere recomandări pentru îmbunătățirea sau remedierea acestora.

Analiza situației clădirilor istorice existente

Centrul istoric al Chișinăului este situat în partea centrală a orașului Chișinău. Acesta este o zonă cu o mare valoare istorică și arhitecturală, care a fost construită în secolele XVIII și XIX, și care a suferit numeroase transformări și restructurări de-a lungul timpului.

De regulă atunci când vorbim despre Chișinăul istoric sau nucleul istoric al Chișinăului, deseori facem referință la câteva clădiri importante

care au statut protejat prin lege (monumente de arhitectură) fără a vedea „peisajul istoric urban” al acestuia în ansamblu. Legea nu protejează doar clădiri singulare, obiecte ale patrimoniului construit, dar și o zonă care cuprinde elemente precum - topografie, caracteristici naturale ale așezării, scuaruri, trama stradală și alte elemente ale structurii urbane.

Din păcate această abordare de a percepe nucleul istoric ca pe un sit întreg sau un ansamblu protejat a fost ignorată, lucru care a dus la intervenții masive și distrugerea a unei bune părți din fondul construit al Chișinăului. Mai mult decât atât, aceste intervenții în nucleul istoric, au creat și vor crea în continuare probleme urbanistice aproape ireversibile atât pentru centrul orașului cât și pentru Chișinău în general.

Din 1993 și până astăzi n-am reușit să avem un sistem de protecție a patrimoniului construit funcțional. Acest lucru a dus la starea la deplorabilă în care se află Nucleul Istoric: clădiri istorice (Moara Roșie, Vila Nazarov, Casa Herța, Casa Cheșco etc.) lăsate în paragină; monumente de arhitectură, uneori chiar și de importanță națională, demolate (clădirea de pe strada Vlaicu Pârcălab cu nr. 71, vila familiei Tumarchin de pe strada Ștefan cel Mare cu nr. 160) și imobile rezidențiale care nu doar că nu se integrează în contextul istoric existent, dar creează o serie de probleme ireversibile orașului nostru.

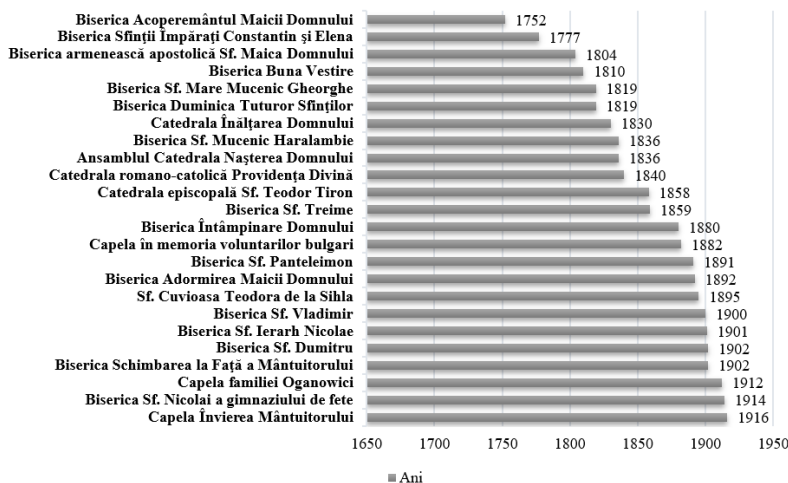

Figura 1. Construirea bisericilor în dependență de an

Sursa: elaborat de autor, [1]

Municipiul Chișinău este o regiune istorică, compusă din 35 localități. Fiind o regiune creștină, cu vechi tradiții religioase, atestăm în vechile manuscrite basarabene, unele menționări specifice, în ceea ce privește amplasarea primelor biserici într-un mediu urbanistic primitiv. Amplasarea acestora a fost dictată de anumite tradiții, caracteristici urbane, ideologii religioase etc.

Centrul istoric al Chișinăului este unul dintre cele mai importante zone ale orașului, datorită istoriei și arhitecturii sale bogate și diverse. În această zonă puteți găsi o varietate de case de raport, vile și conace, care sunt clădiri tradiționale ale orașului, construite în secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

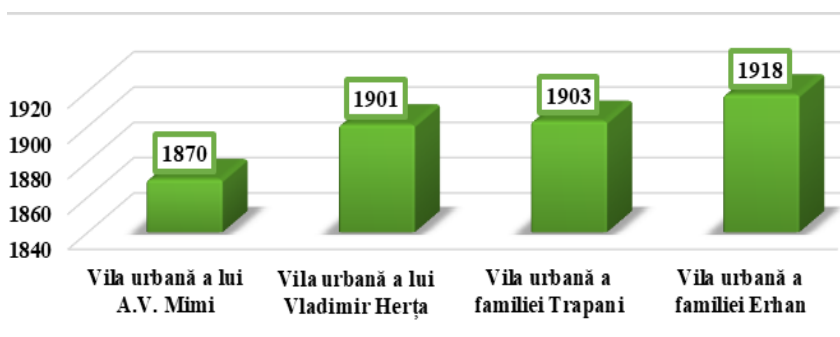

Figura 2. Cele mai cunoscute vile urbane din mun. Chișinău
Sursa: elaborat de autor [1]

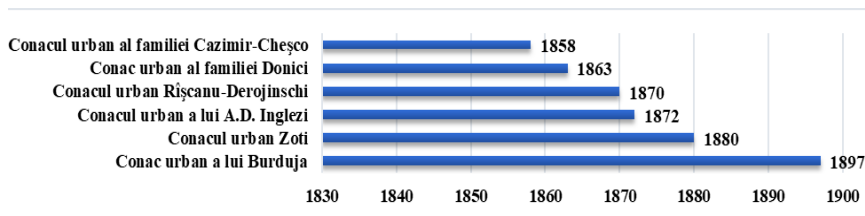

Figura 3. Cele mai cunoscute conace urbane din mun. Chișinău
Sursa: elaborat de autor [1]

Analiza tehnică și arhitecturală a clădirilor cultural-istorice

Clădirea fostei mori de aburi, numită colocvial Moara roșie, este o moară de abur nefuncțională, monument de arhitectură de valoare locală amplasat pe strada cu același nume din Chișinău. A fost construită la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, în stil eclectic. Moara este o clădire masivă, în patru niveluri, ridicată pe un plan rectangular, cu o aripă laterală, mai joasă, aliniată cu latura alungită străzii. [2]

Figura 4. Moara Roșie - Clădirea fostei mori de aburi

Sursa: elaborat de autor

Fațada principală a clădirii conține un rezalit central, prin care are loc intrarea, evidențiată în partea superioară a edificiului printr-un etaj de mansardă, acoperit în două pante. Parterul construit în piatră de carieră, este fără detalii decorative, paramentul având goluri rectangulare de ferestre și uși, buiandrugii cărora sunt alcătuiți din bolțari cu alternarea cărămizilor și pietrelor albe de carieră. Fațadele părții superioare a clădirii, au un aspect pitoresc grație combinației contrastante dintre cărămida roșie și piatra albă de carieră, utilizată pentru a evidenția structura și detaliile arhitectonice. Cu piatră albă sunt marcată colțurile

clădirii, ancadramentele și bolțarii ferestrelor circulare, în segment de arc și în arc în plin cintru. [2]

Tabelul 1. Descrierea tehnică a elementelor constructive

Element	Descrierea degradărilor	Poze
Fundații	Au fost observate tasări, fisuri, crăpături și piatră dezgolită. Deformarea definitivă a pietrei, decojirea și fărâmițarea finisajului.	
Pereți	Au fost depistate fisuri, ciobiri, deformări, deteriorări ale structurii pereților, de asemenea urme de igrasie și mucegai provocate de umiditate	
Acoperiș	Prezența golurilor și discontinuitatea învelitorii, defecțiuni ale sistemului de evacuare a apelor pluviale.	
Uși și ferestre	Ferestrele nu s-au păstrat, fiindu-le atașate gratii din metal și fiind zidite cu piatră în interior. Aspectul vizual este dezastruos, carcasa de lemn nu mai este vizibilă la fiecare fereastră.	

Sursa: elaborat de autor

Clădirea fostului gimnaziu pentru fete fondat de baroneasa A. von Gheiking

Clădirea fostului gimnaziului pentru fete fondat de baroneasa Iulia von Heyking este un monument de arhitectură de însemnătate națională, amplasat pe str. Alexei Mateevici, 85 din Chișinău, în prezent se află într-o stare avansată de deteriorare. Teritoriul pe care sunt amplasate edificiile este de 04112 ha, construcțiile având 1047,3 m.p., 339 m.p. și 66,3 m.p. [3]

Clădirea a fost construită în anii 90 ai secolului al XIX-lea. Din 1892 a fost sediul gimnaziului pentru fete fondat de baroana Iulia A. von Gheiking, din 1918 a funcționat liceul A. Donici. La sfârșitul anilor 30 a fost o parte componentă a liceului industrial. În perioada postbelică aici s-a aflat sediul Sovietului Comisarilor Narodnici ai RSSM, apoi – școala medie nr. 5. [3]

Figura 5. Clădirea fostului gimnaziu pentru fete fondat de baroneasa A. von Gheiking

Sursa: elaborat de autor

În momentul de față, accesul e teritoriul obiectului evaluat este restricționat, deoarece starea este extrem de avansată și poate prezenta pericol pentru trecători.

Tabelul 2. Descrierea tehnică a elementelor constructive

Element ul	Descrierea degradărilor	Poze
Fundații	Dezintegrarea și deformațiile excesive ale fundațiilor. Este vizibilă distrugerea activă a fundațiilor fiind observate fisuri mari, piatră dezgolită și crăpături destul de adânci.	
Pereți	Majoritatea pereților au pierdut fie parțial, fie total stratul de finisare, fiind observate întregi sectoare de fisuri, crăpături și piatră dezgolită. În urma zidăriei crăpate pe perimetrul întregii construcții, se atestă o dezagregare a zidurilor.	
Planșee	Sunt vizibile sectoare întregi cu goluri în planșeu sau unde au rămas doar grinzele, dar și ele într-o stare extrem de deplorabilă.	
Acoperiș	Acoperișul construcției lipsește în măsură de 85-90%.	
Uși și ferestre	Starea ferestrelor este deplorabilă, fiind vizibile doar tocul și rama lor, iar în unele cazuri a rămas doar o parte a golurilor prevăzute pentru ferestre. Ușile sunt în proces de putrefacție.	

Sursa: elaborat de autor

Vila urbană a familiei Nazarov

Primele informații documentare, referitor la proprietatea imobiliară datează din 1900, când de la frații *Ivan și Nicolai Stepanovici Lebedev* ajunge în proprietatea negustorului *Iacob Nazarov*. În 1940 proprietară este atestată *Hana Epștein*. Casa a suferit în timpul războiului, fiind refăcută în 1948. [4]

Este construită din piatră, tencuită, într-un etaj, ridicată pe un demisol înalt, utilizabil, cu intrare din partea curții, prin fațada posterioară. Fațada principală alungită, cu 12 axe de goluri, este orientată spre strada Columna. [4]

Figura 6. Conacul urban Nazarov sf. sec. XIX

Sursa:elaborat de autor

Fațada laterală are două grupe de ferestre îngemănate, despărțite printr-o leșină din piatră, tencuită alb, care contrastează cu peretele construit în cărămidă roșie. Ferestrele din grupul alcătuit din câte două goluri sunt rectangulare înscrise într-un arc în plin cintru, fiecare din timpane lor fiind completat cu câte o scoică, orientată cu intradosul spre exterior sub aspectul de concă.

Acoperișul este în patru pante, cu o penetrare de mansardă în partea centrală, cu un acoperiș din metal în forma trunchiului de piramidă, formă, acoperită cu solzi din fier. [4]

Tabelul 3. Descrierea tehnică a elementelor constructive

Elementul	Descrierea degradărilor	Poze
Fundații	Au fost observate tasări, fisuri, crăpături și piatră dezgolită.	
Pereți	Au fost depistate fisuri, ciobiri, deformări, deteriorări ale structurii pereților, de asemenea urme de igrasie și mucegai provocate de umiditate	
Acoperiș	Prezența golurilor și discontinuitatea învelitorii, defecțiuni ale sistemului de evacuare a apelor pluviale.	
Uși și ferestre	Ferestrele nu s-au păstrat, fiindu-le atașate gratii din metal și fiind crăpate ochiurile.	

Sursa: elaborat de autor

Observăm o calitate redusă a lucrărilor de conservare și restaurare datorită alegerii nereușite a materialelor, reducerii timpului de proiectare, expertizei formale și nerespectării tehnologiei lucrărilor de restaurare. Unii dintre arhitecții moderni urmează o politică de proiectare a arhitecturii moderne fără a considera problema conservării vechilor clădiri drept o prioritate.

Ca urmare a acțiunilor lor și cu încuviințarea autorităților locale,

crește riscul pierderii celor mai valoroase elemente ale mediului arhitectural și istoric al orașelor și localităților țării. [5]

- În 2003-2006, în Registrul monumentelor R. Moldova au fost înregistrate 977 obiecte cu statut de monument național protejat amplasate în mun. Chișinău. Deja în 2010 s-a constatat că peste 25% dintre acestea au fost fie demolate, fie se află în proces de distrugere activă.
- În Chișinău au fost demolate 82 obiecte cu statut de monument (din care 44 au fost demolate în 1993-2006 și 38 în 2006- 2012), 160 de obiecte au fost manipulate ilegal și și-au pierdut aspectul autentic, 17 monumente arhitecturale au fost abandonate și transformate în ruine.
- Indiferența societății față de protecția monumentelor culturale este una dintre cele mai periculoase probleme sociale, naționale, a căror consecință este pierderea autenticității naționale.

Figura 7. Cele mai dezastruoase clădiri din centru istoric
Sursa:elaborat de autor

Evaluarea bunului imobil istoric

Figura 5. Turnul de apă,
sediul muzeului or.
Chișinău

Turnul de apă (numit și Castelul de apă) este un monument de arhitectură și artă de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău. Edificiul a fost zidit la sfârșitul secolului al XIX-lea după un proiect întocmit de Alexander Bernardazzi, pe cel mai înalt punct al orașului de la acea perioadă. Muzeul este cunoscut ca Turnul de apă, deoarece aici la început își avea sediul instituția furnizoare de apă potabilă din orașul gubernial. [6]
În prezent muzeul orașului Chișinău, turnul găzduiește expoziția „Istoria orașului”, exponatele căreia datează din intervalul sec. XV-XX. De asemenea, pe ultimul nivel al castelului de apă se organizează deseori expoziții de picturi, fotografii, vernisaje, și chiar concerte. [6]

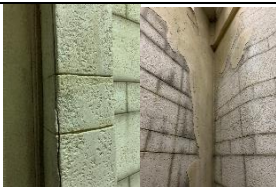
Turnul de apă este amplasat mun. Chișinău, sect. Buiucani pe strada Alexei Mateevici, 60a pe un teren cu suprafața de 0,0824 ha, construcția având o suprafață de 337,2 m.p. Înălțimea turnului până la cornișă este de 22 m. [6]

Starea tehnică a Turnului de Apă din mun. Chișinău este satisfăcătoare și nu necesită intervenții urgente. În timpul inspecției nu au fost observate deteriorări ale structurilor care pot conduce la scăderea capacității portante și a stabilității clădirii, prăbușirii elementelor sau careva perturbații grave a funcționării normale a echipamentului și instalațiilor. [6]

În practică există o distincție clară între inspectarea bunului imobiliar și expertiza tehnică a clădirii. Spre deosebire de inspectarea bunului imobiliar, care este o condiție obligatorie a evaluării, expertiza tehnică este efectuată destul de rar și doar în cazurile când evaluatorul nu

este în stare să estimeze de sine stătător starea tehnică a construcției sau a unor elemente constructive.

Tabelul 4. Descrierea tehnică a elementelor constructive

Elementul	Descrierea degradărilor	Recomandări	Imagini
Fundații	Se atestă eroiza pietrelor de calcar.	Consultarea unui inginer constructor în vederea ameliorării situației fundațiilor. Inspecții anuale ale fundației.	
Pereți	Fisuri și crăpături ale pereților, de asemenea, lipsa în unele sectoare a materialului de finisare.	Consultarea unui inginer constructor pentru tratarea fisurilor și crăpăturilor. Aplicarea materialului de finisare în zonele necesare.	
Planșee	Defecte ale planșeelor nu au fost depistate.	Inspecții vizuale la necesitate.	
Pardoseli	Pardoselile construcției sunt în stare bună.	Inspecții vizuale la necesitate.	
Acoperiș	Degradări vizibile ale structurii acoperișului nu au fost depistate.	Inspecții anuale pentru verificarea lipsei de deteriorări, scurgeri și umiditate în spațiul mansardei.	

Scara	A fost observată o treaptă avariată.	Reparația treptei avariate și inspecții ulterioare la necesitate.	
Uși și ferestre	Degradări ale golurilor ușilor și ferestrelor nu au fost depistate.	Inspecții anuale pentru verificarea calității ermeticului, sticlei și furniturii, umidității lemnului și prevenirea deteriorărilor cauzate de ciupercile care distrug lemnul.	
Balcon	Fisuri și bășici ale materialului de finisare.	Curățarea suprafețelor unde sunt prezente bășicile în materialul de finisare, consolidarea și tratarea fisurilor apoi aplicarea materialului de finisaj.	

Sursa:elaborat de autor

Expertiza tehnică este efectuată de specialiști calificați care dispun de autorizațiile corespunzătoare. Ea presupune analiza detaliată a stării clădirii în general și elementelor constructive, structurii, materialelor de construcție, materialelor de finisare, terenului (solului).

Metode de estimare a uzurii fizice și calcularea uzurii fizice a construcției.

Starea tehnică atât a clădirii integral, cât și a elementelor constructive, și a rețelelor ingineresti este estimată prin criteriul uzura fizică.

Conform Regulamentului provizoriu privind evaluarea bunurilor imobile, metodele de estimare a uzurii fizice sunt:

- a) metoda normativă;
- b) metoda valorică;
- c) metoda vârstei efective.

Metoda nominală presupune determinarea mărimii uzurii fizice în baza analizei stării tehnice a elementelor constructive de bază ale clădirii. [7]

Determinarea uzurii fizice a întregii construcții se efectuează după formula 1:

$$U_{constr} = \frac{U_{elem} \times 100}{GS_{elem}}, \quad (1)$$

unde: U_{constr} – uzura fizică a construcției (%); U_{elem} – uzura elementelor construcției (%); GS_{elem} – greutatea specifică a elementelor constructive (%).

La determinarea uzurii fizice a unui anumit element constructiv este folosită formula 2:

$$Uf = \frac{V_{cr}}{DNE} \times 100\%, \quad (2)$$

unde: Uf – uzura fizică (%); V_{cr} – vârsta cronologică; DNE – durata normativă de exploatare.

Metoda valorică este aplicată pentru a estima uzura fizică atât a elementelor constructive ale construcției separat, cât și a întregii construcții. [7]

Pentru determinarea mărimii uzurii fizice prin *metoda vârstei efective* se folosește formula 3 și 4:

$$Uf = \frac{VE}{DVF} \times 100, \quad (3)$$

$$Uf = \frac{VE}{VE + DVFR}, \quad (4)$$

unde: Uf – uzura fizică exprimată în procente; VE – vârsta efectivă; DVF – durata de viață fizică; $DVFR$ – durata de viață rămasă.

Metoda grafică se aplică pentru un număr limitat de elemente constructive pentru care în timp s-a efectuat monitorizarea și s-au elaborat ciclograme de comportare a uzurii fizice în timp.

Metoda interpolării permite estimarea uzurii fizice cu o precizie mai mare folosind normele în construcții și rezultatele inspecției în teritoriu. [7]. Formula determinării uzurii fizice prin metoda dată este formula 5 și 6.

$$U_{f_{elem}} = U_{min} + (U_{max} - U_{min}) \times \frac{S_{det}}{S_{elem}}, \quad (5)$$

$$U_{f_{totală}} = U_{f_{element1}} \times \frac{S_{elem1}}{S_{totală}} + \dots + U_{f_{elementn}} \times \frac{S_{elemn}}{S_{totală}}, \quad (6)$$

unde: $U_{f_{elem}}$ – uzura fizică a elementului (%); U_{min} – uzura minimă (%); U_{max} – uzura maximă (%); S_{det} – suprafața deteriorată (m²); S_{elem} – suprafața elementului (m²).

Calcularea uzurii fizice a construcției integral

Un prim pas în calcularea uzurii fizice a construcției în întregime este determinarea greutateii specifice a elementelor construcției conform grupei de capitalizare (tabelul 5).

Tabelul 5. Determinarea greutateii specifice a elementelor construcției

Denumirea elementului	Elementele componente	G.S. după ICVR, %	G.S. după grupa de capitalizare, %	G.S. a elementelor, %
Fundații	-	11	-	11
Pereți	portanți	30	86	25.8
	despărțitori		14	4.2
Planșeu	-	9	11	0.99
Pardosea	-	9	6	0.54
Acoperiș	tâmplărie	22	40	8.8
	ardezie		60	13.2
Goluri	ferestre	-	-	-
	uși		-	-
Finisare	-	-	-	-
Instalații tehnico-sanitare și electrice	încălzire	10	25	2.5
	apeduct		42	4.2
	canalizare		25	2.5
	electricitate		20	2
Altele	balcoane	9	33	2.97
	scări		25	2.25
Total	-	100	-	80.95

Sursa: elaborat de autor

Selectarea și argumentarea metodelor și tehnicilor de estimare a uzurii fizice a elementelor constructive depinde de calitatea, cantitatea și credibilitatea informațiilor disponibile și acumulate în urma inspectării construcției, precum și de raționamentul evaluatorului. Valoarea finală a uzurii fizice a elementelor construcției și construcției în întregime este prezentată în tabelul 6.

Tabelul 6. Determinarea uzurii fizice a construcției în întregime

Denumirea elementului	Elementele componente	GS calculată a elem., %	Uzura fizică, %	Uzura fizică calculată total, %
Fundații	-	11	83.33	9.17
Pereți	portanți	25.8	38.86	10.03
	despărțitori	4.2	22.69	0.95
Planșeu	-	0.99	32.79	0.32
Pardosea	-	0.54	25.14	0.14
Acoperiș	tâmplărie	8.8	40	3.52
	ardezie	13.2	66.66	8.80
Instalații tehnico-sanitare și electrice	încălzire	2.5	40.21	1.01
	apeduct interior	4.2	47.5	2.00
	canalizare	2.5	35.35	0.88
	electricitate	2	38.9	0.78
Altele	balcoane	2.97	62.48	1.86
	scări	2.25	82.48	1.86
Total	-	80.95	-	41.30

Sursa: elaborat de autor

Uzura fizică a construcției în întregime se calculează conform formulei 1:

$$Uf = \frac{41,30}{80,95} * 100\% = \mathbf{51,01\%} \approx \mathbf{51\%}$$

Conform gradului de uzură obținut „Aprecierea calitativă a stării tehnice generale a clădirii”, starea construcției este **nesatisfăcătoare** ([41 - 60] %

Concluzii:

Sunt puține domeniile de activitate în care potențialul unor pierderi substanțiale în defavoarea beneficiarilor poate fi atât de ridicat ca în domeniul monitorizării/supravegherii deteriorărilor structurale ale construcțiilor.

Un diagnostic corect al deteriorării clădirilor asociat cu soluții corecte pentru reparații constituie premisa economică majoră pentru o activitate de întreținere eficientă.

Expertiza tehnică presupune analiza detaliată a stării clădirii în general și elementelor constructive, structurii, materialelor de construcție, materialelor de finisare, terenului (solului).

Inspectarea, la rândul său, poartă un caracter mult mai general și superficial și reprezintă vizitarea și examinarea bunului imobiliar în scopul obținerii informației necesare pentru formularea unei opinii profesionale privind valoarea proprietății imobiliare, necesitatea efectuării unor lucrări necesare pentru a aduce bunul imobiliar în conformitate cu cerințele pieței sau privind alte aspecte.

Procesul rapid de urbanizare și modernizare a orașelor vechi nu trebuie să prejudicieze moștenirea lor culturală. Procesul de urbanizare trebuie să ia în considerație monumentele istorice (clădiri, străzi, cartiere, grădini istorice etc.), care, luate împreună formează „orașul vechi” sau “orașul istoric”.

Inventarierea tehnică și pașaportizarea monumentelor cultural-istorice se efectuează cu scopul de a completa baza de date privind starea tehnică a construcțiilor, de a determina utilitatea lor pentru exploatarea în siguranță în continuare, necesitatea de executare a reparațiilor, reconstrucțiilor, reabilitării termice, consolidărilor sau a demolării, ceea ce se evidențiază prin alcătuirea cărților tehnice a construcțiilor.

Analizând obiectele selectate, am ajuns la concluzia că cauzele cele mai frecvente ale apariției degradărilor tehnice ale elementelor constructive sunt provocate de lipsa stratului de protecție ce condiționează pătrunderea apei în structura elementelor, care duce la măcinarea stratului de beton, decopertarea armăturii, apariția ruginii pe elementele metalice, ceea ce afectează nemijlocit rezistența materialelor de construcții.

Referințe:

1. Monumentele de arhitectură în Centrul Istoric al Chișinăului [citat 10.05.2023] Disponibil: <http://www.monument.sit.md/>
2. Moara Roșie, 5 A,B Clădirea fostei mori de aburi citat [10.05.2023] Disponibil: <http://www.monument.sit.md/moara-rosie/5/>
3. Alexei Mateevici, 85, Clădirea fostului gimnaziului pentru fete fondat de baronesa Iulia A. von Gheiking [10.05.2023] Disponibil: <http://www.monument.sit.md/alexei-mateevici/85/>
4. Columna, 110 Vila urbană a familiei Nazarov [10.05.2023] Disponibil: <http://www.monument.sit.md/columna/110/>
5. ALBU Ion., SVETLANA Albu, URSU Viorica, Patrimoniul arhitectural: aspecte legale, tehnice și economice, Chișinău Editura „Tehnica-UTM” 2020, 324 p, ISBN 978-9975-3481-2-6
6. Alexei Mateevici, 60 A Castel de apă [10.05.2023] Disponibil: <http://www.monument.sit.md/alexei-mateevici/60/>
7. ALBU Ion., ALBU Svetlana. Evaluarea tehnică în construcții (curs de prelegeri) Chișinău Editura „Tehnica-UTM” 2020, 334 p, ISBN 978-9975-45-650-0

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 *„Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova”*.

EVALUAREA BUNULUI IMOBIL CU VALOARE CULTURALĂ AMPLASAT ÎN MUNICIPIUL CHIȘINĂU (studiu de caz)

Otilia-Alexandra GOLUB,

otilia-alexandra.golub@imei.utm.md

Svetlana ALBU, ORCID ID: 0000-0002-8648-950X

svetlana.albu@emi.utm.md

Abstract. *This case study reflects the application of the methodology for the evaluation of immovable assets with cultural (architectural) value based on the study carried out by Albu Svetlana, dr.hab. univ. prof. regarding "The Economic Value and Valuation of Architectural Heritage". The foundation of the methodology for estimating the real value of cultural assets is the value creation mechanism, according to the entropic value theory. The implementation of the methodology being applied to the real estate "House of report with passage" located in the municipality of Chisinau, 35 Alexei Șciusev str., an architectural monument of national importance, included in the Register of Historical and Cultural Monuments.*

Keywords: *entropy, heritage, real value, methodology*

Introducere. Evaluarea bunurilor imobile cu valoare culturală reprezintă o adevărată provocare. Importanța, dar și actualitatea evaluării acestor tipuri de bunuri constă în asigurarea unei gestiuni economice adecvate a acestor bunuri și ar asigura o protecție pe măsură al acestora, întru-cât aceste obiecte trebuie protejate, conservate și restaurate în mod corespunzător. Aplicarea metodologiei de evaluare în cadrul studiului de caz oferind posibilitate evaluatorilor de a atrage atenția în procesul de evaluare la mai multe aspecte a bunurilor culturale.

Mecanismul creării valorii conform Teoriei Valoare Entropie

Teoria Valoare - Entropie consideră nivelul real al valorii bunului în momentul când bunul ca produs în urma procesului de producție, este consumat în procesul de consum, iar serviciile pe care le poate oferi bunul din produsul consumat sunt conservate într-un alt proces de producție, respectiv se creează un circuit drept "producție-consum-producție".

În Figura 1 este reprezentat mecanismul de creare a valorii în circuitul drept „producție-consum-producție”.

Conform [1] Teoriei Valoare Entropie se sugerează că Valoarea Reală a bunului se concepe din momentul inițial (t_0) a intrării

(determinării) bunului imobil drept bun patrimonial și pierderile entropice legate de lanțul de producție, fiind stabilite patru momente.

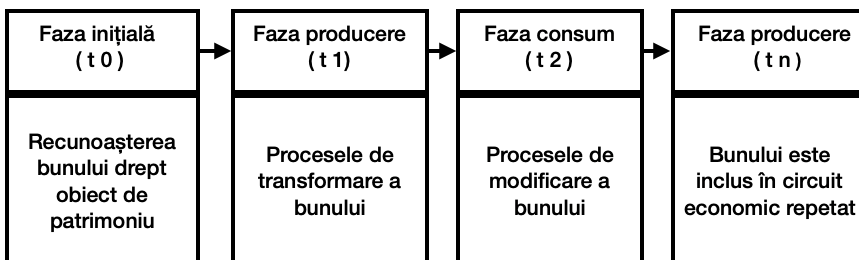

Figura 1. Mecanismul de creare a valorii în TVE

Sursa: elaborat de autor

Faza de Producție reprezintă momentul (t_1) care include procesele de transformare a bunului, restaurare/conservare a construcției pentru ca bunul să ajungă la o stare fizică exploatabilă și de transfer, când bunul se pune deja în funcțiune.

Faza de Consum reprezintă momentul (t_2), procesul de modificare a bunului, adaptările la cerințele moderne de utilizare a imobilului, aceasta poate însemna atât modernizarea utilităților cât și procesul de transformare a unei încăperi locuibile, în clădire comercială, oferind informație publicului larg despre utilitatea actuală, pe care bunul o deține.

Momentul (t_n) este faza de Producție, când bunul imobil este inclus în circuitul economic în mod repetat, fie ca muzeu, fie în scop turistic, etc. În această fază potențialul economic păstrat în procesul de producție este transferat sub formă de bani. Iar suma de bani de la final reprezintă valoarea reală propriu-zisă a obiectului patrimonial.

Evaluarea Bunurilor Culturale prin prisma Teoriei Valoare Entropie

Estimarea valorii unui bun imobil cultural se bazează de regulă pe cele trei abordări bine cunoscute în procesul de evaluare. Abordarea prin piață, prin cost și prin venit, prin prisma Teoriei Valoare Entropie (figura 3), acestea sunt explicate în următorul mod, conform [2].

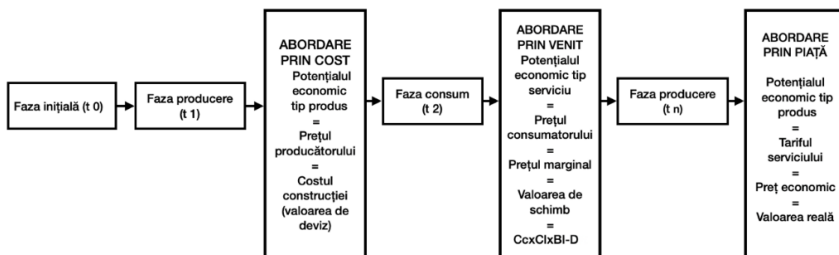

Figura 3. Estimarea Valorii pe baza Teoriei Valoare Entropie

Sursa: elaborat de autor

Abordarea costurilor va reflecta potențialul economic al bunului înainte ca aceasta să treacă de la faza de producere (t_1) până la faza de consum (t_2). Această abordare presupune achiziția unui echivalent al bunului cu aceeași utilitate, dar modern. Trebuie să admitem faptul că la abordarea prin cost persistă o multitudine de factori, care „smulg” din potențialul economic al bunului, aceștia fiind de natură fizică, sociali sau economici.

Abordarea prin piață și anume analiza comparativă a vânzărilor ia în considerație ofertele proprietăților similare, fie substituibile și informațiile pe piață, care sunt deschise către publicul larg [2].

Teoria Valoare Entropie (TVE) stabilește că abordarea prin piață, luând în considerație factorii enumerați anterior, determină potențialul economic de tip serviciu a bunului. În faza de consum potențialul economic al bunului fiind considerat la nivelul comparației modului de utilizare.

Abordarea prin venit în cadrul TVE la fel reprezintă o abordare comparativă care ia în considerare informații despre venituri și cheltuieli aferente proprietății evaluate, fiind estimate valoarea bunului imobil fie prin actualizarea fluxurilor de numerar și prognoza acestora conform ratei de actualizare, fie prin capitalizarea venitului net operațional în cazul când veniturile sunt constante.

Din punct de vedere teoretic și al TVE abordarea prin venit corespunde pe deplin cerințelor pentru determinarea valorii culturale a bunului, valoarea obținută reprezentând adevăratul potențial economic al bunului, care poate fi câștigat din faza de consum (t_2), bunul intrând în faza de producere repetată (t_n).

Respectiv valoarea reală al bunului poate fi determinată prin abordarea prin venit dacă vom lua în considerare determinarea potențialului economic, pe care îl deține bunul.

Totuși pornind de la idea că bunurile patrimoniale sunt de tip atât tangibile, cât și intangibile, iar obiect de studiu reprezintă bunul imobil tangibil construit, valoarea pe care o deține acesta include componenta materială, cât și imaterială, adică intangibilă, fiind subînțeleasă din punct de vedere spiritual.

Evaluarea bunurilor urmărește scopul estimării unei valori monetare, iar atunci când ne referim la patrimoniu, este necesar să determinăm dacă acea componentă imaterială adaugă valabilitate la valoarea materială sau scade din aceasta.

Valoarea materială, sau cu alte cuvinte economică, se creează în procesul de producție, iar valoarea intangibilă se creează în procesul de consum. Reieșind din cele stipulate anterior deducem că Valoarea Reală a Bunului Patrimonial se va determina prin două cai, reprezentate în figura 3.

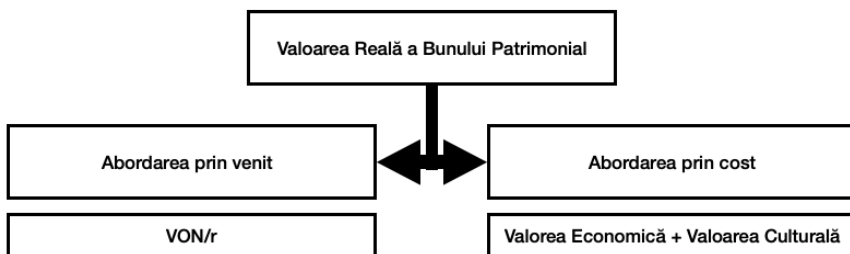

Figura 3. Estimarea Valorii Reale a Bunului Patrimonial

Sursa: elaborat de autor

1. Aplicarea Abordării prin venit;
2. Aplicarea Abordării prin cost.

Aplicabilitatea metodelor de evaluare a patrimoniului cultural prin prisma TVE

Teoria Valoarea Entropie a stabilit că abordarea prin venit corespunde pe deplin cerințelor pentru determinarea valorii culturale a bunului, valoarea obținută reprezentând adevăratul potențial economic deținut de acesta, fiind și prima modalitate pentru estimarea Valorii Reale a bunului. Aplicată de regulă este Metoda Actualizării Fluxurilor de Numerar, însă atunci când veniturile sunt constante, evaluatorul poate folosi Metoda Capitalizării Directe.

Abordarea prin venituri presupune stabilirea platei de locațiune, pentru a determina Venitul Operațional Net al bunului, respectiv în aplicarea acesteia se va analiza și lua în considerație media platei de chirie pentru obiectele clasate drept monumente, care se află în locațiune.

Metoda folosită pentru determinarea ratei rămâne la selecțiunea și discreția evaluatorului.

A doua modalitate de estimare Abordarea prin cost care presupune că mărimea Valorii Reale este suma dintre Valoarea Economică și Valoarea Culturală (intangibilă) a bunului.

Potrivit [2], **Valoarea economică** (tabel 1) a imobilului va fi determinată reieșind din potențialul de utilizare al acestuia, fie aceasta valoare de piață sau de investiție, prin intermediul Abordării Veniturilor. La fel, pentru determinarea Valorii Economice se va utiliza Abordarea Costurilor va fi utilizată de regulă atunci când obiectul nu generează venituri (venitul net din exploatare este egal cu zero sau este negativ), evaluarea acestuia fiind efectuată fără a considera că bunul include în sine componenta unei Valori Culturale.

Tabelul 1. Metodele de evaluare aplicate în funcție de stadiul de creare a valorii

Etapele procesului de creare a valorii	Faza de producție t 1	Faza de consum t 2	Faza de producție t n
Potențial economic	Prețul de producător	Prețul de consum	Taxa pentru servicii
	Cost de construcție	Prețul marginal	Prețul entropic
Tipul valorii	Valoarea estimată	Valoarea de schimb	Valoarea reală
Metoda de evaluare	Valoarea de reproducere	Valoarea de înlocuire	Metoda actualizării fluxurilor de numerar
		Comparativă a vânzărilor	Capitalizării Directe

Sursa: elaborat de autor în baza [2]

Unul dintre momentele cheie la care trebuie de atras deosebită atenție este plata de locațiune și cheltuielile operaționale, care diferă la

obiectivele monumente față de cele care nu reprezintă monumente culturale.

Aplicabilitatea Abordării Costurilor în cadrul evaluării bunurilor imobile cu Valoare Culturală cuprinde anumite caracteristici specifice, și anume:

- Durată de viață economică este nelimitată pentru acest tip de clădiri;
- Uzură fizică este semnificativă, în special pentru elementele portante (clădirile fiind construite majoritatea în sec XIX- începutul sec. XX);
- Depreciere funcțională (în special operațională);
- Depreciere economică (orientându-se la diferențele pe piață între clădiri cu valoare culturală și fără).

Potrivit [2], **Valoarea culturală** este determinată ca plusvaloare generată de existența caracteristicilor obiectelor cu valoare culturală și criteriilor de considerare a acestora.

În Republica Moldova nu există la nivel legal un document normativ care ar stabili criteriile de înglobare a bunurilor în categoria patrimoniului național arhitectural-cultural. La nivel local, în municipiul Chișinău, este aprobat "Registrul monumentelor de importanță națională și municipală", iar drept criterii de selecție a monumentelor poate fi considerat Ordinul Nr.380 din 27.12.2016 a Ministerului Culturii [3] cu privire la aprobarea „Regulamentului privind Registrul Național și Registrele Locale ale monumentelor de for public” potrivit căroră se evaluează semnificație și valoarea culturală a bunurilor imobile prin standarde calitative și cantitative. Elaborându-se categoriile:

- de importanță națională ;
 - de importanță locală;
- Fiind evaluate după criteriile :
- ✓ Vechimea construcției(factorul de timp);
 - ✓ Valoarea memorial- simbolică;
 - ✓ Valoarea artistică și urbanistică;
 - ✓ Întruchiparea constructivă asupra clădirii;
 - ✓ Factori externi ce influențează asupra clădirii;
 - ✓ Locația ș.a.

Factorul de timp este aceea coasă care taie din valoarea obiectului cultural, cu toate că în unele cazuri din contra adaugă valoare și

splendoare obiectului, acesta fiind păstrat și protejat în condiții corespunzătoare. Factorul de timp influențează nu doar la pierderea din bunuri, cu cât sunt mai vechi cu atât mai sensibile la degradări constructive, la degradări ale elementelor decorative (pierderii stării inițiale), care scad din valoare. Factorul de timp influențează și la numărul utilizatorilor potențiali al acestui bun, la acumulare de depreciere funcțională care nu permit utilizarea bunului la standardele pieței (care sunt în curs de dezvoltare continuă).

Valoarea memorial-simbolică reprezintă legătura obiectului cu anumite personalități, evenimente sau locuri istorice, fie culturale, politice sau sociale. Dacă, cel puțin un criteriu este prezent, atunci se acordă calificativ în baza acestuia.

Valoarea artistică și urbanistică a monumentului evaluat în baza: plasticii și componenței artistice, elementele decorative, stilul arhitectural etc.

Întruchiparea constructivă asupra clădirii. Exclusivitatea realizării constructive definește obiectul drept monument și servește la determinarea stării în care se află obiectul. Statutul în care se va afla monumentul va fi asociat cu servitutea și prestigiul acestuia, ceea ce afectează valoarea obiectului. Realizarea constructivă se examinează pe criterii: unicitatea obiectului, rolul în urbanism, autenticitatea istoric (modificările intervenite, diferențele de la starea inițială a construcției. Tehnologiile moderne de construcție fac posibilă reproducerea unor copii ale clădirilor monumentale, ceea ce reprezintă baza în calculul valorii de înlocuire în abordarea costurilor.

Factorii externi definesc obiectul drept monument și servesc la determinarea stării în care se află obiectul. Statutul în care se va afla monumentul va fi asociat cu servitutea și prestigiul acestuia, ceea ce afectează valoarea obiectului.

Locația influențează clasificarea obiectului și afectează direct valoarea acestuia. Există un concept de locație istorică în care toate clădirile monumentale aparțin unui ansamblu. Exemplu fiind nucleul istoric al mun. Chișinău, atunci când ne referim la patrimoniu ca clădire cu valoarea arhitecturală nu putem omite faptul că acesta este încadrat într-un tot întreg.

Valoarea culturală se va calcula în baza:

Metodei Comparative a Vânzărilor. Se fac două calcule: (1) se evaluează bunul imobil cultural pe baza ofertelor de vânzări comparative

cu obiecte analog ce dețin statut de monument și valoare culturală, și (2) se evaluează bunul cultural drept obiect simplu drept comparație fiind analogi fără statut de monument și valoare culturală. *Valoarea culturală fiind egală cu diferența dintre acestea.*

Prestigiul deținerii unei clădiri cu valoare culturală. Evaluatorii ruși [4,5] consideră că valoarea culturală a bunului este direct proporțională cu prestigiul de deținere a acesteia și cu veniturile care le poate aduce acest tip de bunuri. *Valoarea culturală fiind calculată sub formula:*

$$V_c = \frac{\Delta \text{Chirie pe piață}}{r} \quad (1)$$

Unde: $\Delta \text{Chirie pe piață}$ - diferența chiriei între bunurile simple de cele cu valoare culturală;

r- rata (folosită pentru obiecte cu valoare culturală);

Toate cele stipulate mai sus fiind aplicate în mod practic în analiza pieței și calcule.

Evaluarea Bunului Imobil de însemnătate națională

Obiectul supus evaluării este Bunul Imobil amplasat pe str. Alexei Șciusev 35 (Tabel 2) clasat ca monument de arhitectură de însemnătate națională introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău, alcătuit de Academia de Științe.

Obiectul supus evaluării face parte din cele două literale: A și B, a unei case de raport cu pasaj, în stil modern Arhitect fiind Elladi- Cujbă. Evaluat fiind literalul B.

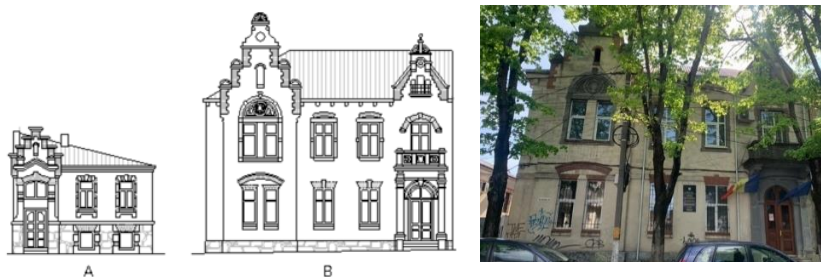

Figura 4 și Figura 5. Casă de raport cu pasaj amplasată pe str. Alexei Șciusev 35

Sursa: elaborat de autor, [8]

Tabelul 2. Descrierea bunului imobil evaluat

Nr.	Indicator	Descriere
1	Anul construcției	1913
2	Ultimele lucrări de reparație curentă	2021
3	Numărul etajelor	2
4	Suprafața totală, m.p.	178,8
5	Suprafața utilă (comercială), m.p.	176,6
6	Volumul clădirii, m ³	759,12
7	Starea tehnică a clădirii	Foarte bună

Sursa: elaborat de autor

Inițial a fost analizată piața imobiliară, ofertele de vânzări, locațiune, concentrate în zona nucleului istoric [6, 7]. Ulterior au fost constatate următoarele mărimi ale prețuri medii pe piață (figurile 6 și 7).

Analizând piața imobiliară concentrate în zona nucleului istoric am ajuns la următoarele valori pe piață, prețul maxim de vânzare pentru un obiect clasat drept monument constituie 2857 euro/m.p, în timp ce prețul maxim de vânzare a unui obiect simplu, dar amplasat în aceeași zonă a nucleului istoric constituie 1800 euro/m.p, diferența fiind de cca 58%.

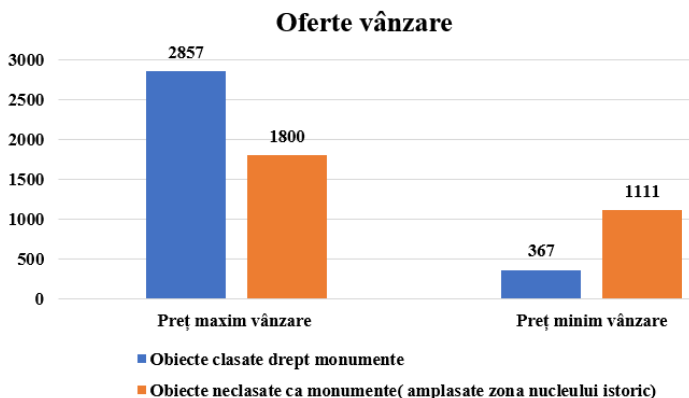

Figura 6. Dinamica prețurilor pe piața imobiliară (nucleului istoric)

Sursa: elaborat de autor, [6]

Prețul minim de vânzare a unui obiect clasat drept monument în cadrul analizei pieței constituie 367 euro/m.p, în timp ce a unui obiect simplu, dar amplasat în aceeași zonă a nucleului istoric, constituie 1111 euro/m.p, respectiv ajungem la concluzia ca diapazonul valorilor

maxime-minime a obiectelor simple este totuși mai mic, ceea ce formează o părere stabilă despre valoarea unui bun imobil în zona analizată, în schimb diapazonul valorilor maxime-minime a obiectelor clasate drept monumente este unul foarte mare, fapt care se este influențat de starea fizică și degradarea obiectelor.

Valoarea medie pe piață în cadrul analizei a obiectelor clasate drept monument constituie 1615 euro/m.p, iar a obiectelor simple constituie 1551 euro/m.p, diferența de cca 4%.

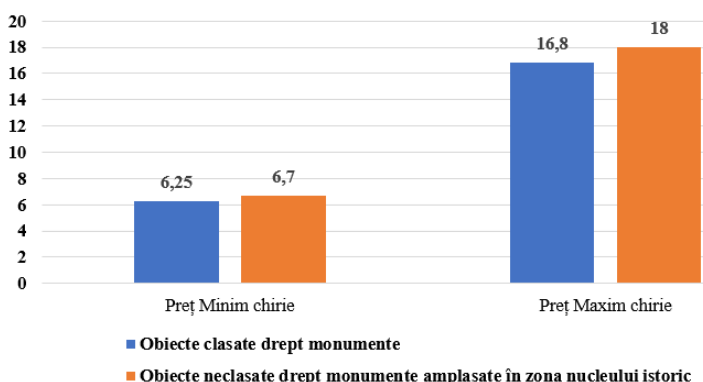

Figura 7. Dinamica chiriei pe piața imobiliară (centrul istoric)

Sursa: elaborat de autor în baza [7]

Analizând piața imobiliară concentrate în zona nucleului istoric am ajuns la următoarele valori pe piață, prețul maxim de chirie pentru un obiect clasat drept monument constituie 16,8euro/m.p, în timp ce prețul maxim de chirie a unui obiect simplu, dar amplasat în aceeași zonă a nucleului istoric constituie 18 euro/m.p, diferența fiind de cca 7%. Prețul minim de chirie a unui obiect clasat drept monument în cadrul analizei pieței constituie 6 euro/m.p, în timp ce a unui obiect simplu, dar amplasat în aceeași zonă a nucleului istoric, constituie 7 euro/m.p, diferența fiind de cca 15%. Valoarea medie a ofertei pentru locațiunea obiectivelor clasate ca monumente culturale este de 11 euro/m.p., față de 12 euro/m.p pentru cele care nu sunt monumente. Respectiv, chiria în clădirile monumente este cu cca. 9 % mai mică. Aceasta se poate explica prin deprecierea funcțională care o au obiectele clasate ca monumente, dotări învechite, poduri joase etc.

Evaluarea Bunului a fost realizată pe baza metodologiei sugerată de Teoria Valoare Entropie (Figura 8) și în baza rezultatelor analizei pieței

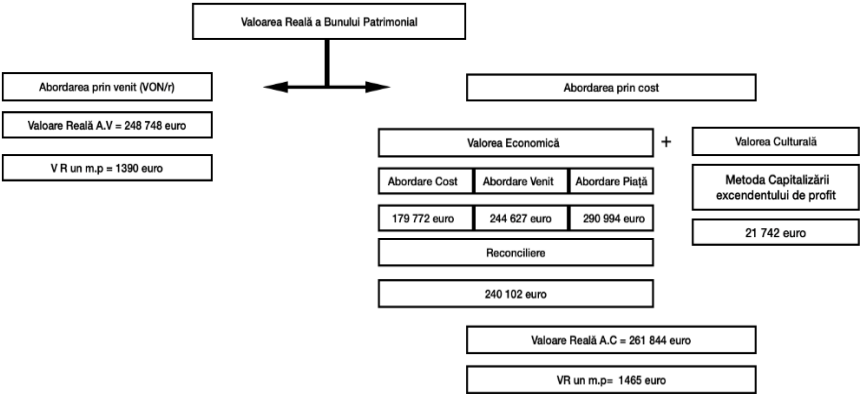

Figura 8. Algoritmul de evaluare a obiectului Casa de raport cu pasaj amplasat în mun. Chișinău str. Alexei Șciusev 35
Sursa: elaborat de autor

În urma realizării evaluării bunului imobil Casa de raport cu pasaj amplasat în mun. Chișinău str. Alexei Șciusev 35, bazată pe metodologia oferită de Teoria Evaluare Entropie, am obținut ca Valoarea Reală a acestuia care constituie 249 mii euro sau 1390 euro/mp). Pentru verificarea evaluării a fost aplicată abordarea prin cost, conform căreia valoarea reală a bunului imobil constituie 262 mii euro sau 1465 euro/mp. Diferența dintre rezultatele căpătate constituie 5%, fapt care confirmă corectitudinea evaluării realizate.

Prin urmare, conform opiniei evaluatorului, *valoarea reală a bunului imobil monument național constituie 249 mii euro sau 1390 euro/mp). Abordarea prin venituri oferind cel mai obiectiv rezultat, luând în calcul adevăratul potențial economic al bunului.*

Concluzii:

În urma Evaluării Bunului Imobil cu Valoare Culturală amplasat în mun. Chișinău prin metodologia axată pe Teoria Valoare Entropică am ajuns la următoarele concluzii:

1. Conform TVE Valoarea Reală a Bunului Imobil monument cultural se estimează prin metodele abordării prin venit, iar în cazul lipsei informației abordării prin cost – prin însumarea valorii economice și celei culturale.

2. În semestrul I al anului 2023 prețul mediu a ofertelor de vânzare a imobilelor comerciale monumente amplasate în Nucleul Istoric al or. Chișinău este de 1615 euro/m.p, iar a bunurilor imobile fără statut de monument este de 1551 euro/mp. Respectiv valoarea obiectelor cu valoare culturală depășește cu cca 18% valoarea celor fără valoare culturală.

3. Prețul mediu a ofertei pentru locațiunea obiectivelor comerciale monumente culturale este de 11 euro/m.p. față de 12 euro/m.p pentru cele care nu sunt monumente. Respectiv, chiria în clădirile monumente este cu cca. 9 % mai mică.

4. Valoarea reală a monumentului de pe str. Alexei Șciusev 35 constituie 249 mii euro.

5. În procesul evaluării bunurilor imobile monumente se va ține cont de faptul procesul de evaluare nu este unul standardizat, evaluatorul trebuie să țină cont de specificul bunului, caracteristicile acestuia, precum și de factorii individuali care influențează valoarea monumentului.

6. La fel ar fi binevenit ca evaluatorul să se consulte cu persoane calificate (arhitecți ș.a) privind determinarea la nivel teoretic dacă bunul reprezintă interes pentru publicul larg din perspectiva valorii culturale ale acestuia sau nu.

Referințe:

1. ALBU S., ALBU, I., URSU, V., et al. Patrimoniu arhitectural: aspecte legale, tehnice și economice. Ch: MS-Logo, 2020. Disponibil: <http://cris.utm.md/bitstream/5014/657/3/Monografie-Albu-Svetlana-2020.pdf>
2. ALBU S. The Economic Value and Valuation of Architectural Heritage, Journal of Building Construction and Planning Research, 9,1-11. Disponibil: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=107551>
3. Ordin Nr. 380 din 27.12.2016 cu privire la aprobarea Regulamentului privind Registrul national și Registrele locale ale

monumentelor de for public, publicat: 10.03.2017 în Monitorul Oficial Nr. 73-77 art. 505 Disponibil:

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=97999&lang=ro

4. Орлов, А.В (2004) Очерки общей экономической теории. Рационалистический подход. Изд-во СПбГПУ, СПб. Disponibil: http://enbv.narod.ru/text/Econom/econom_theory/orlov_ocherk/index.html

5. Орлов, А.В (2005) Энергосодержащие продукты – материальная основа стоимости и ценности. Проблемы современной экономики. No. ¾ (15/16). Disponibil: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=787>

6. Makler utilizat pentru analiza pieței imobiliare ofertele de vânzări a imobilelor clasate ca monumente și simple, dar concentrate în zona nucleului istoric. Disponibil: <https://999.md/ro/75229034>

7. Makler utilizat pentru analiza pieței imobiliare ofertele de locațiune a imobilelor clasate ca monumente și simple, dar concentrate în zona nucleului istoric. Disponibil: <https://999.md/ro/81272440>

8. Informația deschisă privind istoria Monumentului de arhitectură de însemnătate națională, introdus în Registrul monumentelor de istorie și cultură a municipiului Chișinău, alcătuit de Academia de Științe. Disponibil: <http://www.monument.sit.md/sciusev/35/>

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 *„Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova”*.

INFLUENȚA FACTORULUI AMPLASĂRII ASUPRA VALORII DE PIAȚĂ A PROPRIETĂȚILOR COMERCIALE DIN CENTRUL ISTORIC AL MUN. CHIȘINĂU

Nicoleta POPA,

nicoleta.popa@imei.utm.md

Tatiana SANDUȚA,

tatiana.sanduta@emi.utm.md

Rezumat. *Prezentul articol are drept scop analiza pieței proprietăților comerciale în raport cu amplasarea acestora întru stabilirea influenței factorului asupra valorii bunurilor imobile comerciale. Analiza efectuată în cadrul cercetării are drept scop stabilirea dependenței dintre prețului unui m² al bunurilor imobile comerciale față de situarea acestora: în cadrul localității, în cadrul sectorului, față de strada principală, față de stația de transport public, față de bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, prin aplicarea metodelor statistice de analiză și prelucrare a datelor privind piața bunurilor imobile.*

Cuvinte cheie: *proprietate comercială, piața imobilelor comerciale, accesibilitate, metode statistice, analiza regresivă, dependența prețului.*

Introducere. În lumea imobiliară, cel mai important factor care determină proprietățile consumatorului și valoarea oricărui obiect imobiliar este amplasamentul său. Unicitatea proprietății imobiliare, opțiunile sale posibile, inclusiv cea mai bună și mai eficientă utilizare, gradul său de utilitate și caracteristicile valorice sunt determinate de amplasamentul proprietății imobiliare.

Impactul amplasării asupra valorii proprietăților comerciale a fost un subiect de interes de mulți ani și rămâne relevant și astăzi. Amplasarea unei proprietăți este un factor critic în determinarea valorii sale de piață, iar înțelegerea relației dintre cele două este esențială pentru luarea deciziilor informate în industria imobiliară. Mai mult, odată cu creșterea competiției pe piața imobiliară, având o înțelegere mai profundă a factorilor care influențează valorile proprietăților poate oferi un avantaj semnificativ pentru profesioniștii din domeniul imobiliar.

Potrivit Standardelor Internaționale de Evaluare (IVS 2022), **proprietatea comercială** este definită ca fiind o proprietate, de obicei formată dintr-o clădire sau mai multe clădiri, care este utilizată sau destinată să fie utilizată în scopuri comerciale, cum ar fi spații de birouri,

magazine de vânzare cu amănuntul, depozite sau facilități de producție. Proprietatea poate fi închiriată sau ocupată de proprietar și poate fi deținută în scopuri de investiții sau pentru utilizarea de către afacerea care ocupă proprietatea [1, p.49].

Factorul amplasării în valoarea de piață a proprietăților comerciale

Odată cu dezvoltarea pieței imobiliare comerciale, analiza și prelucrarea datelor de pe piață devine o funcție cheie a sistemului de management și este necesară înainte de adoptarea aproape oricărei decizii referitoare la proprietatea comercială.

Un aspect important al analizei pieței proprietăților comerciale, dar și evaluării acestora, este amplasarea acestora. Amplasarea unei proprietăți de retail poate afecta semnificativ valoarea sa, potențialul de creștere și succesul general. Un bun imobil comercial bine amplasat poate oferi afacerilor un avantaj competitiv, oferind acces mai bun la o bază de clienți mai largă și o vizibilitate mai mare.

Prin evidențierea influenței factorului amplasării asupra proprietăților comerciale, mai cu seamă a celor amplasate în centrul istoric, investitorii, dezvoltatorii și potențialii cumpărători /arendași pot lua decizii informate despre unde să investească resursele și pot adapta strategiile lor la caracteristicile unice ale zonei.

Standardele Internaționale de Evaluarea (IVS 2022) definesc „**amplasarea**” ca fiind mediul geografic sau fizic în care proprietatea este situată, inclusiv accesibilitatea sa, factorii de mediu, pericolele naturale, infrastructura, restricțiile de planificare și zonare, serviciile și facilitățile, precum și utilizările terenului înconjurător [1, p.207]. Această definiție evidențiază diferiți factori care compun amplasarea bunului imobil (tab. 1) și care influențează valoarea sa.

Tabelul 1. Clasificarea componentelor factorului amplasării

Factor	Subfactor	Caracteristicile componente
Amplasarea	Localizarea	Situarea în cadrul localității, sectorului
		Situarea în cadrul cartierului
		Situarea în cadrul construcției
	Accesibilitatea	Distanța față de strada principală
		Distanța până la stațiile de transport public
		Disponibilitatea parcarii
		Distanța până la parcuri și spații verzi

	Factorii de mediu	Calitatea aerului
		Poluarea fonică
		Calitatea apei
		Proximitatea față de siturile cu deșeuri periculoase
		Starea ecologică
	Pericolele naturale	Zonă de inundații
		Zonă cu risc seismic
		Zonă cu risc de incendiu
		Stabilitatea solului
	Infrastructura	Conectivitatea rutieră
		Opțiunile prezente de transport public
		Accesul la autostrăzi și drumuri expres
		Disponibilitatea energiei și utilităților
	Restricțiile de planificare și zonare	Prezența restricțiilor de zonare
		Prezența reglementărilor de mediu
		Tipul procesului de autorizare (simplificat, anevoios)

Sursa: elaborat de autor în baza [2, p.300-370]

Metode statistice de analiză și prelucrare a datelor privind piața bunurilor imobile

Piața imobiliară este un sector complex și dinamic care este supus unei largi game de factori economici, sociali și politici. Metodele statistice de analiză și prelucrare a datelor de pe piața imobiliară sunt instrumente esențiale, care permit părților interesate să extragă informații semnificative din datele brute și să ia decizii informate.

Metodele statistice se referă la un set de tehnici și proceduri matematice utilizate pentru a analiza, interpreta și trage concluzii din date. Aceste metode oferă o modalitate de a descrie variabilitatea și de a testa diferențele sau relațiile din date, de a estima cantități necunoscute de interes și de a face predicții despre observațiile viitoare [3, p.30].

În literatura de specialitate, metodele statistice sunt delimitate în două categorii:

1. **Statistici descriptive** sunt metode de sumarizare și afișare a datelor, oferind informații despre centrul (medie, mediană), dispersia (interval, deviația standard) și forma distribuției de date [3, p.35].

2. **Modelele econometrice** sunt modele statistice folosite pentru a analiza relațiile economice și a face predicții despre fenomenele

economice, implicând, adesea, mai multe variabile și sunt concepute pentru a captura interacțiunile complexe între variabilele economice [3, p.606].

Metodele statistice utilizate în analiza pieței imobiliare comerciale întru determinarea influenței factorului amplasării sunt prezentate în figura 1.

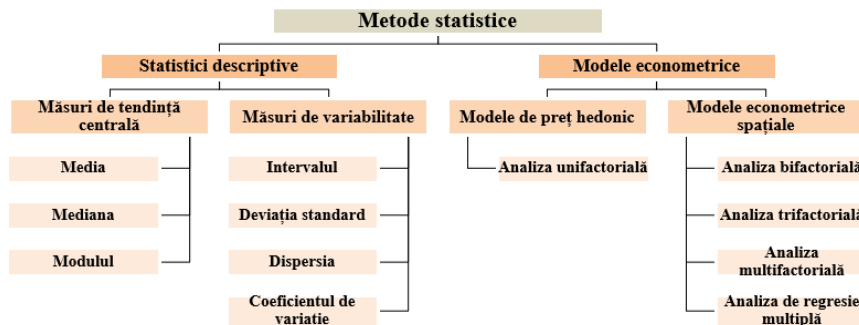

Figura 1. Metodele statistice de analiză și prelucrare a datelor de pe piața imobiliară comercială

Sursa: elaborat de autor în baza [4, p.39-47; 5, p.766-801; 6, p.67-70]

Metodele statistice joacă un rol crucial în analiza și procesarea datelor de pe piața imobiliară oferind insight-uri asupra tendințelor, modelelor și predicțiilor de pe piață, dar și o modalitate de validare și testare a presupunerilor și ipotezelor despre piața imobiliară. Cu ajutorul acestora este posibil să se identifice variabilele semnificative care influențează piața și să se determine gradul de semnificație al acestor factori.

Analiza pieței proprietăților comerciale în raport cu amplasarea acestora

Piața imobiliară comercială se referă la vânzarea, cumpărarea, închirierea și dezvoltarea proprietăților utilizate în scop comercial, fiind un component critic al economiei generale, deoarece oferă spațiu pentru desfășurarea afacerilor și crează oportunități de obținere a veniturilor.

Este crucială analiza ofertelor de pe piața proprietăților comerciale din municipiu atunci când se analizează un anumit segment al acesteia, acest lucru datorându-se faptului că performanța proprietăților din municipiu poate influența semnificativ piața globală, deoarece succesul sau eșecul unui proiect de dezvoltare comercială la scară mare poate avea

un efect de undă asupra proprietăților înconjurătoare și poate afecta performanța generală a pieței.

Pentru analiza pieței proprietăților comerciale, pe parcursul lunii martie – iunie 2023 au fost analizate 60 de oferte de vânzare a bunurilor imobile comerciale, 46,7% (28 oferte) din acestea fiind amplasate în sectorul Centru, mai cu seamă în centrul istoric al orașului.

Întru descifrarea acestui segment de piață și dependența acestuia de sectorul în care sunt amplasate proprietățile, ofertele au fost analizate conform prețului mediu pentru 1 m² (figura 2).

În sectoarele orașului Chișinău, pe piața proprietăților comerciale, se atestă faptul că prețul maxim al 1 m² este înregistrat în sect. Centru – 1 589 euro, fiind urmat de sect. Botanica – 1126 euro, cu 29,14% mai puțin.

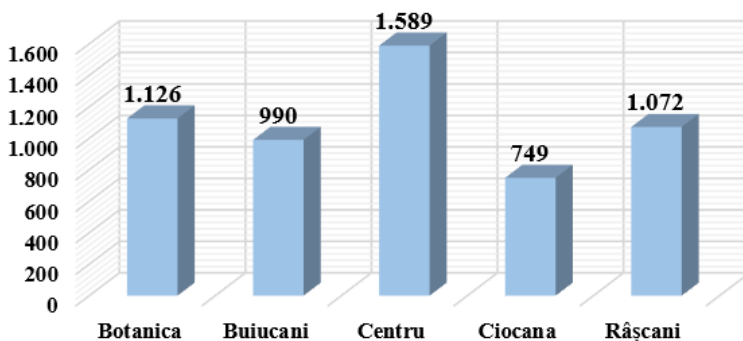

Figura 2. Prețurile medii ale proprietăților comerciale din orașul Chișinău, euro/m²

Sursa: elaborat de autor în baza analizei pieței

Sectorul Râșcani înregistrează un preț mediu de 1 072 euro/m², cu 32,54% mai mic decât în sect. Centru și 7,65% mai mare decât prețul mediu din sect. Buiucani – 990 euro/m². Prețul mediu minim al unui m² este înregistrat în sect. Ciocana, sector cu specific industrial, unde în mod obișnuit prețul imobilelor este mai mic, și anume 749 euro, cu 24,34% mai mic decât în sect. Buiucani și de 2,12 ori mai mic decât în sect. Centru.

După cum am fost menționat anterior, prețul mediu maxim al 1 m² este înregistrat în sect. Centru – 1 589 euro, cu 23,6% peste media pe oraș – 1 214 euro/m². Cu toate acestea, ofertele și prețurile de vânzare fiind neomogene în cadrul sectorului, evidențiindu-se astfel necesitatea

analizei pieței proprietăților comerciale conform amplasării în cadrul sectorului, și anume în Centrul istoric și cartierul Telecentru, informație prezentată în figura 3.

Prețul mediu al unui m² în Centrul istoric este 1 709 euro, cu 7,02% peste media sectorului iar prețul mediu în cartierul Telecentru este cu 27,5% sub media sectorului (1 152 euro/m²). Discrepanța dintre prețurile acestor zone este de 557 euro sau 32,59%.

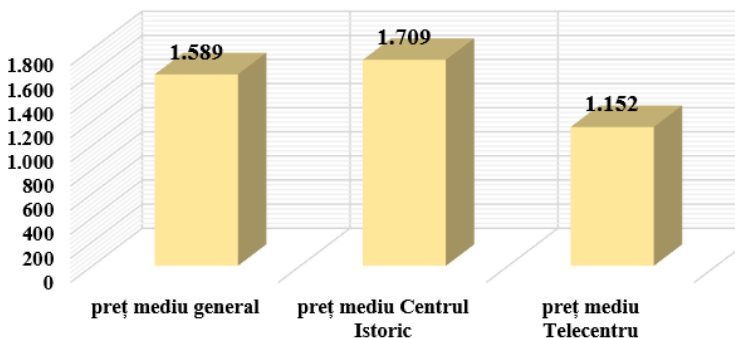

Figura 3. Prețurile medii ale proprietăților comerciale în raport cu amplasarea în cadrul sect. Centru, euro/m²

Sursa: elaborat de autor în baza analizei pieței

Diferențierea dintre prețurile acestor cartiere se datorează în primul rând cererii și ofertei, Centrul istoric fiind, de obicei, o zonă foarte căutată, dar limitată, ceea ce duce la o creștere a prețurilor. Un alt motiv al acestei diferențieri este accesibilitatea și poziționarea geografică, Centrul istoric are un acces mult mai facil la alte zone importante din oraș față de cartierul Telecentru, oferind în același timp o mai mare expunere. Nu în ultimul rând, istoria și patrimoniul cultural sunt un motiv al diferențierii prețurilor dintre aceste cartiere, deoarece conferă proprietăților din Centrul istoric un statut special, fiind percepute mai valoroase decât cele amplasate în cartierul Telecentru.

Gradul de influență al amplasării asupra proprietăților comerciale din sectorul Centru

Locația unei proprietăți comerciale poate avea un efect profund asupra valorii acesteia, prin urmare, înțelegerea impactului amplasării asupra prețurilor imobiliare este esențială pentru oricine este implicat pe piața imobiliară, de la investitori și dezvoltatori la proprietarii propriu-ziși.

Coefficientul de corelație este o măsură statistică utilizată pentru determinarea puterii și direcția relației dintre prețul pe m² al spațiilor comerciale și amplasarea într-o localitate, iar raportul de corelație exprimă rolul factorului locației în variația totală a prețurilor. Regula adunării dispersiilor este o metodă utilizată vast în calcularea acestui raport și implică calculul dispersiei totale a variabilei studiate și apoi împărțirea acesteia în dispersiile atribuibile fiecărui nivel al celeilalte variabile [7, p.54].

La etapa incipientă de aplicare a metodei, se atestă un decalaj al valorilor medii dintre cartiere, totuși acest fapt nu denotă cu certitudine dacă există o corelație anumită, și valoarea acesteia, între prețul pe m² și locația.

Rezultatele obținute în urma determinării unui șir de indicatori, precum abaterea medie liniară, abaterea medie pătratică, dispersia generală, dispersia parțială, dispersia între grupuri și aplicării regulii de adunare a dispersiilor sunt prezentate în tab. 2.

Tabelul 2. Rezultatele obținute la aplicarea regulii adunării dispersiilor

Indicatorul determinat	Cartier	
	Centrul Istoric	Telecentru
Prețul mediu pentru cartier, euro/m ²	1 709	1 152
Prețul mediu per ansamblu, euro/m ²	1 589	
Dispersia pentru fiecare cartier, euro	132 844	179 373
Dispersia medie în ansamblu, euro	142 863	
Dispersia dintre grupe, euro	52 436	
Dispersia totală, euro	195 299	
Gradul de influență, %	36,70	

Sursa: elaborat de autor

Dispersia pentru fiecare cartier reprezintă variabilitatea prețului pe m² în interiorul cartierului, în urma calculelor se atestă faptul că cartierul Telecentru, unde dispersia este de 179 373 euro are cea mai mare variabilitate a prețurilor proprietăților comerciale.

Dispersia dintre grupe prezintă informația despre piața globală a proprietăților comerciale din sect. Centru, valoarea acesteia fiind 52 436 euro, ceea ce sugerează faptul că există diferențe între valorile proprietăților, totuși există oportunități limitate pentru câștiguri sau pierderi semnificative.

Dispersia totală este 195 299 euro și reprezintă variabilitatea generală a prețului pe m² în toate proprietățile comerciale din sector, având o valoare mare, denotă faptul că există o gamă largă de prețuri pentru proprietățile comerciale din sectorul Centru.

Gradul de influență al amplasării proprietăților comerciale în cadrul sectorului Centru este 36,70%, ce indică o relație pozitivă moderată dintre prețul unui m² și amplasarea proprietății comerciale, și înseamnă că există o anumită influență a locației asupra prețului, dar alți factori ar putea avea un impact mai semnificativ.

Influența amplasării în cadrul sectorului Centru asupra proprietăților comerciale

În contextul proprietăților imobiliare comerciale, analiza de regresie poate fi utilizată pentru a examina relația dintre locația unei proprietăți în cadrul unui sector al orașului și prețul pe metrul pătrat (tabelul 3).

Analiza de regresie este o metodă statistică ce poate fi utilizată pentru a investiga relația dintre două sau mai multe variabile. Scopul analizei de regresie este de a crea o ecuație matematică care poate fi utilizată pentru a prezice valoarea variabilei dependente în funcție de valorile variabilelor independente [8, p.117].

Tabelul 3. Rezultatele analizei de regresie asupra influenței amplasării în cadrul sectorului Centru

<i>Regression Statistics</i>	
Multiple R	0,92
R Square	0,85
Adjusted R Square	0,83
Standard Error	147,92
Observations	10

ANOVA					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>
Regression	1	974 697	974 697	44,55	0,00016
Residual	8	175 045	21 881		
Total	9	1 149 742			

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	1 080	85,40	12,65	1,4E-06	883,06	1 276,06
Amplasarea în sector	681,28	102,08	6,67	0,00016	445,89	916,67

Sursa: elaborat de autor

Rezultatele analizei indică existența unei corelații pozitive dintre preț și amplasarea în cadrul sectorului, coeficientul de corelație multiplă cu valoarea de 0,92 stând la baza acestei concluzii, fiind susținută de valoarea *R-pătrat* de 0,85, ceea ce sugerează că 85% din variația prețului proprietăților comerciale supuse modelului de regresie pot fi explicate de locația acestora în interiorul sectorului.

Statisticile F (44,55) sunt semnificative la o valoare a semnificației *F* de 0,0016 (significanță $F < \alpha$; $\alpha = 0,05$), indicând faptul că modelul ca întreg este statistic semnificativ și poate fi utilizat pentru a prezice prețul proprietăților comerciale în funcție de cartierul în care sunt amplasate.

Coeficientul de interceptare 1 080 reprezintă prețul estimat al 1 m² al unei proprietăți comerciale situată într-un cartier ipotetic cu o valoare de zero, în cazul acestui model 0 fiind atribuit cartierului Telecentru, iar 1 – Centrului istoric.

Interceptul este statistic semnificativ, *valoarea p* fiind 1,4E-06 sau aprox. 0,000001, indicând faptul că există un preț de bază semnificativ pentru proprietățile comerciale din cartierul Telecentru.

Coeficientul de 681,28 al „amplasării în sector” sugerează că, în medie, valoarea unui m² al unei proprietăți comerciale situată în Centrul istoric este de așteptat să crească cu 681,28 euro. Valoarea *p* este mai mică decât coeficientul α ($0,00016 < 0,05$), deci efectul acestui factor asupra prețului este semnificativ din punct de vedere statistic.

În ansamblu, analiza de regresie sugerează că amplasarea în cadrul unui cartier al sectorului Centru are un efect semnificativ asupra prețului unui m² al proprietăților comerciale.

Influența componentelor factorului amplasării asupra proprietăților comerciale din Centrul istoric

Întru investigarea relației dintre prețul unui metru pătrat al proprietăților comerciale din Centrul istoric și componentele factorului amplasării: distanța până la stradă, distanța până la stația de transport public și distanța până la bd. Ștefan cel Mare și Sfânt a fost aplicată analiza de regresie liniară multiplă.

Analiza de regresie multiplă, cunoscută și sub denumirea de regresie liniară multiplă, este o tehnică statistică utilizată în analiza pieței imobiliare pentru a examina relația dintre o singură variabilă de rezultat și mai multe variabile predicatorie. Analiza de regresie multiplă poate oferi informații valoroase cu privire la importanța relativă a fiecărei

variabile predicator în determinarea variabilei de rezultat, precum și natura și direcția relațiilor acestora [8, p.204]. Rezultatele analizei de regresie multiplă sunt prezentate în tabelul 4.

Tabelul 4. Rezultatele generale ale analizei de regresie a componentelor factorului amplasării

Regression Statistics					
Multiple R	0,79				
R Square	0,63				
Adjusted R Square	0,55				
Standard Error	291,44				
Observations	18				
ANOVA					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>
Regression	3	2 032 913,46	677 637,82	7,98	0,00241
Residual	14	1 189 090,37	84 935,03		
Total	17	3 222 003,83			

Sursa: elaborat de autor

Analiza de regresie arată o relație stabilă dintre prețul unei proprietăți comerciale din Centrul istoric și componentele factorului amplasării: distanța până la stradă, distanța până la stația de transport public și distanța până la bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, acest fapt fiind observat prin valoarea *R multiplu* de 0,79. Valoarea *R-pătrat* de 0,63 indică faptul că, în comun, acești trei factori influențează 63% din prețul unui metru pătrat, dar nu neapărat fiecare dintre ei influențează în măsură egală sau este statistic semnificativ.

Statisticile F de 7,98 sunt moderat semnificative, cu *valoarea p* de 0,002, indicând faptul că modelul de regresie se potrivește bine datelor și că cel puțin una dintre variabilele independente (componentele factorului amplasării) este semnificativ corelată cu variabila dependentă (prețul unui metru pătrat).

În continuare sunt analizate rezultatele indicatorilor pentru a stabili dacă fiecare dintre factori influențează prețul proprietăților comerciale și cum îl influențează, pentru comoditate fiind analizat fiecare factor în parte (tabelul 5).

Tabelul 5. Rezultatele specifice ale analizei de regresie a componentelor factorului amplasării

Nr.	Factori ai amplasării	Indicatorul determinat	
		Coefficients	P-value
1	Intercept	2 265,41	3,4E-07
2	Distanța până la stradă, m	-135,06	0,00033
3	Distanța până la stația de transport, m	-0,078	0,9008
4	Distanța până la bd. Ștefan cel Mare, m	-0,0014	0,9967

Sursa: elaborat de autor

Intercept-ul este 2 265,41, ceea ce înseamnă că prețul așteptat al unui metru pătrat al proprietăților comerciale din Centrul istoric, atunci când toți factorii sunt setați zero este de 2 265 euro. *Valoarea p* pentru intercept este foarte mică în comparație cu alpha (care este 0,05), indicând faptul că modelul este statistic semnificativ.

Distanța până la stradă are coeficientul -135,05 și indică faptul că o dată cu creșterea distanței dintre proprietate și stradă cu 5 m (valoarea zero), se așteaptă ca prețul unui m² să scadă cu 135,05 euro, ceea ce înseamnă că pentru fiecare metru se așteaptă o scădere de 27,01 euro. *Valoarea p* este mai mică decât coeficientul alpha ($0,00033 < 0,05$), deci efectul acestui factor asupra prețului unui m² este semnificativ din punct de vedere statistic.

Legătura statistică dintre distanța până la stradă și preț este prezentată în figura 4.

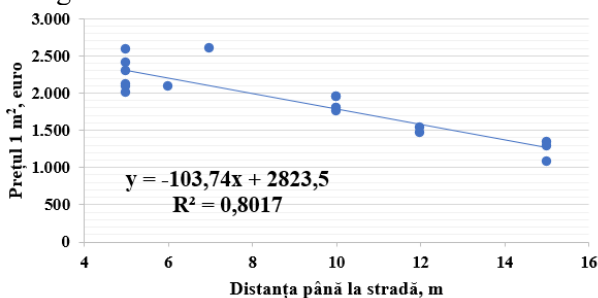

Figura 4. Legătura statistică dintre prețul unui m² și distanța până la stradă

Sursa: elaborat de autor în baza analizei pieței

Factorii „*distanța până la stația de transport public*” și „*distanța până la bd. Ștefan cel Mare și Sfânt*” nu au o relație semnificativă cu prețul proprietăților comerciale din Centrul istoric al orașului, așa cum este indicat de valorile p de 0,9008 și 0,9967, ambele mult mai mari decât 0,05.

Legătura statistică dintre acești factori și prețul unui m^2 al proprietăților comerciale este prezentată în figurile 5 și 6.

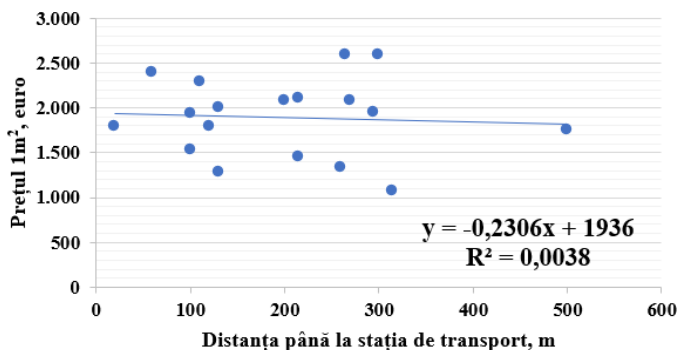

Figura 5. Legătura statistică dintre prețul unui m^2 și distanța până la stație

Sursa: elaborat de autor în baza analizei pieței

Totuși, cu fiecare metru suplimentar până la stația de transport public, prețul unui m^2 scade cu 0,08 euro, iar cu fiecare metru suplimentar până la bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, prețul unui metru pătrat scade cu 0,0014 euro.

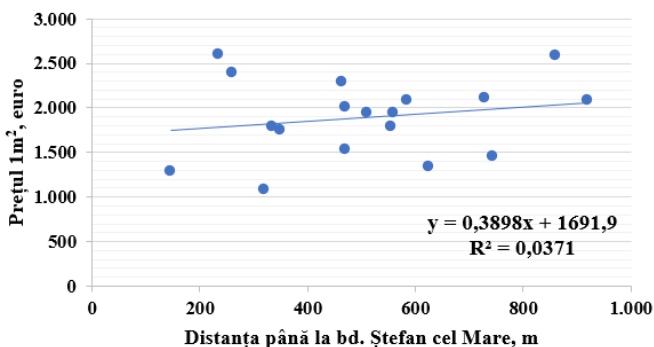

Figura 6. Legătura statistică dintre prețul unui m^2 și distanța până la bd. Ștefan cel Mare

Sursa: elaborat de autor în baza analizei pieței

În ansamblu, analiza de regresie sugerează că pentru proprietățile din Centrul Istoric un efect semnificativ asupra valorii îl are doar distanța până la stradă, fiecare metru suplimentar scăzând semnificativ valoarea.

Concluzii:

Industria imobiliară este un contribuitor major la creșterea economică nu doar la nivel local, ci și mondial. Unul dintre cei mai importanți factori care afectează valoarea unei proprietăți este amplasamentul. Factorul amplasamentului este un concept complex care cuprinde mai multe variabile, precum accesibilitatea la transportul public, proximitatea la puncte de interes, gradul de urbanizare, nivelul de siguranță a cartierului, precum și gradul de dezvoltare economică a zonei.

În urma analizei efectuate, au fost constatate următoarele:

1. Prețurile proprietăților comerciale din sect. Centru sunt cu 23,6% peste media pe oraș, iar în cadrul sectorului Centru, prețul mediu al unui m^2 din cartierul Telecentru este cu 557 euro mai mic decât în Centrul Istoric;

2. Gradul de influență al amplasării proprietăților comerciale în cadrul sectorului Centru este 36,70%, ce indică o relație pozitivă moderată dintre prețul unui m^2 și amplasarea proprietății comerciale, și înseamnă că există o anumită influență a locației asupra prețului, dar alți factori ar putea avea un impact mai semnificativ;

3. Amplasarea proprietăților comerciale în cadrul unui cartier al sectorului Centru are un efect semnificativ, analiza de regresie sugerând că circa 85% din variația prețului proprietății poate fi explicată de cartierul în care este localizată;

4. Distanța până la stradă influențează activ valoarea proprietăților amplasate în Centrul Istoric, creșterea distanței cu 1 m generând o scădere de 27,01 euro/ m^2 .

5. În timp ce proximitatea față de transportul public sau față de bd. Ștefan cel Mare și Sfânt pot fi un factor care afectează valoarea proprietăților din Centrul Istoric, acestea nu au neapărat o corelație directă cu valoarea de piață.

Referințe:

1. International valuation standards council. *IVS 2022. International Valuation Standards*. Effective: 31.01.2022. ISBN: 978-0-9931513-4-7.
2. APPRAISAL INSTITUTE. *The Appraisal of Real Estate, 14th ed.* Chicago, IL: Appraisal Institute, 2013. 847p. ISBN: 978-1-935328-38-4.
3. AGRESI, Alan, FRANKLIN, Christine. *Statistics: The Art and Science of Learning from Data, 4th ed.* Boston, MA: Pearson Education Limited, 2018. 816 p. ISBN: 978-1-292-16477-9.
4. GETRY, William M. *Statistics for Real Estate Appraisers*. Chicago, IL: Appraisal Institute, 2008. 144 p. ISBN: 978-0916772443.
5. MCCLAVE, James T., SINCICH, T., MENDENHALL, W. *Statistics for Business and Economics, 13th ed.* Boston, MA: Pearson Education Limited, 2018. 864 p. ISBN: 978-0-13-450659-3.
6. ALBU, Ion, ALBU, Svetlana. *Analiza factorială a valorii de piață a imobilului rezidențial: monografie*. Chișinău: UTM, 2007. 128 p. ISBN 978-9975-9888-5-8.
7. ȚURCAN, Iuliu, ȚURCAN, Rina. *Statistica ramurii. Note de curs*. Chișinău: Tehnica-UTM, 2015. 97 p.
8. MCKILLUP, Steve. *Statistics Explained: An Introductory Guide for Life Scientists, 7th ed.* United Kingdom: University Press, Cambridge, 2011. 267 p. ISBN: 978-0-521-83550-3.

PATRIMONIUL ARHITECTURAL ÎN PERIOADA MEDIEVALĂ: ISTORIE, STILURI DE ARHITECTURĂ, STRUCTURĂ, STATUT ȘI PROTECȚIE JURIDICĂ

Viorica URSU, ORCID ID: 0000-0003-4194-4799,

viorica.ursu@dp.utm.md

***Annotation.** Architectural heritage represents an important component of the universal culture, which, being accumulated over the centuries, is a direct consequence of socio-cultural developments. In particular, the architectural heritage related to a community, respectively, to an ethnic cultural or even territorial entity, has a well-defined specificity. The latter includes all the values and cultural assets that have a special value and are representative of the people.*

Each nation and state is characterized by its material and spiritual cultural treasure, which reflects a revelation of historical reality and expresses the level of the society's development. Each good or a group of goods has traveled a long way in history to reach what it is today: a component part of the country's cultural wealth and cultural heritage.

Thus, the present article represents an analysis of the historical and cultural real estate, part of the architectural heritage from the medieval period. And it is one of a series of articles with this theme, which will highlight the importance, the history, the structure, the architecture, as well as the status of the architectural assets subject to research.

Key words: heritage, architectural heritage, cultural treasure, ecclesiastical buildings, monasteries, churches.

Introducere. Patrimoniul cultural reprezintă acea moștenire lăsată de generațiile care ne-au precedat și pe care avem datoria de a-l transmite intact generațiilor viitoare, constituind în același timp patrimoniul de mâine. Definiția UNESCO a patrimoniului redă limpede acest drept și această datorie pe care o reprezintă patrimoniul: **“Patrimoniul este moștenirea trecutului de care ne bucurăm astăzi și pe care o vom transmite generațiilor care vor veni”** [1, p.25].

Uneori omului i-au fost necesare secole pentru a-și defini poziția față de un lucru sau altul, ideile păstrate în frânturi de izvoare arheologice, arhitecturale și documentare, în cazul avuției culturale, probând din plin acest drum anevoios. Și totuși, dintotdeauna, cel puțin așa ne arată mărturiile, interesul față de obiectul cultural a fost o realitate. Trebuie însă să precizăm că nu tot ceea ce azi încadrăm în categoria

obiect cultural (mobil sau imobil) a avut această calitate de la crearea sa. Inițial, în multe cazuri, el a fost realizat ca un obiect oarecare și numai timpul, care i-a adăugat, pe lângă patină, și aura vechimii, l-a investit cu calitatea amintită [1, p.9].

Este adevărat că uneori, și aceasta s-a întâmplat numai cu bunurile spirituale sau cu cele având funcție de tezaurizare, creatorii lor, deopotrivă cu comanditarii, erau conștienți și de valoarea culturală. Deci, aceste bunuri, cărora ne grăbim să le adăugăm construcțiile marcante, fie ele civile, militare sau religioase, au intrat în conștiința creatorilor și deținătorilor lor, de timpuriu, ca obiecte culturale cu o dublă valoare: cea culturală ca atare și cea materială, rezultată din materialul încorporat, cantitatea și costul său, și munca prestată. Valoarea culturală era, la început, ca o marcă, permițând să se recunoască un anume meșter sau artist, un atelier, o regiune, un neam sau o țară, apoi să se identifice un deținător cu înalt rang social sau politic [2, p.9].

Astfel, suntem în prezența **patrimoniului arhitectural**, care este unul dintre elementele structurale ale neamului cu un potențial energetic enorm pentru dezvoltarea spirituală și conștientizarea națională în multitudinea națiunilor, etniilor existente în lume, precum și o ancoră în valul de schimbări generat de procesul de globalizare. Fiecare monument arhitectural existent este o scrisoare deschisă în care sunt expuse etapele dezvoltării culturii arhitecturale și ale construcției din acele vremuri. Prin patrimoniul arhitectural, prin cetăți și biserici, clădiri rezidențiale, conace și parcuri, în care omenirea este bogată, generațiile anterioare ne-au transmis dragostea și mândria pentru patrie, pentru realizările strămoșilor și pentru oameni [3, p.8].

În vederea realizării unei cercetări aprofundate și pentru a evidenția continuitatea evenimentelor istorice privind promovarea patrimoniului arhitectural, considerăm că este necesar, prin prisma metodei istorice și celei de cercetare să analizăm bunurile imobile arhitecturale din perioada medievală pentru a evidenția cele mai reprezentative dintre acestea, precum și particularitățile proprii, stilurile arhitecturale, precum și modalitatea de protecție internațională sau europeană și națională.

2. Arhitectura medievală și patrimoniul arhitectural medieval. Pentru o mai înțelegere a subiectului supus cercetării, pentru început o să definim termenul de “arhitectură medievală” și “patrimoniul arhitectural”.

Arhitectura medieva este arhitectura comună a Europei medievale. Iar **patrimoniul arhitectural** constituie unul dintre cele mai importante componente ale moștenirii culturale naționale și universale, iar elementele de arhitectură sunt cele mai reprezentative părți atât a orașului istoric, cât și ale localităților rurale și, ca parte integrantă a patrimoniului cultural național. Acesta trebuie să fie cartea de vizită a fiecărei așezări umane [4, p.6].

Patrimoniul arhitectural este sursa unor valori spirituale, culturale, sociale și economice de neînchipuit. Fiecare generație dă o interpretare diferită trecutului și se inspiră din el din nou. Acest capital a fost construit de-a lungul secolelor, iar distrugerea oricărei părți din el ne face mai săraci, din moment ce ceea ce este nou creat, oricât de bun, poate să ducă la pierderea lui. Departe de a fi un patrimoniu luxos, este o avere economică care poate fi folosită întru salvarea resurselor comunității [70].

În sensul Convenției pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei - Granada, 3 octombrie 1985, **patrimoniul arhitectural** este recunoscut ca o expresie de neînlocuit a bogăției și a diversității patrimoniului cultural al Europei, o mărturie neprețuită a trecutului nostru și un bun comun al tuturor europenilor [5].

Potrivit și doctrinei juridice italiene, **patrimoniul arhitectural** constituie o totalitate de monumente istorice cum ar fi: biserici, mănăstiri, palate, grupuri de clădiri, centre istorice sau orașe antice întregi, care se disting prin particularități distinctive și reprezintă o valoare inestimabilă a moștenirii culturale [6, p.3]. Într-o altă accepțiune, **patrimoniul arhitectural** este unul dintre cele mai reprezentative file din moștenirea culturală a omeniei, studiarea și protecția căruia a devenit o normă obligatorie a fiecărei țări [7, p.4]. În termenii Convenției pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei, expresia patrimoniu arhitectural este considerată a cuprinde următoarele bunuri imobile [5]:

➤ *monumentele*: orice realizări deosebit de remarcabile prin interesul lor istoric, arheologic, artistic, științific, social sau tehnic, inclusiv instalațiile sau elementele decorative care fac parte integrantă din aceste realizări;

➤ *ansamblurile arhitecturale*: grupări omogene de construcții urbane sau rurale remarcabile prin interesul lor istoric, arheologic, artistic, științific, social sau tehnic și îndeajuns de coerente pentru a face obiectul unei delimitări topografice;

➤ *siturile*: opere combinate ale omului și ale naturii, parțial construite și care constituie spații îndeajuns de caracteristice și omogene pentru a face obiectul unei delimitări topografice, remarcabile prin interesul lor istoric, arheologic, artistic, științific, social sau etnic.

Spre deosebire de arhitectura antică, în care dimensiunea ideologică și politică era profund marcată, iar arhitectura era un instrument de autoritate, arhitectura medievală pornește de la premise întrucâtva diferite, îmbogățind mesajul antic, sfârșitul antichității a însemnat și o profundă schimbare de ordin spiritual [8, p.35]. Astfel, în acest sens, autorii Ciupală A. și Căpiță C. au afirmat că, creștinismul, ca schimbare spirituală, pornit ca un cult oriental de mică importanță a ajuns religia oficială a Imperiului Roman și mai apoi a statelor care s-au constituit pe rămășițele acestuia, de unde se răspândește în restul Europei [8, p.35]. Reieșind din această afirmație, putem considera că arhitectura medievală au reflectat și reflectă evenimentele care au marcat istoria Europei occidentale și cu anumite nuanțe, a celei orientale.

3. Stilurile și arhitectură în perioada medievală. În Evul Mediu s-au dezvoltat cu preponderență două mari curente culturale care au principalele realizări în planul arhitecturii. Acestea sunt stilurile romanico-gotic. Dar această perioadă a fost marcată și de arhitectura și stilul bizantin, cât și stilul tradițional rus. Cât despre monumentele arhitecturale din Republica Moldova, pentru această perioadă este cunoscută arhitectura moldovenească.

3.1. Stilul și arhitectura romanică are o istorie relativ scurtă, de doar câteva secole, apogeul fiind înregistrat în secolele X-XIII. În ultima sa perioadă, ea se suprapune cu arhitectura gotică. Ceea ce caracterizează acest stil arhitectonic sunt:

➤ *păstrarea formelor de tradiție romană în care au fost integrate elemente carolingiene și bizantine;*

➤ *masivitatea construcțiilor în piatră;*

➤ *utilizarea frecventă a arcurilor curbe pentru ferestre, uși sau arcade. Același principiu al construcțiilor semicirculare a fost aplicat și pentru acoperișul de piatră, care a înlocuit în cele mai multe biserici lemnul; bolta în leagan (ca un arc rotund continuu) sau pe cea a bolțiiogivale (ce consta din două bolți în leagan care se intersectau);*

➤ *proporția dintre coloanele portant și deschiderea arcadei este de 1,5/1;*

➤ *construcțiile au adesea un plan dreptunghiular sau cu transept;*

➤ *în cazul construcțiilor cu caracter religios, la acest plan se adaugă o serie de abside și, pentru exemplele timpurii, câte un baptisteriu separat de clădirea principal;*

➤ *pierderea tradiției meșteșugărești antice.*

➤ *în absența unor comenzi care să asigure subzistența arhitecților și a meșterilor pietrari, aceste tradiții tehnologice s-au pierdut, iar primele secole ale evului mediu nu au făcut decât să preia soluțiile simple pentru a rezolva problema solidității unei construcții. Exemplul cel mai bun îl constituie catedralele romanice cu trei nave.*

➤ *sarpanta este realizată în două segmente; segmentul inferior se sprijină pe pereții exteriori, care preiau greutatea acesteia, în timp ce sarpanta superioară se sprijină pe colonadele interioare;*

➤ *suprafața mare a șarpantelor este susținută printr-un sistem de susținere în triunghi;*

➤ *pentru a elimina riscul prăbușirii coloanelor interioare sub propria lor greutate, partea superioară este realizată sub forma unei galerii pentru iluminat [9].*

Savanții din secolul XXI sunt mai puțin înclinați să înțeleagă arhitectura acestei perioade ca pe un „eșec” de a reproduce realizările din trecut și sunt mult mai predispuși să recunoască abundența sa de forme experimentale, ca o serie de invenții creative noi. Cu toate acestea, la acea vreme, cercetările au pus sub semnul întrebării valoarea romanicului ca termen stilistic. La suprafață, oferă o denumire convenabilă pentru clădirile care împărtășesc un vocabular comun cu arce rotunjite și zidărie groasă de piatră, și apar între renașterea carolingiană a antichității clasice din secolul al IX-lea și evoluția rapidă a arhitecturii gotice după a doua jumătate a secolul al XII-lea. Cu toate acestea, o problemă e că termenul cuprinde o serie de variante regionale, unele cu legături mai strânse cu Roma decât altele. De asemenea, trebuie remarcat faptul că distincția dintre arhitectura romanică și predecesorii și adepții ei imediați nu este deloc clară. Există puține dovezi că oamenii din Evul Mediu ar fi fost preocupați de distincțiile stilistice pe care le observăm azi, ceea ce face dificilă separarea lentă a arhitecturii medievale în categorii cronologice îngrijite. Cu toate acestea, romanicul rămâne un cuvânt util în ciuda limitărilor sale, deoarece reflectă o perioadă de activitate intensivă de construire care a menținut o oarecare continuitate cu trecutul clasic, dar a reinterpretat în mod liber formele antice într-o nouă manieră distinctivă [10].

Pentru o mai bună înțelegere a arhitecturii romanice și stilului cu același nume vom analiza câteva monumente arhitecturale din perioada medievală, pentru a scoate în evidență particularitățile proprii arhitecturale ale acestora, stilul, precum și istoricul edificării lor:

Abația Cluny (Mănăstirea de la Cluny) a fost o mănăstire benedictină din orașul Cluny, Franța. De-a lungul timpului a fost locul unor importante evenimente și unul dintre cele mai importante centre religioase ale Europei medievale. Istoria abației începe în anul 909 sau 910, când ducele Aquitaniei, Guillaume I cel Pios își donează unul dintre domeniile sale de vânătoare din Burgundia în mod simbolic apostolilor Petru și Pavel, pentru construirea unui așezământ monahal. Biserica abațială de la Cluny a fost construită de Berno, primul abate. Între anii 955-981, a fost construită o nouă biserică de mari dimensiuni, numită Cluny II, pentru a arăta puterea și influența ordinului. Biserica a fost însă demolată în secolul al XI-lea de către abatele din aceea vreme pentru a construi cea mai mare biserică a creștinătății apusene. Biserica, numită Cluny III, este biserica actuală, care a fost realizată între anii 1088-1230 în stil romanic cu influențe gotice. Zidirea bisericii a costat extrem de mult și a coincis cu problemele financiare și cu declinul ordinului. Biserica a suferit de-a lungul timpului mai multe deteriorări. În urma acestora au fost distruse două din cele trei turnuri principale, iar nava a fost micșorată, în ziua de astăzi biserica fiind mult mai mică. Cu toate acestea, Cluny III a rămas una dintre cele mai grandioase biserici din lume [11].

În anul 2004 Abația de la Cluny și filialele sale au fost desemnate de Consiliul Europei drept rută cultural europeană.

Catedrala Bonn este un eșantion de stil romantic în arhitectură – Münsterbasilica, construit în 1050. Arcul intrării centrale în biserică este decorat cu o frumoasă mozaică "veste bună", emblema Vaticanului. Se pare că din 1956, Bazilica are titlul onorific al Basilica Minor, ceea ce o atribuie la o biserică deosebit de importantă. "Pentru trecutul său istoric, frumusețea și monumentalitatea unui monument valoros al nominarului", a justificat atât decizia lui Pope XII.

Deși Catedrala Catedralei din Bonn a fost construită în stilul romanesc, elementele baroce predomină în interior. La intrare în catedrală este amplasată sculptura mare de bronz a St. Elena, mama împăratului Constantin [22]. Aceasta este amplasată pe un site considerat sacru de 2000 ani, având în vedere că aici a fost inițial un temple roman

și pe urmă o biserică creștină. De altfel, biserica a suferit pagube semnificative în perioadele 1583-1589, 1689, și în al Doilea Război Mondial, dar de fiecare dată a fost complet restaurată [12].

3.2. Stilul și arhitectura gotică. Către mijlocul secolului al XII-lea, în plină epocă de dominație a romanicului, își face apariția un nou stil în arhitectură. Numele i-a fost dat de oamenii veacului al XVII-lea, care disprețuiau această artă, văzută ca o artă "barbară", "gotică" de la numele celor mai cunoscuți "barbări" ai sfârșitului antichității. În realitate, arta gotică a dat Europei capodopere comparabile cu cele mai mari creații ale genului uman. Monumentele romanice le păreau arhitecților secolului al XII-lea greoaie, masive și întunecate, datorită ferestrelor puține și înguste. Acest stil arhitectural reprezintă unul din stilurile arhitecturale asociate cu catedrale, precum și cu alte biserici din aproape toată Europa în timpul perioadei medievale, începând cu sec. al XII-lea și încheind cu anii 1500. Ca o situație mai exactă în timp și spațiu, cele mai importante opere arhitecturale gotice acoperă perioada 1140-1500, fiind construite din România până în Portugalia și din Slovenia până în Suedia și Finlanda. Stilul gotic este o transformare a stilului romanic, apărut din necesitatea de a da o altă dimensiune verticală clădirilor.[13] Goticul flamboiant, adică goticul târziu, a fost faza de apogeu artistic a goticului care s-a remarcat prin exagerarea abundenței detaliilor, în parte pentru a diminua greutatea pe care clădirile gotice o impuneau, respective pentru a încerca o salvare a stilului.

La fel, se cunoaște faptul că bisericile și mănăstirile care adăposteau moaște importante au vrut, să sporească popularitatea respectivilor lor sfinților și să construiască altare adecvate pentru ei. Aceste sanctuare nu erau doar relicve încrustate cu bijuterii, ci, mai important, au luat forma unor structuri arhitecturale puternice caracterizate de lumină colorată care era prezentă în zonele mari cu vitralii.

Astfel, elementele caracteristice ale arhitecturii gotice sunt:

- planul predominant e cel de cruce latină (romană);
- edificiile sunt de dimensiuni mari;
- ziduri mai subțiri și înalte, sprijinite la exterior de contraforti în forma de arcuri butante;
- interiorul e împartit (ca și la basilici) în mai multe nave longitudinale, (trei sau cinci), delimitate prin siruri de coloane subțiri;

- folosirea unui element nou - arcul frânt sau ascutit (unghiul format de întretaiera a doua segmente de cerc);
- absidele altarului sunt mai mult poligonale decât semicirculare, fiind flancate spre exterior de mici capele [14];
- folosirea vitraliilor;
- bolta în arc frânt, sau ogiva, care este de fapt o intersecție longitudinală a doua bolte clasice ale stilului romanic,
- și arcul de susținere al ogivei, așa numitul arc butant;
- rozeta prezintă atât în basoreliefuri, cât și în alte forme ornamentale.

Totuși unele din aceste elemente enumerate mai sus nu sunt singurele elemente definitorie ale arhitecturii gotice, deoarece multe dintre aceste elemente au fost folosite într-un fel sau altul în tradiții arhitecturale precedente. Mai degrabă combinația și rafinamentul constant al acestor elemente, împreună cu răspunsul rapid la tehnicile de construire rapid schimbătoare ale vremii, au alimentat mișcarea gotică în arhitectură [15]. Arta gotică era totuși stil exclusiv religios, astfel Biserica romană a contribuit mult la dezvoltarea acestuia, și a stabilit legătura dintre religie și artă.

Pentru o mai bună înțelegere a arhitecturii gotice și stilului gotic vom analiza câteva construcții arhitecturale din perioada supuse analizei, pentru a scoate în evidență particularitățile proprii arhitecturale ale acestora, stilul, precum și istoricul edificării acestora:

Catedrala din Canterbury este o biserică anglicană din Canterbury, Kent și este una dintre cele mai faimoase construcții religioase creștine din Marea Britanie, ce este reședința Arhiepiscopului de Canterbury, cel mai înalt ierarh al Bisericii Anglicane. Este cunoscută pentru asasinarea lui Thomas Becket din 1170, cancelar al Angliei și arhiepiscop. Stilul arhitectural este cel romanic și gotic [16].

Istoria ridicării ei este datată în perioada când Sf. Augustin a ajuns în anul 597, în Anglia, pentru a-i converti pe anglo-saxoni la creștinism, a întemeiat o catedrală monastică la curtea regelui Aethelbert, în Canterbury. După cucerirea normandă din 1066 catedrala inițială a fost înlocuită cu o construcție mai mare, mai târziu a fost mărită și mai mult, iar în 1174 tot capătul de est, inclusiv corul, a fost distrus de un incendiu. După multe deliberări, călugării l-au ales pe arhitectul francez Guillaume de Sens pentru a reconstrui partea distrusă – alegerea făcută arată că doreau să fie reconstruită în stil gotic francez. Noua aripă a catedralei

avea atât funcția de cor, cât și de loc închinat martinului lui Thomas Becket. După canonizarea lui Becket, în 1173, catedrala din Canterbury devenise unul din cele mai căutate locuri de pelerinaj din Anglia, de aceea noua construcție trebuia să poată primi fluxul permanent de credincioși. În timpul celor 2 arhitecți care au ridicat construcția Guillaume de Sens și William the Englishman, aceasta a purtat semnele distinctive ale arhitecturii gotice: arce în unghi ascuțit, bolți pe nervuri și arce butante (deși acestea sunt mascate de acoperișul navelor colaterale). Stilul este în cea mai mare măsură cel al catedralelor din Ile-de-France, dar are anumite trăsături specifice. De exemplu, coloanele rotunde alternează cu cele octogonale, părțile lor mediane fiind făcute din marmură neagră de Purbeck. Bolta este alcătuită din șase părți, fiecare set de trei nervuri ce se intersectează cuprinzând două travee. Ulterior William the Englishman a extins noul cor către est, și aici compoziția arhitecturală se schimbă, coloanele simple fiind înlocuite cu coloane duble. La capătul de est s-a construit o capelă circulară înaltă cunoscută sub numele de „Coroana lui Becket”. Întregul ansamblu este o sinteză desăvârșită a arhitecturii gotice, ferestrele cu vitralii ce descriu miracolele făcute de Becket sporindu-i frumusețea [17].

În anul 1988 este înscrisă pe lista patrimoniului cultural mondial UNESCO.

Catedrala din Winchester, Anglia, una dintre cele mai frumoase și, totodată, mari catedrale din Anglia, este o construcție de tip gotic, dedicată Sfintei Treimi, Sfântului Petru, Sfântului Paul și Sfântului Swithun, fiind scaunul episcopului de Winchester, dar și centrul diocezei de Winchester. Catedrala face parte din lista celor de Gradul I. De menționat este și faptul că impresionanta construcție are și cel mai lung naos, precum și cea mai mare lungime dintre toate catedralele gotice din Europa. Inițial, catedrala a fost construită în 642, ca mai apoi să devină cunoscută drept Old Minister [18]. În 1093 Old Minister a fost, din nefericire, demolată, astfel ca avea să se înceapă lucrările de construcție ale noii catedrale, cam prin anul 1079. Cea mai veche parte a Catedralei din Winchester era cripta, care datează încă din acele vremuri. Chiar și așa, peste 100 de ani de la începerea lucrărilor, problemele aveau să înceapă, din cauza instabilității pământului pe care catedrala fusese construită. Drept urmare, în 1202 s-a înlocuit turnul de trecere cu un altul, pentru ca cel vechi se dărâmasese. Bineînțeles că influența vremii era de origine normandă, ceea ce se vede chiar și astăzi destul de clar în stilul

arhitectonic. Lucrările au continuat în secolul al XIV-lea. În 1394, spre ex. redemolarea naosului normand au început sub atenția masonului William Wynford, construirea întinzându-se însa și-n secolul al XV-lea, respectiv în secolul al XVI-lea. Ceea ce e de menționat este faptul că în această perioadă s-a construit celebrul „retroquire”, de multe ori, denumite retro-choir (de unde choir, în limba engleza, înseamnă cor bisericesc).[19]

După ce Regele Henry al VIII-lea s-a autodeclarat șef al Bisericii Angliei, preluând astfel controlul total asupra Bisericii, s-au produs o serie de schimbări: se pot vedea influențele masoneriei asupra catedralei, prin urmare, existau și anumite priorate, cum ar Prioratul Sfântului Swithun. Acesta a fost desființat odată cu preluarea controlului de către Regele Henry al VIII-lea.

Mai mult decât atât, și „chapter house” (clădire de lângă catedrala) avea să fie demolată, însă Catedrala din Winchester a rămas în picioare, ducându-se mai departe menirea inițială. Cu toate acestea, lăcașul sfânt a suferit modificări la nivelul structurii, restaurările începând abia în anul 1905, conduse de T.G. Jackson [19].

Catedrala din Ely este o combinație superbă de mai multe stiluri arhitectonice ce se întâlnesc pe teritoriul Angliei. Nava este romanică, prezbiteriul este o excelentă ilustrare a goticului timpuriu, iar careul este un exemplu unic de gotic matur (goticul englez decorativ).

Până în secolul al XVIII-lea, când au fost asanate mlaștinile care îl înconjurau, orașul Ely era o insulă. După cucerirea Angliei de către normanzi, în 1066, a devenit bastionul proscrisului anglo-saxon Hereward the Wake (Hereward „Veghetorul”), care a fost în cele din urmă capturat în 1071. Ca simbol al victoriei, pe locul mănăstirii anglo-saxone de acolo, normanzii au ridicat o uriașă catedrală în stil romanic (normand), a cărei construcție a început în anul 1082. Capătul de vest al noii construcții se termina într-un transept scurt (brațul său nordic s-a prăbușit în secolul al XV-lea). Deasupra transeptului s-a ridicat turnul central care se păstrează și astăzi.

Nava cu douăsprezece travee datează tot din perioada romanică. Dar, așa cum s-a întâmplat cu aproape toate marile biserici medievale, în timp s-a ajuns la concluzia că altarul era prea mic, așa că la capătul de est s-a adăugat un prezbiteriu la mijlocul secolului al XIII-lea. Această extindere a avut ca model catedralele din Salisbury și Worcester. Ea le-a întrecut pe amândouă din punctul de vedere al diversității și calității

ornamentelor. Tribuna, șirurile de ferestre din partea de sus și arcada prezbiteriului au detalii minuțios executate, iar coloanele traveelor, făcute din marmură de Purbeck, se termină cu capiteliuri în formă de frunză, susținute de console împodobite cu ornamente bogate ce reiau motivul frunzei [20].

Acest monument are o importanta nationala și este clasat pe gradul I pentru calitatea sa excepțională.

Catedrala Lincoln, uneori numita și Catedrala St. Mary, se află în Anglia și este considerată un monument istoric anglican, timp de 249 de ani, respectiv din 1300 până în 1549, fiind cea mai înaltă clădire din lume. În anul 1071 primul episcop de Lincoln, Remigius de Fecamp, avea să dea ordin să fie construită o catedrală în Lincoln, cu toate că, înainte de această decizie, exista Biserica St. Mary, considerată biserica mamă, pe când sediul eparhiei se afla la Dorchester Abbey, mai cu seamă în Dorchester- on -Thames, Oxfordshire. Astfel, Remigius a fost primul care a construit frumoasa catedrală, însă în anul 1141, acoperișul din lemn avea să fie distrus într-un incendiu. Ulterior, Episcopul Alexander a reconstruit și extins catedrala, însă, patruzeci de ani mai târziu, în 1185, un cutremur a pus la pământ catedrala. După cutremurul devastator, a fost numit un nou episcop, Sfântul Hugh de Lincoln, care a și început lucrările de reconstrucție și extindere ale Catedralei Lincoln. Stilul arhitectural pe care noua catedrală l-a urmat pe atunci a fost cel gotic, specific Evului Mediu. Totodată, vremurile și-au pus amprenta pe zidurile catedralei, de-a lungul timpului, construindu-se chiar și ferestre mai mari [21].

O renovare majoră a frontului de vest a fost întreprinsă în anii 2000. S-a descoperit că contraforturile zburătoare de la capătul de est nu mai erau conectate la piatra adiacentă și s-au făcut reparații pentru a preveni prăbușirea. În plus, piatra ferestrei Ochiului Decanului din transept se dărâmă, ceea ce înseamnă că a trebuit să se realizeze o reconstrucție completă a ferestrei conform criteriilor de conservare stabilite de Consiliul Internațional pentru Monumente și Situri. A existat o perioadă de mare anxietate când s-a constatat că piatra trebuia să se miște doar cu 5 mm (0,20 inchi) pentru ca întreaga fereastră să se prăbușească. Inginerii de specialitate au îndepărtat traseul ferestrei înainte de a instala un înlocuitor consolidat, mai stabil. În plus, vitraliul original a fost curățat și așezat în spatele unei noi sticlă izotermă transparentă care oferă o protecție mai bună împotriva intemperiilor. Până în aprilie 2006, proiectul de renovare a fost finalizat

la un cost de 2 milioane de lire sterline. În timpul săpăturii, au fost descoperite secțiuni ale unor clădiri romane intens decorate și artefacte aferente. În 2022 s-a finalizat restaurarea [22].

Catedrala Sfânta Maria din Sevilla este o catedrală romano-catolică din orașul Sevilla, Spania. Aceasta este cea mai mare biserică din țară și a treia biserică după mărime din lume. De asemenea ea este una din cele mai importante biserici construite în stil gotic din lume. Catedrala este renumită pentru faptul că aici se află mormântul lui Cristofor Columb.

Întemeiată pe locul unei foste moschei, catedrala măsoară 116x75 de metri, cu o navă centrală, 4 nave laterale și 25 de capele. Cunoscută ca Manga Hispanienis, era a doua biserică din lume după Bazilica Sfântul Petru din Roma. A fost nevoie de 100 de ani ca să fie terminată construcția, și mai mult de 300 ca să se finiseze decorațiunile interioare. Catedrala din Sevilla a fost construită în stil gotic cu elemente de inspirație islamică. Printre aceste elemente se numără turnul său cu clopot, numit *Giralda*, ce a fost construit după modelul minaretului de la Moscheea Koutoubia din Marrakech, Maroc. Acest lucru se datorează faptului că pe locul catedralei se afla o veche moschee ce a fost ulterior distrusă iar minaretul său a fost încorporat în noua construcție a catedralei [23].

În 1987 catedrala a devenit parte a Patrimoniului Mondial UNESCO.

Catedrala din Köln a fost construită între anii 1248-1473 și este un important loc de pelerinaj deoarece aici se află moaștele Celor Trei Magi. Actuala catedrală a fost construită din ordinul arhiepiscopului Konrad von Hochstaden, pe locul uneia din secolul al VIII-lea. Catedrala are o înălțime de 157 m, fiind - după Munsterul din Ulm - a doua biserică ca înălțime în Germania. Ea este situată pe marginea de nord a graniței de odinioară a așezării romane, fiind în imediata apropiere a Gării Koln și a podului Hohenzollernbrücke, precum și a unor muzee ale orașului. Construcția impozantă a domului a fost clădită în stil gotic, asemănător catedralelor din Sevilla și Milano. Se poate observa combinarea armonioasă a elementelor arhitectonice a stilului gotic medieval. Fațada gigantică de vest, flancată de cele două turnuri, ocupă o suprafață de peste 7.100 m². Între anii 1880-1884 domul a fost cea mai înaltă clădire din lume [24].

Catedrala din Köln este declarat din anul 1996 Patrimoniu Mondial UNESCO.

3.3. Stilul și arhitectura bizantină timpurie a fost construită ca o continuare a arhitecturii romane. Schimbările stilistice, progresele tehnologice și schimbările politice și teritoriale au însemnat că treptat a apărut un stil diferit, care a impregnat anumite influențe din Orientul Apropiat. Cele mai importante elemente ale arhitecturii și stilului bizantin au fost:

- folosirea planului în cruce greacă în arhitectura bisericilor;
- clădirile au crescut în complexitate geometrică;
- cărămida și tencuiala au fost folosite în plus față de piatră în decorarea unor structuri publice importante;
- ordinele clasice au fost folosite mai liber;
- Mozaicurile aurii au înlocuit decorul sculptat;
- cupolele complexe au fost așezate pe piloni masivi;
- ferestrele au filtrat lumina prin foi subțiri de albastru ca să ilumineze încet interioarele [25];
- interioarele erau placate cu marmură sau piatră;
- unele dintre coloane erau, de asemenea, din marmură;
- materiale folosite pe scară largă erau cărămizile și piatra [26];
- mobila din lemn prețios (paturi, scaune, mese, rafturi pentru cărți), și cupe argintii sau aurii cu reliefuri frumoase [27].

Acest stil bizantin, cu cupole din ce în ce mai exotice și mozaicuri din ce în ce mai bogate, a călătorit spre vest până la Ravenna și Veneția, și până la nord la Moscova. Majoritatea bisericilor și bazilicilor au cupole înalte. Drept urmare, au creat spații deschise vaste în centrele bisericilor, sporind simțul harului și luminii. Capitellurile bizantine se desprind de convențiile clasice din Grecia antică și Roma. Liniile sinuoase și formele naturaliste sunt precursori ai stilului gotic [25].

Un exemplu elocvent al patrimoniului arhitectural bizantin și gotic este **Bazilica Sfântul Marcu** (*Basilica di San Marco*), care este cea mai mare dintre bisericile Veneției, fiind și catedrala patriarhală a acestui oraș. Bazilica di San Marco este și un simbol al puterii și bogăției venețiene încă de la consacrarea sa ca lăcaș de cult în anul 1071. Acest loc sacru al Veneției ce îmbină arhitectura bizantină cu cea gotică era numit și Chiesa d'Oro (Biserică de Aur). Își merită pe deplin acest nume având în vedere că adăpostește mozaicuri bizantine poleite de aur. Prin

construirea Catedralei San Marco, Veneția a adus în Occident moștenirea spirituală și materială a Bizanțului [28].

Primul lăcaș de cult ridicat pe acest loc a fost o clădire din anul 828, când negustorii venețieni au achiziționat din Alexandria presupusele relicve ale evanghelistului Marcu. Biserica inițială a fost înlocuită cu o alta în anul 832. Noua biserică a fost mistuită de un incendiu în anul 976, fiind reconstruită în anul 978. Lucrările de extindere efectuate în anul 1063 au dus la conturarea limitelor actualei bazilici.

Planul bisericii este de cruce greacă, cu cinci cupole. Bazilica a fost inaugurată în anul 1094, an în care relicvele evanghelistului Marcu ar fi fost redescoperite într-unul dintre pilaștri.

În timpul celei de a patra cruciade, cruciații venețieni catolici și-au însușit în anul 1204 patru cai auriți de la o cvadrigă antică romană așezată în hipodromul din Constantinopol. Caii fuseseră așezați în acel loc încă din timpul împăratului roman Constantin cel Mare. Cei patru cai au fost duși la Veneția și postați în anul 1254 deasupra portalului principal de intrare în bazilica Sf. Marcu. În cursul secolului al XX-lea au fost înlocuiți cu patru copii de bronz, originalele fiind expuse într-o sală a muzeului învecinat "Museo di San Marco" [29].

În prezent, biserica, în planul extern are următoarea înfățișare:

- în planul de jos al fațadei se pot vedea cele cinci portaluri arcuite ce sunt învăluite de coloane de marmură policromă. Aceste portaluri se deschid într-un pronosop prin niște porți modelate din bronz;

- deasupra porții centrale se găsesc trei basoreliefuli ce aparțin stilului Romanesque. În arcul extern ale aceleiași porți centrale este un mozaic aurit cu tema Judecării de Apoi. Boltele semicirculare (lunete) ale portalurilor laterale prezintă povestea aducerii moaștelor Sfântului Marcu în Veneția. Singura care datează din secolul al XIII-lea este ultima lunetă din stânga. În rest toate celelalte au suferit reparații sau modificări;

- în planul de sus, în vârful arcului de tip ogivă sunt Statui ale Virtuților Teologice (iubirea, credința și speranța) și ale Virtuților Cardinale (prudența, dreptatea, cumpătarea și curajul), Statui ale Sfinților Războinici și Statuia Sf. Marcu cu privirea ațintită spre oraș;

- deasupra ferestrei centrale stă impunătoare statuia aurită a Leului Înaripat, simbol al Sf. Evanghelist Marcu;

- în lunetele arcurilor ogivă din laterale se disting alte mozaicuri aurite ce datează din secolul al XVII-lea;

➤ ultimul plan este cel al celor cinci mari cupole ce au în vârf crucea Sfântului Andrei.

➤ pronaosul în care intri pentru prima dată, poate constitui el însuși o biserică prin dimensiunile sale;

➤ când treci de poarta de intrare primul lucru care îți atrage atenția este o dală mare de marmură roșie ce se desprinde din pavaj și despre care se spune că ar fi locul în care Împăratul Sfântului Imperiu Roman, Frederick Barbarossa a înghenuncheat în fața Papei Alexandru al III lea;

➤ în partea dreaptă a pronaosului se zărește printr-un grilaj Capela funerară a Cardinalului Giovanni Battista Zen construită în 1501 (Inițial capela a fost intrarea principală a fațadei sudice a catedralei) [30].

Bazilica Sfântul Marcu se găsește în Patrimoniul Mondial din 1987.

La fel, capodoperă a patrimoniului arhitectural bizantin rămasă până azi cea mai mare biserică cu cupolă din lume, este **Sfânta Sofia**, adică Biserica Sfintei Înțelepciuni din Constantinopol, fiind considerat monument de mare valoare istorică și arhitectonică și oricum o glorie a geniului constructiv uman, iar chiar de unii autori considerată drept cea de a opta minune a lumii antice târzii. După mărturia unui cronicar, Iustinian a dorit " o biserică așa cum nu a mai fost niciodată de la Adam încoace și cum nu va mai fi nicicând de-acum înainte". A poruncit zidirea ei când, îndată după potolirea spaimei iscate de răscoala **Nika**, s-a hotărât să repare stricăciunile de pe urma incendiului și să afirme astfel dinaintea poporului o putere nelimitată, care înțelegea să nu-i mai fie contestată. Lucrările au început încă din 23 februarie 532 și s-au finisat la 27 decembrie 537 [31].

Planul bisericii lui Iustinian cuprindea un *atrium* perpendicular pe axa longitudinală a edificiului, un *nartex exterior* (pronaos), un *nartex interior*, *nava centrală*, acoperită cu o cupolă gigantică, două *nave laterale* și *galeriile superioare*, de la etaj, galerii care înconjoară nava centrală din trei părți, sub formă de potcoavă deschisă spre altar. Din atriumul astăzi dispărut se pătrundea în nartexul exterior (exonartex) prin șapte porți gigantice, iar mai departe în nartexul interior (esonartex) prin cinci porți bătute în bronz și decorate cu cruci aurite. Nartexul interior are bolțile decorate cu mozaic pe fond auriu, iar zidurile placate în partea de jos cu marmură de diverse nuanțe, străbătută de vinișoare de culoare mai închisă în aceeași nuanță. Din nartexul interior, alte nouă porți asigură comunicația cu spațiul central al bisericii. Trei porți de la sud erau

destinate accesului poporului, iar altele trei de la nord erau destinate celor care solicitau adăpost spiritual. Porțile centrale, tot în număr de trei, erau rezervate împăratului și suitei sale. În mijloc, cea mai înaltă era *Poarta împărătească*, placată cu argint auriu, decorație jefuită de apuseni în 1204.

Cele două nartexuri sunt săli transversale alăturate și succesive, perpendiculare pe axa mediană a locașului și lungi cât toată latura acestuia. Au lungimea de 60,90 metri și lățimea de 6,03 metri, cu plafoane sub formă de bolți alternative întrepătrunse.

Spațiul imens din nava centrală stupefiază și nu poate fi cuprins dintr-o singură privire. Centrul cupolei se înalță la 55,60 metri, având un diametru la bază de 31,36 metri. În total, biserica posedă 107 coloane, din care 40 la parter și 67 la etaj, la galerii. Cele mai înalte coloane de la parter măsoară 20 de metri înălțime, au un diametru de aproape 1,5 metri și o greutate de circa 7 tone. Galeriiile de la etaj s-au construit deasupra navelor laterale și deasupra nartexurilor, având un plan de potcoavă cu unghiuri drepte, potcoavă deschisă spre altar. Accesul de la parter spre etaj se făcea pe la capetele nartexului interior, urmând niște serpentine largi, pavate cu piatră bolovănoasă, serpentine asemănătoare unei scări încolăcite, dar fără trepte. În total, construcția acoperă, cu unele anexe, suprafața de 7.500 de m², fără a pune la socoteală atriumul pierdut [32].

Catedrala Sfânta Sofia a fost inclusă pe lista monumentelor patrimoniului mondial UNESCO în 1985.

Nu putem spune că doar stilurile romanice, gotice și bizantine au stat la temelia arhitecturii medievale. Istoria arhitecturii stabilește foarte clar la final de perioadă medievală și stilul renescentist, și arhitectura renescentistă (de la începutul secolului al XV-lea până la începutul secolului al XVII-lea, în care are loc o redefinire a interesului pentru cultura și civilizația greco-romană, iar spiritul european se eliberează de sub tutela obscurității religioase medievale). Se caracterizează prin următoarele:

- s-au schimbat formele geometrice-pătratul și cercul pentru plan, cubul și cilindrul pentru edificii;
- simplitatea construcțiilor;
- folosirea formelor de expresie ale antichității (în jurul anului 1500);

- elemente de construcție - coloanele, capitелurile, pilaștrii, frontonul triunghiular, arcadele, preluate din tratatul de arhitectură al lui Vitruviu, la care se adaugă cupolele;
- fațadele se fac după ordine și simetrie;
- îmbinarea elementelor antice cu tradițiile stilului medieval, în care predomină liniile verticale combinate cu ogivele gotice;
- se completează cu ornamente și arabescuri.

Cel mai reprezentativ monument al arhitecturii renascentiste este Bazilica Sfântul Petru din Roma se găsește în Cetatea Vaticanului, înăuntrul statului pontifical, în monumentală *Piazza San Pietro*. Dar actualul edificiu grandios a luat locul basilicii ridicate de împăratul Constantin cel Mare (306-337 e.n). Basilica datorată inițiativei lui Constantin avea lungimea de 103 metri (după unii autori ar fi avut numai lungimea de 90 de metri) și ocupa cea mai mare parte a edificiului actual. Edificiul semăna cu mai toate basilicile din Imperiul Roman, basilici care aveau numai rol comercial, social, de întâlniri zilnice pentru comentarii diverse și de ședințe de judecată. Această bazilică avea să constituie nucleul viitorului Stat Pontifical, alcătuit din totalitatea teritoriilor aflate sub suveranitatea papei. Existența sa a fost totdeauna justificată pe baza documentului cunoscut în istorie drept *Donația lui Constantin*, un document în care se narează convertirea împăratului Constantin cel Mare și cum acesta, din recunoștință față de papa Silvestru I, i-ar fi oferit pontifului puterea temporală asupra Italiei și primatul față de celelalte biserici, descriindu-se amănunțit condițiile în care s-ar fi realizat împărțirea lumii și a puterii asupra acesteia: *soldatului îi revenea puterea temporală, iar preotului puterea spirituală*. Documentul a fost adesea folosit pentru a justifica nașterea puterii papale, iar asupra autenticității sale s-au purtat multe discuții, mai ales de către strălucitul ciceronian al secolului al XV-lea, Lorenzo Valla, filolog de primă mărime între umaniști [33].

Actualul edificiu, lung de 186 metri, înălțimea cupolei de 119 metri, și cu o suprafață totală de peste 15.000 m², este cea mai mare biserică din lume. Bazilica Sfântul Petru este una din cele patru basilici patriarhale din Roma, alături de Bazilica San Giovanni în Laterano, Bazilica Santa Maria Maggiore și Bazilica Sfântului Paul din afara zidurilor. Despre originea acestei biserici este stabilit că în anul 1506 papa Iulius al II-lea (1503-1513) a luat decizia de a dărâma vechea bazilică și să construiască în locul ei un nou edificiu monumental.

Lucrările au durat 120 de ani, perioadă în care au domnit aproximativ 20 de papi. În anul 1626 bazilica a fost finalizată și sfințită de către papa Urban al VIII-lea. A rezultat cel mai mare locaș al creștinătății, conținând sute de opere de artă de o valoare inestimabilă [34]. Mulți arhitecți ai timpului (Donato Bramante (cel ce a început), Raffaello Sanzio, Baldassare Peruzzi, Antonio da Sangallo, Michelangelo și Giacomo della Porta (cel ce a finalizat) au colaborat, ca această clădire să devină cea mai mare biserică al timpului. Deaceia, putem spune că aceasta este un simbol al arhitecturii acelor timpuri și ulterior exemplu pentru alte biserici construite în lume. ***A fost Inclusă în Lista patrimoniului mondial, stabilită de UNESCO.***

4. Stilul și arhitectură moldovenească. În evul mediu în Moldova arhitectura este reprezentată de locuințele populare și aristocratice, lăcașuri de cult creștin, cetăți, castele și cetăți, curți domnesti, prăvălii și instalații tehnice populare. Deosebit de apreciată este arhitectura medievală ecleziastică, în operele căreia s-au intersectat influențe bizantino-orientale cu romano-gotice occidentale, fiind apreciată drept o „*sinteză de importanță europeană*”. Departe de hotarele Moldovei au ajuns faima boltei moldovenești și pictura exterioară a bisericilor din Bucovina [35].

În ceea ce privește patrimoniul ecleziastic din Moldova, putem face referire la afirmația autoarei Ilvițchi L. potrivit căreia „istoria patrimoniului arhitectural ecleziastic din Moldova întrunește mai mult de șase secole (XIV-XX), dacă s-ar face o analogie cu starea lucrurilor din Belgia, Serbia și în special cu Țara Românească, state care au parcurs în istorie o cale asemănătoare, s-ar constata că arhitectura Moldovei a cunoscut mai multe procese de înviorare sau stagnare [36, p.10]. Așadar, autoarea estimează că pe parcursul anilor s-au conturat trei etape în dezvoltarea complexurilor monastice:

- prima se referă la perioada de înflorire a Principatului Moldovei (sec.XIV-XVI);

- cea de-a doua, la vremurile când s-a înregistrat o vădită diminuare a proceselor social-economice și culturale, promovată de vasalitatea față de Turcia (mijlocul sec.XVI-prima jumătate a sec.XVIII);

- a treia, a fost condiționată de slăbirea jugului turcesc și anexarea forțată a Basarabiei de către Rusia (a doua jumătate a sec.XVIII - începutul sec.XX) [36, p.10].

Și autorul Manolache C. în lucrările sale a stabilit că primele informații privind arhitectura complexurilor monastice din Moldova

încep să apară odată cu sfârșitul sec.XIV, remarcând totodată, că aceasta se dezvoltă în spiritul tradițiilor bizantino-balcanice, fiind determinată de concepțiile și dogmele teologice, care au determinat configurația planimetrică a mănăstirii, sistemul de organizare volumetrică a edificiilor ecleziastice, proporțiile și parametrii dimensionali ai acestora, structura tipărită a obiectivelor de cult orientate după regulile bizantine din sec.VI, expresivitatea fațadelor bisericilor amplasate în cadrul așezămintelor monastice, decorația interioară bogată [37, p.48].

Ca și în alte state europene, mănăstirile din Moldova medievală au fost consolidate printr-o incintă solidă din piatră, planul mănăstirilor prezintă un pătrat perfect sau mai puțin perfect. Printre cele mai vechi mănăstiri medievale pot fi enumerate: Neamț (1392), Probota (1398), Moldovița (1401), Humor, Putna (1455), Vărzărești (1420), Căpriana(1422), Voroneț (1488), Drogomirna (1608), Hâncul (1678) și altele [36, p.15].

În continuare vom analiza o parte din aceste mănăstiri, pentru a stabili caracteristicile arhitecturale ale acestora, aspecte ce au fost determinate de perioada istorică, de dogmele religioase și tradițiile care au stat la temelia acestora.

Mănăstirea Neamț este o mănăstire ortodoxă de călugări situată în satul Mănăstirea Neamț, comuna Vânători-Neamț, județul Neamț, România. Este o ctitorie a voievodului Petru Mușat (1375–1391), fiind cel mai vechi și mai mare așezământ monahal din Moldova, supranumit „Ierusalimul ortodoxiei române”[38].

Primul document scris despre Mănăstirea Neamț, care s-a păstrat, este actul din 7 ianuarie 1407, din în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, de către Iosif Mușat, primul mitropolit al Moldovei, rudă apropiată a lui Petru Mușat. Acest act arată că la acea dată Mănăstirea Neamț era înzestrată cu două sate dăruite de către Petru Mușat, două mori, două vii și mai avea și cărți, odăjdii și vase. Faptul acesta vine să confirme existența unui personal destul de numeros încă la acea dată, ceea ce i-a făcut pe unii cercetători să afirme că mănăstirea luase ființă cu mult înainte.

Urmașii lui Petru Mușat pe tronul Moldovei au continuat construcțiile de la Mănăstirea Neamț, înzestrând-o cu chilii, diferite clădiri, turnuri și ziduri de apărare. Pe latura apuseană a incintei în formă de dreptunghi a mănăstirii străjuiește și în prezent turnul clopotniță, străbătut la baza sa de intrarea principală, boltită. Partea inferioară a

acestui turn-clopotniță a fost zidită pe vremea lui Alexandru cel Bun (1400–1432), iar cele două niveluri superioare au fost ridicate ulterior [39].

Actuala biserică a mănăstirii, având hramul Înălțarea Domnului, a fost zidită de Ștefan cel Mare în 1495-1497, acesta fiind considerat ca al doilea ctitor al Mănăstirii Neamț [40].

Marea biserică din centrul incintei, „Înălțarea Domnului”, se impune prin planul și liniile sale măiestrit proporționate, ca și prin bogata și decorare a fațadelor. Peste fundație, prevăzută cu un soclu având două lărgiri succesive, se înalță pereții zidiți cu bolovani de râu și piatră până la două treimi din înălțimea lor. De la acest nivel și până la cornișa de piatră de sub streșină, paramentul este lucrat din cărămidă. Pe această porțiune a paramentului există două rânduri de ocnițe, deasupra cărora se desfășoară o bogată friză de ceramică smălțuită, compusă din discuri, romburi și triunghiuri împodobite cu motive vegetale și geometrice. La aceste elemente de policromie ale fațadelor se adăugă brăiele și pilaștrii de cărămidă smălțuită dispuse în câmpul zidăriei, precum și picturile exterioare din fresca ce se mai păstrează în unele ocnițe. Absidele, în partea lor inferioară, sunt decorate cu firide alungite până la soclu. Contraforturile, caracteristice arhitecturii moldovenești din acea epocă, sunt grupate simetric în jurul bisericii, două fiind dispuse în unghiurile vestice și câte unul de o parte și de alta în dreptul pronausului, în dreptul camerei mormintelor și în dreptul proscomidarului și diaconicului, precum și unul mic în axul absidei estice. Ferestrele, prin care pătrunde lumina în camera mormintelor, naos și altar, au fost lărgite și mărite în decursul timpului, dar cu ocazia lucrărilor de restaurare din 1958-1961 li s-a redat forma originală. Turla octogonală, cu patru ferestre și patru contraforturi, este înălțată pe două baze suprapuse, primă cu opt laturi iar a doua de forma stelată cu opt vârfuri, atât bazele cât și fațadele turlei fiind decorate cu ocnițe, firide, discuri și cărămizi smălțuite [39].

Pridvorul bisericii are peretele dinspre apus închis, dar este prevăzut cu două intrări prin uși dispuse față în față pe laturile de nord și de sud ale acestei încăperi. Cadrele acestor uși au arcuri în acoladă la partea lor superioară. Cele cinci ferestre ale pridvorului, trei spre vest și câte una pe laturile de nord și de sud, au ancadrame în stil gotic. Pridvorul este acoperit de o calotă emisferică sprijinită pe arcuri oblice, caracteristice arhitecturii medievale moldovenești. Trecerea în pronaos se face printr-un portal la care se disting torurile încheiate în

arc frânt. Spre deosebire de pridvor, pronaosul este supraînălțat și se înscrie în planul clădirii ca un dreptunghi. Deasupra este boltit, având două calote despărțite printr-un arc median. În cele patru unghiuri ale încăperii, precum și la mijlocul pereților laterali se înalță câte un pilastru încadrat în zidărie, format dintr-un mănunchi de colonete subțiri așezate pe un soclu înalt și terminate la nivelul nașterii arcurilor bolții cu câte un capitel având profile gotice. Pronaosul și încăperea mormintelor sunt despărțite printr-un perete ce are o deschidere de trecere încadrată de baghete încrucișate și muluri gotice săpate în piatră. Naosul bisericii are o formă dreptunghiulară, lărgită prin absidele laterale semicirculare. El este încoronat de turla clădită pe două rânduri de arcuri oblice. Absida altarului are o formă semicirculară și este despărțită de naos prin catapeteasma sculptată și aurită [41].

Pictura interioară din altar, naos și camera mormintelor aparține epocii lui Ștefan cel Mare, fiind caracterizată prin dimensionarea amplă a panourilor în care sunt incluse scenele și prin echilibrul clar al compozițiilor, ceea ce face ca pictura să se adapteze în mod armonios la proporțiile arhitecturii respective. Sunt reprezentate scene biblice din viața Mântuitorului Iisus Hristos, a Maicii Domnului și diferite figuri de sfinți mucenici și cuvioși.

Frescele din pronaos și din pridvor, din timpul domniei lui Petru Rareș, dovedesc o altă concepție în dispunerea și dimensionarea panourilor, care se îngustează și sunt diferite ca mărime. Stilul picturii este unul narativ, pierzându-și din funcția decorativă, trăsături ce caracterizează pictura murală din timpul domniei lui Petru Rareș (secolul al XVI-lea) [42].

Mănăstirea Neamț este inclusă în Lista monumentelor istorice din România, având codul de clasificare NT-II-a-A-10629 [29].

Mănăstirea Proboata, prima ctitorie a domnitorului Petru Rareș, este ridicată în 1530 pe locul consacrat de o bisericuță din lemn (1398) și alta din piatră (în jur de 1440) ale cărei urme se mai văd în vecinătate. Mănăstirea Proboata sau Sfântul Nicolae din Poiana Siretului, s-a bucurat de atenția deosebită a lui Ștefan cel Mare pentru faptul că aici odihneau osemintele mamei sale († 1465). Din documentele care s-au păstrat, rezultă că mănăstirea avea 8 sate care se bucurau de drepturi depline, fiind scoase de sub controlul dregătorilor domnești (hrisoavele din 16 februarie 1459 și 19 august 1472).

În biserică se află 21 de pietre tombale epigrafe, realizate între 1464-1640, de o remarcabilă valoare documentară și artistică. Pietrarii au trecut de la elemente decorative geometrice la cele accentuat vegetale, inovație reprezentativă pentru sculptura secolului al XVI-lea. Colecția de istorie și artă veche, cuprinde piese obținute în urma săpăturilor arheologice, țesături din sec. XVI-XVII, obiecte de cult, veșminte (sec. XVIII). Edificiu monumental armonios, elansat, cu turlă deasupra naosului, pridvor închis de înalte ferestre gotice cu chenare din piatră cioplită, abside poligonale marcate de arcade oarbe și ocnite, soclu prelungit cu bancă de jur-împrejur – "...una dintre cele mai importante realizări ale arhitecturii românești, reprezentativă pentru secolul XVI" (V. Drăguț). Ziduri de apărare înalte de 6 metri, turnuri pătrate și Casa domnească (vestigii), întregesc ansamblul monahal cu elemente ale arhitecturii civile moldovenești – printre puținele piese din secolul al XVI-lea care mai există. Pictura interioară datând din anul 1532, restaurată, a descoperit un program iconografic de excepție, punctat pe alocuri de compoziții neobișnuite și de realizare originală a unor teme canonice, constituite într-un grupaj unic până acum în Moldova. O atenție specială trebuie acordată tabloului votiv, parte a unei compoziții plastice neobișnuită în Răsăritul Creștin, dar frecventă în Occident. Pictura exterioară datând tot din anul 1532, a fost compromisă de trecerea timpului, totuși pune în evidență eleganța deosebită a desenului și transparența culorilor, încadrându-se în ansamblul stilistic al bisericilor bucovinene. Acest fapt a dus la înscrierea Mănăstirii Probota în catalogul Patrimoniului Mondial și desfășurarea lucrărilor de restaurare sub egida UNESCO [43].

Mănăstirea Probota a fost inclusă pe Lista monumentelor istorice din județul Suceava din anul 2015, având codul de clasificare SV-II-a-A-05592 și fiind formată din 6 obiective:

- *Biserica „Sf. Nicolae”* - datând din 1530 și având codul SV-II-m-A-05592.01;
- *Clisiarnița* - datând din 1530 și având codul SV-II-m-A-05592.02;
- *Ruinele caselor domnești* - datând din 1530 și având codul SV-II-m-A-05592.03;
- *Ruinele clădirilor din incintă* - datând din sec. XVI-XVII și având codul SV-II-m-A-05592.04;

- *Turnurile de colț* - datând din sec. XVI și având codul SV-II-m-A-05592.05 și
- *Zidul de incintă* - datând din 1550 și având codul SV-II-m-A-05592.06.

În anul 1993, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) a inclus Biserica „Sf. Nicolae” din cadrul mănăstirii, împreună cu alte șapte biserici din nordul Moldovei, pe lista patrimoniului cultural mondial, în grupul Bisericile pictate din nordul Moldovei [44].

Mănăstirea Moldovița este o mănăstire ortodoxă din România situată în comuna Vatra Moldoviței, județul Suceava, aflată în arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților [28]. Prin grija Domnitorului Petru Rares în anul 1532 a fost ridicată Măăastirea Moldovița. O casă domnească, chilii, 4 turnuri de apărare și biserica alcătuiesc vestitul ansamblu. Apărată de ziduri puternice cu o înălțime ce depășește 6 metri, având grosimea de 1.20 metri, mănăstirea a căăpătat în timp un ușor aspect de fortăreață.

Este stiut faptul că, anterior ridicării mănăstirii, Domnitorul Alexandru cel Bun a înălțat o biserică din piatra cu hramul Buna Vestire, în jurul căreia s-a dezvoltat așezarea călugărescă cunoscută sub numele de Manastirea Moldovița. Din cauza unor ploi puternice, în sec.XVI așezământul lui Alexandru cel Bun s-a prabusit, rămânând doar câteva ruine, ce pot fi privite și astăzi.) [45].

Moldovița se individualizează prin câteva elemente de ordonanță iconografică, prin stilul picturii și prin tonalitatea cromatică dominantă roșu-brun, față de albastrul Voronețului și verdele Arborei sau de roșul-ocru al Humorului. De asemenea stilul pictorului Moldoviței poate fi mai degrabă comparat cu modul de înțelegere plastică al unui grafician, al unui miniaturist, în timp ce la Probota se surprinde expresia unui mântuitor al luminii și umbrei, la Arbore un colorist, iar la Humor un pictor complex - desenator, colorist și luminst în egală măsură. În sfârșit, în ceea ce privește ordonanța iconografică, se surprind câteva particularități, mai ales în pictura exterioară: facerea pe peretele de vest - stâlpi și timpane - al pridvorului, extinderea unor motive ale Juecății de apoi pe glafurile interioare ale arcadelor pridvorului, lipsa Vieții Sf. Nicolae pe peretele de sud, în sfârșit, Fecioara rugătoare personificare a bisericii, și în același timp, imaginea unei doamne înconjurată de curtea ei, este încadrată de registre de ingeri - nu de serafimi - marcând

preferința pentru concretul personajelor, și mai puțin pentru valoarea simbolică a imaginilor.

Biserica deține în patrimoniul său câteva obiecte de o inestimabilă valoare artistică și istorică: pomelnicul și epitrafurile (pomelnicul lucrare de artă prin decorația sculpturală și în același timp document istoric datorită însemnărilor pe care le cuprinde și cele două epitrafuri-broderii lucrate în secolul al- XV-lea) [45].

Mănăstirea Putna, este un lăcaș monarhal ortodox, unul din cele mai importante centre religioase și culturale românești. Se află în comuna Putna, la 33 km nord-vest de orașul Rădăuți, în județul Suceava. Este vestită și pentru faptul că aici este înmormântat Ștefan cel Mare [46].

În *Analele de la Putna* și în *Cronica moldo-polonă*, se menționează, imediat după relatarea victoriei de la Chilia, că la 10 iulie 1466 Ștefan-vodă a început să zidească Mănăstirea Putna, cu hramul „Preasfintei Născătoare de Dumnezeu” [47]. Incinta, turnul de la intrare și fortificațiile ce împrejmuiău mănăstirea au fost terminate abia în 1481. S-a păstrat până în prezent pisania de pe „Turnul tezaurului”: *Binecredinciosul domn a toată Țara Moldovei, marele Io Ștefan Voievod fiul lui Bogdan Voievod, a zidit și a făcut Mănăstirea aceasta în numele Preasfintei Născătoare de Dumnezeu în timpul arhimandritului Ioasaf în anul 6989 (1481).*

Dintr-o știre foarte laconică inserată în Letopisețul Putna II, se putea trage totuși concluzia că edificiul inițial, construit de Ștefan cel Mare, dispunea de aceleași spații interioare ca și biserica actuală, adică cea reclădită din temelii de Vasile Lupu, Gheorghe Ștefan și Eustratie Dabija între anii 1653 - 1662 și restaurată apoi, succesiv, cu unele modificări, de Iacov Putneanu, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, de Romstorfer, în primii ani ai secolului nostru și de Direcția monumentelor istorice, în ultimele două decenii. Nedispunând de suficiente informații, fie scrise, fie arheologice, referitoare la aspectele detaliate ale vechii biserici putnene, unii cercetători au încercat să le intuiască sau să le deducă din structura și aspectele altor biserici construite de Ștefan cel Mare și care s-au păstrat într-o stare de conservare mult mai bună [48].

În anii 1969 - 1970, se întreprinde o campanie nouă de săpături arheologice, „făcând parte din programul unor cercetări complexe asupra monumentului, destinate să fundamenteze științific restaurarea

acestuia”;; cercetări care au condus la următoarele constatări esențiale [48]:

- *actualul plan al bisericii Mănăstirii Putna este identic cu planul vechii biserici ctitorite de Ștefan cel Mare. „Ea era un edificiu de tip triconc, cuprinzând la interior următoarele încăperi dispuse în anfiladă și marcate de ziduri pline: un naos cu două abside laterale semicirculare, finalizat prin o a treia absidă (cea a altarului); o cameră a mormintelor, un pronaos dreptunghiular; un pridvor dreptunghiular dosat întregului edificiu, cel târziu până la anul 1484”;*

- *zidurile bisericii „conțin în masa lor, încă de la cota pardoselii actuale, elemente de piatră de talie cu profilatură, recuperate din zidăriile unui edificiu monumental mai vechi”, respectiv, din zidurile bisericii construite de Ștefan cel Mare între 1466 - 1469;*

- *înainte de incendiul din 1404 (sau, după alte opinii, din 1480), interiorul bisericii „era ornamentat cu o rețea sumară de motive geometrice”, iar după această dată a fost împodobit cu „o fastuoasă pictură de cult”, realizată, probabil, până la sfârșitul secolului al XV-lea;*

- *la exterior fațadele monumentului au fost „înfrumusețate inițial cu o bogată decorație de discuri smălțuite”, iar ulterior, „până la jumătatea secolului al XVII-lea, cel puțin pe anumite zone, cu un strat de tencuială purtător al unei picturi policrome”;*

- *demontarea și reconstruirea vechii biserici, la mijlocul secolului al XVII-lea, a fost „impusă datorită unor deteriorări survenite la fundație”, iar rezidirea s-a efectuat „prin suprapunere nemijlocită” peste vestigiile ctitoriei lui Ștefan cel Mare din anii 1466 - 1469;*

- *reconstrucția cuprinde „în întregime aria interioară a primei biserici și o felie din lățimea fundației zidurilor sale laterale, care să protejeze mormintele existente, pe timpul fundării construcției și funcționării bisericii noi”;*

- *exceptând zidul vestic al pridvorului actual, „zidurile transversale ale bisericii actuale au fost sprijinite direct pe fundațiile rămase de la zidurile transversale ale primei biserici”;*

- *lângă fundația zidului vestic al pridvorului bisericii actuale - și anume, în afara acestuia, mai spre vest - se găsesc „resturi din fundația zidului vestic al pridvorului bisericii precedente”, respectiv, al celei construite de Ștefan cel Mare, ceea ce constituie nu numai confirmarea peremptorie a existenței sale inițiale, ci și dovada că, la început, acestei*

controversate și contestate încăperi i se acordase un spațiu ceva mai mare decât cel pe care-l ocupă în prezent.

Astfel, în prezent este stabilit că Biserica Mănăstirii Putna, are următoare dimensiuni principale: 37 m lungime, 11 m lățime și 33 m înălțimea la turlă. Altarul este luminat de trei ferestre (la est, nord și sud) și este separat de naos printr-un inconostas din lemn, cu o bogată ornamentație sculpturală. Naosul este luminat de câte două ferestre la sud și la nord, având deasupra turla deschisă, de formă octogonală la primul etaj și hexagonală la etajul superior. Turla are la exterior coloane torsionate și ancadrame la ferestre [49]. Pridvorul închis al bisericii primește lumină prin mai multe ferestre, așezate pe zidurile din sud, nord și vest. Intrarea în pridvor se face prin uși masive din lemn, ferecate cu fier, situate la sud și nord, lateral față de axa longitudinală a bisericii. Intrările din pridvor în pronaos, precum și cele din pronaos în necropolă (camera mormintelor) sunt de asemenea prevăzute cu uși masive din lemn ferecate cu fier.

Ferestrele bisericii sunt terminate în arc de cerc și prevăzute la exterior cu grilaje metalice și ancadrame din piatră. Pardoseala este din marmură, numai cea din pridvor fiind din lespezi de piatră. Acoperișul este confecționat din tablă de cupru, așezată în rânduri dese, care imită șindrila tradițională. La exterior, biserica este înconjurată este un brâu masiv torsionat, cu firide largi. Pe toate cele patru fațade sunt amplasate mai multe conforturi, cu rol de susținere [49].

Incinta mănăstirii are forma dreptunghiulară clasică, fiind înconjurată cu ziduri înalte de apărare. Intrarea în incintă mănăstirii se face pe sub bolta unui turn compus din parter și etaj. Acest turn de intrare a fost ridicat în 1757, pe vremea voievodului Constantin Racoviță, despre aceasta stând mărturie și stema de pe fațada de vest, în care apar reunite stemele Moldovei și ale Țării Românești (Constantin Racoviță a fost Domn și în Moldova și în Țara Românească). Pe fațada estică (spre exteriorul mănăstirii) se află un basorelief cu stema Moldovei. Tot pe latura de est a incintei este situat și „Turnul clopotniței” construit în anul 1882 [44].

Pe latura vestică a incintei mănăstirii se mai păstrează și în prezent „Turnul Tezaurului”, rămas încă din vremea lui Ștefan cel Mare, a cărui construcție a fost terminată în anul 1481. Acolo au fost adăpostite, în vremurile tulburi, odoarele sfântului lăcaș.

În partea vestică a incintei se află paraclisul mănăstirii, cu Hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, construit de mitropolitul Iacob Putneanu în anul 1759, pe locul vechiului turn clopotniță deteriorat la marele cutremur din 1739. A fost restaurat între anii 1976-1983, când i s-au adăugat noi spații. Paraclisul a fost pictat în tehnica „al fresco” în perioada 1979-1983 de artiștii-frați Mihail și Gavriil Moroșan, stareț fiind atunci Arhimandritul Iachint Unciuleac. Pe latura sudică a incintei mănăstirii se află „Casa Domnească” ridicată între anii 1982-1988 pe temeliiile celei vechi distrusă în vremea stăpânirii habsburgice[48].

„Considerat în ansamblu - conchide istoricul de artă Vasile Drăguț - complexul mănăstiresc de la Putna - așa cum va fi arătat în timpul lui Ștefan cel Mare - prezenta, deci, o interesantă și expresivă cezură interioară. Spre deosebire de construcțiile cu caracter civil și militar care rămâneau legate de arhitectura gotică atât din punct de vedere planimetric, cit și decorativ, biserica exprima, fără echivoc, opțiunea moldovenilor pentru programul spațial de tradiție ortodoxă. Tocmai această clară opțiune stă la baza a ceea ce, în deceniile imediat următoare, se poate considera a fi stilul moldovenesc în arhitectura medievală românească” [48]. ***Mănăstirea Putna este inclusă în Lista monumentelor istorice din România, având codul de clasificare SV-II-a-A-05595.***

Mănăstirea Căpriană este una dintre cele mai vechi mănăstiri din Republica Moldova, considerata de mulți istorici, ultimul bastion al arhitecturii voievodale din Republica Moldova, aparținând spațiului cultural românesc [50]. Este așezământul monastic de pe teritoriul Republicii Moldova ce se găsește în zona Codrilor pe povârnișul unui deal de lângă râul Isnovăț, a fost construită încă din anii 20 ai secolului al XV-lea [51, p.72], iar prima mențiune documentară a acesteia apare într-un act de stabilire a hotarelor unui boier.

O a doua și mult mai importantă mențiune documentară datează din 1429 prin care Căpriană primește statutul de mănăstire domnească din partea domnului Alexandru cel Bun. În acest act lăcașul sfânt este numit „mănăstirea de la Vâșnovăț unde este egumen Chiprian”. Aici se amintește că mănăstirea este ctitoria răzeșilor din satul Mereni.

Având statutul mănăstire domnească, așezământul monastic s-a bucurat de grija mai multor domnitori ai Moldovei. Prima biserică din piatră, cu hramul Adormirea Maicii Domnului - din care s-au păstrat fundațiile, descoperite de arheologi în 1993, a fost zidită în vremea

domniei lui Alexandru cel Bun, în jurul anului 1425. Ștefan cel Mare a făcut și el reparații bisericii inițiale (Căpriană I), în urma cutremurului din 1471. Acel prim lăcaș era mai masiv decât biserica actuală, însă un nou cutremur, și mai puternic, i-a adus mari stricăciuni în anul 1516. În 1542 – 1545, domnitorul Petru Rareș a făcut ample lucrări de restaurare, după cum se consemnează în cronica lui Grigore Ureche. El a rezidit biserica din temelii (Căpriană II, cea actuală). Din acele timpuri se mai păstrează până azi doar zidurile până spre cornișă, sistemul de boltire fiind reconstruit în epoca modernă, în stil neoclasic. Planul bisericii a rămas cel tipic moldovenesc, din epoca medievală - acesta fiind, de altfel, singurul monument de cult păstrat din acea epocă pe teritoriul Republicii Moldova. Alexandru Lăpușneanu, născut în zona Lăpușnei, a efectuat noi lucrări de întărire și dezvoltare și a făcut importante donații mănăstirii. Ctitor a fost și domnitorul Vasile Lupu, care a reînnoit prestolul, pavimentul și iconostasul bisericii voievodale. La sfârșitul secolului al XVII-lea, mănăstirea Căpriană cunoaște o perioadă de declin [52].

După anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus (1812), mănăstirea Căpriană a trecut în 1813 în subordinea Casei Bisericii din Chișinău a nou formatei Arhiepiscopii a Basarabiei, care a întreprins importante lucrări de refacere a bisericii de piatră cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, dându-i înfățișarea actuală. În 1840 a fost ridicată o a doua biserică a mănăstirii, cu hramul Sfântul Gheorghe, iar în 1903 o a treia biserică „de iarnă”, cu hramul Sfântul Nicolae.

În perioada sovietică, mănăstirea Căpriană, ca de altfel toate lăcașurile de cult din RSS Moldovenească, a avut mult de suferit, averile fiindu-i trecute în proprietatea statului, pentru ca în anul 1962 ea să fie închisă și devastată [53].

Între anii 2003 – 2012, la mănăstirea Căpriană au avut loc ample lucrări de restaurare. De reținut faptul că regimul comunist a promovat imaginea bisericii țariste, construite în anul 1903, în detrimentul mănăstirii voievodale care nu corespunde arhitecturii ruse, ci arhitecturii monahale românești, aidoma cu cea a mănăstirilor din Nordul Moldovei. Numeroase clipuri și filme prezintă noua construcție din perioada țaristă drept biserica istorică a mănăstirii Căpriană, fapt cu atât mai condamnat cu cât adevărata biserică voievodală, aflată la doar câțiva zeci de metri de biserica nouă, nu este încă renovată și în interior. Regimul comunist al președintelui Voronin a anunțat încheierea lucrărilor de renovare a

complexului monahal cu toate că lucrările la adevărata biserică voievodală a lui Ștefan cel Mare nu fuseseră încă finalizate. Confuzia între cele două biserici este menținută și astăzi în detrimentul ctitoriei voievodale autentice. Una dintre explicații constă în faptul că Mitropolia Moldovei, aflată în subordinea Bisericii Ortodoxe Ruse promovează teoria istoriei comune a bisericii ruse și a credinței în Basarabia [53].

5. Stilul și arhitectura tradițională rusă. Istoria patrimoniului arhitecturală a Rusiei e condiționată de Europa de Est ortodoxă: spre deosebire de Occident, dar, în mod asemănător, chiar dacă e legată de tradițiile antichității clasice. A experimentat din când în când mișcări occidentale care au culminat cu reformele cuprinzătoare ale lui Petru cel Mare (în jurul anului 1700). Unele din elementele stilului și arhitecturii ruse sunt următoarele:

- materialul arhitecturii vernaculare rusești a fost lemnul;
- bisericile bizantine și arhitectura Rusiei Kievene s-au caracterizat prin cupole mai late, mai plate, fără un cadru special ridicat deasupra tamburului;
- spre deosebire de această formă antică, fiecare tambur al unei biserici rusești e depășit de o structură specială din metal sau cherestea, care e căptușită cu tablă de fier sau dale;
- unele caracteristici preluate de la templele păgâne slave sunt galeriile exterioare și pluralitatea turnurilor [15].

Aceste monumente istorice înbracă stilul arhitectural bizantin și tradițional rus.

Câteva din monumentele arhitecturale tradițional ruse ale timpului vor fi analizate în continuare.

Catedrala Sfântul Vasile Blajenii (*Собор Василия Блаженного*) este cel mai cunoscut simbol al Rusiei ortodoxe și aparține arhitecturii bizantine și celui tradițional rus. Construcția a fost ridicată între 1555-1561, pentru a marca campania victorioasă a lui Ivan cel Groaznic împotriva tatarilor din Hanatul de Kazan, și constă din cele nouă capele ridicate pe o singură fundație. Conceptul inițial a fost ridicarea unui grup de paraclise, închinat fiecărui sfânt în ziua căruia țarul repurtase un asalt victorios, dar construcția ulterioară, în 1588 a unui turn central înalt de 60 de metri, deasupra mormântului sfântului Vasile, a unificat aceste spații. Pe lângă atracția estetică, planul bisericii are un adânc simbolism religios. Patru capele sunt dispuse în punctele cardinale, celelalte patru în nord-est, sud-est, nord-vest și sud-vest, iar cea de-a noua

se afla chiar în centru. Se formează astfel o stea în opt colturi, numărul opt, aducând aminte de ziua Învierii Domnului (a opta zi după calendarul iudaic), dar și simbolul nelipsit de pe umerii și fruntea Fecioarei Maria [54]. ***În 1990 Catedrala a fost declarată Patrimoniu Mondial, în cadrul sitului Kremlin și Piața Roșie din Moscova, potrivit UNESCO.***

Biserica Boris și Gleb din Suzdal. Este o clădire arhitecturală în stil medieval rusesc, care ilustrează caracteristicile unei direcții ca monumentele de piatră albă ale lui Vladimir și Suzdal. Biserica Boris și Gleb este cea mai veche clădire din piatră albă din aceste locuri, care datează din 1152. A fost creat în acele vremuri când domnitorul rus Yury Dolgoruky a domnit. Toate liniile sale sunt foarte simple, au diferite elemente decorative care arată foarte rezervate. Potrivit mai multor surse, biserica a fost grav afectată de invazia mongolă, dar ulterior a fost reconstruită în 1239. De-a lungul existenței sale, biserica a fost distrusă de mai multe ori, din nou în secolele XVI-XVII. Multe dintre componentele sale au fost demontate și pliate din nou [55]. Arhitectura Bisericii Boris și Gleb are paralele clare cu arta din Europa de Vest, în special cu arhitectura romanică.

Suzdal Kremlin (Суздальский кремль) este cea mai veche parte a orașului rus din Suzdal, datând din secolul al X-lea. Acest monument arhitectural a fost inițial o cetate și a fost centrul religios și administrativ al orașului. În timp ce dovezile arheologice sugerează că Kremlinul Suzdal a fost așezat încă din secolul al X-lea, cetatea în sine a fost construită la sfârșitul secolului al XI-lea sau începutul secolului al XII-lea. Cetatea era amplasată strategic pe o cotă a râului Kamenka pe trei laturi și un șanț la est. A fost înconjurat de metereze de pământ care rămân până în zilele noastre, în timp ce Kremlinul propriu-zis era casa prințului, a arhiepiscopului și a înaltului cler [56]. ***În Ianul 992, împreună cu mai multe structuri din orașul învecinat Vladimir, a fost numit Patrimoniul Mondial UNESCO [57].***

Protecția juridică; Din 1958, Monumentele Albe ale lui Vladimir și Suzdal fac parte din muzeul rezervației istorice, de artă și arhitectură Vladimir-Suzdal. În 1960, monumentele au fost luate sub protecție prin decizie a Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste Federative Sovietice Ruse (RSFSR). Din 1995, monumentele au fost desemnate ca situri de patrimoniu cultural la nivel federal, iar în 1998 au fost incluse, prin Decretul Președintelui Federației Ruse, pe Lista de stat a patrimoniului cultural de interes special al popoarelor Federației Ruse.

Muzeul rezervației, împreună cu autoritățile de protecție a statului, menține o protecție eficientă a siturilor folosind mecanisme legale, financiare și organizatorice în baza legilor federale din 25.06.2002. *Cu privire la proprietățile de patrimoniu cultural (monumente de istorie și cultură) ale popoarelor Federației Ruse , Regulamente privind zonele de protecție a siturilor de patrimoniu cultural (monumente de istorie și cultură) ale Națiunilor din Federația Rusă* (promulgată prin Decretul Guvernului din Federația Rusă 2008) și *Legea privind transferul către organizațiile religioase a bunurilor având un scop religios și care reprezintă proprietatea statului sau municipală* (2010). Astăzi, monumentele sunt în stare bună. Muzeul gestionează siturile pentru a asigura conservarea lor, monitorizează starea monumentelor și teritoriilor și reglementează serviciile turistice. Utilizarea monumentelor ca exponate în muzeu pentru asigurarea accesibilității acestora, împreună cu utilizarea lor de către biserică, sporesc autenticitatea și caracterul istoric al clădirilor. Ca urmare a lucrărilor recente de restaurare, pereții din piatră albă și sculptura în piatră albă a catedralelor sunt protejate împotriva impactului atmosferic. Pentru a păstra picturile murale, în interiorul catedralei au fost instalate sisteme de climatizare [58].

Din cele analizate în prezentul articol, am identificat că multe monumente arhitecturale pe care le-am analizat sunt incluse în Lista Patrimoniului Mondial. Patrimoniu Mondial [59] [3] este denumirea dată de UNESCO locurilor de pe glob care au valoare universală deosebită pentru umanitate și care au fost înscrise pe Lista Patrimoniului Mondial pentru a fi protejate ca generațiile viitoare să le aprecieze și să se bucure de ele. Astfel, este important să stabilim în bază la ce criterii aceste bunuri ai patrimoniului cultural arhitectural se includ în această Listă:

1. trebuie să aibă un regim de protecție conferit de legislația țării, unde este înregistrat.

2. conform Convenției Patrimoniului Mondial, Comitetul patrimoniului mondial poate lua în considerare o propunere de înscriere pe Lista patrimoniului mondial numai dacă bunul considerat figurează pe Lista indicativă a statului parte [60].

3. un obiectiv trebuie să aibă o valoare universală excepțională, să îndeplinească cel puțin unul din cele zece criterii stabilite în acest scop:

➤ reprezintă o capodoperă a geniului creator uman;

➤ prezintă un schimb important de valori umane, pe o perioadă de timp sau într-o zonă culturală determinată, cu privire la evoluțiile în arhitectură sau de tehnologie, arte monumentale, de urbanism sau de proiectare a peisajului;

➤ aduce o mărturie unică sau cel puțin excepțională asupra unei tradiții culturale sau unei civilizații vii sau dispărute;

➤ oferă un exemplu remarcabil pentru un tip de clădire sau ansamblu arhitectural, tehnologic sau peisaj, care ilustrează o etapă (etape) sau perioadă (perioade) semnificativă (semnificative) în istoria umană;

➤ să fie un exemplu remarcabil de așezare umană tradițională, de utilizare tradițională a terenului sau a mării, care este reprezentativ pentru o cultură (sau culturi), sau interacțiunea umană cu mediul înconjurător, în special atunci când acesta a devenit vulnerabil sub impactul unor schimbări ireversibile;

➤ să fie în mod direct sau tangibil asociat cu evenimente sau tradiții de viață, idei, credințe, opere artistice și literare cu semnificație universală excepțională;

➤ reprezintă fenomene naturale remarcabile sau zone de o frumusețe naturală și importanța estetică excepțională;

➤ să fie exemple remarcabile, reprezentative pentru etape majore ale istoriei Pământului, inclusiv mărturia de viață, de procese geologice în curs de desfășurare în dezvoltarea formelor de relief, sau elemente geomorfice sau caracteristici fiziografice având o mare importanță;

➤ să fie exemple remarcabile, reprezentative pentru procese ecologice și biologice în curs de desfășurare în evoluția și dezvoltarea ecosistemelor și a comunităților de plante și animale terestre, acvatice, de coastă și marine;

➤ cuprind habitatele naturale cele mai reprezentative și mai importante pentru conservarea in situ a diversității biologice, inclusiv cele care conțin specii amenințate cu o valoare universală excepțională din punct de vedere științific sau de conservare), dar și condițiile relevante de integritate și autenticitate, și condițiile de protecție și de gestionare” [60].

Bineînțeles că toate aceste bunuri din patrimonial arhitectural, regăsite în Lista Patrimoniului mondial sunt protejate prin acte internaționale. Iar principalele organe emitente de acte legislative internaționale privind protecția patrimoniului și promotoare de programe

în domeniul dat sunt UNESCO, ICOMOS, ICAM etc. Convențiile și recomandările elaborate și aprobate de aceste organizații sunt acte care încurajează statele lumii la promovarea unor politici de protejare actuale, viabile și cu un impact benefic atât asupra monumentelor istorice, cât și asupra oamenilor [61].

Una din aceste acte internaționale este *Convenția UNESCO privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural din 16.11.1972*, care [62, p. 56] stabilește că unele bunuri din patrimoniul cultural reprezintă o importanță excepțională care necesită protejarea lor ca parte din patrimoniul mondial al întregii omeniri, că prin amploarea și gravitatea noilor pericole care le amenință, întregii colectivități internaționale îi revine sarcina de a participa la ocrotirea patrimoniului cultural și natural de valoare universală excepțională, prin acordarea unei asistențe colective care fără a se substitui acțiunii statului interesat o va completa în mod eficace, că este indispensabil să se adopte în acest scop noi prevederi sub formă de convenții care să stabilească un sistem eficient de protejare colectivă a patrimoniului cultural și natural de valoare universală excepțională, organizat într-o formă permanentă și după metode științifice și modern.

Convenția constată că trebuie instituite o serie de măsuri și strategii care să ocrotească și să restabilească patrimoniul cultural și cel natural, care a fost pus în pericol și amenințat cu distrugerea, lucru inadmisibil, din considerentul că el reprezintă istorie, reprezintă moștenire, iar odată cu distrugerea el nu va mai fi cunoscut de următoarele generații, iar o generație care nu își cunoaște istoria nu poate avea viitor [61, p. 56-58].

Convenția mai declară că fiecare stat care aderă la prezenta Convenție urmează să își identifice în patrimoniul său cultural și natural obiectele pentru protejarea lor. Însă, pentru a fi posibil acest lucru, conducerea unei țări ar trebui să adopte o politică generală care urmărește să ofere patrimoniului cultural și natural o funcție în viața comunității și să integreze protecția aceluiași patrimoniu în programele de planificare cuprinzătoare; să înființeze pe teritoriile sale, unde nu există astfel de servicii, unul sau mai multe servicii de protecție, conservare și prezentare a patrimoniului cultural și natural cu un personal adecvat și care posedă mijloacele de a-și îndeplini funcțiile; să dezvolte studii și cercetări științifice și tehnice și să elaboreze astfel de metode de operare care să facă statul capabil să contracareze pericolele care îi amenință patrimoniul cultural sau natural; să ia măsurile legale, științifice, tehnice,

administrative și financiare necesare pentru identificarea, protecția, conservarea, prezentarea și reabilitarea acestui patrimoniu; să favorizeze înființarea sau dezvoltarea de centre naționale sau regionale de formare în domeniul protecției, conservării și prezentării patrimoniului cultural și natural și încurajarea cercetării științifice în acest domeniu [61, p. 58-59]

Un alt act normativ internațional este **Carta europeană a patrimoniului arhitectural adoptată de Consiliul Europei, octombrie 1975 (European Charter of the Architectural Heritage 1975 Adopted by the Council of Europe, October 1975)** [63]. Carta recomandă guvernelor statelor membre să ia măsurile necesare legislative (fiecare țară, pe lângă Carta europeană a patrimoniului arhitectural, trebuie să dețină și *acte legislative interne* prin care să asigure protecția bunurilor și întreținerea cuvenită pentru a nu cauza prejudicii prin păstrarea stării în care a fost lăsat), *administrative* (autoritățile ar trebui să acorde mai multă atenție stării bunurilor istorice amplasate atât în localități urbane, cât și rurale, deoarece noile generații nu cunosc valoarea istorică a bunurilor din propria localitate. Ei nu sunt familiarizați cu aceste informații, care ar trebui să le fie comunicate încă din copilărie pentru a prețui aceste bunuri la justa lor valoare), *financiare* (pentru menținerea bunurilor în starea lor și pentru a fi transformate în obiective turistice, este necesară acordarea mijloacelor bănești prin care să se întrețină bunul astfel, încât să nu i se diminueze valoarea și nici să i se modifice structura. Aceste mijloace financiare trebuie atrase prin intermediul proiectelor la nivel local (național), cât și la nivel internațional, fiind incluse ca obiective primordiale și indispensabile în patrimoniu atât la nivel de localitate, precum și la nivelul statului) și *educaționale* (pentru implementarea unei politici de conservare integrată privind patrimoniul arhitectural și pentru a trezi interesul public privind o astfel de politică) [61, 69-74].

Și **Declarația de la Amsterdam, 1975 [20]**. Această declarație este documentul final al Congresului de la Amsterdam, reunind delegați provenind din întreaga Europă, a aprobat cu Carta Europeană a Patrimoniului Arhitectural promulgată de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei, care recunoaște arhitectura Europei ca patrimoniu comun al tuturor popoarelor care o compun și afirmă intenția statelor membre de a coopera între ele și cu celelalte state europene pentru a-l proteja. Protejarea în ceea ce ține de patrimonial arhitectural împotriva neglijenței și degradării, demolării deliberate, construcțiilor noi

discrepante și circulație excesive țin atât de toate popoarele europene, de autoritățile locale, cărora le revine cea mai mare parte a deciziilor importante în materie de amenajare urbană și teritorială și sunt în mod particular responsabile de protecția patrimoniului arhitectural și trebuie să se ajute reciproc, făcând schimb de idei și informații, cât și organizațiile private internaționale, naționale și locale, care trebuie încurajate să contribuie la suscitarea interesului publicului. Instituțiile locale trebuie să aibă competențe precise și extinse în ceea ce privește protejarea patrimoniului arhitectural. Aplicând principiile unei conservări integrate, instituțiile locale trebuie să țină cont de continuitatea realităților sociale și fizice existente în comunitățile urbane și rurale. Viitorul nu poate și nu trebuie să fie construit în defavoarea trecutului.

Și finanțarea reprezintă o metodă foarte importantă în ceea ce ține de protejarea patrimoniului arhitectural. Fiecărui stat îi revine misiunea definirii propriilor metode și instrumente de finanțare. Totodată, se poate afirma cu certitudine că nu există țări europene în care mijloacele financiare destinate conservării să fie suficiente. Mai mult, se remarcă faptul că nici o țară europeană nu a conceput încă un mecanism administrativ perfect eficient pentru a satisface exigențele economice ale unei politici de conservare integrată.

Sunt și alte acte internaționale ce reglementează acest domeniu, care la fel au o pondere mare în protejarea patrimoniului cultural, la fel ca și actele intene ale țărilor care au obiecte ale patrimoniului cultural în Lista monumentelor acestor țări. Aceste acte au unicul scop: să protejeze, să conserveze etc și să finanțeze aceste obiective de bază.

Concluzii:

1. Patrimoniul arhitectural al unei țări constituie una dintre cele mai reprezentative distincții ale moștenirii culturale umane. Totodată, patrimoniul arhitectural constituie și rezultatul evoluțiilor socio-culturale și politico-economice ce contribuie la diversificarea culturii universale.

2. Patrimoniul arhitectural are un rol important în educație generațiilor tinere, care oferă o gamă largă de informație, de materiale pentru explicarea și compararea formelor, stilurilor și a aplicațiilor lor.

3. Totalitatea monumentelor arhitecturale au devenit parte integrantă a culturii noastre în așa mod, încât nu ne putem imagina viitorul fără acestea. Diverse metode sunt folosite pentru păstrarea,

restaurarea, întreținerea și punerea în valoare a monumentelor de arhitectură din toate timpurile. Aceste mijloacele: financiare și juridice, științifice și tehnice, sunt luate ca complex unic în susținerea acestora. Doar datorită acestor mijloace viitoarele generații vor avea posibilitatea să facă cunoștință cu istoria neamului său și vor fi mândri de strămoșii săi [64, p.301].

4. Analiza istoriografiei patrimoniului arhitectural a scos în evidență principalele trăsături ale arhitecturii medievale, determinând particularități sale distinctive pentru această perioadă. Astfel, perioada medievală, indiferent de locația geografică, și-a lăsat amprenta asupra patrimoniului arhitectural prin edificarea monumentelor istorice cu valoare inestimabilă și promovarea percepției asupra rolului considerabil al patrimoniului în societate.

5. Faptul că până în prezent sunt păstrate și protejate o parte considerabilă a monumentelor istorice arhitecturale, iar urmașii pot face cunoștință cu ele, cu particularitățile lor caracteristice, cu stilurile de artă medievală, cu acea parte a istoriei omenirii, ține și de noi, de cetățenii lumii, cei care-și doresc să cunoască nu doar prezentul, dar și trecutul glorios a civilizației.

6. Arhitectura medievală este patrimonial trecutului, prezentului și viitorului, așa cum și arhitectura contemporană este patrimoniul de astăzi și va deveni și cel de mâine.

Referințe:

1. URSU, V., CHIRIAC, N., BOSTAN, I. HERITAGE—Polysemantic Analysis of the Concept: Criteria, Forms, Definitions, and Particularities. În: Open Access Library Journal, ISSN Online: 2333-9721 ISSN Print: 2333-9705, volum 9, 30 iunie 2022, pp. 1 - 28 https://www.scirp.org/pdf/oalibj_2022062916171079.pdf Project: Sporirea valorii patrimoniului arhitectural din R.Moldova
2. IOAN OPRIȘ. Ocrotirea patrimoniului cultural. TRADIȚII, DESTIN, VALOARE, Ed. Meridiane, 1986, pag.9
3. ALBU S., ALBU I., URSU V., BOSTAN I., MORARU A., BÎRDAN V., CHIRIAC L., CHIRIAC N., IVANOV V., LEȘAN A., JITARI L., BEJENARU M, Patrimoniu arhitectural: aspecte legale, tehnice și economice, Monografie, 405 p. Chisinau: "MS Logo", 2020, ISBN: 978-9975-3481-2-6 Project: Sporirea valorii patrimoniului arhitectural din R.Moldova
4. RENATO POLACCO, GIULIA ROSSI SCARPA, JACOPO SCARPA, SAN MARCO, la basilica d'oro, Ed.Brenice, Roma, 1991.

5. Convenția pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei - Granada, 3 octombrie 1985 - Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 274 din 13 octombrie 1997 <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/64690>
6. NIFOSI G. TOMASI E. I beni culturali e ambientali , Roma, Editura GIUS. LATERZA & FIGLI, 2010, 31 p.
7. ȘTEFĂNIȚĂ, ION. Patrimoniul cultural de la realitate la necesitate/Min. Culturii al Rep. Moldova, Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor; coord.: Ion Ștefăniță; col. red.: Ecaterina Balan, Aliona Cherdivară, Vadim Oboroceanu [et a.]. – Ch. „Continental Grup” SRL, 2011. – 130 p.
8. CIUPALĂ A., CĂPIȚĂ C., Istoria artei și arhitecturii, Chișinău, Editura , 2005, 144 p.
9. CĂPIȚĂ CAROL, CIUPALĂ ALIN. Istoria artei și arhitecturii Program universitar de conversie profesională pentru cadrele didactice din mediul rural, 2005 pag.36-37
10. RICHARD ROGERS, PHILIP GUMUCHDJIAN, DENNA JONES, and other people (2014). Architecture The Whole Story (în engleză). Thames & Hudson. p. 148 & 149. ISBN 978-0-500-29148-1.
11. Bia Cluny [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Aba%C8%99Bia_Cluny
12. Catedrala din Bonn [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: <https://www.infotour.ro/ghid-turistic/catedrale-si-biserici/catedrala-din-bonn-2461>
13. Arhitectura gotică [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Arhitectura_gotic%C4%83
14. Stilul gotic [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: <https://www.crestinortodox.ro/liturgica/arhitectura-bisericeasca/stilul-gotic-70714.html>
15. Arhitectura gotică [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_arhitecturii#Arhitectura_gotic%C4%83
16. Catedrala din Canterbury [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Catedrala_din_Canterbury
17. Catedrala din Canterbury [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: <https://jurnalspiritual.eu/catedrala-din-canterbury/>
18. Catedrala din Winchester [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: <https://destepti.ro/catedrala-din-winchester-winchester-anglia>
19. Catedrala din Winchester; Obiective turistice Anglia [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: <https://destepti.ro/catedrala-din-winchester-winchester-anglia/>
20. Catedrala din Ely Anglia [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: <https://jurnalspiritual.eu/catedrala-din-ely-anglia/>

21. Catedrala Lincoln Anglia [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: <https://destepti.ro/catedrala-lincoln-lincoln-anglia>
22. Lincoln Cathedral [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/Lincoln_Cathedral
23. Catedrala din Sevilla [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Catedrala_din_Sevilla
24. Domul din Köln [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Domul_din_K%C3%B6ln
25. Istoria arhitecturii Evului Mediu [online]. Accesat [06.05.2021]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_arhitecturii#Evul_Mediu
26. DIMITRIU HURMUZIADIS, LUCIA (1979). Cultura Greciei. Editura științifică și enciclopedică. p. 93.
27. GRAUR, NEAGA (1970). Stiluri în arta decorativă. București Ceres 1970. 278 p.
28. RENATO POLACCO, GIULIA ROSSI SCARPA, JACOPO SCARPA, SAN MARCO, la basilica d'oro, Ed.Brenice, Roma, 1991.
29. Basilica Sfântul Marcu [online]. Accesat [06.05.2021]. Disponibil: <https://www.crestinortodox.ro/biserica-lume/basilica-sfantul-marcu-san-marco-venetia-67540.htm>
30. HENRY MAGUIRE, ROBERT S. NELSON, SAN MARCO, Byzantium, and the Myths of Venice, Ed.Harvard University Press, Cambridge, 2010 .
31. Biserica Sfânta Sofia [online]. Accesat [06.05.2021]. Disponibil: <https://www.crestinortodox.ro/arta-bizantina/arta-bizantina-iv-viii/biserica-sfanta-sofia-67246.html>
32. Bazilica Sf. Petru din Roma [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Bazilica_Sf%C3%A2ntul_Petru_din_Roma
33. Roma-Bazilica Sfântului Petru [online]. Accesat [14.06.2023]. Disponibil: <http://vladimirrosulescu-istorie.blogspot.com/2011/01/roma-basilica-sfntul-petru.html>
34. Bazilica Sf. Petru din Roma [online]. Accesat [06.05.2021]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Bazilica_Sf%C3%A2ntul_Petru_din_Roma
35. Arhitectura în Moldova [online]. Accesat [15.06.2023]. Disponibil: <https://moldovenii.md/md/section/59>
36. Mănăstirea Probota [online]. Accesat [11.04.2021]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/M%C4%83n%C4%83stirea_Probota
37. Lista patrimoniului cultural Nr.633 Vladimir/Suzdal Monumentele Albe ale lui Vladimir și Suzdal [online]. Accesat [15.06.2023]. Disponibil: <https://whc.unesco.org/en/list/633/documents/%23ABevaluation>
38. Istoria Mănăstirii Neamț [online]. Accesat [11.04.2021]. Disponibil: https://ro.orthodoxwiki.org/M%C4%83n%C4%83stirea_Neam%C8%9B#Arhitectura

39. <https://neamt.mmb.ro/istoria-manastirii-neamt>
40. Biserica Ortodoxă română [online]. Accesat [11.04.2021]. Disponibil: http://www.manastiriortodoxe.ro/index.php?a=md&ap=Arhiepiscopia_Iasilor&j=Neamt&id=165
41. Mănăstirea Neamț [online]. Accesat [11.04.2021]. Disponibil: <https://www.crestinortodox.ro/biserici-manastiri/manastirea-neamt-67899.html>
42. Mănăstiri ortodoxe [online]. Accesat [21.04.2021]. Disponibil: http://www.manastiriortodoxe.ro/index.php?a=md&ap=Arhiepiscopia_Iasilor&j=Neamt&id=165
43. Mănăstirea Probota Suceava [online]. Accesat [11.04.2021]. Disponibil: https://www.sunphoto.ro/gelu57/Manastirea_Probota_-_Suceava
44. Mănăstirea Probota [online]. Accesat [11.04.2021]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/M%C4%83n%C4%83stirea_Probota
45. Mănăstiri în Moldova [online]. Accesat [11.04.2021]. Disponibil: <http://infoblogta.blogspot.com/2011/01/manastiri-in-moldova.html>
46. Mănăstirea Putna [online]. Accesat [13.04.2021]. Disponibil: https://ro.orthodoxwiki.org/M%C4%83n%C4%83stirea_Putna
47. Mănăstirea Putna [online]. Accesat [13.04.2021]. Disponibil: <https://www.putna.ro/Istorie-s2-ss2.php>
48. Mănăstirea Putna [online]. Accesat [13.04.2021]. Disponibil: <https://www.putna.ro/Arhitectura-s2-ss3.php>
49. Biserica Ortodoxă Română [online]. Accesat [13.04.2021]. Disponibil: http://www.manastiriortodoxe.ro/index.php?a=md&ap=Arhiepiscopia_Sucevei_si_Radautilor&j=Suceava&id=195
50. Mănăstirea Căpriană [online]. Accesat [13.04.2021]. Disponibil: <https://moldova.md/ro/content/manastirea-capriana>
51. MANOLACHI CONSTANTIN „Mănăstiri și schituri din Republica Moldova” Ch.2013, 800p.
52. Mănăstirea Căpriană [online]. Accesat [13.06.2021]. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/M%C4%83n%C4%83stirea_C%C4%83priana
53. Mănăstirea Căpriană [online]. Accesat [13.04.2021]. Disponibil: <https://moldova.md/ro/content/manastirea-capriana>
54. Catedrala Sf. Vasile din Moscova [online]. Accesat [15.06.2023]. Disponibil: <https://www.crestinortodox.ro/biserica-lume/catedrala-sfantul-vasile-moscova-67689.html>
55. Monumentele de piatră albă din Vladimir Suzdal [online]. Accesat [07.05.2021]. Disponibil: <https://olnafu.ru/%C8%99tiri-%C8%99i-societate/145757-monumente-de-piatr%C4%83-alb%C4%83-din-vladimir-%C8%99i-suzdal.html>
56. Suzdal Kremlin [online]. Accesat [07.05.2021]. Disponibil: https://ro.jejakjabar.com/wiki/Suzdal_Kremlin

57. Lista patrimoniului cultural Nr.633 Vladimir/Suzdal Monumentele Albe ale lui Vladimir și Suzdal [online]. Accesat [15.06.2023]. Disponibil: <https://whc.unesco.org/en/list/633/documents/%23ABevaluation>
58. Monumentele Albe ale lui Vladimir și Suzdal [online]. Accesat [15.06.2023]. Disponibil: <https://whc.unesco.org/en/list/633/>
59. World Heritage List [online]. Accesat [15.06.2023]. Disponibil: <http://whc.unesco.org/en/about/>
60. Patrimoniul local sau patrimoniul universal [online]. Accesat [15.06.2023]. Disponibil: <https://patrimoniu100.ro/abc-ul-patrimoniului/patrimoniu-local-sau-patrimoniu-universal/> Citat din articolul Ursu V. Stamati M. *Aspecte de cercetare al clasificării monumentelor arhitecturale*, În: materialele Conferinței științifico- practică Internațională „Abordări Moderne privind drepturile patrimoniale” ed.I, 12-13 mai 2022, UTM ISBN 978-9975-3541-0-3, pp.293-302
61. URSU V., BOSTAN I., CHIRIAC N., Cadrul legislativ internațional și al Uniunii Europene orivind patrimoniul arhitectural, pag. 14, din Monografie Albu S., Albu I., Ursu V., Bostan I., Moraru A., Bîrdan V., Chiriac L., Chiriac N., Ivanov V., Leșan A., Jitari L., Bejenaru M, Patrimoniu arhitectural: aspecte legale, tehnice și economice, 405 p. Chisinau: "MS Logo", 2020, ISBN: 978-9975-3481-2-6 Project: Sporirea valorii patrimoniului arhitectural din R.Moldova 300 ex. 15,50 c.a.
<http://cris.utm.md/bitstream/5014/657/3/Monografie-Albu-Svetlana-2020.pdf>
62. Convenția UNESCO privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural din 23.11.1972 în vigoare pentru Republica Moldova din 23.12.2002. <https://constitutii.files.wordpress.com/2020/01/conventia-privind-protectia-patrimoniului-mondial-.pdf>
63. Carta Europeană a patrimoniului arhitectural, adoptată de Consiliul Europei, octombrie 1975 (European Charter of the Architectural Heritage 1975 Adopted by the Council of Europe, October 1975). <http://antim.upsc.md/files/Culegere-legi.pdf>
64. URSU V. STAMATI M. *Aspecte de cercetare al clasificării monumentelor arhitecturale*, În: materialele Conferinței științifico- practică Internațională „Abordări Moderne privind drepturile patrimoniale” ed.I, 12-13 mai 2022, UTM ISBN 978-9975-3541-0-3, pp.293-302

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

ON THE LEGAL PROTECTION OF CULTURAL, NATURAL AND INTANGIBLE HERITAGE IN CHINA

Victoria BUTMALAI,

victoriabutmalai@ittid.com

Rita MUNTEANU,

munteanurita1@gmail.com

Abstract. *With a long, splendid and unique cultural history, China is extremely rich with cultural heritage. The enormous variety and the tremendous amount of cultural heritage are the priceless treasures not only of Chinese people, but also of humanity as a whole. This article provides an in-depth examination of the current Chinese legal regime for heritage protection. Therefore, mainly based on data like historical documents, academic researches, government laws and regulations documents, this paper attempts to study the historical evolution of the notion of “heritage” and the cultural, natural and intangible heritage legal protection in the contemporary China (after 1949). The article argues that even though China has significantly improved and reformed its domestic law there are still shortcomings in the implementation of the international instruments that it has concluded or acceded to.*

Keywords: *China, legal protection; cultural heritage; natural heritage, intangible heritage.*

Introduction: the concept of "heritage" in China and in the West

Etymologically, the notion of heritage, in its original sense, refers to the individual sphere as “individual property bequeathed by dead ancestors”. This meaning has been extended to collective, community, national, and even global patrimony. In the Western context, two processes have seen an expansion of the notion of heritage and its scope: one operates “from private to public” (Peng, Ge, 2009), another of the sole protection of “historic monuments” to historic buildings and districts, or from cultural and natural heritage to cultural landscape, but also from material goods to intangible “objects” (Zhang, 2014).

In China, the term “yichan” was first spotted in the Book of Later Han written by the historian Fanye (398-445). It meant “the property left

by the dead". The original concept of "heritage" (yichan) therefore reflects a relationship of succession, that is to say, the property and rights inherited from ancestors. In this regard, it emphasizes the materiality of bequeathed goods (Chang, 1999). In China, it is only in modern times that its meaning extended from the material sphere to the "cultural" and the intangible (Zhang, 2014). The concept of "cultural heritage" (wenhua yichan) appears in 1985 when China acceded to the Convention Concerning the Protection of Cultural and Natural Heritage. In the version of the "Great Chinese Dictionary in 1990, the term "cultural heritage" (wenhua yichan) is defined as "*the sum of the spiritual wealth left by mankind throughout history*". However, the word most used in official and legal documents is the word wenwu (in English, cultural relics) (Zhang, 2009).

As for the protection of "heritage", it depends on the definition given to this term (Zhang, 2011), so that the meaning of heritage informs the legislation on its protection (Li, 2015).

Contemporary China (after 1949): Building the legal system for the protection of "cultural heritage"

The history of contemporary China has witnessed an amazing acceleration in the rate of, and significant progress in the quality of legislation in the People's Republic of China (PRC). Nevertheless, there was a long way to go towards accomplishing the task of building a modern legal system for the protection of cultural heritage. On the one hand, a relatively systematic legal regime for cultural heritage protection has gradually taken shape whose significance cannot be overestimated (Huo, 2013).

International conventions

In a globalized world, no state can prevent the crimes against cultural heritage by itself, thus the international community has made continuous efforts to draft international conventions and to enhance international cooperation. As far as China is concerned, it has ratified four multilateral conventions with regard to cultural property protection, which includes the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (the World Heritage Convention), the Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property (the 1970 Convention), the Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects (the 1995 Convention), and the Convention for the Protection of

Cultural Property in the Event of Armed Conflict (the 1954 Hague Convention) plus its First Protocol.⁶

In addition to joining multilateral conventions of heritage protection, China has sought to sign bilateral agreements with foreign countries. By the end of February 2023, China has signed bilateral agreements on the protection of cultural property from theft, illegal excavation and illicit traffic with more than 40 countries.

Needless to say, these conventions are instrumental in enhancing the protection of China's cultural heritage. However, their practical effect is rather limited. There are, basically, two reasons for this unsatisfactory situation: one is the intrinsic flaws of the international instruments per se, the other is the problems of the Chinese system. The first reason is self-evident: the existing international legal regime is still too weak to safeguard the cultural heritage of humankind. As long as major market nations refuse to ratify the 1954 Convention there is little hope that the Convention can fulfill its aim. The second reason is more complicated. Though China has the obligation to reform its domestic legal regime to implement the international instruments that it has concluded or acceded to, it has not duly performed its commitment.

Chinese domestic law

In 1950, the Administrative Council of the Central People's Government issued the new China's first decree on the protection of "cultural relics" (wenwu), the *"Provisional Law on the Prohibition of the Export of Precious Objects and Works"*. The same year, the Council issues the ordinance on the collection of "cultural property of revolutions" (Geming wenwu): the property of revolutions focuses on the archives and materials of new democratic revolutions.

Then, in the documents for the protection of "cultural relics" (wenwu) from the Board of Directors of the Ministry of Culture, new "heritage" notions are invented such as the "sites of revolutions" (geming yizhi), "relics monuments" (geming yiji), "cultural relics of revolutions" (geming wenwu yiji), "historical relics of revolutions" (geming shiji), "revolutionary architectures" (geming jinian jianzhu), "revolutionary monuments" (geming jinian jianzhuwu) etc.

The invention of the concept of "cultural property of revolutions" shows that the Chinese government does not only want to value the protection of property from antiquity, but also property belonging to the

more recent past, a provision that opens a new era for the protection of cultural heritage in China (Li, 2008).

During the 1960s and 1970s, the ideas associated with the formulas “*world heritage*” (shijie yichan), “*cultural heritage*” (wenhua yichan), “*natural heritage*” (ziran yichan) were widely disseminated throughout the world with the birth of the Convention on the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. China's accession to this convention in 1985 encouraged the infusion of the notion and ideas associated with “heritage” within Chinese society.

Since the 1980s, the National People’s Congress (NPC) and its Standing Committee (NPCSC) have enacted various national statutes that have direct bearing on the protection of cultural heritage among which the **Law of the People’s Republic of China on the Protection of Cultural Heritage** and the **Criminal Code of the PRC (Criminal Code)** are most relevant.

On the one hand, a relatively systematic legal regime for cultural heritage protection has gradually taken shape whose significance cannot be overestimated (Huo 2013a, p. 258). In 1982, China embedded the duty of the state to protect its cultural heritage in the Constitution. Based on the provision of the Constitution, the Chinese national legislatures have enacted various national statutes to protect cultural heritage. In addition to establishing and improving its domestic legal framework, China has ratified a number of international treaties with regard to the protection of cultural heritage.

The 1982 Constitution of the People’s Republic of China states that “*the state protects outstanding historical sites (mingsheng guji), cultural relics (wenwu) and other important cultural historical heritages*”. As a result, in 1982 China enacted the **Law of the People’s Republic of China on the Protection of Cultural Heritage** thus attributing to the “wenwu” a point value of historical, scientific and artistic view insofar as it integrates:

- 1) ancient cultural sites, ancient tombs, ancient architecture, caves, temples, sculptures;
- 2) sites, material objects, typical buildings linked to important events, revolutionary movements and personalities in modern and contemporary history;
- 3) valuable artistic works and handicrafts from different historical periods;

4) Documents, manuscripts, and books of historical, artistic or scientific value;

5) typical material objects reflecting the systems of production and social life of various ethnic groups at different historical periods.

This Law is the most significant applicable national statute and it is still effective at present after substantial amendments, assuming a prominent role in cultural heritage protection in China.

Though relatively simplistic and rather conservative judging by today's standard, the Law on the Protection of Cultural Heritage is significant in the following aspects: First, it provides the definition and the categories of cultural objects, sets up the principles in the protection of cultural objects, and charges the governments at all levels with responsibility for protecting and administering cultural objects. Second, it establishes the state ownership of undiscovered cultural objects and prohibits their export without state authorization, and allows for their expropriation and confiscation in case of illegal export. Third, it allows for both state ownership and private ownership of cultural objects. Of the latter, it noted that: *"Ownership of cultural objects handed down from generation to generation which belongs to collectives or individuals shall be protected by state laws."* This restatement of private cultural property ownership rights in the PRC marked a very big change in Chinese law (Cuno, 2008).

Generally speaking, the enactment of the Law on the Protection of Cultural Heritage is a benchmark that China has initiated the task of building a modern legal regime for cultural heritage. Nonetheless, with China's economic restructuring, the 1982 Cultural Objects Law could no longer meet the requirements of the new situation. Under such a circumstance, making amendment to the Law was put on the agenda of the NPC. Up to now, the Cultural Objects Law has been amended four times: in 1991, 2002, 2007 and 2013 respectively. The most significant Amendment to the Law is the one from 2002, which bans the sacrifice of cultural heritage for economic development and makes it clear that the governments shall incorporate the undertaking of the protection of cultural heritage into their own plans for economic and social development and the expenses entailed shall be listed in their own budgets. Third, the 2002 Amendment establishes officially sanctioned cultural objects shops and auction enterprises to assist in cataloging and tracking cultural heritage.

More importantly, Article 58 grants the government broad power to ‘*designate an institution for the collection of state-owned cultural objects to enjoy the priority in purchasing the valuable objects up for auction during the mandatory examination period*’. Fourth, and more strikingly, the 2002 Amendment partially legalizes private transactions involving cultural objects which had been completely prohibited by the 1982 Law. The limited legislation of private transactions and the creation of a licit cultural property market in China under the 2002 Amendment are considered as the most significant departure from the 1982 Law (Dutra, 2004).

A significant step forward was the publication, in 2005 of the “*State Council Circular on Strengthening the Protection of Cultural Heritage*”. It is the first document that gives an official interpretation of the term “cultural heritage” in the Chinese context: “*cultural heritage includes tangible and intangible cultural heritage*”. And the material cultural heritage concerns the “wenwu” having historical, artistic and scientific values as follows:

- *immovable cultural heritage* (ancient cultural sites, ancient tombs, ancient architecture, caves, temples, sculptures, murals, important relics and typical architecture of the modern and contemporary eras);
- *movable cultural heritage* (material objects, artistic works, documents, manuscripts, books from different historical periods);
- *famous cities of culture and history* (Lishi wenhua mingcheng) (streets, districts, villages, towns with outstanding universal value from the point of view of the style and distribution of architectures, or the integration between architectures and the environment).

The scope of the material “cultural heritage” set out above has been widened compared to the *Law on the Protection of Cultural Heritage*, by including cities famous for culture and history (streets, neighborhoods, villages). Compared to the term wenwu, the notion of “cultural heritage” is expanding. With the improvement of knowledge on the contents and values associated with cultural heritage, the meaning of the latter has become broader and deeper: “heritage” is then considered as a strategic resource (Cao, 2006).

The Criminal Code of the PRC has played a vital role in combating crimes against cultural heritage. When first enacted in 1979, the Criminal Code contained two articles that regulated criminal offences

against cultural heritage. According to Article 173, the smuggling of exit-prohibited valuable cultural objects is punishable by fixed-term imprisonment of not less than three years but not more than 10 years, and also by fines; where the circumstances are serious, the offense is punishable by fixed-term imprisonment of not less than 10 years or by life imprisonment, and also by confiscation of property; pursuant to Article 174, those who intentionally damage valuable cultural objects or places of historical and cultural interest under State protection, shall be punished by fixed-term imprisonment of not more than seven years (Taylor, 2006).

Since the 1980s, China has entered a radial transitional period. With the weakening of state control, economy booms, while crimes, including the crimes against cultural heritage, increase rapidly. Under such a historic circumstance, the NPC passed the bill of amending the Criminal Code substantively on 14 March 1997. The Amended Code has devoted an entire section (i.e. Section Four *‘Crimes of obstructing cultural and historic objects control’* under Chapter Six *‘Crimes of disturbing the administration of public administration’*) to regulating the crimes against cultural heritage. Compared with the Code of 1979, the Amended Criminal Code of 1997 has expanded the criminal offences against cultural heritage, and increased the criminal penalties.

Extension to “nature”: the question of “natural heritage”

The emergence of “natural heritage” (Ziran yichan) is relatively late in the Chinese legal context. From the available documentation, the interpretations on “natural heritage” have all been inspired by Article 2 of the World Heritage Convention: *“For the purposes of this Convention, the following are considered as “natural heritage”: 1) natural monuments consisting of physical and biological formations or groups of such formations which are of outstanding universal value from the aesthetic or scientific point of view; 2) geological and physiographic formations and strictly demarcated areas constituting the habitat of endangered animal and plant species, which are of outstanding universal value from the point of view of science or conservation; 3) natural sites or strictly demarcated natural areas, which are of outstanding universal value from the point of view of science, conservation or natural beauty[17]*

The notion of “natural heritage” set out above is limited to a specific geographical area (Huang et al. 2006): it is a narrow definition. In Chinese context, the word “natural” is associated with the idea of something that would exist “without human intervention”. Therefore, “natural heritage” in addition to the types listed in the World Heritage Convention also includes fauna and flora species, wetlands, geological relics, and biological fossils (Huang et al., 2006).

In China, laws and regulations to protect “natural heritage” are guided by different frameworks such as the “*Constitution of the People’s Republic of China*” (1982), the “*Environmental Protection Law of the People’s Republic of China*” (1989), “*Regulations on Nature Reserves of the People’s Republic of China*” (1994), “*Regulations on Scenic and Historical Interest Area*” (2006), etc. But there is no precise definition of “natural heritage” in legal documents, which only include the formulas “natural resources” (ziran ziyuan) and “natural landscapes” (ziran jingguan). In fact, “natural heritage” belongs to both “natural resources” and “cultural landscapes”. In a way, the emergence of the concept of “cultural landscape” (wenhua jingguan) crosses the notion of “natural heritage” and that of “cultural heritage” (Fan, Fan, 2008). As a result, part of the “natural heritage” is covered by the perimeter deployed by the Chinese wenwu.

Due to the multiplicity of administrative management of “natural heritage” in China, there is not yet an official definition of “natural heritage”: most actors have adopted the original definition of the World Heritage Convention. The most official document that used the term “natural heritage” was in the “Circular of the Council of Affairs of State concerning the strengthening of the protection of cultural heritage” in 2005: “*departments relating to the Council of Affairs of State should effectively take measures to solve the problems concerning the natural heritage, and strengthen its protection*”. According to X. Li (2006), this is the first time that the State Council has linked natural heritage to cultural heritage, strengthening the relationship between the two, asking to place them in equal status and strengthen their protection.

Extension to “intangible heritage”

In the notion of “cultural heritage”, the term “intangible cultural heritage” (feiwuzhi wenhua yichan) appears relatively late. In 1982, UNESCO set up the category “non-physics heritage (intangible heritage)” but until the beginning of the 21st century, it was rarely used

in China where it did not arouse any particular interest. It was during China's active participation in inscribing "masterpieces" on UNESCO's first list of oral and intangible heritage of humanity in 2001 that government authorities, academic institutions and associations have organized a series of actions in favor of intangible cultural heritage, and have thus allowed this notion to be gradually known to the public.

The formula "intangible cultural heritage" has in fact gradually attracted the attention of the Chinese (Wang, 2006). While in 2003, UNESCO adopted the "Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage", the formula "intangible cultural heritage" is now integrated in China by going beyond the notion of wenwu. While the "Circular of 2005" mentioned above already points to the existence of an "intangible cultural heritage", the *"Law on the safeguarding of the intangible cultural heritage of China"* of 2011 reinforces the legitimization of this notion. This refers to "various traditional cultural manifestations transmitted by people of all ethnic backgrounds from generation to generation and identified as a constituent part of their cultural heritage, as well as material and local objects related to traditional cultural manifestations including (1) literature traditional oral and the language that conveys it; (2) traditional fine arts, calligraphy, music, dance, theatre, folk and acrobatic art; (3) traditional art, medicine and "calendar"; (4) rituals, traditional festivals and other customs of the people; (5) traditional sports and entertainment and (6) other intangible cultural heritage".

If we then consider wenwu as tangible cultural heritage, the "Law on the Protection of "Cultural Relics" (wenwu)" and the "Law on the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage" have made it possible to constitute a complete legal system in about the protection of cultural heritage in China.

Conclusion:

China is today the first country by the number of sites inscribed on the UNESCO World Heritage List, and it is extremely active in the field of cultural heritage protection. The Chinese government has attached great importance to the preservation and protection of cultural heritage since the end of the Cultural Revolution and, has made consistent efforts to establish and improve the legal regime for cultural heritage protection.

Nevertheless, there was a long way to go towards accomplishing the task of building a modern legal system for the protection of cultural heritage. On the one hand, a relatively systematic legal regime for cultural heritage protection has gradually taken shape, whose significance cannot be overestimated. The evolution of the protection of “heritage” in China marks the transition from the sole protection of wenwu (cultural relics) to that of all the “cultural”, “natural”, and “intangible” dimensions. However, despite improvements in the laws, there are still shortcomings in the implementation of the international instruments that China has concluded or acceded to. This is not only a domestic duty, but also an international commitment.

References:

1. Cao B. (2006), „Cultural heritage: the evolution of the concept and social development”, *China Cultural Relics Journal*, 14 July, n. 5, p.1-5.
2. Chang W. (1999), “Outline of a history of the Chinese concept of heritage”, *Publics and Museums*, n° 15, p. 81-118. Complete collection of the four libraries of Wenyuange. Digital version. Publication of the cooperation between Shanghai People's Publishing House and Hongkong Digital Heritage Publishing Ltd, (1999).
3. Dutra, Michael L., 2004. Sir, how much is that ming vase in the window? Protecting cultural relics in the People’s Republic of China. *Asian-Pacific law & policy journal*, 5 (1), 62–100.
4. Fan J., Fan W. (2008), “*The concept of heritage and the system of heritage protection in the contemporary world and in China*”, *Géographie économique*, vol. 28, no. 3, p. 503-507.
5. Big Chinese Dictionary (1990), Big Chinese Dictionary Press, vol. 6, Guo M. (2014).
6. Hou S. (2014), *Writing Heritage: Cultural Discourse and the (Re)Making of local Past in Quzhou, China*, Dissertation doctoral in English Language and Literature, Zhejiang University, p. 88-127.
7. Huang D., Zhu Q. (2005), “*Legislative gaps in the protection of natural heritage and proposals to fill them*”, *Social Sciences of Hubei*, no. 3, p. 126-129.
8. Huo, Zhengxin, 2013b. Protracted war: the fight against illicit traffic of cultural property in China. In: Jorge Sánchez Cordero, ed. *The 1970 convention: new challenges*, Mexican City: Mexican National University Press, 151–174.

9. Li J. (2015), "*The Beginning of Cultural Relics Preservation Legislation in China*", Journal of Shandong University (Philosophy and Social Sciences), No. 6, p. 153-160.
10. Li S. (2011), "*Historical Investigation of the Protection of Cultural Relics in the Early Republic of China*", Journal of National Museum of China, No. 2, p. 122-132.
11. Li X. (2006), "*Opinion on the 'State Council Circular on Strengthening the Protection of Cultural Heritage'*", China Cultural Relics Journal, March 3, 2006, Version 5.
12. Li X. (2008), "*Theories and Practices of the Protection of Cultural Relics in Modern and Contemporary China*", Scientific Research of China's Cultural Heritage, No. 3, p. 7-12.
13. Liu A. (2008), "*The evolution of concept: from 'cultural relics' to 'cultural heritage'*", Journal of Shanxi Normal University (Social Sciences), Vol. 35, no. 5, p. 91-93.
14. Liu S., Lin J., Su Y. (2008), The Concepts and Characters of China's Cultural Heritage, The Report on the Development of China's Cultural Heritage. Academic Press of Social Sciences, p. 81-107.
15. Ma M. (2010), Research on Issues in the Law and Practice of Natural Heritage Protection, Dissertation for the Doctoral Degree in International Law, Wuhan University, p. 13-15.
16. Peng Z., Ge R. (2009), "*Original Heritage and Modern Heritage*", Hunan Social Sciences, no. 6, p. 174-180.
17. UNESCO (1972), *Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*, Adopted by the General Conference at its seventeenth session, Paris.
18. Wang W. (2006), *The Concept of Intangible Cultural Heritage*, Culture and Art Press.
19. Zhang J. (2011), "*Culture heritage in the heart of Chinese People – on the exploration of native concept of 'cultural heritage protection'*", The essays in China Tourism Research Annual Conference of "Tourism Journal", p. 370-384.
20. Zhang S. (2011), "Review on the history of cultural heritage protection legislation in China", Ancient City of China, no. 3, p. 27-33.
21. Zheng B. (2010), The process of heritage preservation in China between 1860 and 2009, thesis in archeology and museology, Shandong University.

CALITATEA LUCRĂRILOR DE RESTAURARE PRIN PRISMA ANALIZEI ȘI INGINERIEI VALORII

Grigore VASCAN,

grigore.vascan@emc.utm.md

***Abstract:** The study and research carried out includes the main aspects regarding the analysis and value engineering for the restoration works of the cultural heritage objects. The theoretical study focuses on the classification of cultural heritage restoration works and the presentation of the main directions of increasing the economic effects of objects and immovable assets with historical and architectural value. Ensuring the quality of restoration works of historical objects is very important for the sustainable development of society.*

***Keywords:** value analysis, value engineering, restoration of cultural objects*

1. Lucrări de restaurare a patrimoniului cultural.

Patrimoniul cultural este bine definit de mulți autori și cercetători, totul depinde din ce punct de vedere este abordat acest subiect. O clasificare și definire detaliată al aspectului material (patrimoniul tangibil) al patrimoniului cultural a fost realizată în articolul [2]. Alte noțiuni care reprezintă importanța patrimoniului cultural din punct de vedere al valorii acestora, pot fi considerate:

- Totalitatea drepturilor și obligațiilor cu valoare economică, precum și a bunurilor materiale la care se referă aceste drepturi, care aparțin unei persoane (fizice sau juridice);
- Totalitatea bunurilor care aparțin colectivității și sunt administrate de către organele statului; bun public.
- Bunuri spirituale care aparțin întregului popor (fiind transmise de la strămoși); moștenire culturală;
- Conform legislației românești, **patrimoniul cultural național** este format din - totalitatea bunurilor care reprezintă o mărturie și o expresie a valorilor, credințelor, cunoștințelor și tradițiilor naționale, indiferent de regimul de proprietate al acestora.

Importanța și valoarea bunurilor patrimoniului cultural este cu atât mai mare cu cât aspectul și starea acestora arată originalitatea perioadei în care au fost realizate. Pentru a păstra și menține toate caracteristicile bunurilor patrimoniale în timp sunt necesare totuși la unele perioade realizarea lucrărilor de restaurare [2]. Adică, atunci când valoarea istorică

a unei obiect de patrimoniu depășește posibilele pierderi ale elementelor străine din alte perioade, ce afectează caracterul și autenticitatea clădirii se impune realizarea lucrărilor de restaurare.

Toate tipurile de lucrări realizate la obiectele de patrimoniu deteriorate, poartă denumirea generală de – **lucrări de restaurare**. Totuși, acest concept generalizator cuprinde trei categorii de lucrări diferite:

- ✓ Conservarea,
- ✓ Restaurarea în sine,
- ✓ Reconstrucția.

În practica restaurării, aceste tipuri de lucrări pot coexista ca etape diferite ale unui singur proces sau pot fi independente, cu implicarea unor metode și mijloace specifice corespunzătoare fiecăruia[2].

Restaurarea mai poate fi definită și ca o intervenție la un obiect aflat într-un grad oarecare de degradare cu scopul de a-l aduce într-o stare cât mai apropiată de cea originală, fără a aduce modificări în caracterul, configurația, caracteristicile și detaliile speciale care au condus la decizia de protejare a acestuia[3]. Ținând cont de gradul de specializare și complexitate al lucrărilor, termenul de restaurare este aplicat în special în cazul intervențiilor asupra bunurilor patrimoniale de valoare și nu la obiecte ordinare.

La restaurarea elementelor unui obiect de patrimoniu trebuie respectate următoarele reguli de bază, care în general sunt valabile indiferent de materialul din care este realizat obiectul:

- a. se păstrează integral părțile originale, chiar dacă sunt deteriorate;
- b. părțile nou adăugate pentru întregirea obiectului trebuie să fie din materiale compatibile cu cele originale;
- c. materialele folosite la restaurare trebuie să fie reversibile, deci să permită revenirea la forma inițială sau o nouă restaurare (spre exemplu la restaurarea ceramicii se folosește aracet, care este solubil în apă, și nu alți adezivi care fac corp comun cu fragmentele ceramice);
- d. nu se fac întregiri atunci când din obiect lipsește mai mult de 50%;
- e. restaurarea încearcă să aducă obiectul la o stare care să-i exprime funcționalitatea.

Din aceste considerente ne-am propus să abordăm calitatea lucrărilor de restaurare din punct de vedere al conceptului de analiza

valorii și/sau ingineria valorii, adică o metodă care necesită o analiză ce urmărește valoare raportului soluție-cost.

2. Analiza și ingineria valorii.

Valoarea reprezintă o mărime care sporește atunci când satisfacția oferita de un produs clientului crește sau când costul acestuia se diminuează, fără a fi afectate negativ funcțiile acestuia.

Analiza și ingineria valorii urmărește identificarea și eliminarea costurilor inutile pentru realizarea unui produs, menținându-i-i performanțele sau îmbunătățindu-le în limita unor costuri raționale.

Aceste două sunt metode moderne legate de optimizarea costurilor de execuție și diferă în principal prin momentul aplicării principiilor și tehnicilor de calcul. Analiză a valorii se consideră atunci când aplicația se află în stadiul de operațiuni comerciale. Dar, dacă aplicația se află în faza de proiectare, desene și inginerie, este inginerie valorică.

Analiza valorii acționează asupra produselor, proceselor tehnologice, activităților, structurii organizatorice, sistemului informațional, proiectelor sau părților componente ale acestora dacă pot fi individualizate și stabilite elementele de costuri specifice, toate numite în general ca **obiecte**.

Principalele obiective ale analizei valorii sunt:

- reducerea (sau echilibrarea) cheltuielilor (în special al celor materiale și de manoperă);
- îmbunătățirea calității obiectelor analizate;
- creșterea fiabilității;
- generalizarea soluțiilor tehnologice, organizatorice la toate obiectele similare realizate de către întreprinderi.

Pornind de la elementele specificate, există diferite definiții și explicații ale analizei valorii, și anume:

- procedură organizată pentru identificarea costurilor inutile;
- metodă de creștere a cantităților obiectelor prin reducerea costurilor de execuție;
- procedee sistematice orientate spre realizarea funcțiilor necesare cu un cost minim, fără a neglija calitatea, fiabilitatea, performanță și livrarea;
- metodă pentru creșterea valorii atât a produselor și serviciilor cât și a proceselor tehnologice, cu ajutorul căreia printr-o procedură sistematică se tinde să se obțină soluții optime, cu cea mai mare

probabilitate și pe calea cea mai scurtă, corespunzătoare nivelului actual de cunoștințe și condiții specifice.

În concluzie, **analiza valorii** poate fi definită ca fiind o „*metodă de cercetare - proiectare sistemică și creativă care, printr-o abordare funcțională, urmărește ca funcțiile obiectului studiat să fie concepute și realizate cu cheltuieli minime, în condiții de calitate care să satisfacă necesitățile sociale ale utilizatorilor*”.

Ingineria valorii se referă la procesele de îmbunătățire a valorii unui obiect în fiecare etapă a ciclului de viață al acestuia. Studiul de Ingineria Valorii pornește de la stabilirea funcțiilor necesare obiectului pentru a satisface nevoile consumatorului și continuă cu determinarea costurilor limită necesare realizării acestora. Orice cost care nu contribuie la realizarea funcțiilor utile trebuie să fie eliminat, obținându-se astfel economii importante. Această metodă este o abordare creativă, care își propune să se asigure că **funcțiile obiectelor sunt furnizate la cel mai mic cost**, dar din nou fără a compromite calitatea și fiabilitatea.

Principalele obiective ale ingineriei valorii sunt:

- Îmbunătățirea valorii obiectului prin reducerea costului acestuia,
- Economisirea banilor sau creșterea costului,
- Utilizarea materialelor rentabile și de mai bună calitate,
- Asigurarea standardizării,
- Disponibilitatea în timp util a obiectului.

Tabelul 1. Diferențele cheie între analiza valorii și ingineria valorii

Baza pentru comparație	Analiza valorii	Ingineria valorii
Sens	Analiza Valorii este o tehnică de reducere a costurilor aplicată obiectului existent cu scopul de a spori valoarea acestuia.	Ingineria Valorii este o tehnică folosită înainte ca obiectul să fie aprobat pentru execuție.
Natura procesului	Proces de remediere	Proces preventiv
Aplicare	După darea în exploatare a obiectului	În faza de proiectare
Obiectiv	Pentru a obține bun imobil mai bine optimizat.	Pentru a obține rezultate de inginerie mai bune.

Baza pentru comparație	Analiza valorii	Ingineria valorii
Elaborat	Cu ajutorul cunoștințelor și experienței.	Cu ajutorul cunoștințelor tehnice specifice.
Asigură	Eliminarea costurilor inutile	Prevenirea costurilor inutile
Schimbare	Poate schimba stadiul existent al obiectului	Modificările făcute de ingineria valorii sunt implementate doar în fazele inițiale.

Explicația în detaliu a diferențelor dintre analiza valorii și ingineria valorii este următoarea:

➤ Analiza valorii este o tehnică de reducere a costurilor, care depinde de examinarea sistematică a fiecărui element de cost implicat în realizarea lucrărilor de restaurare, în ceea ce privește satisfacția clientului pe care o aduce obiectul restaurat. Dar, ingineria valorii este reproiectarea unui element sau process tehnologic, astfel încât valoarea oferită clientului să fie îmbunătățită în timp ce costurile sunt reduse.

➤ În timp ce analiza valorii este un proces de restaurare a pagubelor, ingineria valorii este un proces de prevenire a distrugerilor.

➤ Se aplică analiza valorii în momentul execuției. În schimb, ingineria valorii se aplică în momentul în care obiectul patrimoniului cultural este în faza de proiectare, și implementarea sa se face în fiecare fază a lucrărilor de restaurare, ceea ce duce la o reducere a costurilor.

➤ Se folosește termenul de analiză a valorii cu privire la studiul articolelor de cheltuieli generale și al obiectelor de patrimoniu care există deja. Și, se folosește termenul de inginerie a valorii pentru a studia procesele tehnologice înainte de emiterea desenelor de proiect finale.

➤ Obiectivul analizei valorii este de a obține o lucrare de restaurare mai bine optimizată. Spre deosebire de aceasta, atingerea unor rezultate de execuție mai bune este obiectivul ingineriei valorii.

➤ Analiza valorii este posibilă atunci când executanții au suficiente cunoștințe și experiență. În schimb, implementarea ingineriei valorii este posibilă numai atunci când executanții dețin cunoștințe tehnice specifice.

➤ Analiza valorii facilitează eliminarea costurilor inutile care nu adaugă niciun tip de valoare obiectului de patrimoniu. Ingineria Valorii facilitează prevenirea costurilor inutile.

În general, Analiza Valorii + Ingineria Valorii urmăresc realizarea funcțiilor unui obiect (funcțiile constituind un rezultat al cerințelor utilizatorului), astfel încât să existe o proporționalitate între utilitatea (performanțele) fiecărei funcții și consumul de mijloace pentru realizarea acesteia, iar ca o rezultantă logică să maximizeze raportul dintre utilitatea produsului și costul acestuia.

Concluzii:

Obiectivul principal al metodelor de analiză a valorilor și ingineria valorii este de a obține performanțe echivalente sau mai bune la un cost mai mic, dar fără a sacrifica cerințele funcționale sau de calitate.

Pentru lucrările de restaurare ambele metode vor contribui nemijlocit la selectarea acelor soluții constructive, materiale și tehnologii care să păstreze unicitatea obiectului patrimoniului cultural și să fie realizate

Referințe:

1. VASCAN G., Marian M-L., Tehnologii de conservare și restaurare a patrimoniului cultural. Seminarul Științific Național "Problematika patrimoniului arhitectural în R. Moldova. Evaluarea imobilului conform standardelor internaționale de evaluare", UTM, FCGC, DIDEI, Chișinău 2020. ISBN 978-9975-3481-3-3.

2. Stan Ivan Felicia Elena, Analiza și Ingineria Valorii, suport de curs, Universitatea Craiova, //efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://retele.elth.ucv.ro/Stana%20(Ivan)%20Felicia/Analiza%20si%20ingineria%20valorii/Suport%20curs%20AIV/suport%20curs%20si%20aplicatii%20aiv.pdf.

3. Niculae Mihai, Analiza și Ingineria Valorii, Editura Tehnică, Chișinău 1995.

Articolul a fost realizat în cadrul proiectului de cercetare nr. 20.80009.0807.34 „*Sporirea valorii patrimoniului cultural din Republica Moldova*”.

POLITICA DE STAT ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI OBIECTELOR DE PATRIMONIUL CULTURAL

Rita MUNTEANU,
munteanurita1@gmail.com

Rezumat: *Patrimoniul cultural al Republicii Moldova, este parte integrantă a culturii universale, participă la formarea și dezvoltarea intelectului unui individ, al unei societăți și al unui grup etnic și este un depozitar al memoriei istorice. Acesta include acea parte a experienței istorice multi-fațetate a societății, care ne permite să urmărim legătura inextricabilă a timpurilor, din antichitate până în prezent.*

Articolul abordează principalele modele de reglementare de stat în domeniul protecției, gestionării și utilizării obiectelor tangibile ale patrimoniului cultural, relevând particularitățile cadrului legislativ, suportul organizațional și economic, precum și rolul organizațiilor publice. Politica de stat în domeniul protecției obiectelor de patrimoniu cultural se bazează pe descentralizarea managementului în sfera culturii, precum și crearea unor mecanisme eficiente de parteneriat public-privat și interacțiunea bine pusă la punct între principalii actori implicați în activitățile de protecție a patrimoniului cultural.

Cultural heritage is the inherited component of culture, present in today's life in the form of tangible and intangible relics and cultural patterns. It encompasses all areas of culture, as they - even the most avant-garde - are based on accumulated, assimilated and adapted cultural experience. Cultural heritage is the most important testimony of the link between past and present cultural phenomena. Under this link, it is one of the defining factors of cultural identity and the most critical testimony to cultural genesis and evolution. The assets of cultural heritage belong, both by their value and by their social and cultural significance, to the whole nation, and for this reason, it is necessary to take all measures to protect and preserve them, to avoid their alienation or deterioration and, last but not least, to protect, preserve and use them in the interest of the whole nation. Historical monuments are a distinct type of immovable cultural heritage assets, protected as testimonies of history and culture, as a factor of identity and environment. The aesthetic, functional, material, etc., qualities of historical monuments are subsidiary to their quality as testimonies of history.

Protecting cultural heritage is a primary concern of international structures and individual countries. In the context of the promotion of cultural heritage as a universal value indispensable to the existence of any society and, therefore, to the whole of humanity, the protection of cultural property appears as an international obligation of the State, from which derives the responsibility of the national legislator to protect it by legal means [10, p. 45].

Since the Proclamation of Independence (1991), the Republic of Moldova has made efforts to develop a democratic society and to build a legal framework based on its aspirations, including in the field of cultural heritage protection.

At the same time, protecting historical and cultural values is a constitutional duty of each citizen. This duty is expressly laid down in art. 59 of the Constitution of the Republic of Moldova, according to which: „... *the protection of the environment conservation and protection of historical and cultural monuments constitute an obligation of every citizen*” [3].

The cultural heritage of the Republic of Moldova is an integral part of universal culture, participates in the formation and development of the intellect of an individual, a society and an ethnic group and is a repository of historical memory. It includes that part of society's multifaceted historical experience, which allows us to trace the inextricable link of time from antiquity to the present. The architectural appearance of the cities in the current area of the Republic of Moldova has been built over centuries. Each historical epoch has left its mark on the planning and construction of our country's localities, but the first half of the 19th century had a particular impact on the planimetric and architectural-spatial structure of Moldovan cities. The Republic of Moldova can boast several architectural monuments of major importance. We have a country with a rich heritage, where many churches, monasteries dating back to the 18th century and other significant historical monuments have been preserved in their original form [8, p. 75].

But let us remember that at the beginning of this century and millennium, our society is contaminated by growing indifference to inherited spiritual values. In the view of Professor Dumitru Mazilu (2003), „*traditional moral values ... are increasingly fading, while money is becoming more and more powerful*”. He believes these facts and phenomena show that: „*we are increasingly living outside traditional*

moral values, being dominated to a worrying extent by the omnipotence of money” [10, p. 93].

An increasing number of researchers, such as Fr. Francioni (2007), are aware that the values of human creation and natural and cultural heritage are not to be divided; for example, when analyzing the human habitat, the traditions of a people or a community, when describing a method of cultivating the soil, an ornamental technique, the history of a locality, etc. The international community has preferred the notion of cultural heritage to that of cultural goods, and after long debates of almost two decades, because material goods include and carry at the same time spiritual values, traditions, and knowledge attributed by the man at the same time century, a convention was drawn up by UNESCO containing the definition and principles of protection of traditional oral culture [6, p. 371].

The legislative framework of the Republic of Moldova on the protection of cultural-historical heritage is stipulated in the „*Law on the protection of monuments*” (no.1530-XII of 22.06.1993). The protection and enhancement of cultural and natural heritage are the responsibility of the Parliament, the Government, the district, municipal, town and city councils and their executive bodies, including the municipalities. According to the provisions of this law, it is the Parliament that elaborates the state policy in the field of the evidence, study, protection, conservation and restoration of monuments constituting the national heritage is elaborated by the Parliament, and the Government carries out the state programme on the protection, conservation and restoration of heritage, and a very important aspect is the financing of this programme by the state. The district, municipal, city and town councils are responsible for drawing up the Register of Monuments of Local Importance, drawing up programmes for the protection, conservation and restoration of monuments of local importance, financing these programmes and granting grants from local budgets [9].

The Agency for Inspection and Restoration of Monuments has also been highlighted by activating actions aimed at protecting the monuments of the Republic of Moldova. The „*Law on the Protection of Monuments*” (no.1530-XII of 22.06.1993) is the basic pillar of the legislative framework regarding the protection of cultural and natural heritage [9].

Within this framework, there are also several laws, such as the „*Law on the Protection of Archaeological Heritage*”, the „*Law on Museums*”, and the „*Law on Architectural Activity*”, which mention some aspects of cultural and natural heritage.

In addition to its own legislative framework, the Republic of Moldova has acceded to international conventions in heritage protection.

Thus, in 1994, on 24 May, the Republic of Moldova acceded to the European Cultural Convention, which was opened for signature by members of the Council of Europe in Paris on 19 December 1954 and entered into force on 5 May 1955 [13].

The provisions of the European Charter of Architectural Heritage, adopted on 26 September 1975, also have a major impact on protecting European architectural heritage. The „*Law on the Protection of Monuments*” (No. 1530-XII of 22.06.1993) in its chapters highlights the importance of heritage and the main actors in its conservation and preservation. However, in some of the terms used in the description of the articles, the main notions were not fully highlighted [1, p. 34].

Thus, a draft law has been proposed to de-legalize and compensate for the existing provisions, definitions and notions. In this sense, the notion of „*site*” in the existing law was defined as [11]:

- archaeological sites: human works or works resulting from the combination of human actions, as well as areas including archaeological sites with national or international value from a historical, aesthetic, ethnographic or anthropological point of view.

Regarding the number of cultural and natural sites and areas designated with priority status for protection and funding, the Government does not currently have such a list. However, out of the total number of 15,000 cultural sites, the Orheiul Vechi cultural-natural reserve has a special status, and the Government is paying more attention to it, as it is the most important cultural site in the Republic of Moldova and is in the process of being nominated for inclusion in the UNESCO World Cultural Heritage List.

Of the fifteen thousand known sites, only 5206 are included in the Register of State Protected Monuments. Out of the total number of monuments, about 8,000 represent archaeological sites; about 100 of them are earthen fortresses, 3 medieval walled cities, 6 medieval towns (Orhei, Lăpușna, Tighina, Soroca, Căușeni, Chișinău), 788 churches, 129 manor houses and several 19th centuries is historic towns (Bălți, Cahul,

Chişinău, Orhei, Soroca, Tiraspol). Of the 5206 monuments included in the register, 4086 monuments are of national importance, and 1120 are of local importance. Most monuments of national importance are located in Chisinau (419) and Edinet district (380). 2696 of the state-protected monuments are archaeological sites, 1284 – are historical monuments, 1261 – are architectural monuments and 225 – are art monuments.

The legal framework in the field of cultural and natural heritage is based on the [12]:

- Law on the Protection of Monuments (1993),
- Law on Culture (1999) Art.17,
- Law on Archival Fund (1992),
- Law on Museums (2002),
- Law on Protection of Archaeological Heritage of the Republic of Moldova (2010),
- Law on Monuments of "Public Forum" (2011),
- Law on Protection of Movable Cultural Heritage (2011),
- Law on Protection of Intangible Cultural Heritage (2012)
- and several additional laws and regulations containing aspects of cultural and natural heritage Tax Code (1997), Land Code (1997), Customs Code (2000), Civil Code (2019), Criminal Code (2002), Code on the Subsoil Regime (1993), Code on Administrative Offences (2009), etc.

State protection is exercised by Parliament, the Government, district, municipal, town and city councils and their executive bodies - the municipalities.

Decisions of state bodies on the protection of monuments, registration, research, evaluation, preservation and restoration of monuments are applied to all natural and legal persons. According to the Law on the Protection of Monuments No. 1530-XII of 22.06.1993: „*All monuments on the territory of the Republic of Moldova are part of its cultural and natural heritage and are under state protection*” [9].

The Constitution of the Republic of Moldova delegates responsibility for the protection of cultural monuments primarily to its citizens: „*The protection of the environment, conservation and protection of historical and cultural monuments is an obligation of every citizen*” [3].

The Law on the Protection of Monuments obliges state bodies and institutions to systematically investigate the condition of monuments to

draw up scientifically sound programmes for restoration and conservation work and to ensure that the material and documentary evidence for the work is provided in time. The state's protection of monuments provides works of recording, study, enhancement, rescue, protection, conservation and restoration; expansion of the material base; use and accessibility of monuments for various investigations in training and propagation [9].

Currently, the Register of State-protected Monuments of the Republic of Moldova and the National Register of Intangible Cultural Heritage are the main instruments of state inventory of tangible and intangible cultural heritage existing on the territory of the Republic of Moldova. The Parliament approves the Register of Monuments, and since its publication in the Official Monitor, it provides a basis for legal protection by the state through its executive institutions and ensures the record, inventory, and classification of national heritage [7, p. 52].

In 1993 the Parliament approved the Register of State-protected Monuments of the Republic of Moldova, but it was published in the Official Monitor in 2010, that historical monuments have the right to be protected by the state. To date, the documentary support of the Register has not been developed, most monuments do not have a passport and inventory sheets, and there is no centralized state archive or digital database with information about monuments at the national level [5, p. 67].

Local public administrations do not respect the protection zone of historical monuments, and the General Urban Plans of localities do not consider the historical cultural heritage component. Taking into account the experience of non-publication of the Register of Monuments and the damage this has caused, it is urgently necessary to draw up: the Register of Archaeological Heritage, the Register of Monuments of Public Interest, the Register of Monuments of Movable Heritage, the National Register of Audiovisual Heritage, etc., to provide them with a legal framework of protection at the state level. The Republic of Moldova has signed and ratified 11 international conventions in cultural heritage protection. The national legal framework needs to be synchronised and harmonised with the international conventions to which the Republic of Moldova has acceded, as these are largely not applied and implemented in practice at the national level [13, p. 34].

According to the law, natural and legal persons who have caused damage to a monument or protection area are obliged by law to restore both the monument and the protection area to their original condition, and if this is not possible, then they must pay compensation for the damage according to the law.

Any natural or legal person guilty of destruction shall bear material liability. Despite legal provisions on the protection of cultural heritage, many monuments of national heritage have been destroyed, and numerous complaints to the law enforcement authorities have not yielded results because no person has been held criminally responsible, notes the author Burbulea C. (2008) [2, p. 130].

To investigate this situation, on 5 October 2012, the Parliament's Committee of Inquiry on the investigation of cases of demolition and deterioration in the period 1993-2012 of historical monuments included in the Register of State Protected Monuments was established. The parliamentary committee is expected to present a comprehensive report with recommendations on the investigated cases to the parliament's plenary within six months.

As a result of the work of this Commission, changes could be proposed to the legal framework concerning the obligation to issue planning certificates for design based on the project outline only after approval by the National Council of Historic Monuments [13, p. 45].

It is important that the competent institution is empowered with the legal right to issue injunctions to natural and legal persons who violate the legislation in the field of monument protection, including the right to stop illegal intervention sites on monuments. Another recommendation would be to increase the Criminal and Contraventions Code penalties for violations of cultural heritage legislation in line with international practice in this field, according to the author Burbulea C. (2008) [2, p. 132].

In this regard, the Ministry of Culture is drafting a bill to amend the Criminal Code on offences and responsibilities of the Historical Monuments Department.

In conclusion: the laws adopted in the years immediately following independence played an important role at the time of their adoption; they guaranteed and stimulated the development of culture in general, but not the protection of monuments in particular.

In the 1990s, the Soviet system of monument protection was practically completely destroyed, and nothing was created instead, which was one of the reasons for the destruction of hundreds of monuments. This disastrous situation only began to be remedied at the end of 2009.

The Law on the Protection of Monuments (1993) requires essential amendments to meet today's challenges.

For the Ministry of Culture, meaning the State of the Republic of Moldova, to fulfil its obligations in the field of monument protection, in line with European and CIS practice in this field, the National Institute of Historical Monuments needs to be created in line with European and CIS practice in this field.

The alarming situation in the Republic's national heritage field requires synchronization with international standards through systemic and essential changes to the national legal framework in line with current requirements.

After 2009, thanks to a considerable effort by the Ministry of Culture and civil society with the support of UNESCO, the legal framework was strengthened by approving several new laws on safeguarding cultural heritage [11, p. 14].

The practical application of these laws will stimulate responsibility for heritage by citizens and local communities. In contrast to European norms and practices regarding cultural heritage, over the last twenty years, the cultural heritage of the Republic of Moldova has been subjected to unprecedented aggression and is in continuous degradation.

The assessment of the legal, institutional and policy framework in the cultural heritage field revealed that during these 20 years, efficient and transparent heritage management had not been ensured. Among the leading causes that generate dysfunctions in the field of cultural heritage are [13, p. 37]:

- lack of political will and coherent state policies;
- imperfection of the legal framework;
- corruption at all levels of immovable cultural heritage management;
- lack of a programme to safeguard cultural heritage;
- inefficient use of public funds and mismanagement of heritage by central and local public authorities;

- Poorly developed institutional framework and passivity of municipal and non-governmental public institutions in safeguarding national heritage;

- chronic lack of financial resources;
- lack of equipment and technical facilities;
- lack of specialists and qualified staff, etc.

The Republic of Moldova's tangible and intangible cultural heritage has a potential that is currently not fully exploited, and the lack of effective management based on performance indicators endangers the national cultural heritage treasure.

If the current management and funding model is not fundamentally changed, there is a risk that, in the near future, the state of the heritage will worsen beyond repair.

After all, the current management of cultural heritage in the Republic of Moldova is based on the centralised Soviet model, which has proved its inefficiency in the market economy.

In the long term, the protection of immovable heritage could be ensured by modifying and increasing the penalties in the Penal and Contraventions Code for violations of cultural heritage legislation in line with international practice in this field [4].

It is necessary to continue the identification, protection, and propagation of heritage and historical monuments through elaborating normative acts, inventory sheets, monument passports, and normative frameworks on the cadastre of historical monuments.

As heritage funding is precarious and unstable, it is recommended:

- promote corporate responsibility and public-private partnerships;
- tax exemptions for cultural heritage;
- amending the Law on Sponsorship and Philanthropy to encourage investment in the cultural sector.

For the purpose of effective heritage management, it is recommended to develop a National Programme for the Safeguarding of the Cultural Heritage of the Republic of Moldova to strengthen long-term institutional and policy capacities.

For the Ministry of Culture to fulfil its obligations in monument protection in line with European practice in this area, the National Institute of Historical Monuments needs to be created.

In this respect, it is recommended to amend the legal framework to strengthen the role of the Inspection and Restoration Agency.

It is important that the RIAM is empowered with the legal right to issue injunctions to natural and legal persons who violate the legislation in the field of monument protection, including the right to stop illegal intervention sites on monuments.

It is recommended to map cultural resources nationally to efficiently identify, protect, propagate, use and exploit cultural heritage.

In the same context, it is recommended that the National Register of Archaeological Heritage, the National Register of Public Monuments, the National Register of Audiovisual Heritage, etc., be drawn up as a matter of urgency to provide a legal framework for their protection at the state level.

Bibliographical references

1. BANTUȘ, I, GUȚU, A. *Rolul și importanța valorilor culturale în dezvoltarea dreptului*. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 21-22 septembrie 2007: „Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova”, Chișinău: AȘM, 2008. p. 206-209.
2. BURBULEA, C. *Prevenirea infracțiunilor contra valorilor culturale*. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 21-22 septembrie 2007: „Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova”, Chișinău: AȘM, 2008. p.129-132.
3. Constituția Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1994, nr. 1 din 12.08.1994.
4. Convenția privind protecția patrimoniului mondial, cultural și natural, adoptată în cadrul sesiunii a XVI-a a Conferinței Generale UNESCO de la Paris din 16.11.1972.
5. CUȘNIR, V. *Protecția penală a obiectelor de valoare deosebită: probleme de ordin teoretico-normativ*. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 21-22 septembrie 2007: „Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova”, Chișinău: AȘM, 2008. p.62-67.
6. FRANCONI Fr. *A Dynamic Evolution of Concept and Scope: From Cultural Property to Cultural Heritage. Standard-setting in UNESCO. Normative Action in Education, Science and Culture*. Vol. I. Edited by Abulqawi A. Yusuf. Paris, UNESCO, 2007. 546 p.
7. GUCEAC, I. *Protecția monumentelor culturii – îndatorire fundamentală a cetățenilor Republicii Moldova*. În:

Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 21-22 septembrie 2007: „Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova”, Chișinău: AȘM, 2008. p.29-33

8. IACOB, C. *Protecția juridică a patrimoniului cultural*. În Materialele Simpozionului: ” Cucuteni 5000 REDIVIVUS”.2008. p. 220-235.

9. Legea Republicii Moldova nr. 1530, din 22.06.1993, cu privire la ocrotirea monumentelor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 15-17, art. 23.

10. MAZILU, D. *Drepturile omului - concept, exigențe și realități contemporane*. Ediția a 2-a, „LUMINA LEX”, București: 2003. 248 p.

11. MEJINSCHI, V. *Protejarea valorilor culturale — un deziderat al statului*. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 21-22 septembrie 2007: ” Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova”, Chișinău: AȘM, 2008. p. 13-20.

12. MELLER, Hilla. *The Internationalization of Domestic Norms and Intangible Cultural Heritage*. Vol. 10, No. 10.3 Summer 2010. pp. 11-21. <http://gnovisjournal.org/journal/taking-it-next-level-internationalization-domestic-norms-and-intangible-cultural-heritage>, vizitat ultima dată pe 10.09.2010.

13. MUSTEAȚĂ, S. Unele considerațiuni privind Convenția europeană pentru protecția patrimoniului arheologic. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 21-22 septembrie 2007: „Protecția juridică a valorilor culturale în Republica Moldova”, Chișinău: AȘM, 2008. p.34-40.

UTILIZAREA EXPRESIEI MATEMATICE A ARCULUI CATENAR ÎN INGINERIA ARHITECTURALĂ A BOLȚILOR

Oleg CAZAC, olegcazac@gmail.com
Olga HAREA, olga.harea@fua.utm.md
Otilia RUDIC, otilia.rudic@fua.utm.md

Abstract: *Catenara is considered one of the most harmonious forms in architecture. The use of the mathematical expression of the catenary spring provides an aesthetically pleasing appearance for the vaults, with an elegant curve and uniform stress distribution. The catenary is the ideal shape that a suspended chain takes under its own weight, being the result of a uniform distribution of compression forces. The catenary or inverted chain line has been used in architectural engineering since ancient times, with examples in structures such as vaults and arches of historical monuments. The complete solution of the catenary problem was one of the first applications of the differential calculus and represented a major breakthrough in applied mathematics and gave impetus to the widespread use of the catenary spring in architectural engineering.*

Keywords: *Catenary, suspended chain line, catenary spring, hyperbolic functions.*

I. Aplicarea matematicii, mecanicii și tehnologiei în arhitectură.

Construirea a fost una din cerințele primordiale ale Homo sapiens în istoria dezvoltării sale. El a observat natura în configurațiile ei infinite și evoluția continuă, culegând idei și indici pentru propriile sale activități, fie vânătoare, agricultură sau locuință. În acest lung proces evolutiv, omul a folosit puterile de raționament pentru a concepe forme abstracte sugerate de formele naturale și într-un proces îndelungat a apelat la natură pentru a-și aborda și rezolva propriile nevoi. Acest proces îndelungat, care a mers mână la mână cu dezvoltarea istorică a omului, nu s-ar fi putut realiza decât prin experimente repetate și raționalizarea lor constantă: în acest fel sau dezvoltat "regulile artei" în construire, prin eșecuri, modificări, succese și evoluții de-a lungul mileniilor.

Pentru a construi, omul antic avea nevoie de materiale, pe care le putea obține numai din natură. De aceea folosim acele materiale pe care, datorită existenței lor de-a lungul mileniilor le definim acum ca fiind

tradiționale: lut, lemn, varietate infinită de piatră, urmate de primele elaborări complexe: cărămizi arse, lianți și metale.

Forma lanțului inversat a fost folosită în arhitectură din cele mai vechi timpuri, cu exemple găsite în structuri precum bolti și arcade. Linia lanțului inversat are forma unui cordon suspendat, presupus a fi perfect flexibil și cu masa uniform distribuită pe lungimea sa. În practică, flexibilitatea și uniformitatea masei sunt realizate mai bine printr-un lanț suspendat, de unde și numele „catenar”, care provine din latinescul „catena” pentru lanț. În așa fel linia lanțului inversat poate fi numit arc catenar, este o figură matematică care apare atunci când o catenă uniformă este suspendată între două puncte de sprijin. Acesta formează un principiu care stă la baza sistemului general de bolti și arcade în monumentele antice, în catedralele gotice boltite din piatră și în clădirile renașcentiste. Un exemplu semnificativ timpuriu în acest sens este bolta Taq Kasra din Iran. Constructorii antici au descoperit empiric durabilitatea arcului catenar, acel tip de arc arhitectural care urmează o curbă catenară inversată.

Bolta **Taq Kasra**, [6] sunt rămășițele unui monument antic din secolul al VI-lea î.Hr., considerată un reper în istoria arhitecturii și este cea mai mare boltă de sine stătătoare, cu o singură tragă, din zidărie nearmată din lume. Sala acoperită de arcadă avea aproximativ 37 de metri înălțime, 26 de metri lățime și 50 de metri lungime, și este cea mai mare boltă de sine stătătoare construită de om până în timpurile moderne. (fig.1)

Figura 1. Arcada Tag Kasra

În clădirile religioase, putem găsi, de asemenea, utilizarea a arcadelor cu forma unei linii de lanț inversat. De exemplu, Catedrala Sf. Sofia din Kiev, care datează din secolul al XI-lea, are cupole cu arcade în lanț, care conferă clădirii un aspect caracteristic în stil Kiev.

De asemenea, utilizarea arcadelor cu forma unei linii de lanț poate fi văzută în clădirile arhitecturii barocului ucrainean. De exemplu, Mănăstirea lui Chiril din Kiev, care a fost construită în secolul al XVIII-lea, are un număr mare de arcade în linii de lanț inversat. Meșterii din vechime au descoperit empiric durabilitatea arcului catenar, acel tip de arc arhitectural care urmează o curbă catenară inversată.

În arhitectura medievală arca catenară a înlesnit construcția catedralei catolice, Santa Maria del Fiore din Florența, care este a cincea biserică ca mărime din Europa, după Catedralele Sfântului Petru din Roma, Sfântului Paul din Londra, catedrala din Sevilla și Domul din Milano. Are 153 de metri lungime, iar baza domului are 41,98 metri lățime și înălțimea cupolei 114 m de la podea. (fig. 2) Concepută în 1296, este finalizată în 1436, datorată remarcabilului inginer, arhitect, bijutier și matematician al Renașterii, Filippo Brunelleschi, singurul arhitect care a putut veni cu ideea unui design ingenios a acestei cupole imense, care a devenit o capodopera a artei ingineresti și unul dintre simbolurile remarcabile ale Florenței. Dificultatea majoră, pentru Brunelleschi, a fost imposibilitatea ridicării, așa cum făceau de obicei constructorii de catedrale, a schelelor în formă de arc, care să se modeleze bolta. Construcția de schele la o asemenea dimensiune și înălțime nu a fost fezabilă, din necesitatea unei cantități colosale de lemn, de care Florența nu dispunea. Brunelleschi a propus un experiment prea riscant, care excludea schelele. Arhitectorul a reușit să-i convingă pe locuitorilor orașului demonstrând o machetă în formă de linie inversată de lanț, creată la sfârșitul anului 1418 de către patru zidari la scara 1:12[9]. Bolta a fost executată din cărămizi asamblate și cimentate într-un mortar cu priză rapidă, formând linia unui „lanț inversat”. Cărămizile din plăci de piatră, orientate radial spre „puncte de alunecare” pe o axă verticală situată în centrul bolții. Aspectul lor particular, care era o tehnică de construcție moștenită de la etrusci, formau spirale uriașe de cărămizi, făcând posibilă distribuirea greutateii numai pe suprafața de reazem în expansiune. Aceste tehnici, combinate între ele, au făcut posibilă formarea unei structuri auto portante, fără încovoieri. Pentru construcția cupolei s-au folosit 4 milioane de cărămizi de diferite forme și dimensiuni, iar acesta este cel mai mare cupolă de cărămidă din lume.

Trebuie de menționat că în atelierul lui Brunelleschi lucra în acea perioadă tânărul Michelangelo Buonarroti, care va folosi modelul

florentin al cupolei Santa Maria del Fiore la proiectarea cupolei Bazilicii Sf. Petru din Vatican.

Figura 2. Catedrala catolică Santa Maria del Fiore.

Bazilica Sfântul Petru din Roma, edificiul, lung de 186 metri, cu înălțimea cupolei de 119 metri și o suprafață totală de peste 15000 m², este cea mai mare biserică din lume. (fig.3) Bazilica a fost construită pe locul bisericii vechi din secolul al IV-lea, ridicată pe mormântul Sfântului Petru. Construcția a durat 120 de ani și pe parcurs a fost realizată de cei mai renumiți arhitecți ai Renașterii, implicați în proiectarea și pictarea acestei capodopere, inclusiv Rafael Sanzio și Michelangelo Buonarroti. Primul arhitect al acestei lucrări a fost **Donato Bramante**, care a desenat o catedrală după modelul Panteonului din Roma, ultima minune arhitecturală a antichității, care mai supraviețuia în oraș. Michelangelo reia ideea planului central propus de Bramante și o reface într-o formă mai clară și mai simplă. Până atunci, proiectul lui Bramante exista deja, amintind de cupola sferică a Panteonului. Michelangelo a aruncat o privire la prima schiță a lui Bramante, dar cu un impuls arhitectural mai viguros și o formă simplificată, aplecând forma arcului catenar al catedralei Santa Maria del Fiore, care servit ca model pentru această capodoperă grandioasă.

Christopher Wren (1632-1723, Londra, Anglia) a fost un arhitect și matematician englez care a reconstruit centrul Londrei după marele incendiu din 1666. Profesor de matematică la Oxford și unul dintre fondatorii și membrii activi ai Societății Regale din Londra, a fost angajat în cercetări și soluții la mai multe probleme de matematică și mecanică, care au fost de interes pentru oamenii de știință contemporani (Huygens, Pascal etc.), care studiat întrebările despre modelul matematic al arcului

catenar, arcului cicloid-ului, cuadratura și cubatura zonelor și corpurilor de revoluție formate de acesta, întrebările despre oscilația pendulului, despre forțele care țin planetele pe orbite.

Figura 3. Arhitectura cupolei Bazilicii Sf. Petru din Vatican

La 30 iulie 1669, Sir Christopher Wren a fost împuternicit cu proiectarea Catedralei Sf. Paul principală catedrală anglicană din Londra. (fig.4) Anterior, el a fost responsabil pentru restaurarea bisericilor, în locul celor distruse în Marele Foc din anul 1666. Peste 50 de biserici din oraș au fost proiectate de Wren. Concomitent cu proiectarea Catedralei Sf. Paul, Wren a fost implicat în elaborarea celor cinci tratate ale sale despre energie.

Figura 4. Catedrala Sf. Paul

Una dintre provocările de proiectare cu care s-a confruntat Wren a fost crearea unui dom iconic suficient de înalt pentru a înlocui vizual Turnul catedralei Sf. Paul, pierdut în incendiu. Wren a proiectat domul cu cocă dublă, ca în Bazilica Sf. Petru. Soluția sa la problema vizuală era să separe înălțimea cupolei interioare și exterioare mai mult decât a făcut Michelangelo la Sf. Petru, desenând ambele linii ca curbe catenare. Catedrala a fost finalizată în anul 1675.

Fizicianul englez Robert Hooke (1635-1703) a descris proprietățile uimitoare a liniei catenare răsturnate, dovedind că este cea mai stabilă formă pentru arcurile de sine stătătoare. Hooke a ajuns la această concluzie în 1675 studiind forma cupolei Catedralei Sf. Paul. El a observat că arcadele, care erau realizate în formă de catenară inversată, erau mai stabile și mai puțin predispuse la rupere decât arcadele de alte forme. Hooke (1675) a observat că această curbă are forma unui arc de pietre infinitezimale. Analizând structura liniei lanțului liber suspendat după studiile matematicienilor remarcabili al epocii, Hooke a înțeles, că forțele interne întind lanțul în lungul liniei curbe, adică sunt tangente la lanț în fiecare dintre punctele sale. Inversate aceste forțe de tracțiune sunt transformate în forțe de compresiune, făcând linia catenară un arc perfect, în care toate forțele de compresiune acționează și de-a lungul liniei curbei. În structura unui arc catenar, nu există forțe de încovoiere. Un astfel de arc va fi foarte stabil cu o cantitate minimă de elemente de zidărie, fără a fi necesară fixarea cu mortar a elementelor de zidărie, deoarece ele se presează unul pe altul pe toată înălțimea.

II. Rolul expresiei matematice a arcului catenar în dezvoltarea calculului diferențial în secolul XVII

Dezvoltarea calculului diferențial și integral a evaluat în secolul XVII din necesitatea rezolvării unor problemelor practice, precum calculul traiectoriilor navelor maritime, rezistența construcțiilor de poduri și arcade. Rezolvarea problemei ecuației liniei catenare suspendate liber (1691) de către triada I. Bernoulli -G. Leibniz - H. Huygens a trasat o linie sub stadiul inițial de dezvoltare a analizei matematice și a marcat trecerea acesteia la o fază contemporană.

Unul dintre primii învățați, care a studiat problema liniei catenare a fost Galileo Galilei (1564–1642), care a considerat că catenara are o formă asemănătoare parabolei. Acest lucru a fost infirmat de Huygens, care la vârsta de 17 ani (1646), a arătat, că această parabolă are forma pe care o asumă un cordon flexibil încărcat de greutate, care sunt distribuite

uniform pe direcția orizontală (cum este aproximativ cazul pentru cablul unui pod suspendat).

Problema expresiei matematice a catenarei parțial a fost rezolvată în 1691 de Johann Bernoulli (1667–1748, 1691), Christiaan Huygens (1629–1695), și Gottfried Wilhelm von Leibniz (1646–1716), care fiecare independent, s-au antrenat în studiul liniei catenare ca răspuns la o provocare, propusă de Jakob Bernoulli (1655–1705) de a rezolva această problemă.[1,5]

În rezultat Huygens (mai sus a fost evidențiat colaborarea lui cu Christopher Wren) a propus o soluție aproximativă a problemei catenarei folosind conceptul de integrale, soluția care nu a fost completă și nu a putut fi folosită pentru a rezolva toate problemele cu liniile catenare. Johann Bernoulli a arătat că curba satisface ecuația diferențială:

$$\frac{dy}{dx} = \frac{s}{a}, \text{ unde } a \text{ este o constantă, } s \text{ este lungimea arcului OP.}$$

(fig.5)

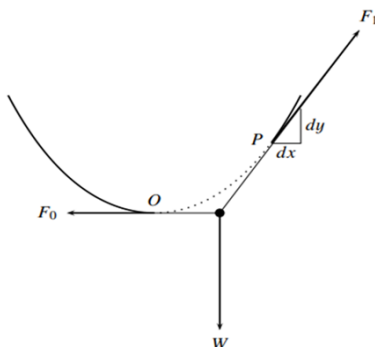

Figura 5. Linia catenară (parabola catenară)

Derivarea acestei ecuații obținute, înlocuind pentru porțiunea OP a lanțului, menținută în echilibru de forța tangențială F_1 din P prin forța orizontală F_0 , care este independentă de P și o masă punctuală W egală cu greutatea lui OP (deci proporțională cu s). Comparând direcțiile și mărimile forțelor Bernoulli a obținut ecuația:

$$\frac{dy}{dx} = \frac{W}{F_0} = \frac{s}{a}. \quad [4]$$

Prin transformări ingenioase, Johann Bernoulli confirmă, că dacă această curbă este o catenară, atunci se satisface ecuației diferențiale a lui Leibniz de tipul:

$$\frac{dy}{dx} = \frac{a}{\sqrt{y^2 + 2ay}}, a - \text{const.}$$

Leibniz a continuat să lucreze la problema liniei catenare și în 1696, a reușit să găsească soluția completă [3]. El ajunge la concluzia că linia catenară trebuie să corespundă ecuației:

$$a \frac{dy}{dx} = \int_0^x \sqrt{1 + (y'(x))^2} dx.$$

Adică, derivata scalată, în fiecare punct al curbei $y(x)$ trebuie să fie egală cu lungimea arcului $s(x)$ măsurate de la vârf. Acest lucru îl deduce imediat pe Leibniz la obținerea ecuației diferențiale, care în această formă poate fi văzută în manualele de mecanică:

$$\frac{dy'}{\sqrt{1 + (y'(x))^2}} = \frac{dx}{a}.$$

Soluția ecuației este cosinusul hiperbolic:

$$y = a \cosh \frac{x}{a} - a.$$

În așa mod ecuația catenară a devenit unul dintre exemplele clasice de ecuații diferențiale de ordinul doi. Soluția completă a problemei catenare a fost una dintre primele aplicații ale calculului diferențial și a reprezentat o descoperire majoră în matematica aplicată.

III. Cosinusul hiperbolic și funcția inversă [2,4]

Pentru $x \in \mathbb{R}$ cosinusul hiperbolic (fig.6) este :

$$\cosh(x) = \frac{e^x + e^{-x}}{2}$$

Domeniile $\cosh: [0; +\infty) \rightarrow [1; +\infty)$ sunt o bijecție.

Inversa este $\text{Argch}: [1; +\infty) \rightarrow [0; +\infty)$.

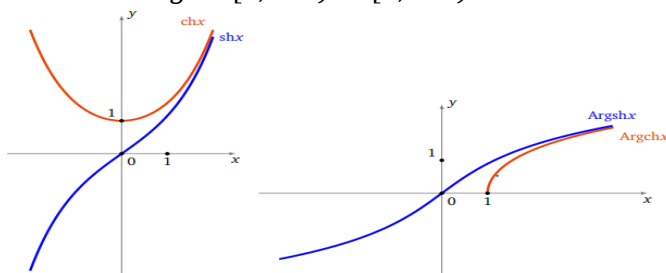

Figura 6. Graficul funcției cosinusul hiperbolic și a funcției inverse

Implementarea funcțiilor hiperbolice a dat un impuls folosirii pe larg a arcului catenar de către arhitecturi și ingineri constructori. Până la

apariția erei computerelor, cel mai rapid mod de a le crea era să atârne un lanț de lungimea necesară, după care se desena o curbă, după care se construia un cofraj-suport și se instala într-o poziție inversată.

Un exemplu de aplicare a arcului catenar în arhitectură secolului XIX este Gara Keleti [1]. Construită între 1881 și 1884, este remarcabilă prin acoperișul în formă de arc catenar, care conferă clădirii o estetică impresionantă și unică. Structura portantă a acoperișului în formă de arc catenar a fost folosit pentru prima dată ca o caracteristică arhitecturală inovatoare. Alcătuit dintr-o serie de arcuri catenare interconectate, a permis construirea unei acoperiri mari, fără stâlpi și grinzi în interiorul clădirii. Astfel, interiorul clădirii a fost lăsat deschis și nefragmentat, oferind o senzație de spațiu larg și deschis. (fig.7)

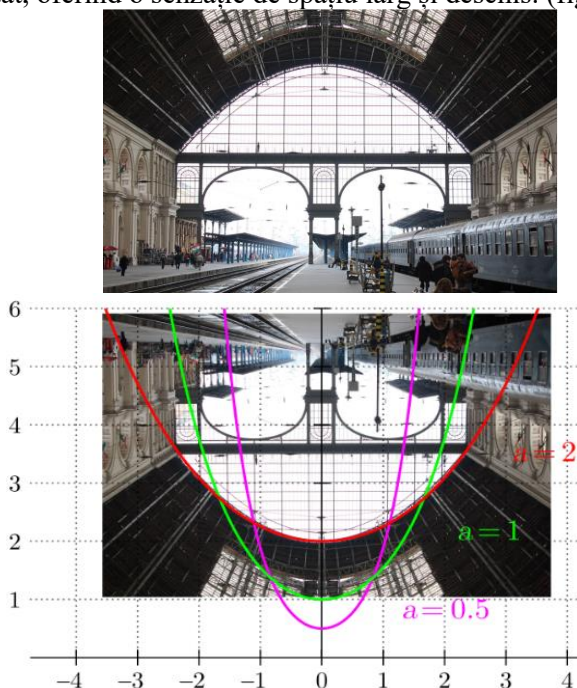

Figura 7. Structura portantă inversată a acoperișului gării Keleti din Budapesta

După cum vedem din fig. 6 Ecuația hiperbolei va fi :

$$y = 2ch \frac{x}{a} - 2$$

Principiul catenarei a fost folosit și de inginerul francez Gustave Eiffel în construcția Turnului Eiffel din Paris în 1889. Eiffel a folosit principiul pentru a determina forma și distribuția optimă a greutateii turnului, permițându-i să stea înalt și puternic, în ciuda imensei sale înălțime [3].

Antoni Gaudí, celebrul arhitect spaniol, a aplicat acest principiu în mai multe dintre proiectele sale, în special în cadrul designului său revoluționar pentru biserica Sagrada Família din Barcelona.

Gaudí a utilizat principiul catenarei pentru a proiecta arcele și coloanele înaltului interior al bisericii. El a înțeles că o catenă suspendată sub propria sa greutate va avea o formă ideală, numită "forma catenei". Această formă asigură o distribuție eficientă a forțelor, ceea ce duce la o structură mai rezistentă. Pentru a aplica acest principiu în proiectele sale, Gaudí a utilizat modele tridimensionale suspendate, denumite "modelul de catenă", pentru a simula forma optimă a structurii. El a realizat mai multe teste și experimente pentru a găsi configurația cea mai eficientă și să o integreze în designul său arhitectural. [10]

Un exemplu concret al aplicării principiului catenarei în proiectele lui Gaudí este în proiectarea coloanelor interioare ale bisericii Sagrada Família. Aceste coloane au o formă curbată și evocă aspectul unei catene suspendate. Prin folosirea principiului catenarei, Gaudí a reușit să creeze structuri solide și, în același timp, să ofere o frumusețe estetică unică.

Aplicarea principiului catenarei în proiectele lui Gaudí demonstrează abilitatea sa de a combina matematica și fizica cu arta arhitecturală. Aceasta a contribuit la creația unor structuri remarcabile și inovatoare, care au devenit simboluri ale arhitecturii moderne și au avut o influență semnificativă asupra arhitecturii ulterioare.

Un alt exemplu notabil de utilizare a principiului catenarei în arhitectură este Gateway Arch din St. Louis, Missouri, proiectat de arhitectul Eero Saarinen în 1965. Arcul este realizat din oțel inoxidabil și se ridică în sus la 630 de picioare ($1\text{ft}=0.3048\text{ m}$), cu o formă modelată pe curba catenară pentru a asigura stabilitate și rezistență maximă. [6]

În ultimii ani, principiul catenarei a fost utilizat într-o varietate de proiecte arhitecturale moderne, inclusiv poduri, cupole și alte structuri. Utilizarea sa permite modele mai eficiente și mai stabile care pot rezista forțelor naturii și oferă o durabilitate și siguranță mai mare.

Principiul catenarei a fost folosit și în proiectarea pardoselilor din beton armat la construcția Megaeroportului Internațional din Kuwait de

compania de arhitectură din Londra „**Foster and Partners**”. Planșeile din beton armat în forma de arc catenar au fost proiectate datorită durabilității și rezistenței lor. La proiectarea unui planșeu din beton armat, inginerii au luat în considerare greutatea betonului, greutatea oricăror sarcini care vor fi plasate pe planșeu, potențialul de încovoiere și fisurare. Principiul catenarei folosit au determinat forma optimă a planșeului din beton armat, ce a minimizat încovoierea și fisurarea construcției, asigurând o rezistență și durabilitatea maximă. Prin proiectarea formei planșeului pe baza principiului catenarei, inginerii au proiectat o structură care distribuie uniform greutatea betonului și a oricăror sarcini, au optimizat grosimea planșeului, reducând greutatea totală a structurii și au micșorat substanțial costurile de construcție. În concluzie, principiul catenarei utilizat în proiectarea planșeelor din beton armat la Aeroportul Internațional Kuwait a asigurat rezistența, durabilitatea și eficiența maximă a construcțiilor ansamblului aeroportuar.

Figura 8. Arcurile catenare ale Aeroportului Internațional din Kuwait

Concluzii:

Istoria arhitecturii confirmă faptul, arhitecții au avut nevoie de matematică cel puțin încă de pe vremea când unul de-ai lor desena un unghi drept cu ajutorul unei frânghii cu 13 noduri. Faptul că matematica este o parte importantă a arhitecturii și evidențiată în tratatul lui Vitruviu „Despre arhitectură” alcătuit cu aproximativ două mii de ani în urmă. La începutul secolului al XX-lea, Le Corbusier observa că, oricât de diferită sau nouă ar fi arhitectura modernă, matematica este în centrul ei.

În articol se descrie cum în procesul dezvoltării istorice a arhitecturii sa folosit la proiectarea bolților forma arcului catenar. Arhitecții din vechime au folosit formele durabile ale naturii, cum ar fi arcade în peșteri și arcade de stâncă naturală, pentru a concepe forme abstracte a bolților, și prin experimente în construcții reale, prin eșecuri, modificări, succese și evoluții de-a lungul mileniilor, au dezvoltat ”regulile artei” în construire. Implementarea acestor reguli au permis construcția unor capodopere arhitecturale, care au supraviețuit până în prezent. În articol se arată cum necesitatea rezolvării problemelor durabilității au stimulat dezvoltarea matematicii și mecanicii, și ca exemplu, dezvoltarea calcului diferențial au permis descrierea matematică și mecanică a arcului catenar. Analiza teoretică a arcului catenar a stimulat folosirea lui pe larg în arhitectura modernă.

Referințe:

1. Bodin, Arnaud, Borne, N., Bourdon, M., et d'autres. *Analize. Cours de mathematiques*. Lille: Universite de Lille, 2016
2. Karel Vereycken. *Percer les mystères du dôme de Florence*. Fusion, n° 93, mai - juin 2003
3. Kiepert , Ludwig. *Grundriß der Differential-Rechnung*. Helwingsche Verlagsbuchhandlung, Hannover 1921.
4. Lemoine, Bertrand. *The Eiffel Tower*. TASCHEN, 2018.176p. ISBN-13: 978-3836584418
5. Ross King. *Brunelleschi's Dome: How a Renaissance Genius Reinvented Architecture*. Edición Kindle, ISBN, 0142000159, Penguin Books, 2001
6. Stillwell, John *Mathematics and its history Mathematics*. San Francisco: Department San Francisco State University, CA 94132 USA
7. Овчинников П.П. та ін. *Вища математика: Ч.I. Диференціальне і інтегральне числення*. Київ, Техніка, 2003
8. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Такі-Кіпра>
9. https://uk.wikipedia.org/wiki/Собор_Святого_Петра
10. Jane Burry, Mark Burry. *The New Mathematics of Architecture*. Published 2012 by Thames & Hudson. ISBN 978-0-500-34264